●●● MAURICE CHEVALIER

DRUMUL MEU ȘI CÎNTECELE MELE ●●●

Scanned with OKEN Scanner

60 de ani ... ci ci?

Scanned with OKEN Scanner

MAURICE CHEVALIER

DRUMUL MEU ŞI CÎNTECELE MELE

1900—1950

În româneşte
de MIHAI BERECHET şi DINU BONDI

EDITURA MUZICALĂ
A UNIUNII COMPOZITORILOR
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA
Bucureşti, 1965

Scanned with OKEN Scanner

Traducere după:

MAURICE CHEVALIER:

MA ROUTE ET MES CHANSONS, 1900—1950

Petite édition illustrée

René Julliard, 30, Rue de l'Université Paris, 1950

Copyright 1950 by René Julliard.

Cin
revist
Jur
bucu
Ui
Şi
alter
onoa
Ci
trăit
faţă
meu
Ce
bine
să n
toat
cred
de e
În
neg

susc

Scanned with OKEN Scanner

DRUMUL MEU ŞI CÎNTECELE MELE...

1900—1950

Cincizeci de ani de concerte, de operete, de reviste, de filme...

Jumătate de veac de lupte, de deznădejdi, de bucurii.

Uimirea de a te mai simţi în picioare.

Şi fericirea de a constata că nimic nu poate altera adevărul aceluia care pune la loc de onoare munca sa de fiecare zi.

Cu scopul de a face cunoscută această poveste trăită, ne-am propus să redăm în cărticica de faţă esenţialul primelor patru volume din Drumul meu şi cîntecele mele...

Cei ce vor să-mi fie prieteni, să mă înţeleagă bine : nu ţin cîtuşi de puţin să fac paradă, nici să mă dau de exemplu cu orice preţ. N-am scris toate astea decît din dorinţa de a „injecta încredere" celor din lumea mea, care se îndoiesc de ei şi le e teamă.

În fond, îi bat la cap că viaţa nu este ceva negativ, că publicul francez este

susceptibil,
zeflemist,
statornic,
despicător de fir în patru,
duios,
aspru
dar în ultimă analiză : DREPT.

Scanned with OKEN Scanner

Și că, în ciuda tuturor furtunilor, niciodată nu apune acest soare mic, dat dracului și afurisit, care asanează tot ce mișună în groapa în care se agită muritorii.

Eu le spun : „Curaj, băieți ! Sîntem întotdeauna mai vînjoși decît ne închipuim ! Și nimic nu este mai aproape de o înfrîngere, decît o izbîndă... Așadar...“

UN COP

M-ar
ne
la
cute pe aceast
cea mai palid
ochi și urechi
eram cel mai
nea din mama
acest mănunch
într-o locuință
mărul 15, din
montant. Strad
de îngustă, car
ville.

În această r
am început într
în stare să fac
a fost mama m
cării, reparatul
frați și ale lui
ziulica de mare
casă, zdrobiți de
mai înainte de
două somnuri s-
picioarelor, în
grumot la fitilu

UN COPIL SĂRAC DĂ PIEPT CU VIAŢA

M-am născut la 12 septembrie 1888 în susul colinei cartierului Ménilmontant, pe strada Retrait, la numărul 29. Din începuturile copilăriei petrecute pe această stradă, nu mai am nici o amintire. Nu, nici cea mai palidă. N-am intrat în viaţă decît prin proprii mei ochi şi urechi, decît în clipa în care mi-am dat seama că eram cel mai mic dintr-un grup de oameni care se compunea din mama, tata, cei doi fraţi ai mei şi cu mine, şi că acest mănunchi mititel de suflete trăia claie peste grămadă într-o locuinţă modestă, formată din două încăperi, la numărul 15, din strada Julien-Lacroix, tot pe Colina Ménilmontant. Strada Julien-Lacroix este o stradă lungă, destul de îngustă, care leagă strada Ménilmontant cu strada Belleville.

În această mică locuinţă deci, din strada Julien-Lacroix, am început într-adevăr să privesc cu atenţie tot ceea ce era în stare să facă în decursul unei singure zile femeia care a fost mama mea : gospodărie, lucru de mînă, gătitul mîncării, reparatul rufăriei, al hainelor tatii, ale celor doi fraţi şi ale lui prîslea care eram eu. Nu se odihnea cît era ziulica de mare, iar seara, după cină, cînd bărbaţii din casă, zdrobiţi de munca lor de la atelier, aţipeau îmbrăcaţi, mai înainte de a se băga în pat, mi se întîmpla ca între două somnuri s-o văd, singura care se mai mişca în vîrful picioarelor, în penumbra odăiţei, spălînd vase, apoi, fără zgomot, la fitilul scăzut al lămpii, reîncepînd să coase, să coase, ca să poată termina lucrul care trebuia neapărat predat a doua zi.

Scanned with OKEN Scanner

Din instinct, începusem să simt că ea era figura cea mai frumoasă, cea mai măreaţă din modesta trupă unde mă pomenisem că am dreptul să trăiesc.

Bineînţeles, această primă parte a copilăriei este înceţoşată în amintirile mele. Se-nlănţuiesc unele fapte, apoi unele din ele se risipesc. Realizez, de pildă, că din clipa în care am început să umblu şi să vorbesc, chipul în care am putut să ajut şi eu cît de cît la bunul mers al gospodăriei noastre a fost să fac cumpărăturile. Mă duceam să tîrguiesc cotlete şi biftecuri de la măcelăria cavalină din strada Ménilmontant. Procuram pîinea de la brutăria din colţul străzii Maronites, la doi paşi de casa noastră. Aduceam untul, doar cîte un sfert o dată (ca să nu fim risipitori), ouăle, brînza de la lăptăria din faţă. Preferam să mă duc la măcelărie şi la brutărie, deoarece măcelarul îmi dăruia totdeauna o bucăţică de cîrnat de cal, drept bacşiş, sau mai degrabă „ca să mă cinstească“, iar brutăreasa îmi dădea, fără să-mi ceară vreun ban, un corn uscat rămas nevîndut din ajun. Patroana lăptăriei în schimb îmi lua exact cît ieşea la cîntar şi trebuie să mărturisesc că niciodată nu s-a lăsat înduioşată de privirile mele mirate şi pline de mustrări, cînd îmi dădeam seama că farmecul meu nu are nici o înrîurire asupra ei. Aşa s-au născut preferinţele mele pentru carne şi pîine.

Cît despre vin, era în seama tatii, care se-ngrijea să-şi facă „plinul“ mai întîi prin toate bodegile pe care le întîlnea în drumul său, de la atelier pînă acasă, unde noi toţi îl aşteptam cu cina. Trebuie să mărturisesc în apărarea memoriei tatălui meu, pe care l-am cunoscut atît de puţin, că avea reputaţia unui muncitor destoinic şi că fără doar şi poate era cinstit şi bun ; dar că s-a lăsat robit cu totul de ceea ce oamenii din popor numesc „băuturica“ şi că din această slăbiciune izvorau toate supărările, care făceau adesea ca mama să plîngă singură, fără să se vaiete şi fără să spună de ce, retrasă în vreun colţ al casei, sub privirea îngrijorată a unui copil care nu va înţelege decît mai tîrziu.

O vecină, care ţinea la mine, mă răsplătea adesea cu un bănuţ cînd mă duceam să-i fac micile cumpărături. Chiar şi mama, în zilele cu mai puţine lipsuri, îmi dăruia cîţiva gologani, motivînd că trebuie să fac drumuri suplimentare.

Scanned with OKEN Scanner

Mi s-a întîmplat de mai multe ori ca, ducîndu-mă pe stradă cu alţi puşti de seama mea, să fiu chemat mai la o parte de vreun bărbat necunoscut care, cu vocea tremurătoare, mă ruga să duc o scrisorică cutărei femei locuind prin apropiere, în cutare casă, la cutare etaj. Urma să aduc un răspuns bărbatului care aştepta. Fără îndoială că era vreun îndrăgostit sau vreun soţ care, în urma despărţirii, cerşea reluarea legăturii, fapt obişnuit în mediul muncitoresc. De obicei, bărbatul plătea cu un gologan amestecul meu în viaţa lui particulară.

Cîteodată, cînd suferinţa îi era prea mare şi cînd durerea îi schimonosea trăsăturile feţei, îmi dădea chiar doi gologani şi atunci mă duceam niţeluş mai repede, ostenindu-mă ca, pledîndu-i cauza după cum mă pricepeam mai bine să-i aduc un răspuns pe plac. Suferinţele de dragoste sînt pretutindeni aceleaşi : în lumea mare, ca şi la cei de rînd. La aceştia din urmă însă, mai adînci, mai sincere.

Ce făceam cu toţi banii ăştia ?

Aveam două vicii. Încă de pe atunci ! Drajeurile cu migdale şi ţigările vîndute cu bucata, două la un gologan. Dacă făceam mai multe drumuri, îmi cumpăram atîtea drajeuri, încît intestinul meu se tencuia cu migdale ; ceea ce îmi făcea rău, mă congestiona. Mă cufundam apoi cu totul în orgie, fumînd pe ascuns, într-un loc singuratic, pe care rog să fiu scutit să-l mai descriu, două ţigări una după alta.

Urmările nu se lăsau niciodată aşteptate : năduşeli reci, ameţeli, cu consecinţele lor ! Mă culcam, iar chipul îngrijorat al mamei mele îmi apărea alungit în mod straniu dinaintea ochilor mei leşinaţi.

În felul ăsta pot oarecum să-mi definesc primele mele orgii. Am fost trimis apoi la şcoala ţinută de un ordin călugăresc de pe strada Boyer, ca să învăţ să scriu, să citesc. Iar acolo, într-un mediu cu totul nou pentru mine, am început să mă zbengui în mijlocul altor mucoşi de vîrsta mea, dîndu-mi foarte repede seama că, orice s-ar spune, şi acolo, ca şi aiurea, triumfă dreptatea celui mai tare.

Căci, de cum am ajuns acolo, din prima zi, „ţînţăraşii“ din jurul meu îmi căutară rîcă. Încă de la prima recreaţie, în curte :

— Arde-i una, căpăţînosului ăluia !

Scanned with OKEN Scanner

(Într-adevăr, aveam un cap disproporţionat faţă de corpul meu pirpiriu. Între noi fie vorba, aveam vreo vină ?).

— Ce-ai cu căpăţîna mea, mă, piele pe băţ ?

(Începeam să am conversaţie).

— Ha ! Căpăţînosul ! ha ! căpăţînosul ! ha ! căpăţînosul !

Grupul se strîngea în jurul meu... Mulţimea şcolarilor devenea răutăcioasă, încerca să mă înghiontească... Un puşti de lîngă mine mă trăgea de păr, un altul, din spate, mă făcea să simt în părţile moi că pantoful lui avea placheuri solide.

Tremuram din toate mădularele. Nu înţelegeam ce se petrece cu mine. Nu făcusem nimic rău. Ce aveau cu mine toţi străinii ăştia ? Mă cuprinse o teamă cumplită că o să pic zdrobit sub loviturile acestor duşmani nebănuiţi...

Dar o revoltă nemăsurată împotriva unor asemenea nedreptăţi mă făcu dintr-o dată să scot un urlet atît de îngrozitor, încît cu toţii tăcură, iar ochii tuturor acestor capete înfiorătoare mă fixară.

Devenisem nebun, nebun sadea ! Fără să ştiu că asta însemna „a te bate“, mă repezii dezlănţuit drept în faţa mea, transformat într-o adevărată maşină de făcut cucuie.

Un puştiulică (după cît se pare nu făcuse nimic, nu spusese nimic... dar atunci, ce căuta acolo ?) primi un pumn în nas, un cap în bărbie şi un picior între picioare. Căzu hohotind. Mă-ntorsei către ceilalţi, livid. Cred că arătam îngrozitor din moment ce agresorii mei se îndepărtară de data asta cu o asemenea spaimă, cînd sună de sfîrşitul recreaţiei, încît cu toate că picioarele îmi tremurau de emoţie, cu toate că făcusem tot ce făcusem mai mult din teamă decît din îndrăzneală, mi-am dat seama că acţionasem cum trebuia în situaţia specială în care mă pusese răutatea vrednică de rîs a acelor mormoloci.

Ce alte amintiri mai am ?

Prima seară în care m-am dus cu mama la „Palais du Travail“. Un *café-concert* din strada Belleville, unde, uluit, am văzut cîntăreţi, cîntăreţe, acrobaţi...

Odată, pe treptele bisericii, ţinîndu-mă de grilaj, priveam, cu ochii holbaţi, cum cobora majestuos un cortegiu de nuntă. Era atît de frumos, atît de măreţ, atît de bogat. Nu mi-am dat seama că cineva, din nebăgare de seamă, s-a sprijinit de poarta grilajului, care se-nchise prinzîndu-mi degetul. Am urlat în aşa hal, încît mirele şi mireasa

Scanned with OKEN Scanner

erau gata-gata să cadă, laţi de spaimă, pe treptele bisericii. Au deschis grilajul. Vîrful degetului îmi atîrna. Mulţimea se-ngrămădi :

— Să ducem băieţelul la spitalul Tenon ! Cum te cheamă ?

— Chevalier Maurice.

— Unde locuiesc părinţii ?

— Alături, pe strada Julien-Lacroix, la numărul 15.

Îi văd alergînd, ca într-un coşmar. Simţeam că mă pierd de durere. Au adus-o pe mama care, cu ochii ţintă, n-a scos nici un cuvînt. Se uită la degetul meu, din care o jumătate atîrna însîngerată. Obrajii i se brăzdează. Cheamă o birjă. Preţul unei curse este de 30 de gologani ; pentru ea reprezenta o jumătate de zi de muncă. Sărutîndu-mă ca o nebună, mă duse la spitalul Tenon. Dumnezeule, ce mă mai durea, dar Dumnezeule, cît mai eram de mîndru ! Datorită importanţei pe care mi-o dădea accidentul, a suferinţei mamei şi din cauza... birjei !

Scanned with OKEN Scanner

TRISTEȚI DIN POPOR

Degetul ăsta pe care aproape o lună a trebuit să-l țin bandajat și în aer, pentru ca nu cumva să se umfle, a fost parcă semnalul de plecare al unui șir de evenimente, unul mai nefericit decît celălalt.

Mai întîi, tata.

După mai multe zile de beții zdravene și de scene în casă, care-ți făceau mai mare mila, într-o seară (era cît p-aci să spun „într-o bună seară") îl văzurăm trîntind ușa în timp ce abia se mai ținea pe picioare, ca să nu se mai întoarcă niciodată, părăsindu-și soția și cei trei copii. Nu eram însă la capătul încercărilor noastre.

Rolul de tată l-a plictisit repede pe Charles, fratele nostru cel mare, și după dese absențe de acasă, într-o zi o făcu pe mama să înțeleagă că are douăzeci de ani, că e tînăr și că situația creată prin plecarea tatii de acasă nu mai putea să dăinuiască. Voia să-și trăiască viața. Era îndrăgostit, asta era, și tocmai se hotărîse să se însoare. Cererea în căsătorie o și făcuse. Să nu ne mai bizuim în viitor pe leafa lui de muncitor. Mama nu s-a zbătut nici măcar să-l facă să înțeleagă că ar fi putut să mai aștepte cel puțin pînă cînd Paul, al doilea frate, o să ajungă să aibă o leafă de meșter, ci ascunzîndu-și amărăciunea în spatele unui surîs plin de înțelegere se împăcă și cu această a doua dezertare.

Nu era nici un motiv să fim liniștiți de ce va urma.

Realitatea era deci că, de aci încolo, urma să trăim în trei : mama, Paul și cu mine. V-am mai spus că Paul nu era încă meșter, cîștigînd cam trei franci pe zi. Trebuia să trăim toți trei numai din leafa lui Paul, fără altă posi-

bilitate de cîştig. Asta însemna că mama, în afară de grija casei şi a celor doi copii, de lucrul de mînă care-i strica ochii, era obligată, pentru ca să poată s-o scoată la liman, să ţie gospodăria a doi vecini miloşi.

Viaţa ei deveni din ce în ce mai grea. Muncea pînă la epuizare. Şi după nopţi şi nopţi de nesomn, după lipsuri şi sărăcie, ajunsese în asemenea hal de slăbiciune, încît a trebuit să fie chemat medicul săracilor. Se anemiase atît de tare, încît nu mai vedea bine. Treptat-treptat, îşi pierdea vederea... Marginile pleoapelor ajunseseră să-i sîngereze şi era atît de sleită de puteri, încît de mai multe ori pe zi se prăbuşea leşinată.

Cu ochii rătăciţi, cu trupul tremurînd de spaimă, îl auzi pe doctor spunîndu-i că va trebui să se interneze în spital, la Hôtel-Dieu. Pentru mai multe săptămîni... Înţelesese prea bine... Era silită să-şi părăsească copiii. Fără să se opună, la capătul puterilor, această minunată făptură îşi măsură încă o dată nenorocirea şi, printre hohote de plîns, îi explică lui Paul că va trebui să mănînce la birtul de jos, povăţuindu-l să fie cuminte, serios. Apoi, dintr-o dată revoltată, pierzîndu-şi cumpătul, mă arătă pe mine :

— Şi de el, cine se va ocupa ? Cine îi va da de mîncare ? Cine o să-l îngrijească ?

Atunci, doctorul îi explică cu blîndeţe că pe strada Denfert-Rochereau se află un aşezămînt care se numea „Asistenţa Copiilor", unde erau primiţi copiii părăsiţi, copiii nenorociţi, ale căror mame nu se puteau ocupa de ei, fie din cauză de boală, fie din alte cauze, şi că o vecină mă va duce acolo, chiar în aceeaşi zi, cu un certificat din partea doctorului, ca să fiu primit imediat. Mama, săraca, fără să mai răspundă, se repezi la mine şi nu ştiu cît a durat îmbrăţişarea noastră. În această strîngere la piept, îşi irosea ultimile puteri. A fost nevoie să fie smulsă cu forţa de lîngă mine şi încetul cu încetul mintea mea de copil a început să-nţeleagă că pleca. Cocîrjată, sprijinită de ceilalţi...

— Ai să fii cuminte, ia spune, puiule ? Mămica ta are să se facă bine la spital, iar pe tine te duc la „Asistenţa Copiilor". O, ştii, îi spune aşa numai ca să aibă nume, da : ai să vezi, e ca un liceu mare şi frumos, unde or să se ocupe de tine ca să nu fii trist, cîtă vreme n-o să fii cu mama ta.

Scanned with OKEN Scanner

Aşa vorbea vecina de etaj, ca să îndulcească spaima copilului căruia pînă atunci niciodată nu-i trecuse prin gînd că ar exista pe pămînt vreun motiv atît de imperios, încît să-l poată despărţi de Ea. În fond, copilul nici nu ştia dacă e cu adevărat nefericit. Boala mamei, atunci cînd ai opt ani, ţi se pare întotdeauna ceva trecător, iar din moment ce vei fi ţinut într-un liceu frumos şi mare, în care totul va decurge bine, curiozitatea îţi e stîrnită şi-ţi stăpîneşte gheara care pînă atunci îţi stătea înfiptă în gît.

Iată-l dar pe copil tot atît de aproape de rîs ca şi de lacrimi. Viaţa îi devine stranie dintr-o dată. Nu ştia că se poate întîmpla aşa ceva, să te desparţi de mama ta, să pleci într-o călătorie silită, la alţii, pe care nu i-ai văzut niciodată, cu care niciodată nu te-ai jucat...

Simte din instinct că trebuie să fie curajos, mai ales să nu plîngă ; şi chiar de va plînge, nu-i îngăduit să se vadă.

Mama, strîngîndu-l la piept, i-a şoptit să se poarte ca un bărbăţel. Are opt ani, nu mai este un bebeluş, ce naiba !

Cu o mînă în mîna femeii, în cealaltă ţinînd pachetelul cu ţoale, copilul de sărac pleacă spre „Asistenţa Copiilor“, care e departe de Ménilmontant. Ca să ajungă acolo, trebuie să facă o lungă călătorie în omnibuz. Traversează Parisul. Şi-l distrează această deplasare, el cel obişnuit cu monotonia străzii lui, cu locurile ştiute zi de zi, deoarece cea mai lungă distanţă permisă, pe care mama lui îl ruga din suflet să n-o depăşească, era pînă la răspîntie.

Tot ce vede i se par a fi jucării care respiră, merg, aleargă...

Este coborît în faţa intrării unei clădiri severe şi impunătoare, deasupra căreia citi : „Căminul Asistenţei Copiilor“.

Se uită în dreapta, în stînga, iar clădirile înalte şi cenuşii parcă-l previn că viaţa nu e numai joacă.

Poarta se deschide...

Vecina explică cazul, arătînd hîrtia dată de doctor. Încearcă să surîdă, mîngîindu-l, apoi pleacă. Micuţul este dus într-o cameră unde mai sînt alţi trei puşti care şi ei aşteaptă. Îi priveşte cu ochii căscaţi, înţelegînd că mai sînt şi alte suferinţi pe lume, în afară de a lui. E rîndul lui să intre în birou. Îşi strînge fălcuţele. I se pune la gît o zgardă albastră pe care se află o medalie cu un număr. I se pune uniforma sub braţ : pantaloni bleumarin, bluză albastră şi rufărie curată. După asta, e curăţat bine (duş şi săpun) şi iată-l în mijlocul celorlalţi.

Scanned with OKEN Scanner

Sînt de toate vîrstele : micuți, mijlocii, mari.

Fetele sînt în față, în cealaltă clădire.

Are opt ani. E cu cei de vîrstă mijlocie. Îi privește trist și temător. Ai zice un iepuraș zvîrlit într-o cușcă cu mulți alți iepurași... Printre ei va găsi pe unul mai sensibil, mai iubitor decît ceilalți, care-l va încuraja neîncetat.

— Se va face repede bine, măicuța ta, ai să vezi ! Aici sîntem fericiți. Avem un pat curat care miroase a levănțică, se mănîncă bine, știi, ne dau la masă și prăjitură !...

Între cei doi prichindei se naște o prietenie pe viață și pe moarte, iar recreațiile le adîncește din ce în ce această prietenie.

Copii năpăstuiți ! Unii erau atît de nefericiți la ei acasă, încît la sosirea lor în cămin nu plîngeau. Cînd însă erau scoși, plîngeau în hohote. Dar puștiul nostru era fericit lîngă „bătrînica“ lui... și mai curînd își strînge pumnii în buzunar, decît să fie luat drept o curcă plouată. Seara, în dormitor, în timp ce ceilalți dorm, el se roagă !

„Tatăl nostru care ești în ceruri, fă ca mama să se vindece repede“.

Și pînă la urmă, așa s-a întîmplat. Într-o zi, plantonul i-a strigat numele în timpul recreației : „Au venit să te ia. Du-te de te schimbă. Mama ta s-a făcut bine !“

El aleargă, se împiedică...

Tot ce urmează se petrece ca prin vis...

Vecina care l-a adus la cămin, cu atîta vreme în urmă, i se pare lui, e acolo, în birou, lîngă ieșire, cu actele în mînă.

Ochii copilului s-au căscat mari, sînt ficși, nu-i vine să creadă.

Ba da, pare să fie adevărat. Ies, sînt pe stradă, sînt în omnibuz. Dar de data asta, Parisul și traversarea orașului nu îl preocupă.

În fața ochilor săi halucinați, un chip minunat îl hipnotizează... O va revedea, o va putea atinge... O, cum i se mai zbate inima în pieptul lui mic...

Uite și strada Julien-Lacroix. Uite și numărul cincisprezece. Urcă cîte trei trepte deodată. Așa știe să alerge un puști care iubește ! Nu-i chip să-l ajungă cineva din urmă, știți bine. Intră, o vede... Ea, încă slabă și palidă, așezată, cu brațele întinse.

Scanned with OKEN Scanner

Puştiul s-a aruncat drept acolo, în scobitura dintre umeri, unde adesea îşi începea somnul, acolo unde de azi încolo reîncepe fericirea lui.

Această despărţire l-a făcut pe micuţ să priceapă ce va să zică pe lume cuvîntul „mamă".

•

Un pictor miniaturist a venit la mine. Locuieşte în Ménilmontant şi mi-a arătat nişte mici şi fermecătoare vederi din cartier, lucrate în peniţă, curate ca obrazul bine spălat al unui copilaş. Fiecare lucrare e încadrată într-o ramă delicată de lemn. Un muncitor-artist care-şi face bine meseria. El însuşi seamănă cu lucrările lui, curat, limpede, autentic. Sexagenar, surprinzător, şi fizic şi moral. Unul dintre desenele lui reprezintă biserica arondismentului XX, cînd neaşteptat, printr-o asociaţie de idei, mi-am amintit de una dintre zilele cele mai triste ale tinereţii mele. Aceea în care cartierul în sărbătoare vedea perindîndu-se, transfiguraţi şi fericiţi, fetele şi băieţii care în acea zi se duceau la prima lor împărtăşanie. Rochiţele albe, foşnitoare, uşoare ca nişte văluri de fericire, băieţii în frumosul lor costum negru, nou, cu cămaşa scrobită, cu cravata albă şi cu banderola de mătase strălucitoare ca strălucirea din ochii lor... Iar eu, la fereastra de la numărul 15 al străzii Julien-Lacroix, cu ochii în lacrimi, plîngînd încetişor, privindu-i cum trec prin faţa mea, în timp ce mama mă mîngîia şi-mi strîngea mîna, neştiind ce să-mi spună...

Cauza suferinţei mele? Aş fi putut şi eu, ca şi ceilalţi copii, să mă-mpărtăşesc în ziua aceea cu Dumnezeu... Dar noi treceam printr-o perioadă grea şi nu s-au putut strînge în casă cei cîţiva franci pentru cumpărarea costumaşului negru, a cămăşii albe, a cravatei, şi cu atît mai puţin... a frumoasei banderole de mătase.

Scanned with OKEN Scanner

„CHEVALIER BROTHERS“

Iat-o deci pe mama revenită de la spital, iar pe Paul devenind noul șef al familiei. Am mai dus-o greu cîteva săptămîni, dar într-o sîmbătă seară ne-a picat fericita veste că Paul, pentru că muncea bine — era gravor în metal — a fost avansat de către patronul lui, cu trei luni mai înainte, la gradul de meșter cu salariul întreg (șapte franci pe zi). Sîmbăta viitoare îl va vedea aducînd familiei 42 de franci.

La numărul 15 din strada Julien-Lacroix începe o nouă viață și pentru ca să ne marcăm mai bine ascensiunea, ne-am schimbat și locuința ; de la etajul trei, am coborît la primul, cu fereastră la stradă, dacă nu vă supărați !

Distracțiile noastre pe atunci s-au înmulțit.

Împreună cu mama, poreclită de noi „la Louque“, ne duceam în fiecare sîmbătă, adesea și duminica, ca trei prieteni, fie la „Palais du Travail“ fie la „Cirque d'Hiver“, fie la „Concert du Commerce“, sau la circul „Medrano“. Mă prăpădesc după anumiți cîntăreți, după anumite numere de atracție. Invidiez copiii care în numerele acrobatice execută salturi periculoase, fac echilibristică, sar în picioare, pe umeri sau pe capul partenerului lor, părînd că se aruncă cu capul în jos, pentru ca să recadă drept în picioare, după ce au făcut o voltă mlădioasă.

Înapoiați acasă, visez. Mă urmărește tot ce am văzut... Luminile, aplauzele și mai ales banii pe care i-ar putea aduce. Să fii acrobat ca micuții pe care-i aplaudasem cu un entuziasm nebun și care îmi par a fi copiii lui Dumnezeu. Să fiu ca ei... Să cîștig mult pentru „la Louque“... Acest gînd, nu-mi mai dă pace. Am nouă ani acum, și cu alți

Scanned with OKEN Scanner

copii din cartier, după şcoală, ne căznim pe nişte grămezi de nisip din strada Sorbier să facem salturi periculoase şi echilibristică în mîini. Încerc să le explic prietenilor mei ce fac la circ toţi acei copii de acrobaţi, care nu mai contenesc să-mi dea tîrcoale în timpul somnului.

Am aflat mai tîrziu cum sînt pregătiţi în familiile de acrobaţi copiii, cum sînt învăţaţi să facă salturi periculoase, în faţă şi pe spate. Îi ţin legaţi de o prăjină solidă, susţinută de doi bărbaţi, ceea ce face ca elevul să nu întreprindă singur primul salt, mai înainte de a fi reuşit să-l facă de douăsprezece ori la prăjină şi numai după ce profesorii lui s-au asigurat că-l poate executa fără ajutorul lor.

Dar noi... acrobaţi nebunatici ai străzii... nu cunoaştem toate aceste procedee profesioniste. Le făceam toţi de-a valma. Ne provocam reciproc !

— Pun rămăşag că n-ai să faci saltul primejdios în faţă.

— Pun rămăşag că-l fac.

Şi „viteazul“ se avîntă ca să cadă pe şale sau în fund, sau drept în cap, cînd îşi calcula prea greşit avîntul.

Din cauza asta căutam noi totdeauna grămezile de nisip. Din cauza căderilor !

Şi din zi în zi, cu picioarele zdrelite, cu cucuie pe cap şi cu fundul învineţit, se făceau totuşi progrese. Unii păreau mai înzestraţi şi ajungeau să facă saltul primejdios în întregime, căzînd de-a dreptul în picioare. În jurul nostru se aduna lume şi cînd unul dintre noi reuşea, aplauzele mulţimii porneau.

O făceam din convingere ?

Sau gîndul că voi cîştiga nişte bani cu meseria asta de vis mă împingea „să pun“ mai mult decît ceilalţi în ceea ce făceam ?

Nu e mai puţin adevărat că mi-am cîştigat repede în cartier reputaţia de cel mai bun acrobat şi că simţind asta şi nevrînd să deziluzionez pe nimeni, imediat ce terminam cu şcoala, o zbugheam, ca un mînz arăbesc, pe terenul de gimnastică improvizat în aer liber. Seara, la masă, între mama şi Paul, care creştea cumplit (avea aproape 16 ani), nu încetam să vorbesc despre acrobaţii, despre salturi periculoase. Numerele pe care le aplaudam la circ mă scoseseră definitiv din minţi.

Şi ceea ce trebuia să se întîmple, s-a întîmplat. Tot auzindu-mă bătînd cîmpii despre acest subiect, Paul s-a infectat şi el, şi cum era cel mai mare şi mult mai puternic

Scanned with OKEN Scanner

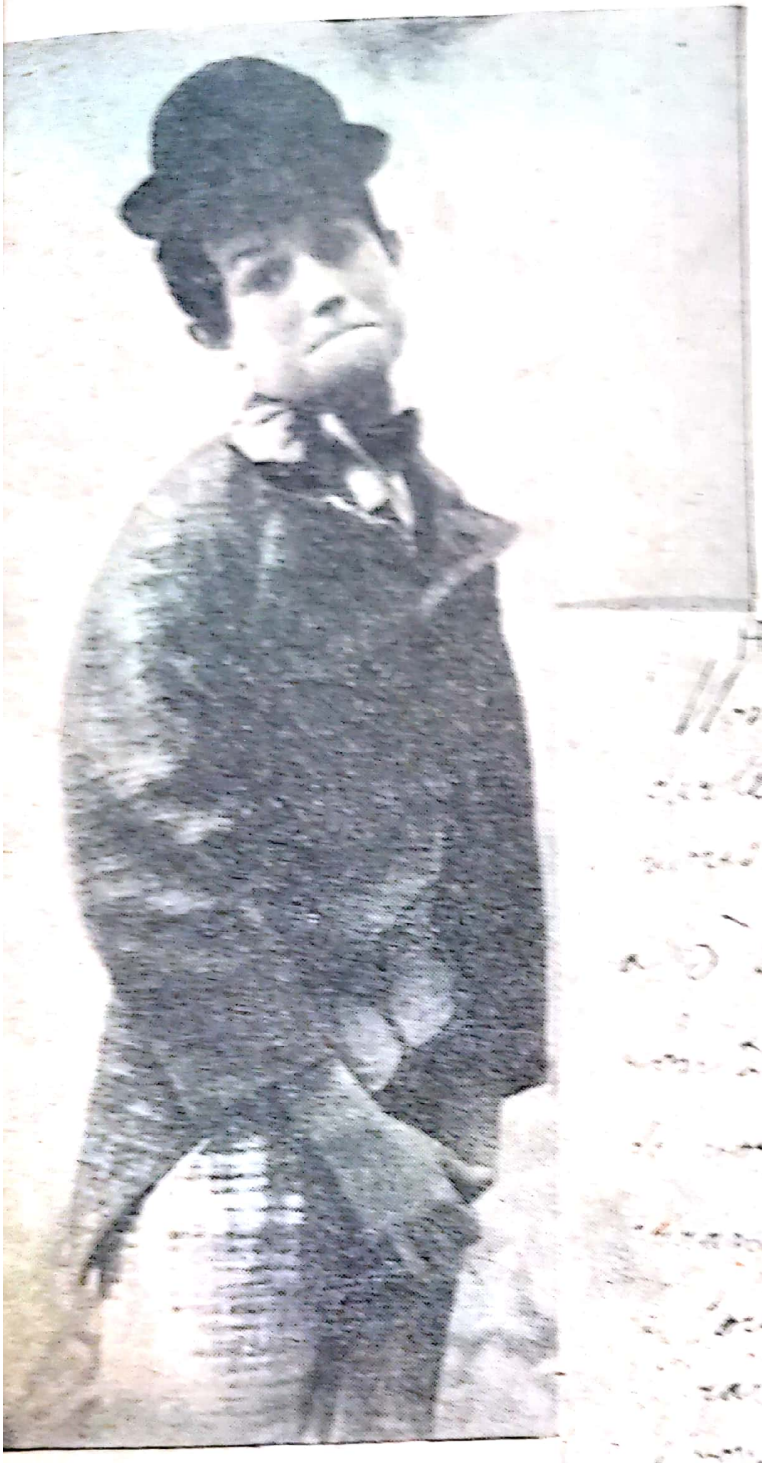

12 ani — Inspirat de Dranem.
Serjius si Bouvot.

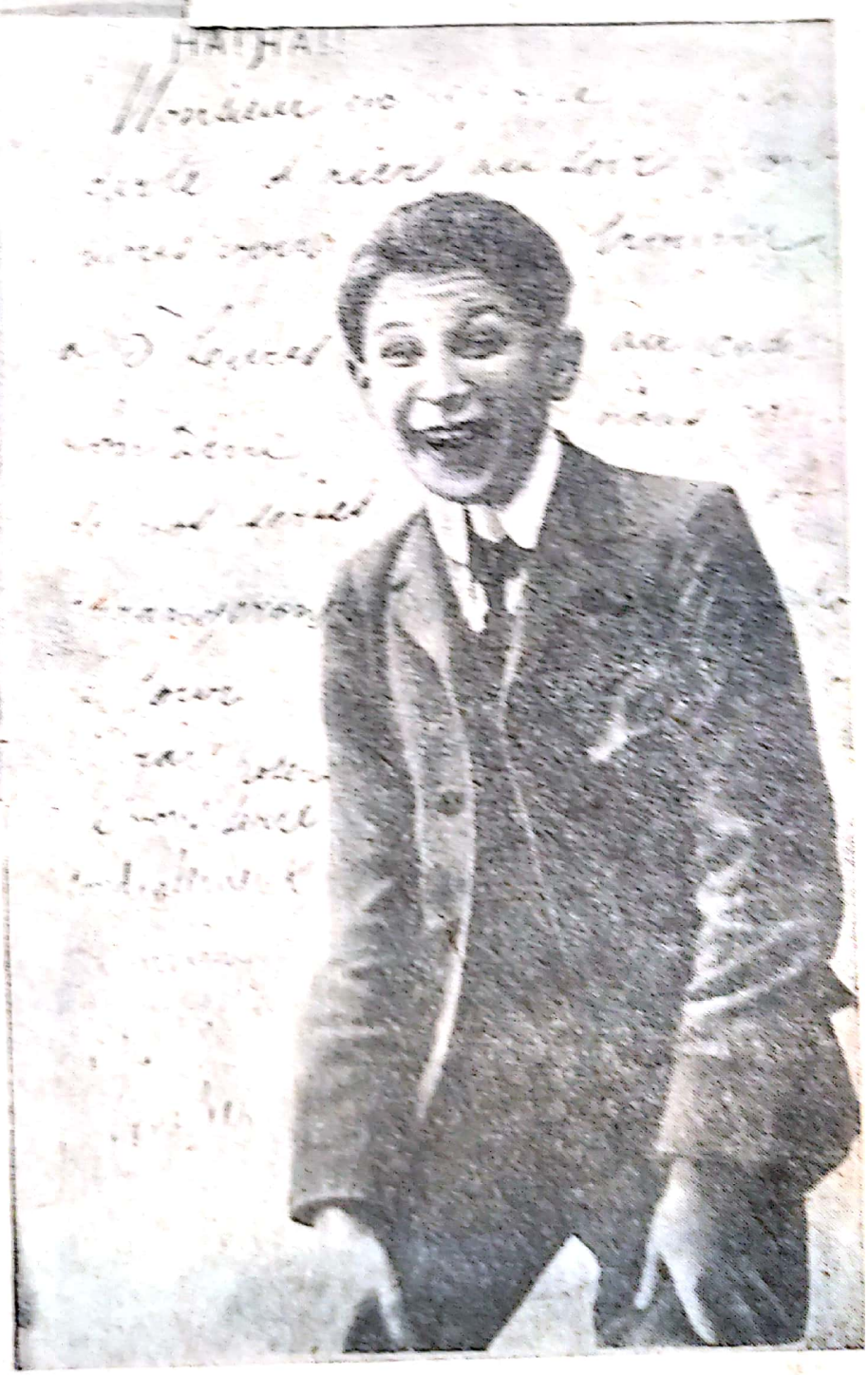

12 ani, de pe atunci
invîrtind afaceri.

Scanned with OKEN Scanner

17 ani și foarte impresionat de moda englezească.

ani — Comic excentric.

decît mine, am început să punem pe loc bazele unui număr pe care să-l pregătim cît mai bine.

Admirasem pe zidurile clădirilor pe care le frecventam în fiecare săptămînă afişele litografiate cu titluri englezeşti : *„Waltons Brothers“*, *„Fernandis Brothers“* şi *Brothers* ici, *Brothers* colea...

La început, noi credeam că cuvîntul *Brothers* ar fi un fel de pronume, ca Louis sau Jules ; abia mai tîrziu am înţeles că *brothers* înseamnă pe englezeşte fraţi. Multe ne-au mai trecut prin cap şi, tot căutînd, am sfîrşit prin a găsi la un tipograf un vraf de vechi litografii de acrobaţi, în care deasupra a două trupuri de bărbaţi în tricou, strălucea numele de *„Martinon Brothers“*.

Paul, tare îndemînatic, a meşterit nişte banderole şi le-a lipit deasupra numelui Martinon. Iată-ne astfel în posesia unor numeroase afişe pe care se putea citi : *„Chevalier Brothers“*.

Am pus unul dintre afişe în cameră şi nu ne mai săturam să ne minunăm de efectul pe care-l producea, încercînd în acelaşi timp să cîştigăm şi entuziasmul lui „la Louque“ pentru ceea ce noi presupuneam a fi o idee genială.

Ce număr grozav de *brothers* o să realizăm noi !...

Ce succes vom avea !... Ce de bani o să cîştigăm !... Mama surîdea, prefăcîndu-se că crede în realizarea acestui vis, cu condiţia ca Paul să nu-şi părăsească atelierul, iar eu să-mi văd de şcoală.

Bun. Afişele le aveam, ceea ce după noi era principalul. Ne mai rămînea să ne punem numărul pe picioare... nimica toată...

Paul va fi susţinătorul. Eu, cel cu salturile periculoase şi cu echilibristica. Zburătorul.

Exista în strada Ménilmontant o sală de gimnastică care se numea „Arras“. Intrarea costa cinci bănuţi şi puteai să rămîi în sală cît voiai. Acolo, pe un strat gros de rumeguş, tinerii se antrenau la haltere, la lupte romane şi cîţiva acrobaţi veneau ca să se păstreze în formă. Deci, tocmai ce ne trebuie. În fiecare seară, după lucru, Paul se întîlnea cu mine acolo şi repetam diferitele exerciţii pe care ni le propusesem înainte.

Tot acolo ne petreceam zilele de duminecă şi sărbătorile. Fratele meu Paul era înalt, slab, totuşi ceea ce s-ar putea numi un fals slab. Eu eram cam scund pentru vîrsta mea. Mic şi durduliu. Paul şi mama găsiseră că numele de

Scanned with OKEN Scanner

Patapouf îmi mergea de minune. N-aveam nimic împotrivă, numai că nu înţelegeam de ce mi l-au dat. Uneori, eram plin de avînt, iar alteori pînă şi faptul că trebuia să dau un răspuns mă obosea, mă găsea vlăguit, fără forţă. Din nefericire n-am aflat de ce m-au poreclit aşa decît mult mai tîrziu. Porecla era în legătură — fără ca cineva să-şi fi dat seama sau să-şi facă grijă din asta — cu anumite probleme de proastă digestie intestinală, de congestionare şi complicaţii cu apendicita.

Aşadar, sosisem într-o seară în sala de gimnastică „Arras", după ce Paul îşi terminase ziua de lucru, gata să ne antrenăm pentru punerea la punct a viitorului nostru număr.

Paul, pentru pregătirea muşchilor, începu cu un aer nepăsător, să imite pe cei care lucrau cu halterele. După ce s-a uitat atent la ei, a luat un halter de vreo douăzeci de kilograme şi a încercat să-l ridice dintr-o dată.

În poziţia în care se afla, cu halterele ridicate, mi-am putut da seama pentru prima oară că era îngrozitor de crăcănat. Părea sfrijit alături de toţi ceilalţi bărbaţi vînjoşi, cu braţele groase şi cu piepturile largi.

Gîtul lui era atît de subţirel, încît mă bătu gîndul că n-am fost atît de fericit inspirat, atunci cînd m-am hotărît să-l transform într-un *brother* acrobat.

Privindu-l, am simţit un nod în gît şi mi-a venit să plîng.

M-a cuprins dintr-o dată o descurajare dureroasă pentrucă era amestecată cu un sentiment de duioşie pentru Paul şi cu suferinţa de a simţi în mod inconştient că ne avîntasem pe un drum pe care, nici eu şi nici el, nu eram făcuţi să-l ducem departe. Iată dar cu ce fel de temeri şi griji nemărturisite, nici chiar fratelui meu, în ce stare morală şi fizică începui să mă urc pe umerii lui, încercînd să fac saltul cel primejdios pe spate, să stau în echilibru sprijinit pe capul lui, fapt ce-l determina să-şi încordeze în aşa măsură gîtul, încît întotdeauna am crezut că din această cauză mărul lui Adam luase la el asemenea proporţii.

După scurt timp, am fost silit să-mi dau seama că şi eu eram lipsit de forţă în braţe şi în pulpe. Nu puteam face decît exerciţiile de avînt. Pentru tot ceea ce pretindea un adevărat efort muscular, eram neputincios. Chiar şi pentru salturile periculoase, nu ştiam să „zbor", să „urc". Gleznele nu-mi răspundeau la comandă şi în loc să fac saltul la o

Scanned with OKEN Scanner

înălțime de șaizeci-șaptezeci de centimetri, de-abia dacă-l făceam la nivelul pământului.

Dumnezeu mi-e martor că m-am străduit necontenit! Tenacitatea mea ne-a făcut să ne continuăm la infinit exercițiile, dar pentru nimeni dintre cei care se aflau în sala de gimnastică „Arras" nu era un secret faptul că pentru a ne îngădui să ne prezentăm la „Palais du Travail" ca „*Chevalier Brothers*", posibilitățile noastre de acrobați erau insuficiente.

Și în afară de toate astea, data examenului pentru certificatul de studii bătea la poartă. Descurajat fizic și moral, am avut totuși fericita surpriză să mă văd reușit acolo unde crezusem că voi eșua în mod lamentabil. Aveam zece ani și jumătate, deci trebuia s-o încheiu cu școala, să învăț o meserie.

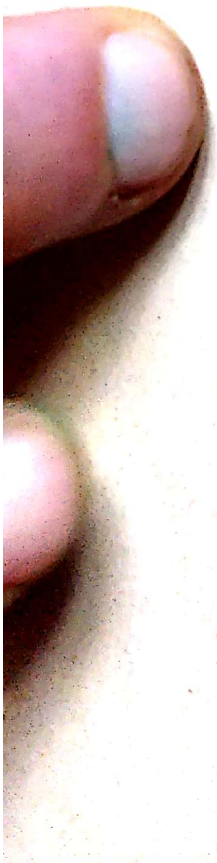

Scanned with OKEN Scanner

PRIMELE MESERII, PRIMELE SUCCESE

Descurajat definitiv de meseria de acrobat şi părăsindu-mi visele de glorie, începui să-mi caut de lucru.

Prezentîndu-mă la adresele pe care le găseam la „oferte de serviciu“, afişate aproape de funicularul din josul Faubourg-ului Temple, trista mea decepţie, după cîteva zile, fu înlocuită de o nouă speranţă.

Dacă n-am putut să fiu acrobat, de ce nu m-aş face cîntăreţ ? Ce, nu-i aşa ? Cu excepţia cîtorva cîntăreţi care mai aveau şi voce, şi pe care îi auzeam cîntînd la „Comerţ“ sau la „Palais du Travail“, ceilalţi — comicii, hazoşii — nu prea aveau glas. De pildă, comicul ţăran Carlos şi cazonul Mulhéry, şi ăsta şi ăla... De ce n-aş putea să fiu şi eu ca ei, punîndu-mă serios pe treabă ? Asta era !... Mă infectasem iar şi lăsînd baltă vechea mea pasiune, ca pe o vampă îmbătrînită, începui să fac planuri în vederea debutului meu de cîntăreţ comic. Nu-i voi spune mamei decît mult mai tîrziu, cînd voi fi sigur de mine. Voi deveni ucenic oriunde mi se va cere, dar nu voi înceta să învăţ cîntece pentru a debuta.

N-am să vă înşir toate meseriile pe care le-am încercat şi pentru care, de fiecare dată, după cincisprezece zile, mi se spunea „mulţumesc“. Prea sînt multe. Am fost tîmplar, electrician, pictor de păpuşi, tipograf, plasator de coloranţi şi, în sfîrşit, fabricant de pioneze. Aici, într-o zi, un moment de distracţie căpătă un caracter dramatic. Gîndindu-mă la orice altceva, numai la industria de pioneze nu, mi-am lăsat un deget de la mîna stîngă pe tiparul de imprimat, în timp ce cu braţul drept apăsam presa. Un stri-

Scanned with OKEN Scanner

găt ! Ceilalţi muncitori s-au apropiat cu respiraţia tăiată ; degetul (vecinul celui cu grilajul bisericii) atîrna smuls din locul lui, complet zdrobit şi el.

Din nou s-au dus s-o caute pe mama care m-a dus la spital, etc... ediţia a doua.

Ochisem de mai multe săptămîni pe bulevardul Ménilmontant o sală de concerte pentru amatori, care se afla în fundul unei clădiri, pe nume „Cafeneaua la trei lei". Repaosul forţat care a urmat accidentului m-a făcut să iau o hotărîre curajoasă şi într-o zi m-am dus să-l caut pe patronul celor „trei lei", cerîndu-i permisiunea să mă lase să cînt sîmbăta următoare, pe estrada lui, două cîntece. Cum voi purta nişte mănuşi albe şi largi, degetul meu bandajat nu se va vedea. Mă privi mirat. Aveam 12 ani şi eram, după cum v-am mai spus, cam mititel pentru vîrsta mea. Mă întrebă dacă eram din cartier şi dacă părinţii mei erau la curent cu ceea ce voiam să fac. Faţă de afirmaţiile mele repetate, m-a rugat să viu sîmbătă seara la ora opt, cu tot calabalîcul, dar mi-a spus că în loc de plată nu voi avea dreptul decît la o cafea cu lapte...

Nebun de fericire, am anunţat noutatea mamei şi lui Paul, care mi-au promis rîzînd că vor veni să asiste la debutul meu de artist amator.

Revăd şi acum seara aceea. Intrarea mea cu „la Louque" şi Paulet, care şi-au luat două bilete, trecerea mea în spatele perdelei înflorate care servea de culise. Mă văd şi acum desfăcînd pachetul în care se aflau lucruşoarele mele, sub privirile amuzate ale vedetelor cafenelei „La trei lei". Tuturor le ajungeam abia la buric. Iată-mă şi îmbrăcat ; împrumut de la ei puţin machiaj şi-mi mînjesc nasul şi obrajii cu roşu. Dau pianistului cele două cîntece ; mă întreabă în ce tonalitate cînt ! Auzi întrebare ! În ce tonalitate vrei dumneata !... Îndrăzneala hotărîrii nu-mi este egalată decît de inconştienţă. Sînt întrebat dacă sînt gata. Mai întrebi ?... Pianistul atacă primele măsuri din *V'là les Croquants*. Prin minte mi se perindă întreaga familie şi toate meseriile pe care le-am făcut şi, covîrşit de emoţie, intru în scenă îmbrăcat în costumul meu de ţăran.

Sala, la început surprinsă de a vedea un copil astfel deghizat, începe să surîdă în faţa aerului meu hotărît. Simţind că începutul e bun, mă umflu în pene şi, în tulburarea mea, pentru a-mi concentra atenţia asupra cîntecelor, fixez un punct în tavan... şi încep să cînt. Aud pianul cîntînd,

Scanned with OKEN Scanner

dar nu-mi dau seama cum se face de cîntă. Am impresia că nu prea sîntem împreună... Urlu cît pot şi deşi nu scap tavanul din priviri, îl zăresc dintr-o parte pe pianist că în timp ce cîntă se ridică în picioare. Din culise mi se strigă ceva. Nimic nu mă poate opri. După un cuplet şi un refren, în sală se dezlănţuie un asemenea haz, încît femeile ţipă isteric, iar bărbaţii se-neacă de rîs. Probabil că sînt formidabil ! Ce succes ! Urlu şi mai tare, fără să pierd din ochi tavanul. Închei cîntecul în urale de nedescris şi ies din scenă, ca să-i văd pe Georgel, Leon D., Brigham, „colegii“ mei care, topiţi de rîs, în culise, îşi ştergeau ochii de lacrimi. Vreau să mă înapoiez în scenă, dar cu tot triumful meu nemaipomenit sînt reţinut cu forţa, explicîndu-mi-se că pentru seara asta a fost foarte bine, dar că ar fi şi mai bine dacă data viitoare aş face o repetiţie cu pianistul ca să ne punem de acord cu tonalitatea.

Cum aşa ?

— Pentru că, mă băiatule, erai cu trei tonuri mai sus decît acompaniamentul pianistului şi ai zbierat atît de tare, încît de aceea toată lumea s-a prăpădit de rîs.

Parcă aş fi căzut din pod. Eu care crezusem într-un triumf, am fost silit să-mi dau seama că dezlănţuirea publicului n-a fost în fond decît o batjocură fără seamăn.

Întoarcerea acasă împreună cu mama şi Paulet a fost nespus de tristă pentru mine, cu toate că ei nu-şi puteau stăpîni rîsul, aducîndu-şi aminte de silueta mea, de mutra mea mînjită cu roşu, de felul în care îmi urlam neîntrerupt cele trei cuplete şi cele trei refrene, fără să-mi pese de nimic ! M-au consolat, spunîndu-mi că erau siguri că data viitoare va merge mult mai bine, dacă voi asculta sfatul pe care-l primisem de a mă înţelege cu pianistul.

Al naibii Patapouf ! Oricum, îşi făcuse totuşi debutul pe o scenă, în faţa publicului, singur !

În dimineaţa aceea...

Strada Julien-Lacroix părea că se prăpădeşte de rîs.

Îţi dădea impresia că toată lumea se ţinea de şale ca să poată rîde mai în voie. Şi rîdea... rîdea... Muncitorii, din faţa tejghelelor de prin cîrciumi, au împrăştiat noutatea :

— L-am văzut cîntînd la „Trei lei“ pe puştiul măicuţii Chevalier. Îl ştiţi, ăla rotofei. Al naibii ! Ce tupeu avea ! Păcat că nu l-aţi văzut !... Nimeni nu-l mai putea opri. Cînta. Cînta cu o voce subţire pe care o forţa din răsputeri de ai fi zis c-o să-i pleznească. Şi tot timpul cu ochii în

Scanned with OKEN Scanner

tavan. Parc-ar fi fost un orb. Toţi se stricau de rîs. Dar puştiului puţin îi păsa ! Îi dădea înainte ! Mai repede, mai tare ! Trăsnit de-a binelea !

Seara de duminecă la „Trei lei“ a fost repetarea celei de sîmbătă, deşi din parte-mi cu mai puţine istericale. Mă lămurisem că nu e cine ştie ce să intri în scenă. Era şi asta ceva.

Georgel şi Leon D. (numele lui de familie era Delpierre) începuseră să ţină la mine şi mi-au explicat că era absolut necesar ca între cîntăreţ şi pian să nu existe nepotriviri de tonalitate. Că într-adevăr, făcusem publicul să rîdă, dar că nu era un rîs „adevărat“, că nu reprezenta un succes „artistic“ !...

Rîs adevărat... artistic... Aceste două expresii mi s-au înfipt în ziua aceea în căpăţînă, ca să nu mai iasă niciodată.

Care va să zică, nu e de ajuns să faci lumea să rîdă ! Trebuie ca rîsul să fie sănătos, natural, nu de batjocură ! Nu-i de ajuns să intri în scenă numai ca să cînţi. Cîntecul trebuie să-ţi fie îngrijit, lucrat, artistic, ce naiba !...

N-aveţi nici o grijă, le-am răspuns. Am înţeles. Nu e destul să nu-ţi pese de public. Trebuie să fii artist.

Artist !...

Cu acest ideal am pornit-o luni dimineaţa să fac cumpărăturile mamei. Toţi negustorii, la curent cu povestea mea, în timp ce mă serveau — se pare mai bine ca de obicei — îmi puneau întrebări.

Măcelarul mi-a dat cel mai bun cîrnat de cal. Brutăreasa mi-a dăruit un corn proaspăt.

— Cum ţi-a venit aşa deodată ? Povesteşte-ne şi nouă. Cine te-a sfătuit ? Unde ai învăţat toate astea ?

Parcă eu ştiam ?

Zăpăcit în sinea mea de îndrăzneala pe care o avusesem, cred că am acţionat ca şi sub febră, ca un bolnav, dezlănţuit. Asta era. Febră sau nu, ce era mai greu trecuse. Asta era important. De aici încolo va trebui să cînt mai bine. Asta e totul.

Rîs adevărat...

Artist...

În fiecare sîmbătă şi duminecă reveneam la „Trei lei“, iar succesul meu, chiar dacă era mai puţin zgomotos decît în seara debutului, dovedea în mod sigur că făceam

Scanned with OKEN Scanner

progrese. Nu mai eram înfierbîntat. Priveam spre alte puncte decît în tavan și în plus — important — cîntam în același ton cu pianul.

Aceste două seri pe săptămînă erau raiul meu. Scena și modestele culise îmi dădeau curajul ca în fiecare luni să mă înapoiez în mormîntul meu cu pioneze. S-a întîmplat că la un moment dat s-au suspendat timp de cîteva săptămîni spectacolele la „Trei lei".

În strada Ménilmontant, la o tutungerie, în spatele căreia se găsea o mare sală de bal, se anunța pentru sîmbăta următoare un spectacol — jumătate amatori, jumătate profesioniști — sub numele de *Elysée Ménilmontant*. M-am prezentat și, în baza reputației dobîndite la cei „Trei lei", vă dați seama (!), am fost admis să cînt tot fără bani, pe sprînceană !...

Și acolo, în acea sîmbătă, destinul meu și-a schimbat drumul.

Surprizele vieții sînt nemaipomenite !

LA „ELYSÉE MÉNILMONTANT“

Sala era fermecată, mulţumită de felul în care se desfăşura spectacolul, şi iată că se anunţă : „micul Chevalier“.

Freamăt în public... Intru în scenă.

Se rîde, se aplaudă. „Ce micuţ e ! O, e un copil !“

Şi mă avînt !

Simt pentru prima oară de cînd am debutat ceea ce se numeşte contactul cu publicul. Un public care face corp comun cu tine, o atmosferă care face să te simţi învingător. Termin. Se aplaudă. Se bisează. Sînt atît de emoţionat încît nu-l văd pe Paul care, fericit, mă îmbrăţişează. Sînt chemat din nou la rampă. Ce să fac ?... Nu ştiu alte cîntece.

— Du-te şi mulţumeşte publicului, micuţule, şi anunţă că urmează Gilbert, Mayolul din Tourelles ! Nu uita să spui : „Mayolul din Tourelles“.

Mă execut şi rămîn apoi în culise ca să admir vedeta. Profesionistul ! Eram emoţionat să văd atît de aproape un adevărat cîntăreţ. Ca un automat, Paul ţinîndu-se după mine, m-am dus în colţişorul din cabina care-mi fusese atribuită, pentru ca să-mi iau hainele de oraş şi să-mi împachetez costumul de scenă.

Gilbert, felicitat şi primind mulţumirile tuturor, îşi îmbrăca calm pardesiul (venise costumat şi machiat de la Cazinoul din Tourelles), îşi aranja fularul de mătase albă în jurul gîtului şi nu înceta de a mă privi.

Intimidat peste măsură, nu îndrăzneam să-i vorbesc şi eram gata să ies din cabină cînd îl aud că-mi spune :

— Micule, te-am ascultat adineauri... Cînţi de mult ?

Scanned with OKEN Scanner

M-am uitat în jurul meu, gîndindu-mă că poate se adresa altcuiva ; apoi, dîndu-mi seama că de mine era vorba, mi-am revenit în fire.

— De aproape şase luni, domnule. Poate că de asta sînt atît de stîngaci.

Chipul său, mai distins decît al altor cîntăreţi care-mi fusese dat să-i văd de aproape, avea o expresie blîndă şi simpatică. Respira bunătate. Continuă :

— Cît eşti plătit aici ?

— Nimic, domnule, zău !... Sînt fericit că-mi dau voie să cînt.

Păru că reflectează o clipă, apoi propuse :

— Vino mîine seară, duminică, la Cazinoul din Tourelles, la ora opt. Adu-ţi cîntecele şi costumul. Am să cer directorului să-ţi îngăduie o audiţie în public. Dacă ai să placi, aşa cum bănuiesc, îţi va propune să cînţi o săptămînă sau două, cu gajul pe care-l va socoti el de cuviinţă. Dacă n-o să meargă, are să-ţi dea bani de omnibuz. Ce rişti ?

Am deschis gura ca să răspund călduros că accept. Dar din gură n-a ieşit nici un sunet. Înghiţii de două-trei ori saliva cu un zgomot care făcea ghiorţ-ghiorţ, apoi îmi revenii în sfîrşit, şi-l asigurai că voi fi acolo, mulţumindu-i, etc., etc.

Întorcîndu-mă acasă, Paul m-a ajutat s-o fac pe „la Louque“ să înţeleagă că această audiţie mă va lămuri dacă valorez ceva, iar seara mă prinse cu ochii mari deschişi pînă tîrziu în noapte, gîndindu-mă dacă ceea ce mi se întîmplase era adevărat sau nu.

Auzeam respiraţia lui Paul şi a lui „la Louque“ şi după o lungă insomnie sfîrşii prin a adormi, cu inima plină de dragoste pentru ei amîndoi şi cu dorinţa nestrămutată să-l fac pe Patapouf să crească în importanţă, ca să le pot dovedi dragostea mea.

Seara acestei dumineci de decembrie 1901 va rămîne vie în amintirea mea, chiar dacă aş trăi 150 de ani. Întovărăşit de Paul, am ajuns la locul indicat cu o oră mai devreme decît mi se spusese. Cazinoul din Tourelles, sus, aproape de Porte des Lilas, avea luminile stinse. Matineul se terminase de o oră, iar artiştii erau la masă într-un mic restaurant din apropiere. Portarul, nefiind la curent, nu ne-a îngăduit să intrăm şi, cu bocceluţa în mînă, am avut răgazul să ne înşelăm nerăbdarea, mergînd timp de trei sferturi de oră, în sus şi-n jos, pe Avenue Gambetta. Uşile

Scanned with OKEN Scanner

se deschideau pentru public la ora opt. La opt fără un sfert eram prezenţi la uşa actorilor. Ne-a primit chiar Gilbert care m-a prezentat directorului, un fost comic numit Rithier, făcîndu-i cunoscut ideea sa.

În cele din urmă, Rithier, ridicînd din umeri, acceptă. De acord, voi fi al treilea din program.

La început cîntă domnişoara Diris, apoi un comic cu numele de Caron. Numărul lui se termină cu un succes furtunos, după care a apărut o tăbliţă pe care scria cu litere mari „Audiţie" şi mi-a venit rîndul. Oamenii erau atît de sătui de rîsete, de strigăte, de gălăgie, încît intrarea mea în scenă trecu aproape neobservată. A trebuit să treacă cîteva clipe pentru ca să redevină atenţi, iar statura mea, vîrsta mea, nu aveau destulă autoritate ca să-i capteze. Am intrat deci, am cîntat, am ieşit, fără să prind măcar nici o fărîmă din ceea ce se numeşte faimosul contact cu publicul.

Cîteva femei au aplaudat, cîţiva bărbaţi au privit, cu toţi încă sub impresia rîsului nemaipomenit care îi zguduise pînă atunci. La al doilea cîntec, mi-au acordat totuşi mai multă atenţie. Se mai liniştiseră şi cu toate că rîsetele lor erau de astă dată mai conturate — deşi destul de anemice — la ieşirea din scenă am avut senzaţia penibilă că n-am reuşit.

Consternat, mă aşteptam să primesc banii de omnibuz, cînd deodată năvăliră Rithier şi Gilbert :

— Bravo, băiete ! Le-ai plăcut !... Ai mult de lucrat. Dar te-au găsit cu haz şi curajos.

Curajos ! Cuvîntul ăsta m-a impresionat. În adevăr, ţi se cere mult curaj ca să reuşeşti să fii vesel, atunci cînd sala nu-ţi răspunde !

Nu le-am putut spune nimic. Eram teribil de trist şi mi se părea că mi-au vorbit aşa mai ales din milă, ca să mă consoleze.

— Aşadar, micule... joia viitoare debutezi ! Se lucrează patru zile pe săptămînă : joi, sîmbătă, duminecă şi luni. De două ori pe seară. Cît vrei să cîştigi ?

— Ce ?...

Sufocat de propunere, nu ştiam ce să le spun. Bîlbîii :

— Cît vreţi dumneavoastră... nu ştiu !

Directorul decretă :

— Bine. Ascultă. Rămîi două săptămîni. Îţi dau 12 franci pe săptămînă. Trei franci pe ziua de lucru. Dacă-ţi schimbi cîntecele şi ai succes, te reţinem mai mult. E bine ?

Scanned with OKEN Scanner

Fratele meu mi-a făcut un semn clipind din ochi și dînd ușor din cap, ceea ce voia să însemne : da, e bine, primește.

Am făcut socoteala repede. Doisprezece franci. Cu doi franci mai mult decît cea mai reușită săptămînă la uzina de pioneze... Deci, ...gata cu uzina, sînt liber toată ziua, și, apoi, mai ales, sînt cîntăreț profesionist !

Am acceptat, nebun de fericire. Paul și cu mine, la braț, am coborît colina Lac Saint-Fargeau atît de entuziasmați, încît atunci cînd am ajuns la mama, parcă am fi fost catapultați :

— Mamă, ascultă ! Nu știi ce s-a întîmplat ?...

Paul și cu mine, vorbeam în același timp. Mă impuneam, explicîndu-i că dat fiind faptul că aveam onoarea să fiu artist, îi voi aduce săptămînal doi franci în plus față de suma record de la pioneze. Dar aici era problema cea mai importantă : în timpul zilei nu voi mai putea lucra. Va trebui să „cobor în Paris", ca să găsesc și să învăț cîntece noi ; lucrul la atelier nu mai era cu putință.

Mama ne privea cum ne agitam, cu aerul atît de blînd și atît de drăgăstos. La sfîrșit, chipul ei părea că spune : „dacă-i așa, om vedea noi".

— Dar, insistă ea, dacă nu găsești un alt angajament după Cazinoul de la Tourelles, îmi promiți c-ai să te întorci la atelier ?

Scanned with OKEN Scanner

ARTIST !

Numai militarii şi muncitorii pot aprecia în adevărata ei splendoare bucuria de a rămîne în pat dimineaţa în timp de iarnă.

Să sări dintr-un salt din pat, cu ochii încă cîrpiţi de somn, ca să te duci repede să te bagi sub robinetul cu apă îngheţată, numai în scopul brutal de a simţi că te-ai trezit cu adevărat, este o senzaţie dureroasă pe care n-o cunosc decît acei a căror existenţă se desfăşoară sub semnul de a ajunge la locul de muncă, undeva, la şapte dimineaţa.

În perioada în care încercasem atîtea meserii, Paul şi cu mine ne trezeam împreună plini de curaj, pentru ca după ce ne spălam cu apă rece să savurăm cafeaua fierbinte pe care o găseam pe masă, din grija lui „la Louque".

După cum erau direcţiile unde se aflau atelierele la care lucram, făceam împreună cu fratele meu o parte din drum, despărţindu-ne apoi, pentru ca să ne reîntîlnim abia seara.

Or, primul avantaj al noii mele meserii era tocmai posibilitatea de a rămîne tîrziu în pat.

În acea primă luni, în care l-am văzut pe Paul ridicîndu-se din pat singur, ducîndu-se în bucătărie, ca să se trezească sub apa nemiloasă, întorcîndu-se singur la masă, pentru ca apoi s-o pornească în bruma rece a dimineţii, m-am simţit tulburat.

În căldura molcomă a aşternutului am încercat sentimentul plin de melancolie, care m-a împiedicat să mă bucur de situaţia favorizată, că nu se putea înfrupta şi Paul din îmbunătăţirea situaţiei mele. Acest sentiment era întărit de faptul că Paul nu îşi exprimase prin nimic, în dimineaţa aceea, vreo nemulţumire văzîndu-mă lenevind, în timp ce

Scanned with OKEN Scanner

el trebuia să-şi ducă mai departe aspra obligaţie de fiecare zi.

Se mai întîmplase asta bineînţeles şi în timpul săptămînilor cînd nu găseam de lucru, sau cît timp degetul mi se cicatriza ; dar de astă dată era începutul unui nou fel de viaţă.

O sensibilitate pe care nu mi-o bănuisem îmi umezea ochii, comparînd deosebirea care exista deja între existenţele noastre.

Cît de bun, cît de drăguţ era ! Nu mi-a arătat nici gelozie, nici supărare. Dragul de el !

Dar această sensibilitate nu m-a împiedicat să mă întorc cu faţa la perete şi să mai ciupesc vreo două ore de somn, în timp ce mama îşi vedea de treburile gospodăriei.

Nemăsurată fericire ! A urmat apoi cafeaua cu lapte — în pat — ole-ole ! [1] (Pardon !) Grozavă idee am avut cînd am vrut să mă fac artist ! Această libertate mă ameţea. Cafeaua cu lapte luată în pat mi se urca la cap, ca rachiul cel mai tare !

Ca să fac faţă noii mele situaţii de artist, era necesar, după părerea mea, de sacrificii, pentru a fi bine îmbrăcat, să ai aerul că eşti în largul tău. Deci, imediat după angajamentul meu la Tourelles, m-am dus într-un mare magazin de confecţii din strada Ménilmontant : „La cumpărătorii cumpătaţi". Împreună cu „la Louque", am ales un superb pardesiu cu guler de catifea. Nouă franci şi jumătate. Stofa era de calitate inferioară.

Şi pentru ca echipamentul să fie complet, ce putea fi mai indicat decît un fel de joben din categoria de trei franci.

V-am mai spus că aveam un cap foarte mare pe un corp mic şi îndesat, ceea ce m-a obligat să aleg un joben „girondin", a căruia calotă, mare, pe măsura mea, avea şi înălţimea la proporţie...

Nu ştiu dacă mă fac bineînţeles, dar rezultatul a fost că aveam aerul unui pitic împodobit cu o pălărie de uriaş !

M-am hotărît să nu mă îmbrac cu aceste vestminte noi, decît în ziua debutului meu la Tourelles. Iată ! Voi pune pardesiul şi jobenul ca să mă duc la repetiţia de joi după

---

[1] Joc de cuvinte : în limba franceză cuvîntul lapte se pronunţă la fel cu strigătul „ole" care aclamă pe toreadorul învingător (n. tr.).

Scanned with OKEN Scanner

masă. Am să uluiesc cu eleganţa mea toată strada Julien-Lacroix.

Şi sosi şi Joia...

Trecînd prin faţa cabinei portăresei, o salut cu un „bună ziua, doamnă". Ea, uluită, nu-mi răspunde. Prima mea sută de metri pe strada Julien-Lacroix a adus în jurul meu o stranie tăcere. Toţi încetează de a mai vorbi, cînd mă văd. Ajungînd în dreptul pasajului Ronce, pasaj care la vremea aceea era unul din locurile cele mai deochiate ale cartierului, aud : „Ooo, văzuşi zgîmboiul ! ? Ooo ! Asta-i bună !..."

Nu-mi miroase a bine. Nu oi fi ridicol ? Sau mă invidiază pentru eleganţa mea ?

Mai ales jobenul meu „girondin" i-a scos din fire ! Sînt sigur. Pălăria asta enormă, pe căpăţîna mea enormă, şi cu trupşorul meu... „Ei şi ? Nu mai pot da înapoi".

Îmi fac curaj ; continui să merg pe strada Julien-Lacroix. Ajung în strada Belleville, care e mai populată ; mai aud cîteva reflecţii neplăcute asupra jobenului... şi ajung la Tourelles.

Îmi repet cîntecele. Caron, comicul, mă întreabă cînd am să-mi pun fracul cu coadă şi burlanul pe cap. Artiştii mă-nţeapă amabil, pe chestia excesului meu de eleganţă. Şi eu mă înapoiez în strada Julien-Lacroix, trecînd prin aceleaşi străzi.

Începe să-mi fie teamă.

Cobor în fugă toată strada Belleville. Merg atît de repede, încît de sub joben îmi curge sudoarea pe gulerul de catifea.

— Ei, ţîncule... Las-o mai moale !

— Trăiască dom'primar !

— Bună ziua, doctore !

Sînt „băgat în cofă" cît e drumul de lung.

Teama mi se transformă în spaimă, apoi în panică. Alerg.

Iată-mă în sfîrşit în strada Julien-Lacroix. Văd de departe numărul 15. Nu mai am decît două sute de metri şi sînt salvat !

În colţ cu pasajul Ronce am impresia că văd nişte umbre care se pitesc.

Oi fi obosit, am vedenii... Nu, n-am vedenii !

O umbră lungă se desprinde din infernalul pasaj, apoi încă două, încă trei...

Scanned with OKEN Scanner

Mă pîndeau. Îmi aşteptau întoarcerea.

Strig :

— Aju...

Nu termin vorba, că fundul jobenului meu primeşte o lovitură şi blestemata de pălărie mi se înfundă pînă sub bărbie. Aud prin pălărie insultele golanilor !

Fără să mă ating de pălărie, ca un om fără cap, alerg drept înainte spre numărul 15. Mă clatin, cad, sînt înnebunit. Mă culeg de pe jos. Abia mă trag afară din joben. Povestesc tremurînd atentatul şi urc să mă arunc în braţele lui „la Louque", plîngîndu-mi umilinţa şi amărăciunea.

Şi eu care mă credeam bine îmbrăcat ! Mă credeţi că pînă la optsprezece ani nu mi-am mai pus pălărie ?

Poate că de atunci îmi plac şepcile.

Pînă la urmă, toate astea nu m-au împiedicat să mă socotesc ceea ce şi eram : un Artist.

Scanned with OKEN Scanner

EXPERIENȚE

I-am anunțat noutatea lui Boucot, cu care făcusem cunoștință la „Concert du Commerce“ din Faubourg-ul Temple, unde adesea ne duceam dumineca la matineu. Nu păru atît de emoționat pe cît aș fi vrut eu. Admise totuși că raporturile noastre amicale vor putea fi mai strînse, datorită faptului că de acum încolo eram liber în timpul zilei.

„Coborîrile“ noastre în Paris deveniră din ce în ce mai dese. Apoi am început să „cobor“ singur, în pardesiul cu guler de catifea și cu o șapcă nouă și frumoasă care-și făcuse apariția imediat după drama cu jobenul „girondin“.

Acum eram cunoscut de toți editorii unde în mod constant mă duceam să caut cîntece noi. Unii îmi puneau întrebări, mă puneau să-mi povestesc viața. Zi de zi făceam cunoștință cu artiști de ambele sexe. Cei mai de seamă se interesau mai mult de mine, din pricina vîrstei mele atît de fragede și a staturii mele mărunte. Cei mai puțin cunoscuți și cei total necunoscuți — aceștia formînd majoritatea — mă disprețuiau pe față, găsind că ar fi mai nimerit să mă duc la școală, decît să fur locul vreunuia dintre ei.

Aveam 13 ani și cîteva luni și nu aveam sprijinul nimănui. Cu toată simpatia fermecată a lui Gilbert la debutul meu din Tourelles, n-a putut face nimic cînd, după trei săptămîni, directorul m-a anunțat că va trebui să-și împrospăteze trupa ; că era foarte mulțumit de mine și că mă va relua cu siguranță în trupa lui — mai tîrziu.

Datorită lui Boucot, obțin un angajament la „Concert du Commerce“. Dar — vai ! — tot ce mi se putea oferi, erau 5 franci pe săptămînă pentru cinci spectacole. Acceptai

Scanned with OKEN Scanner

descurajat, neavînd nici o îndoială că, pentru a fi cinstit în convenţia pe care o încheiasem cu „la Louque“, o dată cu coborîrea salariului de la 12 la 5 franci, sunase şi clopotul de înmormîntare al carierei mele artistice.

Cu inima grea, mărturisii mamei mele deziluzia brutală care mă copleşise.

Spre mirarea mea, ea fu aceea care, văzîndu-mi durerea, mă sfătui să nu mă dau atît de repede bătut, să mai încerc cîteva săptămîni şi dacă n-o să meargă, abia atunci să-mi reiau lucrul la atelier. Trebuie să mă zbat, să apar oriunde şi peste tot, să încerc mereu.

Obţin o audiţie la „Oraşul japonez“ pe bulevardul Strasbourg, unde sînt angajat cu un salariu de douăzeci şi unu de franci pe săptămînă ! Asta bătea toate recordurile. Cîntai cîteva săptămîni în şir, dar trebuia să mă gîndesc la un alt angajament, care să urmeze imediat după terminarea angajamentului de la „Oraşul japonez“.

M-am hotărît pentru „Cazinoul Montmartre“, unde, după ce am obţinut o audiţie publică, am avut fericirea să fiu angajat în aceleaşi condiţii : 3 franci pe zi — matineu şi seara. Îmi păstram deci ritmul celor 21 de franci pe săptămînă şi asta era tot ce mă interesa.

„Cazinoul Montmartre“ se găsea pe bulevardul Clichy, peste drum de *Quat'z'Arts,* avînd aceeaşi direcţiune. Localul era foarte căutat şi foarte popular. La matinee se înghesuia un public compus pe de o parte din trecători fără ocupaţie, iar pe de alta din toţi peştii, codoşii şi fanţii pentru care Montmartre reprezenta o capitală în capitală. Aceste Concerte-Aperitiv erau locul de întîlnire a acelora dintre ei care preferau cîntecul în locul interminabilelor jocuri de cărţi cu care colegii lor îşi umpleau după-amiezele, în timp ce femeile pe care le speculau „lucrau“. Vă daţi seama că acest public nu era de loc drăgălaş şi că artistul în scenă era „etichetat“ în cîteva secunde.

Aici am văzut pentru prima oară cîntăreţi şi cîntăreţe insultate din sală, actori plîngînd nefericiţi în cabină, în timp ce-şi ştergeau încet machiajul.

Aceşti „domni“, în principiu, nu erau răi cu angajaţii permanenţi. În gîndul lor, aceştia trecuseră examenul. În schimb, erau fără milă faţă de cei care veneau să dea audiţii, iar aceste matinee îşi datorau în fond succesul prin

Scanned with OKEN Scanner

asigurarea publicului că direcţiunea le va pune la dispoziţie victime noi, care în mod sistematic erau masacrate atunci cînd se prezentau tremurînd ca să-şi încerce norocul.

Direcţiunea înţelesese acest gust al publicului şi nu refuza nimănui o audiţie. Cu cît încercarea era mai ridicolă, cu atît hazul din sală creştea.

Fie că au găsit că sînt prea puşti ca să mă „ardă" în lege, fie că au judecat că aveam posibilităţi de progres, fapt este că la început m-au lăsat să lucrez într-o semi-indiferenţă, apoi puţin cîte puţin mi-au acordat un firicel de succes.

Matineele la „Cazinoul Montmartre" au reprezentat deci pentru mine primul contact cu adevăratele fiare şi faptul că nu am fost înghiţit m-a făcut să am şi mai multă încredere în destinul meu artistic.

Dintre artistele care se găseau cu mine în acest local, două s-au jucat cu inima mea, fără să răspundă de altfel bătăilor ei ! O fermecătoare brună, mititică, numită Fernande Déprat şi o încîntătoare bijuterie a Parisului, Spinelly.

Aceasta din urmă, într-adevăr, mă răscolea grozav. Era şi ea o fetiţă — 16 ani — cu nişte forme superb modelate : un obrăjor cu nasul în vînt, încadrat de un păr de mătase neagră. Debuturile ei au fost un fel de revoluţie şi în culise şi în sală. „Înrăiţii" cartierului, care frecventau matineele, o contemplau tăcuţi, cu aerul pe care probabil că-l au crescătorii de vite, la apariţia unui animal de rasă. În culise, toţi eram tulburaţi de această mică dinamită care, cu aerul cel mai natural din lume, intra în scenă şi cînta, unduind un trup admirabil făcut :

Legănînd din şolduri
Nimic n-o să pierzi :
Ba în schimb poziţia,
Ţi-o echilibrezi !

Vă puteţi imagina în ce chip evolua cîntecul pînă la sfîrşit !... Ce să mai vorbim ! Era plin de fineţuri !

Dumnezeule, cît era de frumoasă pe vremea aceea Spi, cum o numeam între noi ! Îi aşteptam intrarea, apoi, printr-o gaură din decor, o priveam cum evolua pe scenă, încă prea puţin conştientă de puterea ce o avea asupra bărbaţilor. Era aplaudată, rechemată... Şi nimeni n-ar fi putut spune

Scanned with OKEN Scanner

că a reţinut cuvintele pe care vocea ei excitantă le punea pe note. Cînd revenea în culise, forţa splendidei ei tinereţi făcea să ni se schimbe expresia ochilor. Alor mei, mai mult ca ai celorlalţi. Adevăraţi ochi de şalău fiert. Ea şi-a dat repede seama, dar asta n-a schimbat cu nimic situaţia. Toată lumea îi făcea curte şi nimeni nu obţinea de la ea ceva. Era îndrăgostită, ba după părerea mea avea chiar o legătură cu un artist care nu venea niciodată s-o ia de la teatru. Imprudentul ! Din cauza ei mă simţeam aproape nefericit.

Apoi după ce am stat mai multe săptămîni aici, am reuşit să cînt trei zile la „Furnica", pe bulevardul Barbès.

M-am prezentat acolo şi de astă dată eram în stare să arăt programele unde am cîntat, pentru ca să-mi certific calităţile profesionale. Directorul tocmai îşi pregătea afişul pentru săptămîna care urma :

— Mi-a mai rămas un loc. Numărul doi din program. Treizeci şi cinci de franci pentru cele trei zile. Îţi convine ?

Dacă-mi convenea ! Mai era vorbă !

Alt record bătut... Mereu mai sus. Mama surîdea.

A fost momentul în care nişte colegi mi-au făcut cunoştinţă cu un agent-impresar liric care se numea Dalos.

Acesta mi-a făcut rost de un angajament pe şapte zile, cu drept de prelungire, la „Concert de l'Univers" pe Avenue Wagram. Cinci franci pe seară, în două reprize. Matinee numai dumineca. Cinci la sută din onorarii trebuia să-i dau lui Dalos.

Nu mai scăpam deci din mînă cei treizeci şi cinci de franci pe săptămînă şi după cît se părea pusesem zdravăn piciorul în meserie.

„Concert de l'Univers" era condus de tata Hamel. Un fel de buldog, cu dese crize de „hămăituri", dar care în fond nu era un om rău. Îl vedeai tot timpul plimbîndu-se printre fotoliile sălii, pe culoarul care le separa. Deseori, cu sala plină, se întîmpla să se adreseze actorilor de pe scenă :

— Foarte bine ! E bun cîntecul ! Bravo, băiete !

Sau :

— Ascultă, dacă mai continui să cînţi asemenea tîmpenii, o să fiu obligat să te dau pe uşă afară !

Eram cam opt artişti care cîntam de două ori pe seară. Toţi cu acelaşi salariu de cinci franci. Ceea ce reprezenta în fond un buget de patruzeci de franci pe zi. Publicul obişnuit se compunea din mic-burghezi şi servitorime ; un pu-

Scanned with OKEN Scanner

blic ușor de cucerit care a început repede să mă sărbătorească cu o căldură neobișnuită pentru mine. Tot ascultînd cîntecele lui Boucot, Serjius, Dorville, îmi formasem un gen comic în care imitam cînd pe unul, cînd pe altul, adăugînd și puțin sos luat de la Dranem. Îi cîntam cîntecele lui de succes și spuneam monoloagele lui Claudius :

Voință de fier
E ruptă din rai,
Cînd ești bărbat,
Dovedește c-o ai !

Punctam sfîrșitul cupletului vorbit, băgîndu-mi mîinile-n buzunare, ridicînd astfel pantalonii. Gest foarte vulgar care avea darul să reverse ilaritate în mijlocul acestui public de proastă calitate. Cu cît făceam gesturi mai obscene, cu cît spuneam mai multe lucruri deochiate, cu atît statura și chipul meu de copil îi făcea să aprecieze toate aceste monstruozități, drept foarte nostime.

Am fost reținut aproape trei luni la „Concert de l'Univers". În timpul acestor douăsprezece săptămîni, călătoream cu metroul, din Ménilmontant pînă în piața Ternes. Am fost silit să învăț șase cîntece noi pe săptămînă, ca să-mi reîmprospătez repertoriul, și să nu obosesc publicul localului. Acest public, grație căruia, în fiecare vineri eram reangajat, îmi arăta din ce în ce mai mult interes. Cum v-am mai spus, principala mea originalitate consta — pentru ei — în tinerețea și trivialitățile excesive pe care le serveam cu îndrăzneală.

Fără judecată, fără să fiu sfătuit, credeam că bine fac atunci cînd întrec măsura necuviințelor. Cu cît se rîdea mai mult, cu atît mă scufundam mai adînc în mocirlă, considerînd — fără să mă gîndesc mai departe — că am găsit fără efort calea prin care puteam obține favoarea obișnuiților casei.

Scanned with OKEN Scanner

UN OMULEȚ ÎN TOATĂ PUTEREA CUVÎNTULUI

După acest lung stagiu la „Concert de l'Univers", începu pentru mine turneul prin micile *café-concert* și localuri ale capitalei. Fie prin intermediul impresarului liric Dalos, fie prezentîndu-mă singur la audițiile de probă, am fost văzut cîntînd la „Café Persan", pe bulevardul Sevastopol ; la „Bateaux Parisiens" din Auteuil, la „Café des Galeries Saint-Martin" în mijlocul Faubourg-ului cu același nume ; la „Café de la Presse" din strada Montmartre sau la „Poste", pe strada Saint-Dominique, etc...

Apoi, prin intermediul lui Dalos, îmi sosiră primele contracte în provincie : „Folies-Bergère" la Hâvre (treizeci și cinci de franci pentru trei zile, călătoria plătită și am văzut și marea). Un mic concert la Amiens ! O săptămînă cu zece franci pe zi. „Alcazar de Tours" doisprezece franci pe zi pentru zece zile. Acolo mi s-a întîmplat o aventură penibilă.

Într-o seară, un comis-voiajor, după ce am cîntat, mi-a oferit ca a doua zi să mănînc împreună cu el într-un restaurant din apropierea orașului.

Îi eram simpatic. Era singur în oraș. Ce bine o să mîncăm !

Avea într-adevăr aerul unui om cumsecade și în încîntarea sa insistă ca după primul pahar, luat într-un bistrou, să mai urmeze încă alte două. La al doilea pahar eram într-o stare de beatitudine, al treilea mi se urcă la cap atît de tare încît, clătinîndu-mă și rîzînd zgomotos de cele ce simțeam, ne-am îndreptat spre restaurant.

Scanned with OKEN Scanner

Nu încercasem încă niciodată această senzaţie şi o găseam foarte plăcută. Dejunul — excelent din toate punctele de vedere — a fost şi el stropit cu vin bun ; partenerul meu nu avea nimic suspect, iar viaţa... viaţa mea îmi părea lucrul cel mai plăcut din lume.

După ce am băut cafeaua, ne-am dus într-o braserie ca să luăm un păhărel. Pînă atunci nu mai băusem niciodată o băutură tare. Sosise timpul.

Omul meu comandă două romuri. La început am găsit că e prea tare. Mă făcu să tuşesc şi îmi arse gîtlejul în mod neplăcut. Apoi, urmă o dulce căldură şi o ciudată mulţumire mă cuprinse. Ah, cum mă mai simţeam deasupra celorlalţi muritori ! Toate îmi păreau nimicuri şi uşor de rezolvat !

— Mai luăm unul ?

— De ce nu ? !

— Chelner ! Încă două romuri !

Al doilea a mers şi mai uşor. Gîtul începuse să mi se adapteze la arsura plăcută, aşa că al doilea se duse să-l întîlnească pe primul, cu o uşurinţă neprevăzută.

Începu să mi se pară că ceilalţi clienţi aveau nişte glasuri care sunau ciudat.

— Încă unul ?

— O, da... e bun !

Ale-hop !... Al treilea rom o ia la vale.

Stăm jos şi nimic nu mă previne de pericolul ce mă pîndeşte bînd astfel. Comis-voiajorul se amuză de reacţiile pe care mi le dă alcoolul. Îl face să rîdă faptul că în faţa lui se află un puşti care se îmbată pentru prima oară.

— Încă două romuri, chelner !

Propria mea voce, de data asta, mi se pare nouă şi mă ascult plin de mirare. Ce ciudată voce am !... Eu vorbesc şi totuşi nu pot să cred că vocea asta iese din gîtlejul meu. E ca şi cum ar fi ceva ce nu-mi aparţine. A, ce nostim e asta, mă face să rîd, să rîd !

Ca o avalanşă care porneşte la vale, înghiţim rom după rom : opt, nouă, zece pahare, se duc unul după altul, se înghesuie... Stau jos şi, în afară de senzaţia că n-aş mai aparţine cu totul lumii acesteia, nu mă simt rău. Cînd, după o după-amiază întreagă în care am tot ridicat cotul ritmic, ca să deşert păhărelele, mi-am dat seama că e ora cînd trebuie să mă duc la „Alcazar“ să cînt, mă ridic pentru prima oară de cînd mă aşezasem la masă. Aaa,

Scanned with OKEN Scanner

totul începe să se învîrtească... Aaa, cum se mai învîrteşte ! Trebuie să mă reaşez. Nu-mi pot păstra poziţia verticală. Bravo, frumos o să mai lucrezi. Partenerul meu nu conteneşte să rîdă :

— Grozav ai rezistat, băieţaş !... Ca pentru prima oară, a mers strună !

Eu nu mai rîd. Ce mă fac cu treburile mele ? Cum o să le duc la capăt ? Omul meu pare şi el incapabil să se mişte, ca şi mine. Trebuie totuşi să mă ridic şi să mă duc în cabina mea, să mă îmbrac, să cînt... Trebuie !

Bîigui „mulţumesc şi la revedere“ imbecilului cherchelit. Şi cu un efort deznădăjduit mă ridic, clătinîndu-mă pînă la uşa cafenelei şi răsturnînd vertiginos lucruri şi oameni. Am parcurs, ţinîndu-mă de ziduri, mica distanţă care mă despărţea de „Alcazar“.

Trecătorii, ca prin ceaţă, îmi dau impresia că se miră, că vorbesc şi că rîd cînd mă văd. Le zăresc ochii, le văd gurile mişcîndu-se, dar nu le mai aud cuvintele. Totul a devenit ireal. Singura scînteiere în starea tulburătoare în care mă aflu este gîndul că trebuie să mă învîng, spre a-mi face datoria.

Ajung în cabina mea, tîrîndu-mă. Muiat de sudoare şi cu faţa lividă, cînd mă văd în oglindă mi se pare că nu sînt eu. Încep să mă dezbrac. Un camarad, gata să coboare în scenă, mă întreabă dacă nu mi-e rău. Vreau să-i răspund, dar nici un sunet nu-mi iese din gîtlej, iar ameţeala creşte. Au început să-mi sune în cap nişte clopote. Capul mi-o ia la sănătoasa. Dumnezeule ! Ce se întîmplă cu mine ?

Mi s-a spus că am fost adunat de pe jos, beat mort în cabina mea, unde zăceam într-un lac de vomismente. A trebuit să fiu dus la pensiunea unde locuiam. Unei cîntăreţe i-a fost milă de mine şi m-a îngrijit, punîndu-mi comprese, după ce în prealabil mă aşezaseră în pat. Bineînţeles, nici vorbă să pot cînta în seara aceea.

— Bravo ! Pentru un copil ca el... a început-o bine tînărul Chevalier ! Ce oroare ! Ce golan !

Aceste aprecieri au fost, după cît se pare, ale colegilor mei.

Prima experienţă asupra ravagiilor băuturii... Pentru că tot sîntem la capitolul „vicii“, îmi aduc aminte de primele mele experienţe cu jocul de cărţi. M-am scuturat deocamdată de acest viciu şi totuşi intram în viaţă desemnat să-i fiu victimă. Îmi aduc aminte de jocul englezesc,

Scanned with OKEN Scanner

în care cu două zaruri pe care le azvîrleai pe pămînt sau pe o masă, numerele 7 şi 11 ne dădeau iluzia cîştigului, în timp ce numerele 2, 3 şi 12 ne doborau sub ghilotina derutei. Împreună cu alţi modeşti cîntăreţi jucam acest joc în culisele „Cazinoului Montmartre“ şi îl jucam pe bani grei, ce reprezentau salariile pe săptămînile viitoare.

Intoxicaţia asta a jocului mă cuprinse într-un aşa hal, încît îmi aduc aminte că într-o seară a anului 1905 sau 1906, la expoziţia de la Tourcoing, m-am trezit intrat într-o partidă de ruletă, unde 5 cîte 5 franci vedeam cum mi se volatilizează toată suma încasată pentru acel angajament. Un slujbaş, omul care apăsa pe butonul ce punea ruleta în mişcare, mă fixa îndelung.

— Ce cauţi aici, micule ? murmură el aproape fără să deschidă gura.

Eu mă înroşii şi-i mărturisii emoţiile ciudate pe care mi le dădea riscul.

— Cît pierzi ?

— Atît.

Urmă un timp în care îşi văzu de treabă, fără măcar să se uite la mine. Într-un tîrziu mi se adresă cu o voce ca de departe, ca de ventrilog :

— Pune 20 de franci pe 3.

Îl ascultai. Trei ieşi. Adunai de pe masă ceea ce pentru mine reprezenta o avere. Nu ştiam ce să spun acestui om cu chipul inexpresiv, pentru care părea că nici nu exist. Acelaşi sunet uscat ieşi din buzele lui strînse :

— Cară-te şi să nu te mai prind pe-aici.

Murmurai un „mulţumesc, domnule“ şi nu m-am mai întors niciodată în sala de joc a localului.

Am mai jucat şi după asta, dar pînă la sfîrşit mi-am dat seama că mulţumirea pe care mi-o dădea cîştigul, pusă în balanţă, nu reprezenta nimic pe lîngă nemulţumirea în care mă arunca pierderea.

Un cunoscător în ale jocului m-a asigurat că un jucător îşi începe partida cu o şansă la nouă de a ieşi din sală în cîştig. Începi prin a pierde şi numai în mod excepţional poţi ieşi în cîştig. Vicioşi notorii m-au asigurat că din toate viciile, jocul de noroc este cel care te doboară cel mai repede.

Scanned with OKEN Scanner

MAJORATUL UNUI COPIL SĂRAC

După această lamentabilă aventură, mă apucă dintr-o dată o frenezie de muncă, poate ca să mă spele de amintirea ei. Direcţiunea „Alcazarului“ din Tours i s-a plîns în scris lui Dalos şi n-am mai îndrăznit să-l caut ca să-i cer de lucru.

Am avut norocul să-mi reiau activitatea la „Cazinoul Montmartre“, cu cinci franci pe zi. Apoi, la „Concert de l'Univers“, unde am atins suma de şapte franci. Viaţa redevenea îngăduitoare, aşa că, profitînd, ne-am mutat din strada Julien-Lacroix, închiriind un mic apartament de două camere, cu vederea spre curte, la numărul 15, în Faubourg-ul Temple, aproape de Piaţa Republicii.

Totul mergea bine, dar... Paul făcu cunoştinţă cu o tînără din Belleville, se îndrăgosti şi o anunţă pe mama că vrea să se căsătorească. Ne era cunoscut refrenul.

Vai ! Era o boală de familie.

Mama şi cu mine l-am rugat să mai aştepte, să mai cresc. În sfîrşit, am făcut orice ca să-l convingem.

Nimic de făcut. Dragostea... Să-şi trăiască viaţa...

Cum nu era un om rău, ne-a asigurat că în fiecare săptămînă vom primi un mic ajutor din partea lui.

Mama a plîns mult.

Paul a plîns mult.

Şi eu... la fel.

Şi iată-ne singuri, „la Louque“ şi cu mine, amîndoi, în mijlocul greutăţilor vieţii şi a tentaţiilor ei.

Deveneam propriul meu tătic. Singurul susţinător al lui „la Louque“. Şeful unei familii din care nu mai făceam

Scanned with OKEN Scanner

parte decît noi doi. Răspunzător de destinele noastre. Şi n-aveam decît paisprezece ani şi jumătate !

Cîteva zile golul lăsat de plecarea lui Paul a fost adînc şi dureros. Apoi mi-am dat seama că profitam din plin, în această nouă situaţie în care mama nu mă avea de îngrijit decît pe mine. Devenisem şi mai legaţi, dacă o pot spune. În timpul meselor, îi vorbeam despre colegii mei, despre meseria mea, îi cîntam cîntece noi, ca să-i aflu părerea. Între noi doi se cimentă o armonie plină de duioşie, mai ales că acum rămăsese numai a mea. N-o mai împărţeam cu nimeni, şi eram convins că era foarte bine aşa. Dragostea mea pentru ea era întreagă, iar faptul că o ştiam că depinde numai de mine şi de munca mea îmi dădea înţelesul exact al marei răspunderi ce-o aveam.

După o perioadă prelungită de lucru la „Concert de l'Univers", am făcut rost de primul meu angajament pe bulevardele Parisului, la „Petit Casino" din bulevardul Montmartre.

Pentru oamenii de meserie, „Petit Casino" era considerat trambulina succeselor. Aşezarea lui în plin bulevard, cît şi dificultatea de a obţine graţiile publicului, transformarea acestui local într-un soi de examen pentru tinerii artişti, în faţa unui public încercat. Toate vedetele cîntecului îşi luaseră de acolo zborul, motiv pentru care mă pregăteam cu o mare emoţie să intru în scenă. Eu şi cei cincisprezece ani ai mei. Primul meu cîntec a fost primit cu multă mirare şi fără simpatie. Sala aceasta lungă nu răspundea la străduinţele mele de a-i fi pe plac. Sfîrşitul primului meu cîntec n-a fost susţinut decît de cîteva aplauze răzleţe. Simţii în sală cum bate vîntul înfrîngerii şi bănuind că fac bine ce fac, apăsai şi mai tare pe grosolăniile monologului următor :

Voinţă de fier
E ruptă din rai ;
Cînd eşti bărbat
Dovedeşte c-o ai !...

Făptura mea firavă şi „poanta" de a ridica partea din faţă a pantalonului cu ajutorul mîinilor băgate în buzunare, îmi reuşise întotdeauna, acolo, în Avenue Wagram. Exageram chiar gestul, pentru a provoca rîsul. Spre surpriza şi

Scanned with OKEN Scanner

îngrijorarea mea, nici măcar un surîs n-am primit din sală, ba dimpotrivă, mi s-a părut că aud un murmur în loc de aplauze, la ieşirea din scenă.

Cel de al treilea cîntec (adevărat succes la „Concert de l'Univers") avea titlul : *Io-te, dom'Trottin.* Redam un tînăr comisionar care trebuia să ducă unei cliente o cutie de carton în care se găsea o cămăşuţă, nişte chiloţi de femeie şi un corset.

La primul refren, deschizînd cutia, puneam cămăşuţa, peste costumul meu de comic. La al doilea cuplet, mă înfăşuram în corset. Apoi la al treilea, rîsul formidabil trebuia obţinut în clipa în care îmi puneam chiloţii, prin a căror deschizături largi din faţă şi din spate, se întrevedea cămaşa.

Efectul nu fusese ratat niciodată. Nicăieri. Era sigur, precis.

Nu în această zi însă.

Nu la „Petit Casino".

Căci la al treilea cuplet, în clipa în care mă simţeam îndreptăţit de a culege capitularea acestui public îngheţat, în loc de rîsete auzii un glas puternic şi poruncitor :

— Destul ! E dezgustător ! Trimiteţi copilul la şcoală !

Probabil că era în asentimentul sălii, din moment ce nimeni nu mi-a luat apărarea, nici n-a protestat împotriva faptului că fusesem întrerupt. Ba, dimpotrivă, s-a ridicat o mare de glasuri, printre care puteam auzi :

— E ruşinos să vezi un copil îndrăznind să debiteze asemenea vulgarităţi !

— Ar trebui interzise exhibiţiile astea scandaloase !

— E ruşine, curată nerușinare, asta e !

Înlemnisem în scenă, neputîndu-mi crede urechilor. Totuşi, asta era. Îşi băteau joc de mine, mă băgau în cofă. Plecai în sfîrşit din scenă, conştient de ruşinea mea, cu capul plecat.

Regizorul, un oarecare Roydel, imitatorul de altădată al lui Paulus, hotărît să m-arunce la gunoi, îmi spuse batjocoritor :

— I s-a întîmplat şi lui Paulus, de ce nu ţi s-ar întîmpla şi ţie !

Cu inima grea, coborîi în cabină şi izbucnii într-un plîns care a durat aproape o oră, fără să fiu în stare să-mi regăsesc cumpătul.

Scanned with OKEN Scanner

Disperarea mea era fără margini. Aveam impresia că felul acesta de accident mă va întîmpina acum la fiecare spectacol. Mica mea încredere în mine făcu loc unui sentiment de spaimă.

În ziua aceea, după matineu, m-am dus să-l caut pe Paul la atelier şi i-am povestit toată întîmplarea, cu vocea întretăiată de suspine. Nu mai voiam să intru în scenă. Mi-era teamă. O teamă cumplită. Paul mă mîngîie cum se pricepu mai bine şi hotărîrăm că dacă şi seara următoare se va petrece acelaşi lucru, atunci vom lua o hotărîre.

În seara aceea am cîntat cu atîta timiditate, am avut atîta spaimă să fac gesturi obscene, încît aş fi putut executa cîntecul şi la o onorabilă serbare de binefacere. Mi-am terminat numărul fără aplauze, dar cel puţin nu m-au gonit de pe scenă.

Această primire rece se repetă la fiecare reprezentaţie, timp de o săptămînă şi am fost foarte nefericit timp de şapte zile la „Petit Casino". Îmi pierdusem încrederea în mine. Acum înţeleg că în fond toate aceste glume fără perdea şi deochiate, debitate cu autoritate de un mucos, aveau de ce să displacă unor oameni mai puţin severi. Dar atunci, de ce nici unul din colegii mei nu m-au prevenit mai din vreme ? Destinul meu era să învăţ totul pe propria-mi piele ? Mi-era inima grea. Îmi era ruşine şi mi se părea că tot cartierul Saint-Martin era la curent cu decăderea mea.

Începea stagiunea de vară, iar angajamentele deveneau din ce în ce mai rare. Treceau adesea săptămîni fără să lucrez. „La Louque" şi cu mine nu aveam nimic pus de-o parte. Cum ne-am fi putut descurca ?

Am trăit în mizerie. Ne hrăneam cu cartofi fierţi în cocă de clătite şi cu ceai. Toată vara n-am avut posibilitatea să-mi repar încălţămintea ; în talpă aveam nişte găuri mari. Ţin minte că-mi umpleam pantofii cu hîrtie de jurnal împăturită de mai multe ori, ca să nu calc direct pe talpa piciorului. Paul ne-a ajutat puţin, dar avea greutăţile casei lui şi bani prea mulţi n-avea nici el. Numai Dumnezeu ştie cît m-am zbătut să fac rost de-un angajament, dar după cît se pare, mă aflam într-o pasă proastă. Nu-mi reuşea nimic.

Trăiam uneori, „la Louque" şi cu mine, o săptămînă întreagă numai din cei zece franci cîştigaţi duminica, cîntînd într-o bombă de pe malul Senei. Eram cumplit de descurajat, de jignit. Nu atît pentru mine, care-mi iubeam

Scanned with OKEN Scanner

meseria şi pentru care sărăcia nu era ceva dureros, cît pentru faptul că nu puteam acoperi cît de cît nevoile lui „la Louque". Nu uitam că părăsisem atelierul, pierzînd astfel posibilitatea de a învăţa o meserie, iar viitorul îmi apărea sumbru cu aceste cîntece care nu mai voiau să ne hrănească.

Întrevăzui necesitatea să părăsesc această profesie care nu-mi mai asigura existenţa şi să mă întorc umil, la atelier, ca să învăţ o meserie adevărată. Dar, ca să învăţ o meserie, trebuia să o iau de la capăt, cu salariul de ucenic, cel mult un franc. Cum am putea trăi din atît, „la Louque" şi cu mine ?

Citind mica publicitate în jurnal, am văzut că se ofereau trei franci pe zi „pentru o persoană cu scriere frumoasă, pentru redactarea adreselor". Cererea trebuia făcută printr-o scrisoare, pentru ca în felul acesta să poată fi judecată scrierea petiţionarului.

Am făcut mai multe ciorne de scrisoare, cum m-am priceput mai bine, îngrijindu-mi scrisul, şi mi-am expediat cererea prin poştă, plin de speranţe.

„La Louque" şi cu mine aşteptam grijulii în fiecare dimineaţă, cu emoţie, plini de speranţă, cu inima tremurîndă, răspunsul. Două, trei, cinci, zece zile, nimic. Sărăcia noastră începuse să devină disperată.

Aş fi acceptat orice şi mă gîndeam numai la rău.

Într-o dimineaţă, sosi o scrisoare cu antetul „Music-hall Parisiana". Era pe numele meu.

Doborît de emoţie, o deschid. Eram rugat să trec a doua zi la ora două pe la direcţiune.

Dacă ar fi trecut o zînă în casa noastră venind din cer, nu ne-ar fi adus mai multă bucurie. „La Louque" şi cu mine ne îmbrăţişam plîngînd, rîzînd. Poate că cu asta se încheia mizeria. Oare soarele va străluci din nou pentru noi ?

A doua zi, curăţel, îmbrăcat cu costumul meu care începuse să se ponosească şi cu pantofii găuriţi, mă prezentai la apel.

„Parisiana", cunoscut *music-hall* al marilor bulevarde, fusese tocmai cumpărat de către Paul Ruez, care pînă atunci condusese „La Fourmi" pe bulevardul Barbès. Îşi angaja o trupă pentru revista din toamnă. Tot căutînd artişti, mi-a văzut numele într-un vechi program şi m-a chemat.

Ieşeam din biroul lui cu un angajament pe tot timpul cît se va juca revista *Satyre Bouchonne*. Trebuia să cînt în

Scanned with OKEN Scanner

prima parte a spectacolului, în concert, iar în rest să interpretez mici roluri şi să fac figuraţie. Dorind să-mi sondez norocul mai adînc, am avut îndrăzneala să cer zece franci pe zi (aş fi acceptat fericit şi jumătate). Mi s-au dat nouă şi am semnat contractul.

În principiu, o revistă de asemenea importanţă, într-un astfel de teatru de prima mînă, se juca cel puţin şase luni ; aveam deci dreptul să pun bază, timp de şase luni, pe cei nouă franci pe zi.

O, cîtă fericire pe mine şi pe „la Louque" în seara aceea ! Cît de delicioşi ni s-au părut cartofii fierţi şi cum ni s-a urcat la cap ceaiul de cozi de cireşi ! Făceam proiecte, ne hotărîrăm să începem să punem de-o parte în fiecare zi jumătate din salariul meu. Nu ne va mai fi permis să încercăm niciodată îngrozitoarea jenă financiară pe care o suportasem pînă atunci. Va trebui să ne pregătim pentru zile rele şi pentru boală.

Viaţa ne obliga să înţelegem cuvîntul „economie", pe care pînă atunci nu-l cunoşteam. Eram înţeleşi. Voi da în casă 21 de franci pe săptămînă. Mama o scotea la capăt bine cu asta. Aveam bani de buzunar, un franc şi jumătate pe zi, iar patru franci şi cincizeci în fiecare zi trebuia să îmbogăţească frumosul meu carneţel de la Casa de Economii, carneţel nou pe care urma să mi-l iau imediat.

Toate greutăţile noastre se sfîrşiseră, dar nu erau uitate, iar în inima mea se năşteau din nou speranţe. Doi înecaţi readuşi la viaţă.

Şase luni asigurate cu nouă franci pe zi !

O avere !

Să zicem că un impresar mi-ar fi propus în momentul acela să semnez un contract pe viaţă cu un salariu de zece franci pe zi, care să urmeze angajamentului de la „Parisiana". Angajament în care ar fi specificat că orice ar fi putut obţine în plus, ar fi proprietatea lui. Şi că asta ar fi pentru toată cariera mea... Aş fi semnat angajamentul, sărutîndu-i mîinile.

Scanned with OKEN Scanner

„PARISIANA“

În aşteptarea începerii stagiunii, tinerii artişti debutanţi — colegii mei şi cu mine — ne duceam să aplaudăm marile vedete ale timpului.

Ar fi trebuit să ne vedeţi înapoindu-ne apoi către Porte Saint-Martin. Nu ne mai ardea de glumă. Nici de nebunii. Treptat-treptat, ne cuprindea un fel de melancolie, ascultînd în timpul spectacolului — din umbră — pe fruntaşii meseriei noastre.

Cît de inaccesibili ne păreau aceşti mari artişti ai Cîntecului ! Şi cît de fără de sfîrşit ni se părea calea ce ne despărţea de ei ! Aveau totul de partea lor, ca nişte adevăraţi campioni : personalitate, voce fermecătoare, talent, distincţie, încrederea publicului.

Analizîndu-ne însă pe noi, cu o luciditate crudă, eram din păcate obligaţi să constatăm că sîntem lipsiţi exact de ceea ce posedau ei.

De altfel, ca să fim cinstiţi, nici unul dintre noi nu se gîndea să ajungă vreodată pe asemenea înălţimi, iar singura noastră ambiţie era să devenim muncitori cinstiţi ai Cîntecului şi să ne socotim prea fericiţi dacă vom reuşi.

La începutul lui septembrie, zidurile Parisului au fost acoperite de afişele gigantice ale lui Capiello. Jurnalele erau pline de anunţuri, vestind deschiderea stagiunii la „Parisiana“, sub noua direcţie a lui Paul Ruez, avînd ca vedetă a acestui program de *café-concert* pe Vilbert.

Felul de a cînta al lui Vilbert era în general „trăsnit“, iar zvonurile asigurau că mai modern fiind decît Polin, îl va vîrî în cofă în ce priveşte cîntecele soldăţeşti.

Scanned with OKEN Scanner

Primul frac, primul cilindru și pentru prima oară
la braț cu o mare artistă

Scanned with OKEN Scanner

Ca toți francezii în 1914.

Scanned with OKEN Scanner

Era venit din sud. Dotat cu un fizic vioi, simpatic şi cu o voce de tenorino, neobişnuit de piţigăiată, Vilbert aducea fără îndoială ceva nou în lumea *café-concert*-ului.

Totuşi, faţă de talentul autentic al lui Polin, succesele sale nu puteau ţine cît lumea, încît orientîndu-se spre „Comedia Comică", Vilbert şi-a găsit cu timpul adevărata sa cale. Polin a rămas Polin.

E ciudat că fiecare mare artist al Cîntecului a avut de înfruntat, la un moment dat, asaltul unui nou venit în meserie, care, pornind fulgerător, părea că — pentru un timp oarecare — va reuşi să-l înlocuiască în graţiile publicului pe cel care deţinea titlul de campion.

Paulus a avut de furcă cu Kan-Hill.

Polin cu Vilbert.

Mayol cu Dalbret.

Dranem cu Abeillard.

Şi totuşi, chiar dacă concurenţii au făcut uneori carieră foarte frumoasă, nu e mai puţin adevărat că cei care erau creatorii genului au rămas întotdeauna liniştiţi în fruntea listei, tocmai pentru că succesul lor venise pe cale firească, fără să lupte cu alţii, şi pentru că au avut un fel al lor propriu de a provoca rîsul sau de a emoţiona.

Nu se găseşte nici un exemplu care să poată arăta că o carieră îndelungată s-a impus cu forţa asupra publicului. O carieră adevărată se-ntinde pe-o durată mult prea lungă ! Ai deci tot timpul să descoperi şiretenia celor ce vor să substituie adevăratului talent inteligenţa sau viclenia.

Poţi să amăgeşti cîţiva oameni, cîtva timp.

Nu poţi amăgi o lume-ntreagă, timp de o veşnicie. (Aforismul nu-mi aparţine, dar îmi place !)

*

Cochet, parfumat, dichisit, îl revăd pe Vilbert, parcă ar fi ieri, arătîndu-mi pantofii lui galbeni, despre care spunea că i se făceau de comandă la Marsilia şi i se trimiteau la Paris. „Şaptesprezece franci, foarte scumpi, tinere Chevalier", preciza el, cu vocea-i de tenor, care mai distona din cînd în cînd. „Mă costă şaptesprezece franci ! Ce zici de asta ?".

Nu puteam decît să-i admir, nereuşind să-mi înlătur invidia ce mă cuprindea, pe mine, care, încă neprimind prima chenzină, continuam să-mi port pantofii numai datorită sistemului ziarului împăturit.

Scanned with OKEN Scanner

MARSILIA

Cît am lucrat la „Parisiana“ nu mi s-a întîmplat nimic deosebit. Îmi aduc mai bine aminte doar de faptul că la venirea mea acolo eram cu un cap mai mic decît cel mai scund din trupă şi că la plecare eram tot cu un cap, dar mai înalt, decît cel mai înalt dintre ei. Niciodată nu s-a pomenit să crească cineva cu o asemenea repeziciune. Colegul meu Laurent Halvet pretindea că, văzîndu-mă cum creşteam, îl apucau cîrceii. Faptul însă că am crescut atît de repede n-a determinat reînnoirea contractului meu atunci cînd revista *Satyre Bouchonne* şi-a încheiat cariera.

Totuşi, făcînd bine socoteala, angajamentul la „Parisiana“ s-a încheiat cu frumoasa sumă de 500 de franci la Casa de Economii ; şi îmbrăcat şi din cap pînă-n picioare numai cu lucruri noi sau aproape noi.

„La Louque“ şi cu mine ne-am ţinut tot timpul de hotărîrea luată de a economisi jumătate din cîştigul meu, bani albi pentru zile negre.

Ne-am „reîmprospătat“ garderoba la „Carreau du Temple“. Era o hală imensă, pe strada Temple, unde toţi negustorii de îmbrăcăminte din Paris se găseau adunaţi claie peste grămadă cu mărfurile expuse în faţa lor. Un fel de „talcioc“ numai cu de-ale îmbrăcămin̦ii, care nu funcţiona decît pînă la prînz. Găseai tot ce voiai, de la uniformele de ofiţeri superiori pînă la zdrenţele cele mai nenorocite. De la costumele de academicieni pînă la rufăria dantelată a demi-mondenelor. De la sutiene pînă la brîiele pentru hernie.

În căutarea unui costum pentru mine, am descoperit, într-o dimineaţă, ceva ce am socotit a fi o afacere absolut

nemaipomenită : un costum cu umerii foarte largi — format sac — moda americană din acea vreme. Aparţinuse, poate, unui tip obez. Vînzătoarea pretindea cincisprezece franci. După o pledoarie aprinsă l-am luat cu doisprezece.

Mama l-a potrivit pe măsura mea cum s-a priceput şi ea şi, sigur pe înfăţişarea mea sportivă şi modernă, am ieşit să dau de mai multe ori turul prin cartierul Boulevard de Strasbourg — Faubourg Saint-Martin, nu de alta, dar ca să mă las admirat.

Slab, deşirat şi în plină creştere, probabil că aveam aerul unei cozi de mătură, rătăcită în atîta lărgime, şi mi-am dat seama îndată, după reacţia colegilor mei, că în materie de eleganţă mai aveam multe de învăţat. De altfel, chiar în acea seară, cum am ajuns la „Parisiana", cînd m-a văzut Fragson mi-a spus cu vocea lui metalică :

— Ia spune-mi, Chevalier, te-ai înţolit cu costumul lui bunică-tu ?

Gluma a stîrnit rîsul tuturor admiratorilor săi — bărbaţi şi femei. M-am făcut stacojiu şi încă o dată am simţit gheara bolii de care nu mă voi mai lecui niciodată : ruşinea. Întotdeauna, prosteşte, mi-a fost ruşine. Şi în loc să mă vindec, boala mi s-a agravat !

I-am răspuns lui Fragson că dacă nu-i place costumul meu n-are decît să-mi plătească unul la croitorul lui... Cîştiga destui bani ! Şi teribil de umilit, mai ales din cauza rîsetelor femeilor, am ridicat din umeri şi i-am întors spatele, ca nu cumva să-i arunc vreo insultă grosolană.

Aşa sînt eu, ce să fac. Această glumă lipsită de importanţă a ridicat un zid pentru totdeauna între mine şi Fragson. Nu m-am întîlnit vreodată cu el, nu l-am aplaudat, n-am trecut vreodată unul pe lîngă altul, fără ca în momentul cînd mă despărţeam de el să nu-mi apară în faţa ochilor, cu litere orbitoare :

— Ia spune-mi, Chevalier, te-ai înţolit cu costumul lui bunică-tu ?

Niciodată nu m-am putut împrieteni cu el, cu toată admiraţia profesională pe care i-am purtat-o în decursul anilor.

Şi totuşi, în viaţa mea am uitat complet o sumedenie de lucruri incomparabil mai grave, fie spuse, fie făcute de alţii. Nu pot să mă înţeleg de loc. Sînt oare prea umil şi în acelaşi timp prea mîndru ?

Sau poate numai puţin nătîng ; atît.

Aureolat cu titlul de Chevalier M., de la „Parisiana", am început să-mi reiau vizitele pe la agenţii lirici, în goană după angajamente.

Îmi spuneam acum Chevalier M., după exemplul mai multor semivedete din acea epocă, care se numeau : Roger M., Darius M. şi pentru că numai cu o generaţie mai înainte, un actor fantezist făcuse o carieră onorabilă, sub numele de Louis Chevalier. Pe de altă parte, nu voiam să fiu confundat nici cu comicul de provincie Emile Chevalier.

Nu mi s-a oferit nimic prea încîntător ca angajament şi pînă la urmă am acceptat o ofertă de 35 de franci pentru joia, sîmbăta şi dumineca, la „Eden concert d'Asnières".

Va să zică reîncepeam existenţa aceea, cu săptămîna de trei zile ? Din nou voi trăi cu teama că voi rămîne „pe dinafară". Descurajarea îmi dădea iar tîrcoale.

Şi într-o joi am ajuns la Asnières ca să lucrez cele trei zile.

Pe strada mare din Asnières se afla o sală cochetă, bine proporţionată. Un public format din mahalagii simpatici, din *bookmaker*-ii de la curse şi din mic-burghezi fără pretenţii. Totul a mers bine încă de la început.

Cîntam cîntecele lui Dranem, însă din tot amestecul făcut din genul lui Dranem-Boucot-Serjius şi Dorville ieşea la iveală o latură Ménilmontant, care nu se datora nimănui.

Bancuri improvizate pe scenă, între acest public care mă primea cu plăcere şi mine care speram să-l cuceresc, provocară rîsul. Hohote de rîs care ţîşneau unul după altul. Lucrurile pe care le făceam pe scenă evoluaseră fără ca să am conştiinţa lor. Din copilandru, devenisem un tînăr, iar glumele deochiate pe care le spuneam, cu oarecare prudenţă, nu mai supărau pe nimeni.

Eram rechemat la rampă, publicul bătea din picioare, — aşa succes, mai zic şi eu ! Nu mai ştiam de mult ce înseamnă un public care aplaudă sincer. Am ieşit din scenă ca nebun. Îmi venea să plîng şi să rîd, redescoperind fericirea succesului.

Abia mă demachiasem, cînd directorul şi soţia sa, domnul şi doamna Marcadet, au venit în cabină să mă felicite, cerîndu-mi să rămîn o săptămînă peste înţelegerea iniţială.

Încă o săptămînă ?

Două, trei, zece, toată stagiunea ! Asnières mă adoptase. Mi se spunea : Micul Isus de la Asnières. Făceam parte din trupa de bază. Săptămîni de-a rîndul am avut contact cu

acest încîntător public, căruia îi păstrez o amintire recunoscătoare. Acolo am început să am mai multă încredere în mine.

Acolo, în mijlocul acestui public care mă simpatiza, am simţit că începe să se formeze, apoi să se exteriorizeze, adevărata mea personalitate artistică.

Nu mai era nevoie să imit pe nimeni, pentru că atunci cînd intram în scenă, auzeam acest public interpelîndu-mă :

— Bună ziua, micule Isus ! Cum o mai duci ?...

Datorită acestui succes pe care l-am avut la „Eden“ din Asnières, lumea *café-concert*-ului a început să mă aprecieze şi mi s-a propus să cînt o săptămînă la „Scala“ din Bruxelles pentru 20 de franci pe zi.

Cînd, înapoiat acasă, i-am povestit lui „la Louque“ despre ascensiunea mea nemaipomenită, ne-am hotărît să sărbătorim acest succes mîncînd împreună, ca doi îndrăgostiţi, la restaurantul Drouant de lîngă Gara de Est.

Vara aceasta, în contrast cu cea trecută, totul a început să ne surîdă.

Bruxelles m-a primit cu simpatia cu care mă primiseră cei din Asnières. Am stat acolo o lună, îndrăgostit de public, de meseria mea şi de oraşul surîzător şi plin de atracţie.

După asta nu mi s-a ivit nimic avantajos în afară de o ofertă la „Palais d'Été“ din Lille, pentru 15 franci pe zi (matineu şi seara, zilnic).

Accept, înţelegînd că în meseria noastră nu-ţi este îngăduit să rămîi inactiv. Cînd nu lucrezi, nu numai că nu cîştigi nimic, dar mai şi cheltuieşti. O dublă intrare la apă.

Lille m-a primit cu aceeaşi simpatie ca şi Asnières şi Bruxelles ! Am stat acolo două luni. Dar ce se întîmplă cu mine ? De ce de la o vreme mi se pare că pot obţine succesul atît de uşor ?

Sînt aplaudat adesea, chiar înainte de a începe să cînt.

Sînt invitat la dejunurile şi supeurile unor industriaşi locali.

Din nou la Paris. Am acum două mii de franci la Casa de Economii şi reputaţia de „tînără revelaţie“, ce se confirmă pe Bulevardul Strasbourg.

Am şaisprezece ani. Bătrînii cabotini au început să vorbească de mine şi mă privesc cam chiondărîş. Celor tineri li se luminează faţa cînd mă văd.

Scanned with OKEN Scanner

— După cît se pare i-ai dat gata la Bruxelles şi la Lille ! Nu-i aşa, Maurice ?

— Ia spune, n-ai putea să-mi dai un cuvînt de recomandare ? Vreau să mă angajez acolo.

Administratorul de la „Alcazar“ din Marsilia a venit la Paris ca să-şi facă angajamentele pentru timpul iernii. A auzit de mine şi m-a chemat.

Ies din biroul lui cu contracte pentru un turneu de trei luni, urmînd să cînt la Marsilia, Nisa, Lyon, Bordeaux, Avignon, Clermont-Ferrand, Alger, etc.

Încasez între douăzeci şi treizeci de franci pe seară, depinde de oraş.

Am început să calc pe un covor fermecat.

Mor de nerăbdare să-mi fac debutul la Marsilia. Vai, cît de mult mai e pînă vineri !

În sfîrşit sosi, şi la zece dimineaţa cobor din tren în gara Marsilia.

Cu o valiză în fiecare mînă, mă îndrept spre „Alcazar“, care se găseşte în josul oraşului, pe Cours Belzunce.

Pe drum văd afişe imense, care anunţă debuturile din acea seară. În capul afişului, Dalbret domină trupa. Numele meu se află la mijloc, scris cu caractere groase. Cînd văd asta, simt ca o lovitură în stomac.

O spaimă nebună mă ţintuieşte pe loc.. Încep să monologhez :

— Asta-i Marsilia, înţelegi, Marsilia despre care ţi s-a vorbit atît ! Eşti în oraşul teribil, în care nimănui nu-i e frică de nimeni. Unde bande duşmane trag cu revolverul de la o galerie la alta, atunci cînd din întîmplare se întîlnesc la „Alcazar“. Rîsul dracului ! Pînă la urmă să nu rîzi albastru !

Îmi aduc aminte de tot ce mi s-a povestit în Faubourg-Saint-Martin. Încăierări celebre, bande de descreieraţi organizate.

Marsilia : un Chicago în devenire ! Oraş încîntător şi înspăimîntător.

La repetiţie mă ia în primire administratorul Franck :

— Bună ziua, micuţule ! Pregăteşte-ţi cîntecele, e rîndul tău să repeţi...

Scena e ocupată de acrobaţi care-şi pregătesc utilajele. Maşiniştii pregătesc decorul pentru fiecare număr.

Orchestra se pune de acord cu artiştii.

— E rîndul tău, tinere.

Scanned with OKEN Scanner

Îi explic timid şefului de orchestră micile mele pretenţii. Orchestra atacă. Repet. Din gît îmi iese o voce albă, aspră. Cei din orchestră ridică ochii la mine. Ce artist o mai fi şi ăsta ?

Franck pare îngrijorat. Marius, care se ocupă cu gazul aerian, căci localul nu are încă electricitate, auzindu-mă, ridică capul. François, maşinistul chior, se scarpină în ceafă.

A început să miroasă a abator.

— Vreţi să vă schimb tonalitatea cu un ton ? propune şeful de orchestră, căruia a început să-i fie milă de mine.

— Nu, nu, domnule. Are să meargă. Veţi vedea diseară. E din cauza călătoriei, înţelegeţi... oboseala... Dar cînd voi fi în faţa publicului...

Se privesc între ei, într-un fel care pare a spune : „Bietul băieţaş ! Îl căsăpeşte publicul astă seară...“

Şi veni şi seara spectacolului.

„Alcazarul“ e plin : fotoliile, galeriile, locurile în picioare ! Vai, locurile astea în picioare !

Rînduri şi rînduri de capete, cele mai multe cu şepci. Se strigă unii pe alţii !

O primă parte a programului, foarte scurtă, în care se succed cîteva femei, într-o hărmălaie fără sfîrşit.

Partea a doua : nu se petrece nimic grav pînă în momentul în care Bertho, cîntăreţ dansator şi cu o voce de două ori behăită — în primul rînd pentru că şi în stare normală are o voce de capră, în al doilea rînd pentru că în această seară teama îl face să behăie şi mai mult — e gata să facă o tumbă, în timp ce dansează şi frazează începutul unui cîntec. În timpul primelor două cîntece, auzisem venind de undeva de la galerie două sau trei „bee-bee“-uri ameninţătoare. Dar catastrofa fusese evitată. Însă tumba pe care a făcut-o, dezlănţui totul, puse totul în mişcare.

Un bărbat de la fotolii, se ridică... şi strigă cu o voce de stentor : „Bravo“ ! După un timp se întoarse către sala aiurită, apoi din nou spre Bertho : „Bravo“ ! repetă el.

Bertho îl privea acum cu ochii cît cepele. Sala începuse să se tăvălească de rîs.

Apoi încă o dată : „Bravo, dansator“ ! urlă spectatorul, într-un entuziasm prefăcut, mai înainte de a se reaşeza cu un aer foarte admirativ.

Atunci urletele din sală se umflară şi pleznră ca un val, care acoperi orchestra şi scena.

Scanned with OKEN Scanner

Bertho, ieşind din scenă, nebun de furie, începu să se dea cu capul de pereţii culiselor, într-un fel de criză de nervi.

O femeiuşcă destul de frumoasă, pe nume Morlaye, cînta cîntece din Montmartre. Unul din cîntece îşi bătea joc de războiul ruso-japonez şi fiecare refren se termina cu acest vers cîntat pe aria *Spînzuratului* :

„Daţi-i un picior generalului Oku !“ [1]

Se pare că exista un general japonez cu acest nume.

Publicul de aici nu prea gusta în acea vreme spiritul acid din Montmartre. Cîntecul, ca de altfel toate cîntecele din Montmartre, avea multe cuplete.

Sala se agită din nou. Cîntăreaţa lansa pentru a cincea oară :

„Daţi-i un picior generalului Oku !“

Tocmai începu al şaselea cuplet cînd în mulţime se simţi că se încheagă un fel de hotărîre.

Era gata să înceapă cel de-al şaselea vers al refrenului, faimosul vers, în acelaşi ritm, exact la fel, şi în acelaşi ton, pînă la identitate, cînd o voce puternică, care acoperi cu totul vocea cîntăreţei, vocea unui zdrahon de la prima galerie, răsunînd pe scenă, strigă, însoţită de un gest obscen :

„Dacă ţi-am da ţie un picior în c... ?“

Aceste cuvinte, spuse cu accent marsiliez, avură un efect precis. Femeia părăsi scena.

Ovaţii triumfale salutară fermecătoarea dar cam grosolana glumă.

Orchestra atacă introducerea cîntecului meu şi mă pomenii în scenă mai mult mort decît viu !

Rîsul care însoţise gluma dinainte nu se terminase încă. Lumea de la parter, de la balcoane şi galerie se tăvălea literalmente de rîs, lovindu-se cu palmele peste coapse. Aşteptam, neştiind ce să fac, ce să spun.

După mult timp, în sfîrşit, sala se potoli. Îmi începui primul cîntec.

---

[1] În limba franceză, versul are dublu sens... (n. tr.).

Vocea îmi porni prost, parcă înfundată, nereușind să pătrundă în acest public care fremăta încă de ultimele hohote de rîs.

Primele mele trei cuplete se desfășurară într-o tăcere de morgă.

Cu inima strînsă, mă prefăceam că nu bag de seamă și încep un monolog comic asupra atavismului.

Dacă nu vă supărați... Ați fost vreodată, numai cinci minute, în situația unui biet om îmbrăcat caraghios, mînjit cu roșu, care trebuie neapărat să facă lumea să rîdă și care nu reușește cît de cît ?

Asta mi s-a întîmplat mie.

Ce chin ! Un val de murmure mi-a întovărășit ieșirea din scenă.

Privesc, ca ieșit din minți, expresia dezolată a lui Franck, Marius, François.

Murmurul începu să se definească...

Aproape disperat mi-am început cel de-al treilea cîntec, gata să primesc batjocura. Era o suită de titluri de cîntece cunoscute care alcătuiau o poveste sub numele de *Horă populară*. Am auzit bine ?... Încep să rîdă. Și încă o dată. Și din ce în ce mai tare. Termin cel de-al treilea cîntec, foarte aplaudat.

S-a produs o răsturnare.

Pericolul a trecut. Am devenit prieteni. Ei și cu mine.

Al patrulea cîntec merge uns.

„Iar s-a spart un geam
Uite, trece și geamgiul
Vînător, vînător
Te ustură șalele, vrei alifie ?
Vînător, vînător
Ca să-ți dea cu alifie, vrei mîna soră-mi ?
Iar s-a spart un geam
Uite, trece și geamgiul“.

Purtam pe cap un chipiu luat dintr-o panoplie pentru copii. În timpul refrenelor, mă învîrteam în jurul scenei, făcînd pe copilul care se joacă de-a trompeta, suflînd pe țeava unui pușcoci.

Rîsul s-a dezlănțuit. Nu se mai oprește. Am cîștigat.

După primul cuplet, în timp ce mă-nvîrteam în jurul scenei, îl zăresc pe Franck, care aproape intrat în scenă îmi strigă transfigurat :

Scanned with OKEN Scanner

— Merge, băieţelule ! Strună ! I-ai cîştigat ! ! !

Sfîrşitul se desfăşură ca-n poveşti. Publicul urla acum în masă. Mă chema din nou în scenă, pe aria „lampioanelor". Cabotin cum eram — după ce-am scăpat cu bine, după atîta spaimă — mă lăsam rugat.

Bătăile din picioare deveniră asurzitoare. Franck mă luă de umeri :

— E bine, băiete, du-te în scenă !

Reiau un cuplet, repede, foarte scurt, ca să nu mai păţesc ceva, şi iată-mă în cabina mea, zăpăcit, cu picioarele ca de cîrpă.

Ca în vis îl aud pe Franck spunîndu-mi :

— Îţi dai seama, puştiule, că-n astă seară ai cîştigat toate regiunea ? Pentru că „Alcazarul" din Marsilia, ştii, în felul lui este un fel de *Opera Mare* a *Café-Concert*-ului !

Asta, în timp ce sensibilitatea mea, brutalizată puţin cam tare în seara aceea, înţelegea, după ce fusese atît de terorizată, cît de aproape se află dezastrul de triumf, în această meserie în care extremele se ating.

În ultima seară Franck a semnat cu mine un contract pentru stagiunea următoare : 35 de franci pe zi !

Cu inima grea că-l părăsesc, mi-am dat întîlnire pentru a doua zi cu Bertho la gară, el ca să plece spre Paris, eu ca să mă-ndrept spre Clermont-Ferrand şi ca să ne luăm rămas bun.

Mă aşteptam la un ultim hohot de rîs pe peron, chiar înainte de a ne despărţi. O supremă izbucnire de rîs, care să fi durat atît cît încă ne mai puteam zări unul pe altul.

Şi totuşi, atunci cînd i-am dat mîna pentru ultima oară, ne-am privit dintr-o dată cu o gravitate bruscă ; mi-a îngheţat rîsul pe buze. Această prietenie adevărată care a durat paisprezece zile, această armonie deplină a încrederii unuia în celălalt se şi încrustase în inima mea curată, căci am simţit-o bătînd să se spargă şi, fără să ştiu ce mi se-ntîmplă, ochii mi se umplură de lacrimi.

Prima despărţire de un prieten. Despărţirea, una din legile cele mai crude şi mai constante ale acestei meserii de comis-voiajori ai bunei dispoziţii.

Scanned with OKEN Scanner

BOX ENGLEZESC

Eram în 1907 şi Mayol ajunsese la adevăratul apogeu al carierei sale. Marele succes pe care începusem să-l am în faţa publicului, chiar dacă îl enerva puţin pe celebrul Félix, nu-i atingea cu nimic performanţa sa artistică. El era ceea ce se numeşte „un bronz".

O cafenea din Faubourg Saint-Martin era locul de întîlnire a ceea ce se numea clasa a doua şi a treia a artiştilor din lumea Cîntecului. Cafeneaua era condusă de o pereche, soţ şi soţie, în care soţia — un jandarm simpatic — domina cu autoritate toţi vizitatorii :

Doamna Pagès (Félicie, pentru intimi).

Începînd de la ora prînzului, în fiecare zi, puteai să întîlneşti acolo femeile şi bărbaţii din această profesiune, dar cu o reputaţie oarecum de mîna a doua.

Celebrităţile n-ar fi riscat să pună piciorul pe-acolo, dar toţi ceilalţi veneau să mănînce, să bea, să trăncănească şi să-şi caute prietenii.

Înapoiat din turneu şi găsindu-mă acolo într-o seară, am început să fiu luat peste picior de către un comic, a cărui glorie apusese. Avusesem ocazia, în dese întîlniri cu el, să remarc privirile chiorîşe ale acestui artist înăcrit şi găsisem că e mai înţelept să mă fac că nu bag de seamă.

În seara aceea — o fi băut poate mai mult decît trebuia — mă atacă direct :

— Ascultă... vedeta secolului, ce, ţi se apleacă dacă vii şi tu printre noi, rîmele fără talent ?

Zăpăcit şi luat oarecum prin surprindere, îl întrebai dacă din întîmplare nu era cam beat, ca să poată spune o asemenea tîmpenie.

N-aştepta decît atît şi ura sa se dezlănţui într-o serie de insulte.

Cafeneaua, înţesată de artişti, amuţi brusc şi începu să guste spectacolul acestui incident neaşteptat : unul din vechea gardă provocînd un tînăr.

Mă simţeam intimidat şi aiurit de această dramă neprevăzută. Rămăsesem cu gura căscată, în timp ce celălalt, dezlănţuit, urla cu ochii scoşi din cap :

— Ascultă, dacă cumva nu-ţi convine, vedetă de carton, hai cu mine afară, să stăm de vorbă... Îţi stau la dispoziţie ! Hai, vino în Pasajul Industriei să-ţi înmoi puţin oasele, obrăznicătură împuţită !

Mă uitam la el şi în capul meu începu furtuna. Să-i primesc provocarea ?... Trebuie. Altfel, reputaţia mea va decade jalnic în cercul nostru... Trebuie, şi totuşi nu mă puteam hotărî, deoarece mă cuprinsese spaima privind faţa lividă şi plină de răutate a celui care mă insulta şi care înainta spre mine ameninţător, văzînd că nu mă hotărăsc.

Nu mai ştiu ce-am răspuns : că nu mă bat în stradă ; că nu sînt golan ; că ce l-a apucat... Pe scurt, mi-era teamă...

Întreaga cafenea, în faţa acestui eşec, s-a apucat, care de partida lor de cărţi, care de conversaţia întreruptă, iar privirile care-mi erau aruncate începură să devină pline de dispreţ.

Măicuţa Pagès — aşa-i spuneam noi, cu toate că era o femeie încă tînără — mă privi luîndu-mi partea : — „Ai dreptate să nu te baţi, Maurice. Ar trebui să te baţi cu toţi cabotinii pe care-i vezi aici. Toţi sînt geloşi pe tine !“

Autoritatea ei puse capăt incidentului, iar eu, alb ca varul, plecai spre casă.

Abia ajuns acasă, mă prăbuşii de ruşine. Printre sughiţuri de plîns nu încetam să mă consider un laş. Da. Da. Da. Îmi fusese frică, pur şi simplu. Frică. N-am dormit toată noaptea.

Boxul englezesc tocmai îşi făcuse apariţia la Paris şi Walter Stanton şi Peter Brown aveau întîlniri amicale cu tinerii francezi, care din lecţie în lecţie progresau în aşa fel încît deveneau primejdioşi pentru boxerii englezi şi americani, deşi atunci cînd debutaseră păreau doar nişte măcelari.

Un cunoscut de-al meu, Stilson, profesor de dans, luase sub îndrumarea sa un tînăr boxer francez, numit Mongevin.

Turburat încă de trista mea seară, îi povestii totul lui Stilson. Teama mea, laşitatea mea, ruşinea mea şi durerea mea. Îl implorai să mă ajute să învăţ boxul de la mînzul său. Îl voi plăti. Va cîştiga ceva de pe urma mea. Trebuie neapărat să învăţ să mă bat. Îmi era necesar. Nu-mi puteam îngădui riscul de a mă lăsa insultat, fără să pot fi în stare să răspund vreodată. Aşa nu se mai putea.

Şi zi de zi, cu entuziasm şi cu dorinţa de a mă răzbuna, luam lecţie după lecţie, iar atunci cînd lecţia se sfîrşea, mai şi boxam cîteva minute cu Mongevin.

După o lună, profesorul meu era surprins de rapiditatea şi de ţinuta mea. Încasam mai multe decît dădeam, bine înţeles, dar în acelaşi timp mă obişnuisem să primesc lovituri, dar să şi răspund.

Într-o seară, Stilson, după ce a asistat la lecţia mea cu Mongevin, îmi propuse — oarecum într-o doară — să boxez şi cu el.

Acceptai, cu gîndul că voi primi o lecţie straşnică. Era mare, puternic, rapid, dar — slavă Domnului ! — de boxat boxa mai puţin bine decît dansa.

După cîteva schimburi de lovituri, începui să-mi simt superioritatea, atacam hotărît şi avui surpriza ameţitoare de a-l domina atît de mult, încît — cu nasul însîngerat — se dădu bătut.

Mongevin, boxerul său, ne servise drept arbitru şi jubila în toată puterea cuvîntului, deoarece profesorul din el se mîndrea cu elevul, dar şi pentru că îl bucura nespus faptul că-şi vedea patronul brutalizat în faţa lui de către elevul său.

Deşi puţin atins la faţă, eram totuşi nebun de fericire. Renăşteam. Nu mai aveam decît un singur lucru de făcut, ca să mă împac deplin cu mine însumi şi cu întregul univers : să mă înapoiez la cafeneaua Pagès şi să-l provoc pe cel care altă dată mă provocase. N-am mai fost în stare să aştept ziua următoare. Ştiam acum că în afara rarelor accidente, o lovitură de pumn era mai puţin primejdioasă şi încasasem destule lovituri, mult mai dureroase, la antrenamentul cu Mongevin, decît acelea pe care mi le-ar fi putut da, dacă ar fi reuşit să mă atingă, comicul acela isteric.

Mă gîndisem mult la luptă. Mi-o pregătisem bine în cap. Am să-l opresc cu stînga de mai multe ori. Pe urmă, dacă prinde, am să-l atac eu, tot cu stînga, ca să nu risc nimic. Am să încerc să-l lovesc în nas pînă cînd o să treacă „în apărare", apoi am să-i ard una în ochi, să i-l fac felinar.

Scanned with OKEN Scanner

În momentul ăla, dac-o să văd c-o lasă mai moale, o să-l ating „cu-n dubleu", tot cu stînga, direct în maxilar...

Aşteptam nerăbdător ora la care cafeneaua Pagès era înţesată de clienţi, ca să văd din stradă dacă omul meu e acolo sau nu. Era prezent. Juca cărţi.

Respirai adînc şi intrai.

Fără măcar să mă mai opresc la tejghea, m-am dus direct la masa unde juca cărţi.

Îl bat pe umăr...

Se întoarce către mine.

Cred că mă-nverzisem la faţă, dar de un verde hotărît.

În jurul nostru se făcu de îndată linişte.

— Ţi-aduci aminte că acum o lună m-ai insultat ?

— Da. Ei, şi ?

— Apoi m-ai chemat în stradă, ca să-mi dai o lecţie ? (Mi se uscase gîtul şi vorbeam greu).

— Da. Ei, şi ?

— Atît... Am venit să-ţi spun că m-am gîndit bine şi că nu văd cum o mîrţoagă ca tine mi-ar putea face ceva. Hai, vino cu mine, amice, ca să lichidăm o dată.

Auzii vocea lui Félicie Pagès :

— Bravo, Maurice !

Ochii tuturor erau aţintiţi asupra agresivului comic.

Tensiune dramatică premergătoare unei catastrofe.

O catastrofă grotescă, căci fie că mirosise lecţiile pe care le luam „în nobila artă", fie că mă judeca atît de plin de mine, fie că buzele mele atît de strînse şi gata-gata să crape l-au impresionat neplăcut, fie că-l apucaseră pur şi simplu bîţîielile care mă apucaseră pe mine altă dată... fapt e că dădea înapoi, scuzîndu-se că mi-a căutat fără rost rîcă : fusese băut. Şi-atîta tot. N-a mai ştiut ce face. Dar nu avea nimic împotriva mea, absolut nimic. Mai cuminte ar fi să bem un păhărel, ca să uităm tot ce-a fost.

De data asta, sigur pe mine, conştient de faptul că-mi recăpătasem onoarea în faţa tuturor colegilor, mi-am luat aerul cel mai liniştit şi i-am răspuns :

— Eu nu beau c-o fetiţă !

Apoi, cu pas măsurat, calm, m-am îndreptat către tejghea şi am invitat-o pe D-na Félicie să ciocnească un pahar cu mine.

...Ia te uită, ia te uită...

Scanned with OKEN Scanner

„ELDORADO“

Bătaia ratată de la cafeneaua Pagès mă adusese într-o stare de dezechilibru fizic. Înmagazinasem un asemenea potențial de pumni, încît rezolvarea aceasta pacifică m-a descumpănit și agitat pe dinăuntru.

În timpul unui contract pe care-l aveam la Lille, m-am dus de cîteva ori la o sală de sport condusă de François Descamps, încă necunoscut la Paris. Întrebîndu-l dacă nu avea vreun elev disponibil cu care aș fi putut face cîteva runde, mi-a răspuns că elevii lui lucrau cu toții ziua. Avea la îndemînă însă pe cel mai tînăr dintre ei, un băiat de 14 ani, Georges Carpentier, dar, gîndind bine, eram prea greu pentru el. Văzîndu-mă că insist, asigurîndu-l că nu sînt de loc brutal, François Descamps păru că se enervează și adăugă :

— Da, totdeauna începi ușurel, apoi te încălzești și loviturile devin din ce în ce mai grele. Nu vreau să-i faceți vreun rău micului meu Georges ! ! !

Îi era teamă lui François Descamps să nu-i borșesc mînzul, pe Georges Carpentier ! [1]

Pe vremea aceea, lucrul păru normal, dar peste cîțiva ani... ...situația deveni comică.

Adeseori de altfel, mai tîrziu, l-am tachinat pe Georges, aducîndu-i aminte că a fost o vreme în care îi era teamă de forța mea !

Eram atît de recunoscător acestui sport care mă făcuse mai puțin spăimos, încît mi-am comandat un mic scheci cu

[1] Mai tîrziu Georges Carpentier a devenit campion mondial de box la categoria grea (n. tr.).

titlul *English Boxe* : apăream în maiou în dungi, cu niște mănuși enorme, și-mi terminam scheciul cu o luptă împotriva propriei mele persoane.

Critica mi-a considerat scheciul drept foarte original și mi-a lăudat noutatea numărului.

Între timp munceam de-mi frîngeam picioarele, pentru că, credeți-mă, îmi puneam picioarele la grea încercare, făcînd în fiecare dimineață *step* și pași de dans anglo-american. Aveam întotdeauna în programul meu două sau trei cîntece care se terminau cu un dans. Încercam să schimb mereu pașii, mlădierile și felul comic de a ieși din scenă.

Henri Christiné, care-mi arăta prietenie, îmi scria acum cîntece pe comandă. Dovadă că începeam să fiu consacrat e faptul că mi-a dedicat un cîntec : *Le beau gosse,* în care bucuria mea de a dansa își da frîu liber, spre admirația exagerată a tineretului din vremea aceea.

Viața cu „la Louque" era acum ideală.

În aceeași casă de la numărul 118, în Faubourg Saint-Martin, am închiriat o locuință mai mare, care pentru prima oară avea ferestrele la stradă. Legea pe care ne-o impusesem, de a nu cheltui decît jumătate din ce cîștigam, ne permitea acum o adevărată orgie de lucruri bune de mîncat și băut, căci contractele mele nu încetau să urce.

Mi se întîmpla adesea să-mi aduc la masă un coleg : pe Milton sau pe Georgel, ajuns profesionist, și căruia îi mergea foarte bine, pe Georges Roger, un tovarăș fermecător, spiritual și boem.

Mama îi primea surîzătoare și grijulie să le fie pe plac. Cît de dulce, de plăcută ne era viața la numărul 118 din Faubourg Saint-Martin !

Cînd eram numai eu cu mama, trebuia să-i povestesc tot (sau aproape tot). Îi cîntam noile cîntece care se scriau pentru mine.

Cîntecele englezești și americane aveau din ce în ce mai mare succes la Paris. O învățam pe „la Louque" aceste cîntece, ca pe un copil, și după fiecare masă, la desert, le fredonam împreună. Ea cînta melodia, eu o acompaniam la terță, făcînd și armoniile.

Mi se împăienjenesc ochii de lacrimi cînd mă gîndesc la momentele acelea atît de copilărești, care cu trecerea timpului îmi dau atîta emoție !

Scanned with OKEN Scanner

1919 — Londra, Teatrul Palace. Într-o reprezentație cu neuitata artistă americană Elsa Janis.

Scanned with OKEN Scanner

O strîngeam în braţe cu toată puterea... şi totuşi Dumnezeu mi-a răpit-o puţin după aceea.

Scanned with OKEN Scanner

Plecam apoi la lucru. După spectacol și după cina la braserie, și uneori după alte divertismente, mă întorceam acasă, niciodată prea tîrziu, pentru ca să aud venind din camera ei, glasul scumpei mele „la Louque", care-mi ura noapte bună. N-ar fi putut să adoarmă fără să mă știe în siguranță, acolo, în camera mea, aproape de ea.

— Ai aflat noutatea ?

— Ce noutate ?

— Se pare că puștiul lui Chevalier a fost angajat la „Eldorado", să-l înlocuiască pe Dranem cîtă vreme va fi în turneu în provincie !

— Stai să-mi deschid mai bine urechile !... Spui că Chevalier are să fie angajat să-i țină locul lui Dranem la „Eldo", cît lipsește ?...

— Exact.

— Asta mai zic și eu surpriză !

— Și nici măcar nu s-a ținut el de coada lor ; dimpotrivă, ei au venit să-i facă propunerea ; aproape că l-au rugat. El le-a răspuns că nu prea se simte-n stare pentru asta ; că n-are destulă experiență și cîte și mai cîte. N-a fost nimic de făcut ; pe el îl voiau și pînă la urmă a trebuit să primească...

— Cît îi dau ?

— O mie de franci pe lună, timp de două luni încheiate, și primul pe afiș, înaintea lui Montel, Bach și Georgel.

— Ia te uită !...

— Tare mi-e teamă că n-o să-i fie ușor ; gîndește-te și tu, un puști ca el, urmînd unor astfel de titani ! Să nu-și frîngă gîtul !

— Foarte bine ! O să-i servească !... Cine-a mai pomenit așa ceva ? Să-l înlocuiești pe Dranem, la nouăsprezece ani ! Pe vremea mea, ori ce s-ar spune, trebuia să cunoști mai bine meseria ca să-ți cîștigi galoanele.

Tot cartierul Saint-Martin — Strasbourg este în revoluție.

— Altceva nu mai au de vorbit. E singura lor discuție. Unii cred într-un succes... iar alții îți prezic o cădere răsunătoare.

— Da, micuța mea „la Louque", nici nu-mi venea să cred că e adevărat. Domnul Vallès, directorul administrativ, primise dispoziții de la D-na Marchand. Era obligat să mă angajeze. Aș fi putut să am 1200 sau 1500 de franci pe

Scanned with OKEN Scanner

lună, dar n-am îndrăznit să-i cer. Acum sînt sigur că mi i-ar fi dat !

Şi iată că „la Louque“ continuă să mă privească fără să-mi răspundă. Apoi bărbia începe să-i tremure timp de aproape un minut şi iat-o că începe să plîngă... E cum nu se poate mai bine !

A venit şi ziua debutului. Sînt în faţa „Eldorado“-ului şi privesc fascinat... afişul. Chevalier, scris cu litere mari, şi abia apoi vin Montel, Bach, Georgel, celebrităţi ale *café-concert*-ului, după „cei patru mari“.

Am cîntat două luni la „Eldorado“, cu toată duşmănia pe care mi-o arăta unul dintre colegii mei, Montel, şi care pînă la urmă pot să spun că m-a scos din sărite. Dar drăgălăşenia publicului mă despăgubea din plin. Aveam nouăsprezece ani şi eram plin de succes !

Într-o seară toată trupa e străbătută de un curent electric ! În sală se semnalează prezenţa lui P. L. Flers, directorul de scenă al marilor Reviste de iarnă de la „Folies-Bergère“.

Bărbaţi şi femei dădură tot ce-au putut, în speranţa că vor fi remarcaţi de acest Napoleon al *music-hall*-ului. În timp ce unul cînta, restul trupei privea cu nesaţ prin găurile decorului, urmărind reacţiile acestei mari personalităţi. Fericit de norocul ce dăduse peste mine o dată cu angajamentul de la „Eldorado“, n-am avut emoţii. Nici nu speram mai mult, nici nu doream.

A doua seară îmi fu înmînată o scrisoare cu antetul „Folies-Bergère“. Eram rugat să trec de urgenţă pe la directorul Bannel.

Fără să-mi treacă prin gînd că eram singurul artist convocat, i-am întrebat în cabină pe colegi, care dintre ei mai primise o scrisoare asemănătoare. Nimeni. Nici bărbat, nici femeie. Eram singurul.

Urmă o tăcere. Montel nici n-a crîcnit. Dar dintr-o dată chipul i s-a crispat. N-am mai insistat.

A doua zi m-am întors acasă să mănînc cu „la Louque“, avînd în buzunar un contract pe trei stagiuni de iarnă consecutive la „Folies-Bergère“, una de 1 800, alta de 2000 şi a treia de 2500 de franci pe lună.

Mama începuse să se obişnuiască cu ascensiunea mea şi nu se mai mira de nimic. Buna noastră stare prindea cheag şi singurele griji care se iveau uneori erau din pricina

Scanned with OKEN Scanner

excentrităţilor care începeau să-şi facă loc în viaţa mea sentimentală.

În douăzeci şi patru de ore cartierul a şi aflat de contractul fabulos pe care-l încheiasem la „Folies-Bergère". Am început să ne simţim prost. Tot tribul ăsta de cîntăreţi şi cîntăreţe, totdeauna cu bagajele făcute (drumuri, plecări, întoarceri) a început să simtă că unul dintre-ai lor urcă o treaptă, că se îndepărtează de familie. Între ei şi mine se rupea ceva.

Scanned with OKEN Scanner

FOLIES BERGÈRE—AMBASSADEURS

Îmi amintesc şi-acum cîntecul cu care am debutat la „Folies-Bergère". Era o parodie după o piesă a lui Henri Bataille, *Copilul dragostei :*

„De cînd am venit pe lume,
Sînt copilul dragostei.."

Cîntînd aceste versuri, care reveneau de mai multe ori în timpul refrenului, mă contorsionam, smucindu-mi corpul în faţă. Jocul acesta de scenă făcea întotdeauna să se stabilească un contact prietenesc cu sala. În seara debutului, contactul nu s-a produs. Tot timpul primului meu cîntec, de-a lungul *ad-libitum*-urilor mele în care paşii de dans excentrici urmau atitudinilor tot atît de excentrice, nici un surîs din sală n-a venit să mă încurajeze. Chipurile spectatorilor erau înţepenite şi pînă la urmă plictisite.

Ce de-al doilea şi cel de-al treilea cîntec al meu mi-au confirmat eşecul. Publicul era prea distins ca să-şi manifeste în vreun fel zgomotos plictiseala care-l cuprinsese, dar te făcea s-o simţi în mod dureros, printr-o rezervă plină de dispreţ.

Mă întorc în cabină trist, dezorientat şi neînţelegînd nimic. Nu eram ce trebuia pentru un debut în faţa unui public de elită. Printr-o asociaţie de idei mi-am amintit de insuccesul pe care l-am avut la „Petit Casino", după ce înainte mă bucurasem de atîta succes pe Avenue Wagram. Era, într-un fel, cam acelaşi lucru : saltul de la un public la altul. Numai că de data aceasta înălţimile difereau : de

Scanned with OKEN Scanner

la „Eldorado“ la „Folies Bergère“... Aveam senzația că sînt oprit în saltul meu, de o palmă în plin obraz, că sînt respins.

A doua seară, numărul meu a fost trecut mai la început în prima parte a programului ; mi-a fost scurtat, tăindu-mi-se cel de al treilea cîntec.

Mi-a fost atît de teamă de o reziliere totală a contractului, încît le-am fost aproape recunoscător pentru această jumătate de măsură. Peste două zile, critica lui Nozière, în cronica sa din „Figaro“, entuziastă în ce privește restul programului, îmi dădea la cap pur și simplu :

„De unde a mai apărut și deșiratul ăsta pe scena primului nostru teatru de *music-hall* ? Cine a angajat pe acest greoi și penibil comic, ca să apară în fruntea unor numere de mîna întîi ? Și pe deasupra mai e și vulgar !... Cîntecul acesta parodiind capodopera lui Henri Bataille : *Copilul dragostei*... Ce gunoi ! !“

Această critică violentă la adresa mea, care credeam că zbor către culmi, m-a îngrozit.

E oare atît de dificil publicul de elită ? Acum am aflat-o. Nu eram destul de instruit, destul de inteligent ca să-i pot place vreodată. N-ar fi trebuit să părăsesc nicio-dată *café-concert*-ul, unde publicul vine să caute amuzamentul, fără să se întrebe „de ce“ îi place sau nu.

Sigur că de data asta direcția mă va da afară. Cer să-l văd pe P. L. Flers.

Îmi dau foarte bine seama că aveam un joc comic prea vulgar și că nu puteam fi pe placul publicului care frecventa un teatru atît de renumit. Voiam să-i propun să-mi rupă angajamentul, să-mi redea libertatea și să mă lase să mă întorc la adevărata mea meserie. Nu aveam nici talentul și nici altceva care să poată confirma aici speranțele ce au fost puse în mine...

P. L. Flers m-a ascultat cu un fel de surîs și privirea lui fină și melancolică nu m-a slăbit din ochi o singură clipă. Cînd am terminat, aproape hohotind de plîns, m-a bătut ușor pe obraz :

— Nu te-ai format încă, tinere Chevalier. Ești încă prea crud. Dar dacă ai să mă asculți cu atenție, dacă ai să-mi urmezi bine sfatul, află că atunci cînd vom prezenta marea revistă de iarnă, în repetiție generală, adică peste o lună, dumneata vei fi succesul spectacolului. Pînă atunci, cumințește-te pe scenă. Nu mai îngroșa toate efectele. Pentru o revistă, crede-mă, asta e tot !

Scanned with OKEN Scanner

În marea Revistă de iarnă, unde jucam alături de Jane Marnac, eram singurul actor din trupă care și dansa. Aveam un atu în plus față de ceilalți, pentru a fi ales partenerul vedetelor feminine. Eram tînăr, robust, plăceam, și acest amestec de comic, de cîntec și dans mă scotea din turmă. Numerele astea foarte moderne erau mai aplaudate decît cupletele altora, chiar dacă erau spirituale, pentru că ritmul are acea putere misterioasă care să dea naștere mai ușor entuziasmului decît cuvîntul de duh.

Textele lui P. L. Flers, fără să exceleze prin finețe, erau totuși superioare textelor obișnuite ale cîntecelor mele ; și de data asta, acest public dificil mă admise fără să crîcnească. Mă feream de vulgaritate și urmăream adesea pe Claudius și pe Morton din colțul culiselor, inspirîndu-mă din naturalețea și din eleganța comicului lor. Deci fără îngroșări și fără opriri pe nici unul din efectele comice. Începeam să înțeleg ceea ce este atît de rar pe scenă : distincția.

Pentru că situația noastră devenea din ce în ce mai bună, ne-am gîndit — „la Louque“ și cu mine — să ne permitem luxul unui trai mai bun. Iată de ce, trecînd de mai multe ori prin fața numărului 18 din bulevardul Strasbourg, unde un anunț pe care scria „de închiriat“, ne făcuse cu ochiul, ne-am decis să ne luăm o locuință mult mai confortabilă. Două ferestre dădeau spre Pasajul Industriei, iar cele ale camerei mele și ale bucătăriei, spre curtea interioară. Apartamentul se afla la etajul doi. Eram în progres!

Cornuché, pe atunci director la „Ambassadeurs“ și la „Alcazar d'été“, m-a angajat pentru trei stagiuni de vară, alternînd cu cele trei stagiuni de iarnă pe care le aveam la „Folies-Bergère“. Se părea că restul carierei mele era asigurat.

Simțeam — e sigur — mai puțină mulțumire în reviste decît atunci cînd apăream singur în programul meu de cîntece ; dar viața mea era mult mai plăcută ! Nu mai plecam în provincie decît de două ori pe an, fiindcă în restul timpului eram reținut la „Folies“ și la „Ambass“. În afară de asta, mă apropiam astfel de ceea ce se numește „publicul de elită“, lucru care nu mi s-ar fi putut întîmpla niciodată cu cîntecele prin care făcusem atît de nefericit contactul cu acest public, în seara debutului meu de la „Folies-Bergère“ !

Scanned with OKEN Scanner

Seară de seară simţeam cum încep să mă las de grosolănii şi de fiecare dată îmi dădeam seama cît de mult îmi foloseşte. Eram mai puţin vulgar şi mai artist.

Dacă s-ar pune cineva în locul tinerei vedete care eram pe vremea aceea, ar putea înţelege cu uşurinţă toate sentimentele de care eram frămîntat în acea seară de iunie în care am debutat la „Ambassadeurs". Să fiu acolo, pe scenă, aplaudat, în timp ce numai cu cîţiva ani în urmă făceam parte din mulţimea care aduna firimiturile, care dădea tîrcoale pe dinafară acestui teatru. Acest angajament, în timp de vară, era cel mai plăcut lucru la care ai fi putut visa.

După reprezentaţie, adeseori, mă duceam într-un cabaret la modă, „Chez Fisher", unde patronul — considerîndu-se adevărată vedetă — termina programul serii.

Regina acestui cabaret, ca de altfel regina tuturor localurilor de noapte în care ea accepta să apară, era incontestabil Fréhel.

O femeie tînără, greu de descris, deoarece era un amestec de contraste, de la puritatea de cristal şi pînă la ultima speţă a vulgarităţii. Să tot fi avut douăzeci de ani. Era mai mult decît frumoasă. Un chip adorabil, desenat parcă, aşezat pe un gît lung, care domina un corp zvelt, a cărui elegantă graţie plină de naturaleţe o făcea să pară o tînără frumuseţe engleză : dar expresia ochilor ei era totuşi a mahalalelor noastre. Vocea lui Fréhel era aspră, părînd răguşită şi caldă, venită parcă din pîntec şi era supusă în mod constant unor schimbări care probabil se datorau vieţii de noapte care-i plăcea. Uneori părea atît de afonă, alteori era bănuită că e bolnavă de plămîni ; în momentele în care vocea ei limpezită căpăta rezonanţe de aramă emoţionante obţinea de la public, fără cel mai mic efort, rîsul sau emoţia. Era o mare artistă a Cîntecului, dotată generos de natură cu tot ceea ce e necesar să fie înmănunchiat la un loc, pentru a deveni popular : frumuseţe, voce stranie şi învăluitoare, un talent înnăscut, direct, lipsit de artificii.

Era una dintre femeile cele mai originale şi mai căutate ale Parisului petrecăreţ din acea vreme, şi lipsa de echilibru, care a făcut ca mai tîrziu viaţa ei să nu fie decît un lung şir de aventuri abracadabrante, îşi găseşte în mod sigur izvorul în faptul că la un moment dat al carierei ei, atunci cînd ar fi trebuit să aibă tot interesul să nu-şi piardă capul, ea a preferat s-o ducă într-o nesfîrşită petrecere.

Scanned with OKEN Scanner

Cap n-a avut de loc şi toată povestea vieţii ei — din păcate — o dovedeşte. Ce păcat pentru Cîntecul de la noi !... Din punct de vedere fizic, s-a trecut atît de repede, încît pentru admiratorii ei entuziaşti a apărut ca ceva monstruos. Este un adevăr limpede pentru toată lumea să afirmi că Fréhel ar fi fost cea mai mare cîntăreaţă a generaţiei ei, dacă ar fi reuşit să-şi păstreze măcar o parte din strălucitoarea ei frumuseţe fizică, pe care în tinereţe reuşea s-o îmbine atît de fericit cu minunatul ei temperament.

Dar meseria noastră care, la prima vedere, pare că nu se sprijină decît pe graţie şi pe veselie, este în fond un dictator foarte aspru, care, atunci cînd disciplina de viaţă, permanentele renunţări şi obligaţii pe care le pretinde, nu îi sînt luate în consideraţie de bună voie, îi pedepseşte îngrozitor pe aceia pe care a crezut de cuviinţă să-i conducă pentru cîtva timp la succes.

Să revenim însă la Fisher.

Acest bărbat lipsit de voce, cu un fizic puţin adecvat, te fermeca fără să prinzi de veste. El nu părea să cînte, ci că-şi trăia melodiile, şi-mi amintesc că pentru mine, mahalagiu fără carte, strecurat în lumea artistică, el reprezenta o misterioasă problemă.

Cum adică !... Nu mai era nici tînăr, era greoi, neavînd nici vocea şi nici gesturile convenţionale pe care le aveau toţi cîntăreţii începînd cu Mayol, şi totuşi Fisher răsturna dintr-o dată tot ce mi se părea c-am înţeles din această meserie pe care n-o făceam decît din instinct.

De unde emana senzaţia asta de patimă şi de melancolie care ţîşnea din fiecare cîntec al său ? Cum se făcea că publicul lui de bar — zgomotos şi plin de el, îmbuibat de şampanie — făcea dintr-o dată linişte, în clipa în care Fisher spunea un cuplet sau un refren, ca şi cum le-ar fi atins cu degetul locul cel mai sensibil din fiinţa lor ?

Mi-au trebuit ani şi ani ca să pot înţelege. Ani lungi în care viaţa şi-a luat sarcina să mă înveţe ceea ce din cărţi aş fi putut învăţa mai de mult, dacă le-aş fi citit la vreme, dacă mi-aş fi dat seama cum ar fi putut ele susţine, îmbogăţi şi limpezi gîndirea, ajutîndu-mă să ies din stadiul meu de cvasi-înapoiere morală.

Cîteva versuri erau suficiente lui Fisher ca să facă contactul între inima lui şi inima publicului.

Fisher avea ceea ce se numeşte „farmec".

Scanned with OKEN Scanner

Şi farmecul lui nu era un farmec de duzină, dulceag, de bătrîn Don-Juan care mai încearcă încă să placă. Nu. Era farmecul unui bărbat sobru în sentimentele lui. Nu se smiorcăia. Făcea să apară încet-încet, din durerea lui de îndrăgostit de Dragoste, cuvintele şi notele juste care făceau publicul să înţeleagă durerea celui care iubeşte prea mult.

El a fost primul care mi-a impus ideea că în această meserie, care se bazează pe contactul cu publicul şi pe fluid, vîrsta şi fizicul artistului trec pe al doilea plan, rămînînd în urma celui care scormoneşte în fiinţa lui intimă, pentru a oferi ceva celor care-l ascultă. Glasul inimii, iată ce exprima cîntecul lui Fisher. Cu ajutorul sentimentelor adevărate îşi cucerea Fisher publicul său elegant. Şi aceştia nu-şi dădeau seama exact cum se năştea, de unde venea vraja sub a cărei putere sufletele lor se împrospătau parcă. Mai întîi, sinceritatea. După aceea, ştiinţa. Ce lecţie ! Mulţumesc, Fisher !

Scanned with OKEN Scanner

MISTINGUETT

Odată vara sfîrşită, a trebuit să-mi reiau angajamentul la „Folies-Bergère“. Cu cîtă bucurie am aflat că Mistinguett făcea şi ea parte din trupă ! Mistinguett pe care o admiram atît, şi pentru care, pot s-o mărturisesc, aveam mai mult decît admiraţie... Îmi cam plăcea ! Oare îmi va fi parteneră ?

Sosi şi data primei repetiţii şi toată trupa se afla pe scena de la „Folies“ pentru distribuirea rolurilor. Inima îmi bătea să-mi sară din piept cînd s-a anunţat scena lui Mistinguett.

— Chevalier ! mă chemă P. L. Flers... Înaintai.

— O cunoşti pe domnişoara Mistinguett ?

— Da, am avut plăcerea...

— Bine ! Veţi juca împreună principala scenă comică a revistei. Această scenă se numeşte : *La valse renversante.* O să vă explic.

Am fost aşezat lîngă Mistinguett şi iată descrierea care ne-a făcut-o în legătură cu ceea ce urma să jucăm împreună :

La început, un dialog comic între noi doi. Nouă părţi din zece pentru ea, restul pentru mine. Apoi o ceartă în care mă pălmuia de-adevăratelea, cînd cu o palmă, cînd cu alta, de-a lungul a mai multor minute, în care, eu eram într-o totală absenţă de text. Nu aveam decît de „încasat“. Scena se termina printr-un dans înlănţuit, în care, în ameţirea noastră, răsturnam scaune, masă, bufet, cădeam peste canapea, pe covor şi continuînd, ne înfăşuram în el. Apoi, ne desfăşuram din covor, tot valsînd, şi dispăream dintr-o dată prin fereastră.

Scanned with OKEN Scanner

S-a hotărît ca pentru repetiţiile mele cu Mist să avem scena la dispoziţie chiar de a doua zi dimineaţa, între orele unsprezece şi douăsprezece, în fiecare zi.

Eram gata, în costum de repetiţie (tricou de lînă şi papuci de dans), atunci cînd marea vedetă şi-a făcut apariţia.

Veni îmbrăcată într-un elegant taior, sobru şi de gust, pe care şi-l schimbă repede cu un cochet costum de lucru, şi începură cele mai fermecătoare repetiţii.

Ce femeie! Ce lipsă de fasoane! Ce temperament! Cîtă bucurie îi dădeau eforturile!

Încăpăţînarea glumeaţă pe care o avea pînă cînd reuşea să facă pasul indicat, exerciţiul îndelung de la care nu se da înlături mă umpleau de uimire şi de admiraţie.

Faptul că ne trăgeam amîndoi din popor ne-a făcut imediat să ne înţelegem foarte bine şi a creat între noi o adevărată camaraderie. Ea, marea Mistinguett, s-a pus, de la început, la nivelul meu. Faţă de ea nu mă simţeam de loc jenat că nu eram decît ceea ce eram. Ba, mai mult, mi-am dat repede seama că glumele mele de golan, abia ieşit din stadiul de golănie, o făceau să izbucnească într-un rîs sincer. Mă asigura că în „mediul" ei actual, niciodată nu se rîdea atît de deschis. În acest mediu — spunea ea — se fac multe spirite, în schimbul a prea puţină veselie.

Scena noastră a început să se pună la punct şi succesul enorm pe care-l obţinea chiar la repetiţii prevestea un rezultat strălucit în faţa publicului. Lîngă ea eram fericit, şi ea însăşi părea să guste, în momentele în care ne găseam împreună, o destindere plină de încredere.

Îmi propusesem să nu-i fac curte, pentru ca nu cumva, în caz de eşec, să întunec relaţiile noastre viitoare, dar atunci cînd nu eram lîngă ea ceasurile îmi păreau goale şi lungi.

Dansul nostru, acrobaţiile noastre se realizau atît de uşor, încît trebuia să recunoaştem că din punct de vedere profesional ne înţelegeam foarte bine. Adăugaţi la asta şi faptul că amîndoi vorbeam aceeaşi limbă, limba mahalalelor, şi că glumele cu care înveseleam munca noastră constituiau un contrast binefăcător faţă de cele ale „înaltei societăţi" în care se învîrtea ea în mod obişnuit.

De asemenea, sînt sigur că efluvii emanau din trupul meu, atunci cînd o ţineam, tăcut, înlănţuită sau lipită strîns de mine. Toate astea vă vor face să înţelegeţi cum într-o

Scanned with OKEN Scanner

bună zi, în timpul repetiției de dans, cînd lipită de mine, ne-am înfășurat în covor, separați astfel de restul lumii, ne pomenirăm dintr-o dată, în modul cel mai firesc posibil și fără vorbe, mărturisind unul altuia că nu e nevoie să mai căutăm dragostea într-altă parte.

Desfășuratul și ieșitul din covor s-a făcut de data asta mult mai încet decît de obicei, dar nimeni — cel puțin în ziua aceea — n-a putut bănui faptul că cuplul Mistinguett-Chevalier hotărîse o lungă și frumoasă călătorie, în care bucuriile dragostei vor întregi pe cele ale aplauzelor.

Aveam douăzeci și doi de ani și în toate sferele, în afară de culisele de la „Folies-Bergère" sau de bulevardul Strasbourg, eram de o naivitate și de o timiditate duse la extrem. Pe scenă și în cabină eram oarecum susținut de reușitele mele profesionale. De asemenea, în cartierul în care locuiam, poziția ce o aveam mă situa cu mult deasupra lumii pe care o alcătuiau micii artiști. Timiditatea, jena, îmi veneau fără îndoială din toate lipsurile mele de educație și de cultură care constituiau fără îndoială goluri adînci. Mă simțeam stingherit cînd trebuia să intru în restaurante elegante sau în localuri la modă, așa cum era localul lui Fisher. Aveam impresia că mă amestecam cu o lume care-mi era mult superioară. Sentimente de rușine nu-mi dădeau pace și mi se părea că toată lumea aceea de snobi era cu ochii pe mine, că eram punctul lor de atracție. Abia așteptam să mă întorc printre acei de o seamă cu mine și atunci cînd mi-am făcut primul smoching mi s-a părut că-i din metal, atît mă simțeam de stînjenit, de înțepenit de cîte ori îl îmbrăcam ca să „ies în oraș".

Mist știa asta și se hotărîse să mă vindece de ceea ce considera ea drept o slăbiciune. Cum mai avea de dat cîteva reprezentații la „Variétés", înainte de debutul de la „Folies", îmi făcu rost de două invitații ca s-o văd într-o seară în *La vie Parisienne*.

Convenisem că la pauza a doua să mă duc la intrarea artiștilor, de unde portarul, prevenit din vreme, trebuia să mă conducă la cabina ei.

În loja de rangul trei, îmbrăcat în smoching — dacă nu vă supărați ! — asistam, întovărășit de prietenul meu Milton (care nu ajunsese încă la stadiul în care un artist își poate face haine de seară) la reprezentație. Punerea în scenă, talentul acestor mari actori, frumusețea actrițelor și Mist,

Scanned with OKEN Scanner

care în mijlocul lor părea o explozie de veselie populară, mi-au dat senzațiile cele mai contradictorii.

Atunci cînd Mist nu se afla în scenă, toți acești mari actori, în frunte cu Max Dearly, mă făceau încă o dată să-mi dau seama de vulgaritatea și sărăcia bagajului meu artistic. Aveam impresia că sînt un țăran poftit, din milă, la o serată la castel.

Îndată ce apărea Mist, toți dispăreau pentru mine. O mîncam din ochi, pentru a mă asigura că fericirea care-mi ieșise în cale era realitate. Ea, cea mai atrăgătoare dintre toți, acolo, în fața mea, în acțiune, mă răscolea. Eram mîndru. Îi eram recunoscător și începuse să-mi fie teamă că nu meritam toate aceste minuni pe care ea mi le dăruia, de cînd ne făcusem mărturisirea fără cuvinte, înfășurați în covorul de la „Folies".

Din cînd în cînd, cînd jocul de pe scenă i-o permitea, ochii ei fermecători mă priveau cu o expresie de dragoste și bunătate, timp de cîteva secunde, pentru ca apoi să reintre în rol.

Eram îndrăgostit nebunește de ea. Îmi admiram camarada de teatru, iar calitățile ei feminine erau la o asemenea distanță de tot ceea ce cunoscusem pînă atunci, încît mă simțeam copleșit.

N-am revăzut-o pe Mist decît a doua zi, deoarece, o dată spectacolul terminat, n-a mai fost liberă. Au „venit s-o ia". Se „duceau să supeze" la Viel sau poate la Maxim's și pe urmă „se înapoiau" de sigur în apartamentul ei din Boulevard des Capucines, căruia începusem să-i cunosc atît de bine locul în care se afla balconul și ferestrele, pentru că de pe trotuarul din față le privisem de-atîtea ori ca și cum ar fi fost cel mai frumos peisaj.

Asta e bună ! Ce mai voiam ? Nu aveam totul, ca să pot fi nebun de fericire ? Nu împărțisem cu cea mai mare artistă a *music-hall*-ului, la modul cel mai cinstit, cel mai mare succes într-un spectacol de mîna întîi ? Nu devenisem, în seara aceea, în fața marelui public, campionul tinerilor din lumea *music-hall*-ului ?

Atunci ? Atunci ?... De ce ești trist, cap de paiață ?

A trebuit să ne spunem bună-seara, jucîndu-ne de-a camarazii de teatru ? Ei bine, da... așa e jocul ! Nu se putea altfel. Femeia asta nu e liberă. Nu ți-a făgăduit nimic. Îi placi, dar nici atît, încît să-și dea foc casei. Ai s-o vezi mîine singură, în cabină, și totul are să fie altfel, ai să vezi.

Scanned with OKEN Scanner

Hai, du-te la culcare, stăpîn al inimii mele, stăpînește-te și spune-i lui „la Louque“, care te așteaptă, că totul a mers ca pe roate. Du-te repede și îmbrățișeaz-o. Spune-i că ești obosit... Te du la tine în cameră, aruncă-te sub plapumă îmbrăcat ca să tragi un ropot zdravăn de plîns la gîndul durerii pe care o încerci.

Ești gelos... Te doare, hai ?... O chestie ca asta te face să urli. Vîră-te cu nasu-n pernă, puștiule, și plîngi, poate asta e dovada că în sufletul tău există un colțișor curat. Apoi ce, nu trebuie să pretinzi prea mult de la viață. Viața a avut destulă grijă pînă acum de un oarecare băiețaș din strada Julien-Lacroix...

Scanned with OKEN Scanner

O BĂTĂLIE STRAȘNICĂ

Mi s-a cerut participarea la gala dată în beneficiul „Azilului bătrînilor actori" de la Ris-Orangis. Boxul era încă un sport nou în Franța. Cineva a avut ideea ca la un matineu de *music-hall*, la care să participe cele mai importante nume din program să se îmbogățească spectacolul cu un meci de box englezesc între un boxer alb și un boxer negru. Va fi un afiș atrăgător.

Peste toate astea, i-a mai venit și ideea să-mi ceară mie să fiu boxerul alb.

Asta nu mă tenta prea mult. Știam să boxez, bineînțeles, dar de aici și pînă la a mă măsura cu un profesionist !... Mi s-a explicat atunci că lupta va fi aranjată : profesionistul angajat, negrul Young José Gans, era de acord să fie trîntit la podea în cel de al treilea rund, fără să încerce să mă zăpăcească în pumni în primele două. În condițiile astea, am acceptat.

Veni și ziua cea mare. Urc pe ring. Lîngă mine, cei care mă îngrijeau, Carpentier, Hogan și Bernard (la curent cu tot aranjamentul) își văd de treabă, surîzători.

Vylé, comentatorul marilor întîlniri, anunță cu vocea sa de stentor : „Luptă în zece reprize a trei minute, între Young José Gans — și-l arată pe negru, care se scoală în picioare — (aplauze) și Maurice Chevalier (mă ridic în picioare, întîmpinat de exclamări entuziaste).

Arbitrul ne cheamă în mijlocul ringului și în cîteva cuvinte ne recomandă să ne batem cinstit și să nu ne lovim sub centură. Împart surîsuri spre toate colțurile sălii. Sînt tentat să-i surîd și negrului. Îmi evită privirea. Bun actor !

Scanned with OKEN Scanner

De-abia am timp să mă duc în colțul meu ca să-mi scot halatul, că gongul a și bătut, anunțînd deschiderea ostilităților. A, da !... Uitasem : Mistinguett era într-o avanscenă, înconjurată de o mulțime de indivizi. Toți erau interesați să afle ce se va întîmpla cu fenomenalul Chevalier.

Am și pornit-o, hotărît, la întîlnirea cu adversarul meu ca și cum n-aș fi făcut altceva decît să fi boxat toată viața. Îi întind mîna, sau mai bine zis, mănușa dreaptă, el de-abia o atinge, scoțînd un fel de mormăit și numai după o secundă se produce ceva cu totul neașteptat pentru mine.

V-am mai spus că fusesem asigurat în chipul cel mai ferm că nu voi avea nici un risc, că tigrul va avea colții tociți și că se va preface doar că mușcă. Eram deci sigur că totul se va petrece așa cum fusese convenit. Tacticos, mi-am luat o elegantă poziție de gardă, asemănătoare cu cea a lui Georges Carpentier, ușor, pe vîrful picioarelor și cu bărbia plecată, puțin ascunsă în umărul stîng, în timp ce brațul meu făcea o fentă armonioasă.

Dar ce se petrece în fața mea ?... N-am avut răgazul nici măcar să văd ceva. În timp ce eu începeam să fac grații, negrul se năpusti. Am simțit curentul provocat de mănușa sa stîngă pe lîngă maxilar și în mod instinctiv m-am retras, cînd deodată pumnul lui drept mă ajunse ca o ghiulea între stomac și ficat.

Lovitura a fost îngrozitoare, m-a cocîrjat pînă la pămînt. Cu respirația tăiată, nu reușeam să-mi revin. Parc-aș fi căutat pe podea o monedă de zece bani, învîrtindu-mă în jurul ringului și gemînd : oh !... ah !... Dar ce se întîmpla ? Ce fel de joc era ăsta ? Să-mi facă mie una ca asta ! Din sală hohotele de rîs ajungeau pînă la mine. A trebuit să fac un efort ca să revin într-o poziție omenească. De-abia de-abia mă ridicai, că negrul îmi mai dădu o lovitură asemănătoare, cu toată puterea. În durerea mea, am găsit totuși reflexul de a sări înapoi și lovitura n-a ajuns decît să mă atingă puțin, dar fusese dată cu atîta putere, încît aerul pe care-l deplasase a făcut să mă apuce tremuriciul.

Înnebunit complet, apoi revenindu-mi, aud vocea lui Carpentier care-mi strigă : „Cu stînga, și acopere-te, Maurice, cu stînga, și acopere-te !“

Negrul mă înghesuia fără încetare și mă fugărea tot ringul.

Instinctul de conservare mă făcu să-l ascult pe Georges fără să stau mult pe gînduri. Îl oprii pe negru, lovindu-l

Scanned with OKEN Scanner

cu mîna stîngă și începui să-i car. Am reușit astfel patru-cinci stîngi disperate, pe care i le-am plasat în nas, fără să-i mai dau răgazul să mă atace. Probabil că s-a resimțit un pic, din moment ce a lăsat-o mai moale. Îmi recăpătasem oarecum îndrăzneala, dar eram departe de a fi agresiv. Învîrtindu-mă în jurul lui, pentru ca să nu-i ofer o țintă sigură, i-am spus printre mănuși :

— Ce, ai înnebunit ? Cum ne-am înțeles ?

N-am să uit niciodată strălucirea ochilor lui, în timp ce-mi spunea :

— Eu nu prefac ! Eu nu prefac !

Și ca și cînd aceste cuvinte i-ar fi justificat de ajuns furia de a mă scalpa, se năpusti asupră-mi dezlănțuit.

Din clipa aceea, n-a mai fost un meci de box, ci mai de grabă un fel de goană în jurul ringului.

N-aș fi crezut niciodată că spaima poate transforma în halul ăsta un om în lăcustă. Abia că-l atingeam cu stînga, pe care o aveam foarte bună, și — hop ! eram la doi metri de el, într-o parte sau în spate. Nu sînt sigur dacă n-am sărit și peste el. Fapt e că nu mă găsea niciodată acolo unde mă căuta și apăream de cine știe unde. Îi mai ardeam una și dispăream în necunoscut. La sfîrșitul primei runde, adversarul îmi era mai degrabă zăpăcit decît obosit, din cauza metodelor mele disperate, și fiecare ne-am dus în colțul nostru.

Antrenorul, Carpentier, Hogan și Bernard înnebuniseră de furie. Ceea ce nu trebuia să fie decît o agreabilă parodie sportivă se transforma într-o dramă, deoarece nu mai exista nici o îndoială că Young José Gans va face tot ce îi e posibil ca să mă facă *knock-out*, trădînd în felul acesta tîrgul pentru care fusese plătit dinainte.

În timpul minutului de repaus, Hogan s-a dus la negru și l-a prevenit că dacă va persevera în atitudinea lui va avea de-a face cu el, imediat după luptă, într-o cabină închisă cu cheia și fără mănuși (Hogan pe vremea aceea era campionul Franței la categoria mijlocie).

Negrul răspunse prefăcut și încăpățînat :

— Eu nu prefac ! Eu nu prefac !...

Runda a doua a început. Negrul, mai puțin dinamic, eu apărîndu-mă mai eficace cu stînga, nu s-a petrecut nimic deosebit, în afară de faptul că negrul începuse să obosească și își vedea șansele îndepărtîndu-se... Cît despre mine, felul în care luptam, n-avea nimic științific, în schimb loveam

Scanned with OKEN Scanner

cu stînga şi căutam să primesc cît mai puţine lovituri. Asta era tot ce mă interesa.

La pauza următoare, negrul anunţă că „se va culca la pămînt", încă de la începutul rundei ce va urma.

Şi aşa şi făcu. În urma unei drepte trimise de mine cu stîngăcie, păru că se clatină, apoi se prăbuşi, în timp ce sala care adulmecase aranjamentul se risipea fără să protesteze dar şi fără să se entuziasmeze.

Bilanţ :

În prima rundă, negrul făcuse tot posibilul să mă doboare, în timp ce eu mă prezentasem cu mutrişoara mea pudrată, convins că lupta va decurge cu totul altfel.

I-o fi fost teamă pînă la urmă că „va fi pedepsit" de Carpentier şi Hogan ? Ori, poate, datorită boxului meu coregrafic, l-am obosit şi loviturile mele cu stînga au avut un rezultat ?

Cine va şti pînă la urmă exact ce s-a petrecut şi pe cine îl poate intresa ?

Trupul meu zdrobit m-a făcut să sufăr cîteva zile, apoi mi-a trecut.

Pe bulevardul Strasbourg umbla un zvon. Că negrul ar fi primit bani din două părţi : din partea noastră... ca să cadă la pămînt. Şi o sumă foarte mare din partea unei foste prietene (!!!) de ale mele, ca să mă culce la pămînt.

Drăguţă atenţie ! Niciodată n-am căutat să mă conving.

Scanned with OKEN Scanner

BOUCOT

Eram în iarna 1909—1910. Părea că viaţa merge de la sine. Şi totuşi nu încetam să-mi repet: „Numai de-ar ţine ! Numai de-ar ţine !“

Simţeam că bat pasul pe loc într-o meserie în care totdeauna trebuia să aduci ceva nou, dacă vrei să-ţi păstrezi simpatia publicului. Se vorbea mult de un nou comic, care nu era altul decît vechiul meu amic Boucot. Era considerat o revelaţie. Cu ce atrăgea publicul ? Hai să-l vedem.

Prima impresie : fizicul nu e cine ştie ce. Era solemn. Cîntă şi vocea îi e lipsită de haz. Primul cîntec îi este aplaudat politicos. Se aşteaptă. La al doilea, la fel. În fotolii, capetele încep să se clatine. Privirile sînt mirate, dar miracolul se va produce la cel de al treilea cîntec, al cărui titlu e lipsit de orice importanţă — şi-l anunţă singur — : *Compensaţie.*

Vai, nu e uşor să explici ce s-a petrecut dintr-o dată în această ambianţă care se schimba în rău. Erau surprinşi în sensul rău al cuvîntului cei care veniseră să-l asculte ? Li se vorbise atît, încît se aşteptau la mai mult ? Dar... să nu anticipăm.

După introducere, orchestra începe un *ad-libitum,* adică un motiv de cîteva note care se repetă atîta timp cît îi este necesar artistului ca să-şi înceapă cupletul.

Cu aerul lui de măscărici solemn, Boucot fără un surîs face gestul de a-şi scoate nişte mănuşi imaginare, le împăturește, apoi le vîră în buzunar. Apoi, pe acelaşi *ad-libitum* începe să fredoneze o melodie cu totul diferită, dar armonizîndu-se cu notele cîntate de muzicanţi. Pe această improvizaţie muzicală inventează cuvinte, vorbe care nu aparţin

Scanned with OKEN Scanner

nici unei limbi, dar care pentru urechile francezilor au rezonanţe engleze. Ceva cam în felul acesta :

„Ouan dignenigne dignenigne Nousnaille
Ouan dignenigne Mousmaille
Trafalgar Square e Troufignon Street"

Şi asta continuă aşa, pînă în momentul în care, publicul surprins de noutatea şi originalitatea procedeului, de atunci copiat de mulţi artişti, dezarmat, începe să rîdă din toată inima. Iată noutatea.

După primul cuplet reia acelaşi *ad-libitum,* într-un ritm nebun, de această dată amestecînd în el cîntecul *Chanson des montagnards,* sau *Lakmé,* sau orice-i trece prin cap, serios tot timpul ca un papă.

Ceea ce face seamănă atît de puţin cu ceea ce fac ceilalţi comici din Paris, e atît de nemaipomenit de original pentru această epocă, încît devine irezistibil, iar rîsul cîştigă toată sala.

După un al doilea cuplet, complet lipsit de sens, o ia de la capăt cu *„Ouan dignenigne dignenigne Nousnaille"*, apropiindu-se de o lojă din avanscenă. Salută, fără să se oprească din cîntec, o femeie frumoasă. Se aşază pe balustrada de catifea a lojei, îi sărută mîna. Mimează o declaraţie de dragoste. Bărbatul de lîngă femeie — fie prieten, fie soţ — e surprins la început, apoi îl pufneşte rîsul şi rîde cu întreaga sală, care-şi exteriorizează bucuria prin strigăte şi aplauze. Bărbatul fumează o ţigară de foi. Boucot o adulmecă, dînd admirativ din cap, ca să-i confirme calitatea. Bărbatul, prăpădindu-se de rîs, îşi scoate cutia de ţigări şi-i oferă. Sala aplaudă. Boucot, cu acelaşi calm, imperturbabil, alege una şi concede să-i fie aprinsă cu condescendenţă de cel care ocupă loja din avanscenă. O savurează lent, se răsfaţă. Apoi, cu gestul cel mai natural, ia poşeta doamnei, o deschide, îi examinează conţinutul înainte de a-i scoate oglinda şi de a se uita în ea. În acea clipă, o revoluţie de veselie cuprinde tot „Alcazar"-ul. Se bate din picioare. Totul este nou — îndrăzneţ, necunoscut, neprevăzut. Niciodată nu s-a văzut ceva asemănător pe o scenă, înaintea zăpăcitului ăstuia de Boucot. Nu mai e comic, e cimpanzeu. Cîntă încă — repede — şi iese din scenă în aclamaţiile zgomotoase ale unei mulţimi îmbolnăvite de rîs.

Am rămas fără respiraţie, doborît.

Scanned with OKEN Scanner

Lumea mai tresaltă încă de rîs, în timp ce numărul următor e aproape terminat.

Ies din „Alcazar" năucit. Un timp nu-mi pot spune altceva decît : „Ei bine, bătrîne ! Ei bine, bătrîne !"

Succesul lui imens continuă, în timp ce în capul meu, zi de zi, gîndurile se ciocnesc, se rostogolesc ca niște butoaie goale pe un cargobot rămas în voia valurilor.

La sfîrșitul acestei stagiuni, după ce am jucat fără tragere de inimă într-o revistă, îngrijorările mele au început să-și găsească adevărata lor justificare, deoarece am primit de la Cornuché o scrisoare recomandată care-mi anunța rezilierea contractului meu de la „Ambassadeurs" și de la „Alcazar d'été".

Încetasem să mai plac și în loc să rămîn angajat cele trei stagiuni, prevăzute în contract, au socotit că m-au suportat destul, timp de două.

Pentru mine a fost o lovitură grea, de pe urma căreia am însă de cîștigat. Mi-am dat seama în mod brutal cît de sensibil e barometrul succesului. Ciclonul Boucot a fost atît de neprevăzut !

Mă crezusem, ținînd seama de modernismul meu, la adăpost de surprize neplăcute, în asemenea măsură, încît am început să analizez tot ce se petrecuse. Hai să vedem : fapt este că Boucot, fără nici o discuție, înainta, și că eu, tot fără discuție, dădeam înapoi. De acord. Să vedem pentru ce ?

Pentru că de un an, de cînd jucam în revista de la „Folies-Bergère" nu mai dădusem vreun concert personal, nu mai călătorisem, nu mai căutasem cîntece noi, n-am mai studiat efecte noi. Necesitatea de a cînta pe cont propriu mă chema la ordine. Bravo ! Din această catastrofă trăgeam o lecție pentru viitor.

Performanța fulgerătoare a lui Boucot mă scotea oare în mod definitiv din uz ?...

Rămîne de văzut.

Rămîne de văzut, deoarece gîndindu-mă mai bine, mi-am dat seama că el își obținea succesul cu niște mijloace foarte periculoase. Bineînțeles, rîdeai de te prăpădeai cînd îl vedeai pentru prima oară, și nu te așteptai să vezi coborînd în sală un șoltic, sprijinindu-și cotul de o lojă, trăncănind cu o femeie frumoasă și fumînd țigările spectatorilor. A doua oară însă erai mai puțin surprins. Ce te faci însă a treia oară ? În stagiunea următoare ce va mai face ? Va

Scanned with OKEN Scanner

fi silit să depăşească surprizele stagiunii precedente. Va fi silit să facă mai mult în acest sens. Dumnezeule, unde o să ajungă ? Şi dacă într-o seară dă peste un spectator nervos, căruia nu-i place să se glumească cu soţia sa, care protestează, care pălmuieşte ? Ce scandal !

Pînă la urmă şi fără să-i doresc răul, logica mă face să-mi dau seama că se angajase pe un făgaş plin de capcane şi că acest succes, atît de uşor şi atît de mare, se obţinea cu nişte metode care nu se pot reînnoi fără risc.

Anii următori mi-au dat în întregime dreptate. Boucot, de-a lungul carierei sale, de talentat comic de *music-hall*, n-a mai atins niciodată culmile pe care găselniţa lui scenică îl aşezase între anii 1908—1910. Cred că singur şi-a dat seama cum bătea vîntul, deoarece la un moment dat a încetat să mai coboare în mijlocul publicului, lăsînd altor artişti utilizarea descoperirii lui.

Vechile lui trucuri au fost întoarse pe faţă şi pe dos de către numeroase vedete care au cochetat cu succesele uşoare. Să cobori printre fotoliile din sală, să te aşezi pe genunchii spectatorilor sau spectatoarelor, să te mînjeşti cu ruj de buze pe chelie sau pe obraji, să iei pălăriile cucoanelor şi să le încerci, da, da, toate astea fac sala să rîdă. Dar cu mijloace prea ieftine, dragi colegi. Prea ieftine şi în acelaşi timp prea greu de depăşit mai tîrziu, în cazul în care vreţi să faceţi o carieră constantă şi de durată.

În afară de asta, nu trebuie să zădăreşti prea mult, să enervezi fiarele. Nu sînt niciodată îmblînzite definitiv. Pot redeveni sălbatice cît ai clipi din ochi.

După umila mea părere, un cîntăreţ trebuie să rămînă cît de cît la locul lui, pe scenă.

Scanned with OKEN Scanner

CĂUTĂRI — CÎȚIVA COLEGI

După stagiunea de vară, care s-a terminat prin rezilierea contractului meu de la „Ambassadeurs“, am pornit într-un turneu prin marile orașe de provincie, unde oricum constituiam o mare atracție.

Mă desăvîrșisem moralmente sau era pur și simplu legea firească a lucrurilor, fapt e că succesul începuse să vină mai greu. Numele meu aducea public. Umpleam săli. Dar contactul cu publicul nu îl stabileam decît după niște eforturi care începuseră să mă înspăimînte în cel mai înalt grad. Eram atît de crispat, încît vocea mi se voala după al treilea sau al patrulea cîntec. Și îmi terminam numărul întotdeauna cu gîtlejul ars, aproape răgușit.

Începeam să simt responsabilitatea pe care ți-o dă onoarea de a te afla primul pe un afiș și, rușinos din fire cum eram, mă bîntuiau gînduri negre. Ca și cum ar fi vrut să-mi confirme aceste gînduri, scenele mele din revista de la „Folies“, din iarna aceasta, au fost mai puțin reușite decît cele precedente. Totul mergea mai greu. Un val de succes îi purta pe doi clovni care se revelaseră marelui public din Paris. Veneau de la circul Medrano, unde cîștigau modestul salariu de 1000 de franci pe lună : Antonet și Grock. Cred, de altfel, că era pentru prima oară cînd niște clovni jucau într-o revistă atît de luxoasă și pe o scenă de teatru în loc de arenă. Succesul lor a fost colosal și toți comicii din revistă au început să se resimtă, eu în primul rînd.

Stagiunea aceasta m-a ținut într-o permanentă anxietate. Simțeam cum se dezinteresează oamenii de mine. Mistinguett îmi păstrase afecțiunea ei, dar faptul că din punct de ve-

dere profesional eram într-un fel de declin, făcea să mă tem că în sentimentele ei să nu încapă puţină milă. Cum afecţiunea mea pentru ea devenise cu timpul din ce în ce mai puternică, începusem să fiu îngrozitor de gelos şi bine-înţeles plicticos.

La „Folies-Bergère" mai aveam de jucat doar o stagiune, apoi mi se termina contractul. Era şi timpul. Căci jucînd, cînd în reviste, cînd prezentînd numai cîntece, nu progresam nici într-un sens, nici în celălalt. În această ultimă revistă, Mistinguett era încă vedeta, iar scenele pe care le jucam împreună cu ea nu mai aveau, cu toate eforturile noastre, nici pe departe succesul celei în care devenisem parteneri pentru prima oară. După succesul pe care l-a avut Grock, direcţiunea aducea din Anglia şi din America actori fantezişti anglo-saxoni ! Tom Heern, Chris Richards, W. C. Fields, care aduceau toţi calitatea internaţională a numerelor lor consacrate, minuţios puse la punct. Pe lîngă ei, cu textele şi dansurile noastre, păream oarecum nişte amatori. Mistinguett, fiind femeie şi avînd o personalitate atît de unică, scăpa de dominarea lor graţie unui dinamism feminin şi sexual, dar eu, ca de altfel toate celelalte vedete masculine, treceam în mod hotărît pe planul doi.

Mă cuprinse o descurajare ascunsă, care mă urmărea pretutindeni. Ce-am căutat la „Folies-Bergère" ? Mă simţeam parcă strivit, rătăcit în acest tam-tam de femei, de lux şi de montare fastuoasă. Poate c-ar fi fost mai bine să nu fi pus niciodată piciorul pe aici, să fi continuat turneele în provincie şi să nu fi cîntat decît o singură săptămînă pe an la Paris, fie la „Eldorado", fie la „Concert Parisien", aşa cum de altfel făcuse întotdeauna Mayol.

Stagiunea se termina, şi aşa cum era de aşteptat, contractul meu n-a mai fost reînnoit.

Eram la pămînt, dar în faţa mea stăteau toate căile *café-concert*-ului, căi primitoare pentru cel care, în fond, reprezenta oricum vîrful tinerei generaţii de cîntăreţi.

Ultimul meu an în care jucasem la „Ambass" şi la „Folies" nu fusese strălucit. Nu mai eram la preţ ? Era limpede. Norocul meu a vrut însă ca la „Cigale" să înceapă tocmai atunci repetiţiile unei reviste scrise de André Barde şi Michel Carré. Régina Badet, frumoasa dansatoare de la Opera Comică îşi făcea debutul ca actriţă şi faptul că lipseau elemente tinere, pregătite pentru revistă, obligă direc-

Scanned with OKEN Scanner

ţiunea să-mi propuie să ţin locul vedetei masculine, instalat pe afiş deasupra numelui celebrei dansatoare.

Am acceptat plin de entuziasm, ca un naufragiat căruia i se face loc pe o plută, şi cîteva zile mai tîrziu luam parte la lectura revistei.

Premiera a fost un succes colosal şi Parisul şi-a dat timp de luni de zile întîlnire la „Cigale". Succesul meu sălta ca o minge de tenis. Toate scenele mele prindeau, şi la sfîrşitul spectacolului, o parodie a cvartetului din *Rigoletto*, interpretată de Nina Myral, Raimu şi de mine, era unul din cele mai mari succese de comedie cunoscute în Paris.

Raimu, într-o scenă cu Régina Badet, întruchipînd o compoziţie a lui Rodin, de pe atunci prevestea marele actor de mai tîrziu.

Cît despre mine, tot ce făceam, spuneam, cîntam, dansam, în această fericită ambianţă, părea ultimul strigăt al fanteziei. Se vorbea din nou despre mine ca despre o revelaţie. Ca şi cum nimeni nu m-ar fi zărit pe scena de la „Folies-Bergère" timp de patru ani cît jucasem acolo.

Pentru mine totul era mai strălucitor ca oricînd. Bine ancorat în intimitatea mea cu Mist, definitiv restabilit în graţiile publicului, am trăit luni întregi de satisfacţii.

Fericirea mea se umbrea din cînd în cînd de un punct negru. Eram din contingentul 1908 şi reuşisem să obţin mai multe amînări pentru plecarea mea în armată. Mai puteam prelungi un singur an şi ajungeam la limita peste care nu mai puteam să amîn. Şi va trebui să fac ca toată lumea, doi ani de serviciu militar obligatoriu. Doi ani despărţit de „la Louque", de Mist, de meseria mea atît de dragă. Da, dar asta se petrece cu toţi şi în toate păturile sociale. Cînd o veni timpul, om vedea ! Aveam atunci prilejul să-mi fac sînge rău.

În aşteptare, să mă las purtat de un nor de fericire. Chiar Nozière, faimosul critic care la debutul meu de la „Folies-Bergère" era gata-gata să mă descurajeze pe viaţă, mărturisea în articolele lui că şi-a schimbat părerea în privinţa mea. Da, era într-adevăr surprins, dragul de el, dar adevărul e că aveam şi „asta" şi „aia", care aduceau ceva nou în toată convenţionalitatea artistică. Sfîrşea prin a mă găsi irezistibil. Evident — sublinia el — toate acestea sînt clădite pe o bază populară, dar descoperea în munca mea un progres surprinzător.

Scanned with OKEN Scanner

Laudele lui mi-au făcut mai puţină plăcere decît m-au făcut să sufăr, la vremea lor, criticile lui brutale. Am început să înţeleg că noi, oamenii scenei, nu aveam decît doi stăpîni : Publicul şi Directorul.

Raporturile mele cu Raimu erau destul de schimbătoare. În anumite epoci nu puteam să ne despărţim unul de altul. Era un coleg foarte sociabil. Alteori, dimpotrivă, fără să ne dăm seama că vine furtuna, un fleac, un cuvînt, era suficient ca să dezlănţuie din partea lui o avalanşă de proastă dispoziţie care, de mai multe ori, ne-a adus pînă în preajma unei explicaţii pugilistice. Îl lăsam întotdeauna să aibă ultimul cuvînt, cu toată încrederea pe care o aveam în pumnii mei, încredere întărită de încăierarea din strada Saulnier.

Aveam şi am păstrat întotdeauna o adevărată admiraţie pentru talentul lui autentic şi un fel de înţelegere plină de afecţiune pentru caracterul lui dificil. Poate şi din cauză că în decursul carierei noastre de mai tîrziu ne-am întîlnit foarte rar. N-am mai avut ocazia să ne zgîndărim unul pe altul şi, vă jur, sînt fericit că am putut păstra despre el, aproape încă din copilărie, o amintire pe care nimic nu a alterat-o.

Scanned with OKEN Scanner

REVELAŢIE

Avînd cîteva zile libere, am hotărît, împreună cu Mist, să petrecem o vacanţă de o săptămînă la Londra. Plecam să vedem atîtea spectacole, cîte ni le vor îngădui ceasurile fiecărei zile.

Un spectacol intitulat *Hello Rag Time* atrăgea mulţimea la „London Hippodrome". Atracţia principală era Ethel Levey, o americană. Personalitate ciudată, nu era cît de cît frumoasă. Nimic din farmecul acela feminin, atît de răspîndit pe scenele pariziene. Siluetă înaltă, foarte slabă, aproape ascuţită. Chipul lipsit de graţie, dar luminos. Cîntăreaţă cu o voce bărbătească şi cu un ritm îndrăcit. Era o excelentă dansatoare. Mist şi cu mine, ca spectatori, eram impresionaţi. Mă simţeam micşorat în comparaţie cu toţi aceşti comici care mi se păreau mai excepţionali decît erau, fiindcă nu le cunoşteam limba. Cel mai obişnuit dansator întrecea atît de mult toate cunoştinţele mele coregrafice, încît suportam avalanşa aceasta de superioritate ca pe o lecţie de umilinţă. Un tablou : *The Wedding Clide,* în care se înfăţişa o nuntă pe muzică sincopată, cu o mare punere în scenă, se desfăşura cu efective suplimentare de „girls", „boys" şi dansatoare. Bărbatul care interpreta rolul proaspătului soţ luneca cu graţie la braţ cu Ethel Levey, într-o succesiune de atitudini dansante. Se numea Gerald Kirby. Purta un costum la modă, din flanelă albă. Încălţat, înmănuşat şi cu pălărie melon, toate albe. Totul era atît de proaspăt, de tînăr, de atrăgător, încît pentru întîia oară în carieră m-am simţit cuprins de dorinţa de a face şi altceva decît pe comicul cu nasul roşu, ca pînă atunci. Era neapărat necesar ca, înapoindu-mă la Paris, să ajung să realizez în super-revista mea o scenă cu Régine Flory, în care ea să apară îmbrăcată în alb, iar eu, aidoma, punct cu

Scanned with OKEN Scanner

punct, acestui Gerald Kirby. Gîndul acesta nu-mi mai dădea pace. Îmi aminteam că Polaire, în serile prietenești petrecute împreună, își exprima adeseori mirarea de a mă vedea cum, atît de tînăr, îmi sluțesc pe scenă adevăratul chip sub straturi unsuroase de roșu și alb ! În continuare afirma că, de vreme ce nu arătam „mai rău ca altul", nu înțelege de ce mă urîțesc, în loc să mă folosesc de priza de simpatie pe care chipul meu l-ar fi putut avea asupra publicului, prin tinerețea sa adevărată. Că, dacă aș avea curaj, aș putea amuza lumea la fel de bine, fără să mă încăpățînez într-un ridicol gratuit, realizat cu ajutorul machiajului și al costumului.

Mi-am mai dat de asemenea seama, cînd i-am descoperit pe cei trei-patru comici de frunte englezi, George Robey, George Grossmith, Wilkie Bard, Humphries, că marea născocire a lui Max Dearly a fost de a se inspira copios din metodele fanteziei englezești, pentru a-și învălui excepționalul său spirit parizian cu un strat gros de umor anglo-saxon. Aceasta era, fără îndoială, cheia cu care, ajutat și de o tehnică a efectelor cu totul nouă pentru Parisul de atunci, entuziasmase capitala. Max Dearly era un amestec de mim marsiliez, de strălucită inteligență pariziană și de fantezie tipic englezească. Toate acestea se limpezeau în mintea mea supraînfierbîntată și, fără să fi ținut cît de cît să mă asemăn cu oricine ar fi fost, simțeam cum călătoria aceasta la Londra îmi oferise viziunea unei lumi de *music-hall* internațional, pe care, cu mult mai tîrziu, cinematograful vorbit o va răspîndi, fără întrerupere și în chip curent, în public și printre artiștii francezi.

M-am ales cu ideea unui număr în doi, cu Régine Flory, pentru „Revue de la Cigale", în care să redau ceva cu totul nou pentru mine, fiindcă, lepădîndu-mă de zdrențele grotești, urma să mă prezint publicului cu înfățișarea mea firească.

Succesul a fost atît de mare, încît am hotărît ca pe viitor, după lăsarea mea la vatră, să ofer întotdeauna un număr elegant pentru a contrasta cu scenele de comic grotesc.

Într-o seară, în cursul acestor reprezentații, după spectacol, am desprins din grupul de oameni ce așteptau la ieșirea artiștilor un glas care șoptea sfios : „Bună seara, Maurice". L-am recunoscut de îndată, cu toate că nu-l mai văzusem din fragedă copilărie : era tata.

Scanned with OKEN Scanner

Tulburat, l-am luat cu mine spre mijlocul Bulevardului Clichy, la ora aceea aproape pustiu. L-am privit cu mai multă atenţie. Mărunt, îndesat, cu un chip de om cumsecade, şi în priviri cu o expresie de nemărginit fatalism. Cumplit de mişcat, l-am întrebat de ce a venit.

— Am aflat că pleci în armată. Am ţinut să te văd neapărat înainte de plecare... Să stăm puţin de vorbă. Ei da, ai succes ! Ştii, te-am auzit adesea de la galerie, prin cartiere. E ciudat, pe alţii îi faci să rîdă, dar pe mine mă faci să plîng...

L-am întrerupt :

— Ai nevoie de bani ?

— Nu. Mulţumesc. Îmi cîştig pîinea. Nu pentru bani am venit, ci numai să te văd. Aş fi atît de bucuros să ştiu că nu mă urăşti prea mult pentru ceea ce am făcut...

În clipa aceea, mi-a apărut viu în minte tot ceea ce îndurase mama. Ca într-o sclipire de fulger, mi-am reamintit de calvarul moral şi fizic al sărmanei femei, greutăţile noastre, tăcerea deplină a acestui om la toate amărăciunile pe care noi le-am trăit atunci şi de atunci încoace. Mi-a fulgerat prin minte că numai faptul că reuşisem l-a făcut să se intereseze de mine. Gîndul acesta m-a îndîrjit.

— Ascultă, tată, nu-ţi mai port pică. Niciodată n-ai mai fost pomenit acasă, cu toate că înţelesesem de mult pricina mîhnirii mamei. Nu mai încerca să mă vezi. E prea tîrziu. Ai fost uitat. Dacă ai vreo nevoie scrie-mi la teatru. Dar nu mai veni niciodată. N-am să spun că te-am văzut. Cred că aşa e mai bine. Cu bine, tată.

A şovăit. Ochii i s-au umezit, apoi a clătinat capul de cîteva ori, tot repetînd : „Da... Da...“, de parcă ar fi înţeles doar treptat ce i-am spus.

Stăpîn din nou pe el, mi-a întins mîna. Am stat aşa o clipă, care mie mi s-a părut imens de lungă, apoi a plecat, în timp ce eu, nemişcat, priveam din urmă cum se estompa în întunericul străzilor silueta sa cu picioarele arcuite. N-a mai încercat niciodată să mă vadă. Niciodată nu mi-a cerut vreun ban.

Mai tîrziu, am făcut tot ce mi-a stat în putinţă ca să-i aflu adresa, punînd să fie căutat în tot Parisul. N-a fost de găsit ! A ispăşit cu atîta noblеţe, încît unul dintre cele mai adînci regrete ale vieţii mele este faptul de a nu-i fi putut asigura, din umbră, bătrîneţea.

Ba chiar mă căiesc.

Scanned with OKEN Scanner

MARELE ANTRACT

Am fost încorporat la 1 decembrie 1913. A urmat apoi războiul. Poveste cunoscută, mult prea cunoscută : să trecem peste ea, vreţi ? Am luptat, ca toţi ceilalţi. Şi iată că într-o zi... ca un tunet pe catapeteazma bisericii, senzaţia unei arsuri iuţi sub raniţă : sînt la pămînt.

M-au ridicat doi infirmieri şi cu toate riscurile am pornit tîrîş-grăpiş către coborîşul dinspre „Cons la Grand'Ville", ţinînd şoseaua. Simţeam şuieratul gloanţelor în jurul nostru, ca un roi de ţînţari, pînă ne-am văzut în sfîrşit pe un povîrniş : adăpost vremelnic. Castelul „Cons la Grand' Ville" e transformat în „Crucea Roşie". Îmi este examinată rana. Sînt pansat. Mă găsesc într-un pat cu cearceafuri albe şi mă cufund în somnul cel mai fericit din toată viaţa mea. Mă voi mai trezi, sau nu ? Şi, în ce stare ? N-are nici o însemnătate. Prea sînt frînt ca să mă mai pot gîndi cît de cît la asta. Am dormit zece ore, fără ca obuzele ce cădeau peste castel şi gloanţele care pătrundeau prin ferestre, turtindu-se de pereţii camerei în care zăceam vreo douăzeci de răniţi, să-mi fi trezit cît de cît gîndul primejdiei.

În sfîrşit, încetul cu încetul revin la realitate. Aud apropiindu-se paşii unor cizme cu ţinte, în timp ce împuşcăturile se depărtează. Bărbaţi execută în cor cîntece pe care nu le cunoşteam, într-o limbă guturală.

Din cînd în cînd, alte explozii.

În sală pătrund ofiţeri germani, cu revolverele în mînă. Verifică dacă sîntem cu toţii cu adevărat răniţi şi dezarmaţi.

Sîntem prizonieri de război...

Scanned with OKEN Scanner

Am fost internat în lagărul din Alten-Grabow, unde-am întîlnit camarazi fermecători. Am putut trimite veşti despre mine şi primi altele. Medicii care mă îngrijiseră m-au instruit ca infirmier. Ah, să nu fii obligat să mucegăieşti stînd degeaba ! Să poţi fi bun la ceva !

Aveam ca misiune să controlez dimineaţa în barăci cazurile uşoare. Eram autorizat să mă duc la oricare batalion, unde era nevoie de mine. Eram văzut bătînd cărările cam peste tot, cu sacoşa mea mare, ticsită de medicamente. Vizitele acestea în exterior o dată terminate, mă înapoiam la infirmerie, unde aveam de luat temperaturile, de făcut analizele de urină (scuzaţi) şi unde aşteptam vizita pe care generalul-medic german o făcea împreună cu medicul francez, Raymond de Butler.

Îi însoţeam pe amîndoi lîngă fiecare pat şi luam note. Din cînd în cînd, doctorul Butler, ca să-l cîştige în favoarea mea pe *Herr Doktor,* mă întreba cu un aer grozav de serios : „Infirmier Chevalier, ai făcut analiza celui de la 12 ?“ — „Da, domnule doctor, puţină albumină“. — „Infirmier Chevalier, celui de la 6 i-ai făcut clisma ?“ — „Da, domnule doctor ; drept rezultat, bolnavului i-a scăzut febra cu două linii“. — „Mulţumesc“, răspundea fără să zîmbească doctorul şi cu asta vizita se termina.

Treburile pentru mine însă nu se-ncheiau, fiindcă de două ori pe săptămînă, între unsprezece şi douăsprezece, eram obligat să fac injecţii cu mercur tuturor sifiliticilor din lagăr şi vă asigur, după propriile lor mărturisiri, că le făceam cu mult mai bine decît infirmierii cu care avuseseră de-a face mai înainte de a fi fost învestit şi eu cu acest titlu.

Mărturisesc că le făceam cu multă grijă şi, dacă mi-e permis să adaug, cu milă. Niciodată n-au simţit cum le intră acul seringii în fesă. Frecam bine mai întîi cu alcool sau cu eter locul unde aveam de făcut injecţia. Apoi, nu uitam să aplic o lovitură pe fesă cu muchia palmei cu care lucram, în clipa cînd înfigeam brusc acul. Căldura alcoolului, care amorţeşte locul, şi lovitura simultană cu mîna aveau drept efect ca bolnavii să nu simtă de loc înţepătura, care, făcută altfel, era uneori dureroasă. Redau toate astea în amănunt, ca să arăt cît eram de conştiincios în noua mea muncă.

Liber apoi pînă seara, foloseam după-amiezele ca să învăţ englezeşte. Da. Mă hotărîsem pe nepusă masă să învăţ

Scanned with OKEN Scanner

limba Albionului, fără altă ambiţie decît de a putea vorbi cu *girls*-urile de *music-hall* unde nădăjduiam să lucrez după eliberare. Îmi imaginam mirarea admirativă a colegilor, cînd mă vor auzi, la întoarcere, vorbind englezeşte. Mă mai gîndeam de asemenea şi la folosul pe care-l voi avea, cînd mă voi duce la Londra pentru micile mele călătorii de studii. Şi apoi, povara pe care mi-o luasem astfel, mă ajuta să lupt împotriva gîndurilor negre care ne cuprindeau pe toţi, rînd pe rînd. În afară de toate astea, nici nu-mi trecea măcar prin minte că s-ar putea să am prilejul cîndva să lucrez în Anglia sau în America, datorită acelei învăţături. Dar chiar de loc. Sincer spus, nu mă simţeam destul de talentat ca să-ndrăznesc să sper că-mi voi încerca norocul în acele ţări, în care *music-hall*-ul era dotat cu asemenea admirabili artişti. Gîndul acesta nu mi-a venit niciodată, iar progresele mele zilnice mă bucurau din punctul de vedere al învăţăturii. Citeam de asemenea foarte mult. Fără folos. Fără să încerc a înţelege prea bine. Ţineam mai ales să nu lîncezesc, căci altminteri gînduri negre mă împresurau şi cădeam pradă timp de ceasuri întregi unei disperări, unei sleiri deznădăjduite de moarte.

Un sergent englez, cu numele de Ronald Kennedy, mi-a fost profesorul dezinteresat, iar progresele repezi pe care le-am făcut cu ajutorul lui mi-au fost răsplata cea mai plăcută. Îi răsplăteam la rîndul meu timpul ce-l pierdea ca să mă înveţe englezeşte, cu mărunte avantaje pe care situaţia mea la infirmerie îmi îngăduia să i le fac. Trebuie să recunosc că în situaţia noastră ce se înrăutăţea pe măsură ce se prelungea războiul, eu eram dintre cei mai puţini nefericiţi. Situaţia norocoasă de infirmier mă punea la adăpost de a fi mutat în alt lagăr, drept represalii, iar concertele de duminecă, şi uneori de sîmbătă, care din punct de vedere profesional mă ţineau oarecum în activitate, engleza mea pe deasupra, constituiau pentru mine — cînd nu eram doborît de vreo criză de tristeţe prea gravă — un fel de evadare morală.

Vara anului 1915 era pe sfîrşite şi nimic nu prevestea sfîrşitul războiului. Deznădejdea se înrădăcina în noi ca nişte friguri cronice, cu o temperatură care urcă şi coboară. Începea o a doua iarnă şi nu mai aveam aceleaşi nădejdi drept sprijin. Cine ştie dacă nu-i un război de zece, de douăzeci sau de treizeci de ani ? Frumos vom mai arăta, după toate astea, dacă totuşi vom scăpa ! Izbucni o puternică epidemie

Scanned with OKEN Scanner

de tifoidă, astfel că infirmeria a fost înțesată timp de mai multe săptămîni. Slujba de infirmier nu mai reprezenta un chilipir, ci un serviciu plin de primejdii, din cauza riscurilor de molipsire. Împreună cu Joe Bridge, am fost copleșiți de lucru și am reușit să smulgem destui bolnavi sfîrșitului fatal.

Am văzut totuși murind mulți flăcăi. Făceam tot ce-mi stătea în putință pentru ca să-i împiedic să-și dea seama de sfîrșit. Făceam oarecum pe duhovnicul. Așezat pe marginea patului, le vorbeam despre mamă, despre soție ! „N-o să mai țină mult, o știi doar. Cînd te vei vindeca, sînt sigur că te întorci acasă. Va fi fericită nevestica cînd te va vedea, ce zici ? Și tu, oare nu crezi c-ai s-o strîngi cu putere în brațe ? Dar bătrînica ?“ Și așa, și pe dincolo...

Muribundul zîmbea, întrezărea un viitor apropiat, în care războiul, captivitatea, tifoida, nu vor mai fi decît niște amintiri cumplite. Am văzut destui sfîrșindu-se — datorită acestei înșelătorii dramatice de ultimă oră — plini de speranțe, și asta va rămîne pînă la urmă cel mai frumos rol pe care l-am jucat în cariera mea.

Și iată că, într-o bună zi, în 1916, Crucea Roșie a organizat un schimb de prizonieri. Datorită unui noroc neașteptat, am făcut și eu parte din lot ! Și așa m-am trezit la Paris, reformat și în pragul unei noi cariere.

Haide, haide, tinere Maurice, trebuie să-ți încaleci iar bidiviul și să nu te scufunzi fără ca măcar să te aperi. Deocamdată, ești unul din aceia care a sărit hopul. Bine. Nimic de spus. Asta este. Ai fost reformat provizoriu ! — pe trei luni. Să vedem dacă te pui iar pe picioare. Haide, haide, hop ! Trebuie să începi iar să cînți. Trebuie să te întorci pe scenă, ca să vezi cum te descurci cu publicul acesta, care, în trei ani, aproape că te-a uitat. Știi ce ai de făcut ? Mai întîi, ai să cînți la „Casino Montparnasse“, în bătrîna Rue de la Gaîté. Acolo-i fără fasoane. Ai să simți îndată care este gustul cartierelor. Apoi, trei-patru orașe : Lyon, Grenoble, etc... O lună bună de lucru, ca să-ți recapeți suflul și, pe urmă, vom vedea. În orice caz, vei ști oarecum la ce să te aștepți. Meseria ți-a mai salvat de cîteva ori pielea. Ei bine, și de data asta tot așa va fi.

Ei, Maurice, ești gata ? E rîndul tău să intri în scenă.

Sala e ticsită de acest public zgomotos din Montparnasse. Pe afiș și pe program, s-a trecut sub numele meu : „Rănit de război. Întors din prizonierat“. Asta, ca să nu fiu luat

Scanned with OKEN Scanner

drept un învîrtit. Avem şi noi mîndria noastră. Nu face să fii confundat cu toţi acei care s-au folosit de absenţa altora ca să-şi cîştige un loc nemeritat în graţiile publicului. E bine să se ştie că mi-am făcut datoria. Ca un francez adevărat.

Aveam pregătite cîteva cîntece vechi şi cîteva noi, din acelea pe care le cîntam în lagăr. Şapte sau opt în total. Mi-am reluat vechiul costum excentric, dar mi-am păstrat chipul obişnuit, fără să-l mai machiez grosolan. Pierdusem deprinderea sălilor adevărate, obişnuit cum eram să cînt prin barăci. Scena, galeriile, lojile, toate astea mă descumpănesc. Am nevoie de o adevărată reeducare.

Am fost primit cu multă căldură în acest cartier în care, înainte de a pleca la regiment, aveam cea mai largă popularitate. Toţi sînt gata să se desfete, pregătiţi pentru o bună porţie de rîs.

Da, dar contactul nu se stabileşte. E firesc ca publicul acesta, compus din bărbaţi, femei, tineri şi tinere, să nu reacţioneze ca o reuniune soldăţească. Nu mai nimeresc bine. Glumele nu sînt prea potrivite, ceea ce ridică o barieră între mine şi oamenii aceştia care-au venit cu amintirea unui artist pe care-l cunoşteau şi găsesc pe un altul.

Tonul, glasul, rîsul, nimic nu-i pe măsura aşteptărilor lor şi simt că mă scufund. Un gol de memorie sfîrşeşte prin a mă zăpăci. Sînt leoarcă de sudoare şi vocea mi se stinge. Oare n-am să cad cumva în plină scenă ?...

Mi se termină rîndul fără entuziasm, iar dacă o vedetă nu dezlănţuie un entuziasm adevărat, nu-i mai rămîne decît să-şi măsoare înfrîngerea. Părăsesc scena sfîrşit şi atît de trist, încît felicitările pe care unii se cred obligaţi să mi le aducă, nu-s departe de a-mi dezlănţui o criză de deznădejde. În timp ce cîntam, mă chinuia gîndul apăsător că nu mai am puterea fizică de a-mi face meseria. Nu poţi executa cîntece optimiste, cînd eşti obsedat de teama că ţi se va face rău la fiecare cuplet. Cum să stăpîneşti o sală, cînd nu ştii dacă nu te vei prăbuşi pe scenă în clipa următoare ?

Lucrul se repetă în cele cîteva oraşe de provincie în care am plecat după aceea. Ba chiar şi mai evident, fiindcă provincia e şi mai neîndurătoare decît Parisul cu valorile în scădere.

La „Olympia“ din Paris a ajuns director fostul vînzător de programe. Un oarecare Léon Volterra. E aproape

Scanned with OKEN Scanner

de vîrsta mea, douăzeci şi opt de ani, puhav şi palid. Este extraordinar cîte treburi şi cîte hotărîri poate lichida într-o singură zi individul ăsta cu aerul lui de molîu. Se spune că nu ştie să scrie, nici să citească şi că are o memorie uimitoare, căci toate socotelile le ţine minte. Ştie să se facă simpatic şi angajează artişti, cum se fac pariurile la curse, la o masă de cafenea. Îşi respectă cuvîntul dat, dar ştie o mie de şiretlicuri pentru a-i ademeni pe aceia de care are nevoie. M-a angajat pentru două săptămîni, în urma recomandării făcute de Mist. De data asta am un repertoriu mai bun, dar starea mea fizică e tot deficitară. Aceleaşi ameţeli în scenă. Încep să mă gîndesc fără ocolişuri că voi fi nevoit să părăsesc această meserie. Dumnezeule mare, ce-am să fac? Cu economiile strînse înainte de război a trebuit să trăiască mama şi cu ce mi-a mai rămas mi-am plătit datoriile către Mist, încît nu mai am nimic şi altceva nu ştiu să fac, decît să cînt.

Cumplită îngrijorare. Într-o zi, tocmai cînd simţeam cum mi se scufundă barca, simt o delicioasă senzaţie, cum nu mai cunoscusem de cînd m-am înapoiat. În timpul unui prînz pe care-l începusem ca de obicei fără tragere de inimă, am simţit că-mi renaşte pofta de mîncare. Amănuntul poate părea vulgar, dar, ah!... mă bucur, numai cînd mă gîndesc la el... Pofta, minunata poftă de mîncare, mi-a revenit la sfîrşitul prînzului, în faţa unui minunat *camembert*. Mărturisesc că n-am rezistat. L-am devorat în întregime, acest *camembert* atrăgător, dîndu-mi bine seama că înviez, în vreme ce îmi revenise pofta de mîncare, prevestitoare a refacerii puterilor.

De atunci, motorul a pornit. Cu rateuri! Dar, de bine, de rău, fapt e că a început să funcţioneze.

Scanned with OKEN Scanner

PORNESC... CU STÎNGUL

Puterile mi-au revenit încetul cu încetul, din ziua cînd fusesem reformat nr. 1, pentru invaliditate. Am început din nou să închei angajamente, tot împreună cu Mistinguett. Începeam să văd lucrurile mai limpede şi cum în *Gobette of Paris* autorul, C. A. Carpentier, găsise că am însuşiri de comic, s-a hotărît pentru a le dezvălui publicului parizian, să scrie pentru mine o scenă sentimentală pe care s-o realizez cu Mistinguett. Urmînd după toate fanteziile şi excentricităţile noastre de pînă atunci, era de presupus că scena avea să surprindă cu atît mai mult, tocmai prin simplitatea şi sinceritatea ei.

Eram încîntat ! De mult visam s-ajung să emoţionez publicul. Dar trebuie să recunosc că toate încercările de pînă atunci dăduseră greş. De data aceasta însă trebuia să prindă. Fost actor de talent, Carpentier ne arăta, lui Mist şi mie, întreaga tehnică a inimii şi cel mai frumos fel de a spune : „Te iubesc".

Trebuia într-adevăr să termin declaraţia către Mist cu „Te iubesc, Gobette", iar în clipa în care buzele noastre aveau să se unească, lumina se stingea printr-un procedeu pe care trebuie să-l explic.

Iată-l : amîndoi şedeam pe o canapea. În faţa noastră, un cîine mare — accesoriu de faianţă — era în aşa fel manevrat, încît ochii săi să adăpostească două proiectoare îndreptate spre noi. Pe scenă, nici o altă lumină. Cele două proiectoare urmau să se stingă la apăsarea pe un întrerupător, ascuns printre perinele canapelei, la spatele meu. Efectul urmărit era următorul : la sfîrşitul scenei, cînd dădeam drumul la „Te iubesc, Gobette", Mist îmi oferea buzele,

Scanned with OKEN Scanner

apoi intimidată de lumina din ochii cîinelui, se stăpînea, lua un sifon de pe măsuța de lîngă canapea și stropea cele două găuri din care pornea lumina proiectoarelor. În clipa aceea, eu, cu buzele lipite de ale ei, trebuia să apăs cu mîna stîngă para întrerupătorului, ca să se facă întuneric. Se nădăjduia un încîntător efect de surpriză. Emoție... fantezie! Dar prima mea scenă de dragoste mi-a fost zădărnicită prin cea mai caraghioasă întîmplare. În seara premierei, totul se desfășurase excelent, iar opereta părea să se avînte către cea mai deplină reușită. Sosește și scena noastră de dragoste. Am interpretat-o simplu, sincer, iar publicul era cucerit: asta se cîntărește după intensitatea tăcerii din sală. Cu puțin înaintea sfîrșitului, în timp ce-mi făceam declarația, am vrut să mă asigur, fără să fiu văzut de public, că am întrerupătorul la îndemînă, la spatele meu, ca să nu ratez efectul final. Dar mîna nu-l găsește. Nu-mi mai rămîne de spus decît cîteva fraze de dragoste, în timp ce degetele mele caută, caută într-una, la spatele meu, printre cutele canapelei, sub perne. Un murmur străbate sala, care se întreabă ce tot cotrobăiesc așa și tocmai în timpul unei scene atît de sentimentale. Ajunsesem la „Te iubesc, Gobette", dar, vai, ce oroare! Am găsit întrerupătorul — exact sub mine, ceea ce, pentru public, lăsa impresia că în timp ce fac declarația de dragoste, mă scărpinam la spate. Un val de rîs isteric cuprinde sala, zdrobind dintr-o singură lovitură toate speranțele ce mi le pusesem într-un succes dramatic. Dacă aș mărturisi că în seara aceea, am fost atît de amărît încît am plîns multă vreme ca un copil în cabina mea și că nimeni, nici Mist, nici doamna Rasimi, nu m-au putut mîngîia, voi fi desigur etichetat drept exagerat de sensibil! Și totuși...

Am revenit oare din captivitate cu firea schimbată? Sau eram mai bărbat? N-aș putea s-o spun, dar ceea ce e sigur e că suportam tot mai greu capriciile și firea schimbătoare a lui Mistinguett. Ne-am regăsit ca prieteni și ca profesioniști, dar nu și din punct de vedere intelectual. Înainte de război mă fermeca tot ce făcea și spunea. O admiram. Și iată, m-am surprins că nu mai sînt de acord cu ideile, cu faptele și metodele ei de lucru. Firea ei hotărîtă nu mai găsea în mine o ascultare pasivă. Mă răzvrăteam adesea.

Scanned with OKEN Scanner

Înţelegerea cu Mist devenea tot mai dificilă. Chiar şi cei din jurul ei îmi dădeau sentimentul unei dezaprobări surde. Ce înseamnă fumurile acestea la un cabotin, care ar trebui să se socotească fericit de a ocupa un asemenea loc, alături de o persoană atît de vrednică de admiraţie. Ce-o fi nădăjduind şi ăsta ? Oare nu-şi dă seama că sala vine de dragul ei şi nu pentru el ? Pînă la urmă e chiar plicticos, cu mofturile lui de dezamăgit şi de melancolic.

Într-o dimineaţă, paharul s-a umplut. Am telegrafiat la Londra, lui Elsie Janis, o artistă americană pe care o cunoscusem cu prilejul unui popas pe care-l făcuse la Paris, pentru a-mi oferi serviciile şi am primit în aceeaşi zi răspunsul : *„Maurice Chevalier — Casino de Paris — All right — Come over Will start in four weeks in show with Elsie Janis. One hundred pounds weekly. Sincerely. Sir Alfred Butt, Manager Palace Theatre London.“* (Maurice Chevalier — S-a făcut — Vino imediat. Începem în patru săptămîni în reprezentaţie cu Elsie Janis. O sută de lire pe săptămînă. Al dumneavoastră Sir Alfred Butt, Manager Palace Theatre Londra).

Seara, l-am anunţat pe Léon Volterra şi pe Mist că plec la sfîrşitul săptămînii. Gestul acesta de emancipare a fost atît de neaşteptat pentru ei, încît au înlemnit. Şi-au revenit însă repede.

Mist, cu privirea fixă, rosti :

— Bine, tu ai vrut-o ! în timp ce Léon, deprins cu jocurile de noroc, a continuat cu un aer blînd :

— Joci o carte pe care o vei pierde sigur, dar poate că-ţi va prinde bine, îţi va servi de lecţie.

Scanned with OKEN Scanner

LONDRA — BORDEAUX ŞI URMAREA

Poate c-ai greşit să te laşi astfel condus de instincte ! Trebuie să fii foarte tare ca să te smulgi dintr-o întreagă organizaţie de viaţă, de dragoste, de muncă, ca să zbori cu propriile tale aripi. Să zbori ? Unde ? Către o ţară unde nu voi fi decît un străin în plus, venit să-şi încerce norocul. Către un oraş în care toate vedetele masculine îmi erau superioare. De-a lungul călătoriei, în tren, pe vapor, la vamă, mă simţeam atît de pierdut, de singur, atît de timid şi de speriat de noua mea libertate, că aproape nici nu îndrăzneam să-mi ridic privirile către ceilalţi călători.

M-am dus s-o văd jucînd pe Elsie Janis. A fost ca şi cînd o lovitură de măciucă m-ar fi pocnit în cap. E o minune. În cabina ei, aveam aerul unei rude de la ţară. Admiraţia şi surprinderea mea au făcut-o să izbucnească într-un rîs camaraderesc. I-am mărturisit deschis că, dacă aş fi ştiut că are asemenea talent, niciodată n-aş fi îndrăznit să mă apropii de ea pe vreo scenă.

Sînt entuziasmat şi totodată descumpănit. S-au înşelat în privinţa mea şi ar fi înţelept să nu-mi desfac valizele, ca să pot prinde vaporul de întoarcere, a doua zi. Privirea, care i-a fost pînă acum zîmbitoare, îi devine aspră. Nici vorbă nu putea fi ! Partida era angajată. Voi începe repetiţiile de a doua zi şi să nu i se mai spună pe nume dacă în seara debutului nu voi fi o „senzaţie“ în Londra. *Good night, dear Maurice !*

„Senzaţia“ a dormit foarte rău în noaptea aceea şi şi-a pus nenumărate întrebări la care nu găsea răspuns. Fetişcana asta m-a năucit. De a doua zi dimineaţă, am început

Scanned with OKEN Scanner

să repetăm împreună textul meu. A ţinut ca în primele zile să fim singuri. Cîtă dreptate a avut ! Cînd eşti francez, e cu totul altceva să trăncăneşti pe englezeşte, decît să joci teatru. Era vădit că dacă voi vorbi englezeşte pe scenă, cum o făceam pe stradă, nimeni din sală nu va pricepe o iotă ! Accentuam cuvintele greşit. Le terminam apăsat, acolo unde trebuiau rostite fără accent... Elsie, cu o răbdare îngerească, mă dădăceşte ca pe un copil. Asta nu mai e treabă de artist. E curată imitaţie de papagal. Repetam ce mi se spunea. Cu dansul, exact la fel. Elsie, minunat pedagog, îmi arată fiecare pas, pe care-l învăţ cu destulă uşurinţă. Puteam să mă aventurez, eventual, în scheciul cu boxul, în care totul, sau aproape totul, este pantomimă. Asta mă va destinde întrucîtva, fiindcă din cauza repetiţiilor care-mi intraseră în cap ca nişte cuie, îmi pierdusem naturaleţea pe care o aveam cînd jucam în franceză. Sînt ţeapăn, concentrat şi atent să pronunţ cum mi se arată. O adevărată coadă de mătură care încearcă să facă graţii.

Veni şi ziua debutului şi mă cuprinse spaima. Mai înainte de a intra în scenă, aproape că m-am răstit la Sir Alfred Butt :

— Să fiţi convins că dacă nu merge, n-am să insist cît de cît, căci sînt cu un picior pe scenă, iar cu celălalt pe vapor !

Dintr-o dată gîndurile că voi bolborosi într-o limbă care nu e a mea, în faţa unui public care nu mă cunoştea, că voi valsa cu nişte *girls* (nu mai valsasem în viaţa mea), că nu voi putea improviza destul de repede, fiindcă trebuia să gîndesc în englezeşte mai înainte de a vorbi, că voi fi din nou la discreţia unei femei în munca mea, mă tulburară cumplit. Lucrurile nu prea mergeau pe roate şi prin minte îmi trecea imaginea provinciei franceze şi a foburgurilor pariziene, în care mi-aş fi cîntat fără complicaţii cîntecele, în faţa unor oameni de la noi. Cît despre rest, să-l ia dracu !

Am intrat în scenă. Cîteva aplauze de politeţe. Cînt un cuplet şi un refren al unui foarte tînăr compozitor, Cole Porter : *One the level you're a little devil.* Încerc să par degajat, apoi, cu un scurt *step,* am ieşit din scenă. Reprezentaţia continua.

Cu asta nu puteam da gata pe nimeni, într-o ţară în care şi puştii de pe stradă se pricep la *step* mai bine decît mine. Nici glasul meu nu avea cu ce să-i entuziasmeze.

Scanned with OKEN Scanner

Scîrţîi ca peniţa. O ştiu bine. Atunci ? Fie ce-o fi ! Am apărut foarte liniştit pentru scena cu Elsie Janis.

Înaintea fiecărei replici, repet în minte tot ce am de spus şi încerc în acelaşi timp să fac graţii, ceea ce dă o impresie de absenţă care nu mi se potrivea de loc. Elsie, ca o bună colegă ce e, încearcă de fiecare dată să mă ajute să fac faţă. Cred că am o mutră jalnică, iar cînd dansăm împreună, mă simt atît de moale, încît las impresia că ea e bărbatul şi că ea conduce dansul.

Abia am ieşit din scenă, că în culise, mama Elsiei mă ia în primire :

„*You're fine, Maurice, cheer up ! You're marvellous !*“ [1]

Marvellous... Pe dracu, ghem... O mîrţoagă !

În scheciul cu boxul, mă aşteptam să meargă straşnic, dar pînă s-ajung la el, probabil că le-am părut mălăieţ, căci rîsetele erau anemice rău. Mai înainte de a încheia, mai aveam două abţibilduri de făcut, dar partida era jucată. Şi pierdută ! Mîine voi face calea-ntoarsă spre Franţa. La „Casino“ or să se strice de rîs. Pagubă-n ciuperci. Am s-o pornesc iar cu cîntecele mele. Peste tot. Dar în Franţa ! Avea dreptate Volterra. Îmi trebuia o lecţie. Am căpătat-o. Îmi luasem o sarcină mai presus de puterile mele şi s-ar fi cuvenit să-mi dau seama de asta. Urcam spre cabină năpădit de toate aceste gînduri. Sus, mă aşteptau ca să mă felicite : Elsie, mama ei, Sir Alfred Butt, artiştii. Nu m-am mai putut stăpîni.

Cu glas obosit, i-am rugat să nu-mi mai vîndă gogoşi. Sînt lămurit. Nu-s nebun şi ştiu prea bine să deosebesc o înfrîngere de un succes. Pretind să mi se desfacă pe loc contractul. M-am săturat şi vreau să mă întorc acasă. Chipurile lui Elsie, al mamei sale şi a lui Sir Alfred Butt capătă pe loc altă expresie. Au iscălitura mea şi un contract e un contract. Sînt angajat pe trei luni şi voi juca trei luni. Privirea lui Butt, care îmi explică toate astea cu zîmbetul pe buze, e de oţel. Elsiei îi este însă milă de mine şi mă dăscăleşte pe îndelete :

— Aşa e, n-ai prea fost aplaudat şi n-ai stîrnit decît puţin rîsul. Dar ai plăcut. Ţi se recunoaşte un farmec personal şi cu toate că matineul de luni este reprezentaţia cea mai „*cold*“ a săptămînii publicul la plecare a fost de pă-

[1] Eşti minunat, Maurice, bravo ! Eşti minunat ! (n. tr.).

Scanned with OKEN Scanner

rere că *french-boy* e *all right*. *„Now, don't be so temperamental and for the evening show everything will be splendid"*. [1]

Seara, atmosfera a fost, din fericire, mult mai reuşită şi cu începutul m-am adaptat acestei noi meserii, în care trebuia să iau totul de la început.

Şi tot aşa, trei luni de zile, după care Sir Alfred Butt şi-a pus în minte să monteze un spectacol la Paris, la „Théâtre Mogador". Şi iată-mă iar acasă.

— Ei, Maurice, cînd te-ntorci la matcă? m-a întrebat într-o zi Léon Volterra.

Fac pe cel care nu e grăbit să revină.

— Nu-ţi pot încă preciza. Am un contract la Bordeaux cu numărul meu. Dacă vrei, discutăm cînd mă înapoiez.

Am acceptat să joc zece zile la Bordeaux, fiindcă vreau să încerc cu orice chip o lovitură cu un număr elegant pe care-l mai încercasem într-o seară la Belfort, în timpul stagiului militar şi pe care nu mai îndrăznisem să-l reiau după ce m-am înapoiat de la Alten-Grabow. Voi cînta într-o jachetă maro şi pantalon cafeniu deschis, cu carouri. Ghetre tot de culoare deschisă. Mănuşile, la fel. Joben şi baston. Ca să fiu sigur că nu mă voi răzgîndi în ultima clipă, n-am mai luat cu mine vechiul meu costum excentric. Ori mă-nghit în costumul ăsta elegant, ori de loc. L-am prevenit pe director, că dacă numărul nu prinde, nu-mi mai rămîne altă alternativă decît să plec. E un risc, de sigur. Dar angajamentul nu mă interesează decît în condiţiile astea.

Aşadar, într-o seară apar pe scenă la „Trianon" la Bordeaux, îmbrăcat ca un dandy englez, ca să cînt şi să execut toate excentrităţile şi năzdrăvăniile comice, pe care înainte le făceam costumat în chip grotesc. Am cîştigat partida, dintr-o lovitură. De la primul cîntec, intitulat *Oh, Maurice*, pînă la cel din urmă dans, succesul a fost total.

Marsilia, Lyon, Nisa, sînt de aceeaşi părere: dădusem brînci *music-hall*-ului francez spre un drum nou. Împerecheasem eleganţa cu rîsul, farmecul cu grotescul, comedia cîntată cu clovneria dansată. Schiţasem tipul reprezentativ al întregii tinerimi sportive a timpului.

---

[1] Hai, nu fi aşa năbădăios şi în spectacolul de seara toate vor fi perfecte (n. tr.).

Scanned with OKEN Scanner

Mi s-a spus că nu vorbesc suficient despre cîntecele mele.

La drept vorbind, nici eu însumi nu m-am gîndit prea mult la ele. Ceea ce e însă sigur, e că un efect comic veritabil, un hohot de rîs adevărat, bogat, răsunător — un rîs din toată inima — şi mai ales un rîs franţuzesc, fără grosolănii, fără răutăţi, fără josnicii de nici un fel, nu sînt de găsit chiar aşa pe toate undele, şi nici pe oricare scenă ; ori şi raritatea îşi are preţul ei. Cît e de plăcut un rîs adevărat, firesc ! Nu sînteţi de aceeaşi părere ? Asta-mi aminteşte de un individ pe care l-am întîlnit într-o zi, cu ocazia unui pelerinaj pe care l-am făcut la Ménilmontant. Da, e un drum pe care-l fac destul de des, fiindcă aşa simt nevoia. Aşadar, individul mă vede trecînd, mă recunoaşte, iese din cîrciuma în care-şi desăvîrşea vineţiul nasului şi-mi strigă cu glas răguşit :

— Ei, drăcie ! Ce vînt te-a adus pe aci ? Grozavă bombă ! Ei, voi ăştia, nu-l recunoaşteţi ? E Maurice ! Ce mai la deal la vale, e Maurice Chevalier ! Cine naiba ar fi zis c-am să te-ntîlnesc la Ménilmuche ! Hai, să-i ardem o stacană, frăţioare. Nu mă refuza ! Ţin să-ţi povestesc păţania mea. Mi-ai salvat viaţa, îţi dai seama ? Mişcă-te, jupîne ! Înfăţişează-te cu un kil din ce ai mai bun. Doar e Maurice ! Mamă, mamă ! Văd eu că eşti grăbit, că n-ai timp de pierdut cu toţi zdrenţăroşii care te trag de mînecă, dar cu mine ai pentru ce. Pe onoarea mea. Dacă îmi tîrîi papucii pe aci, ţie ţi-o datorez. Înţelegi, băiete ? Numai ţie !... Ascultă acum !

Ehei, e cam mult de atunci ! De pe vremea cînd erai la „Ambassadeurs“, prin 1909. Sînt cîţiva anişori, ce zici ? Ei bine, închipuieşte-ţi că aveam nişte necazuri, mofturi de fată mare. Mi-era lehamete de toate, înţelegi ? Nu mai puteam. Toate astea, mă făceau să blestem viaţa, dragostea, truda, pe toate. Ce mai încoa şi încolo ? Eram atît de sătul că mă hotărîsem s-o zic cu mine ! Înţelegi ? Dar serios, deliberat ! Voiam să le dau dracului pe toate. Rămîneţi cu bine, adunătură de vite încălţate ! Adio, grămadă de gunoi omenesc ! Aşa că m-am mai îmbătat o dată, ca pentru ultima seară. Beat turtă, coboram pe Champs-Elysées spre Concorde. Mă duceam să mă arunc în apă. Asta era sfîrşitul ! La Concorde, podul Alexandru al III-lea. Şi, gîl, gîl...

Scanned with OKEN Scanner

Eram atît de pilit, că sclipirile lămpilor de pe bulevard mă sileau să-nchid obloanele. Chior de beat! Ca pentru ultima dată.

Şi iată că trec prin faţa localului „Ambassadeurs“ şi aud muzică. Mă opresc o clipă în loc. Ce dracu, mai înainte de a crăpa am dreptul şi eu la un picuţ de muzică! Femei, să mai văd o dată ceva sîni şi picioruşe! Ultima dorinţă, ca la condamnaţi. Îmi scotocesc fundul buzunarelor. Am tocmai atît cît să-mi plătesc biletul şi iată că mă fofilez pînă la rîndul întîi, printre burtă-verde, cuconeturi şi juni primi, fără o leţcaie în buzunar.

Apar dansatoare, cîntăreţe şi cîntăreţi, care gîngureau duios, acrobaţi. Eram gata s-o iau din loc. Ce-mi păsa mie de scîncetele lor? Eram sătul de ale mele! Voiam să plec, să-mi fac saltul în apă. Şi iată că, deodată, apari tu în scenă. Nu te mai văzusem, ba nici numele nu ţi-l ştiam. Ei, dar ce-i cu ăsta, frăţioare? Nu seamănă cu ceilalţi, cu ţoalele astea prea strîmte pe el şi cu zgaibaracele în vînt. Ce se mai pricepe să le întindă, flăcăul! Se răsuceşte ca o sfîrlează! Cine o mai fi şi şmecherul ăsta? Că nu-i ca ăilalţi. Trebuie să-l aplaud neapărat, mai înainte de a crăpa. Zău, Maurice, că nu-ţi vînd braşoave! Jur pe ţărîna bătrînei că-ţi spun adevărul. Şi unde nu mi te-apuci tu să cînţi, să dai drumul la gogoşi, să zburzi cu nişte paşi de uriaş cu picioroangele tale. Şi din nou azvîrli din zgaibarace şi-i dai cu gura, cu gîtul întins. Chestia-i că uitasem că imediat după asta trebuia să mă arunc. Îmi ieşise din minte. Te priveam cu ochii cît ceapa. Simţeam nişte chestii care-mi umblau ca cu ascensorul prin mine şi iată că mă pomenesc adresîndu-mă celor de lîngă mine, care făceau nişte mutre de parcă le-aş fi duhnit a nu-ţi mai spun ce: „Ah, lăsaţi-mă să mă stric de rîs! Vreau să mă stric de rîs!“

Se rupsese zăgazul. Înţelegi, prietene? Mă făcuseşi s-o cîrmesc înapoi. Strigam mereu: „Lăsaţi-mă să mă stric de rîs“, ca şi cînd ar fi fost vreunul care să se pună de-a curmezişul rîsului meu.

Şi iată, asta a fost totul! La sfîrşit, am vrut să te-aştept ca să-ţi mulţumesc, să te îmbrăţişez, fiindcă îmi făcuseşi un serviciu nemaipomenit. Dar n-am îndrăznit, mi-era ruşine şi am plecat crăcănel, crăcănel: criza trecuse.

Asta-i amice! Iată ce ţineam de mult să-ţi povestesc. Dar niciodată nu s-a ivit ocazia. Aşa că, de cum te-am

Scanned with OKEN Scanner

zărit, ţi-am sărit în cîrcă. Du-te, prietene drag. Du-te să sorbi parfumul străzilor şi al caselor de altădată. Voi, ăştia, lăsaţi-l în pace. Vedeţi doar şi voi că nu vrea să fie deranjat !

*

Mi se pare cu neputinţă ca un artist cinstit şi de o inteligenţă măcar mijlocie să nu se perfecţioneze cu fiecare nouă reprezentaţie. Că, cu un pic de progres în ceea ce priveşte bunul simţ, pudoarea, calitatea, e imposibil să nu se dezbare de unele metode vulgare. Nu-i necesar să fii de clasă mare pentru ca să poţi deosebi rîsul obţinut fără grosolănii sau îngroşări, de cel smuls cu preţul celor mai slugarnice obscenităţi. Un rîs fără efort ! Artistul are asta înnăscut. Sau e un simplu oarecare prin ideile, prin inima şi faptele sale, sau e de calitate. Şi dacă e de calitate, tinde mereu spre mai bine. Asta-i calea firească a celui care vrea să progreseze. Nu găsesc altă explicaţie. O carieră e o partitură muzicală în care armonia melodiei e pe măsura inspiraţiei. Dacă ai în tine har, inspiraţia se cristalizează într-o creaţie fericită. Dacă nu, te-alegi numai cu străduinţa şi cu o zbatere stearpă.

Totul nu e decît instinct, bun sau rău. Şi să ţîşnească mai întîi din inimă, de la sine, ca apoi să treacă prin sita gîndirii şi să se înfăptuiască prin îndrăzneală, iar la sfîrşit prin însuşirea unei adevărate profesiuni.

Aceasta este explicaţia evoluţiei unui artist, după înţelegerea unui om, care nu şi-a lămurit niciodată lucrurile prea bine pentru sine.

Dai ascultare gîndurilor dinăuntru. Te supui lor. Naşti... şi aştepţi. Chivernisindu-ţi darurile.

*

În 1921 am avut prilejul să dublez vedeta spectacolului în trei seri succesive.

Ţinînd seama de succesul obţinut, Léon a căpătat tot mai multă încredere în mine şi mi-a oferit din nou rolul vedetei într-un spectacol de vară la Casino : *Dans un fauteuil.*

Atunci am încercat pentru întîia oară să-mi realizez a mea *speciality,* în smoching. Am căutat ceva de pus pe cap fără să mă pot hotărî. Englezii purtau adesea jobenul

la această haină, dar pe o scenă pariziană ar fi părut ciudat. Pălărie de fetru neagră? E trist. Clac? Aceeaşi remarcă ca şi pentru joben. Dar... dacă ai încerca cu o pălărie de pai? Asta n-ar contraveni nici de cum canoanelor eleganţei şi mi-ar însenina chipul. Aşa că am cîntat astfel împopoţonat: *Je n' peux pas vivre sans amour* şi *Quand y a une femme dans un coin*, iar rezultatul a fost atît de fericit, încît pălăria de pai a ajuns după aceea marca de fabrică sub care mi s-a conturat personalitatea.

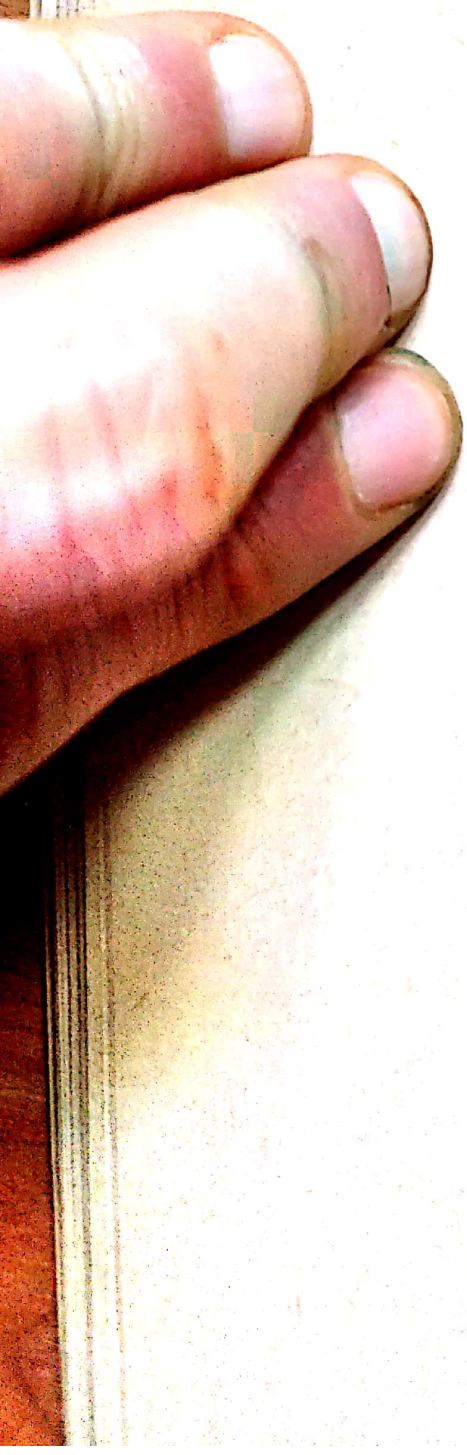

Scanned with OKEN Scanner

DÉDÉ

În profesie, se recunoştea că „făceam reţetă“ şi zvonul acesta a ajuns atît de departe încît într-o bună zi mi s-a făcut propunerea de către Gustave Quinson să joc *Dédé*, o operetă de Willemetz şi Christiné.

Să joci un scheci, să spui un monolog, nu-i lucru mare ! Dar să joci teatru trei ore în şir, e altceva ! Ritmul şi tonul într-o scenă de zece minute dintr-o revistă sînt cu totul deosebite de tonul pe care trebuie să-l ai pe o scenă de teatru. M-am temut că nu voi fi în stare să fac faţă acestei probleme atît de spinoase cînd, din dorinţa mea de libertate, am acceptat — puţin cam prea nechibzuit — să joc pentru prima oară într-o operetă modernă. Eram convins că în ce priveşte cîntecele şi numerele de scenă, voi aduce în spectacolul de la „Bouffes-Parisiens“ un element nou şi revoluţionar. Dar faimosul meu complex de inferioritate făcea să mă tem de tiradele lungi. Mă temeam că ţinuta mea pe scenă să nu pară artificială, în timp ce voi aştepta replicele partenerilor sau le voi răspunde.

În sfîrşit, iată-ne ajunşi la repetiţia generală. Mă găseam în culise de cîteva minute şi-l ascultam pe deliciosul actor Baron-fiul, care pînă în acea clipă nu fusese cinstit măcar cu un zîmbet de către sala pe care o simţeam reţinută. Mirosea a cădere. Încă două replici şi trebuie să apar eu în fundul scenei, care reprezintă vitrina unui magazin de încălţăminte, avînd aerul că privesc înăuntru ca să-l descopăr pe Urban şi să revin apoi în scenă, ca să-mi încerc norocul.

Asta e. Dă-i drumul !

Scanned with OKEN Scanner

Mi s-a părut că simt o tresărire în public. Sala s-a mișcat, iar prin decor mi se părea că zgomotul mulțimii ajunge pînă la mine. Ajuns pe scenă, am fost primit cu simpatie, dar aplauzele par mai de grabă din politețe, în comparație cu freamătul acela ce cuprinde publicul de la fotolii și pînă la galerie. Un curent electric pare să treacă printre spectatorii acestui teatru vechi și încîntător. Încep să schimb replicile cu Urban și iată că rîsetele izbucnesc, hohote la fiecare fleac. Se aplaudă la replici pe care nici nu contam că vor avea succes. Primul meu cîntec : *Dans la vie faut pas s'en faire,* însoțit de un dans în care — în ambianța de comedie — picioarele îmi par vrăjite, obține un asemenea succes, este atît de aclamat, că mă întrebam în același timp ce se întîmplă și de ce ne pică din nori un astfel de succes. Sala se deslănțuie nebunește. Cele trei acte se succed într-un entuziasm neîntrerupt. Ariile, numerele : *Je m'donne, Si j'avais su,* sînt bisate și răsbisate. E un succes imens, excepțional !

Întreg Parisul a aflat în cîteva ore despre senzaționala reușită. Timp de doi ani, *Dédé* se va juca cu casa închisă, cu biletele vîndute cu cîteva zile mai înainte, iar „Casinoul", Volterra și Mistinguett vor fi nevoiți să-nțeleagă cum stau lucrurile și să-mi caute un înlocuitor pentru totdeauna.

Scanned with OKEN Scanner

Prima vizită pe platoul unde filmă frumoasa Marlène Dietrich la studiourile Paramount din Hollywood.

Cu Dolly Sisters la „Casino de Paris".

Scanned with OKEN Scanner

Cu Myriam Hopkins şi Claudette Colbert în „Locotenentul surîzător".

1930 — Teatrul Paramount — New York.

Scanned with OKEN Scanner

AMINTIRI

Neașteptat, cam prin 1922, Parisul vesti în strigăte o mare revelație. Un tînăr comic cu voce de tenorino, cu cîntece frumoase de Fred Pearly și Gabaroche, lucru nou și de calitate. Ăsta de unde mai vine? Criticii, cunoscători, îl acceptă, îl ridică în slavă, îl umflă ca pe-un balon, îl tămîiază. Omul zilei! Nu mai rămîne decît să fie invitat la Operă, cu asemenea voce. Adorabil! Fermecător!

Noi, ăștialalți, îl cunoșteam pe tînărul Fertugé. Erau vreo cincisprezece ani de cînd își dregea glasul pe scenele din provincie. Știam exact ce-i poate pielea. Își făcuse în adevăr ucenicia fără mofturi, ca să caute să salte mai repede decît era îngăduit, dar sporindu-și modestele lui pretenții la fiecare nou contract, înmulțindu-și prietenii la fiecare ocazie. Făcea parte din familie, era unul de-ai noștri! Încă nu dăduse lovitura cea mare, dar își continua drumul dovedind, dovedind mereu...

Mai degrabă scund, oacheș, cu un chip plăcut la vedere, își confecționase un gen care era un amestec de Tramel, în ce privește ținutele și machiajul, dintr-un oarecare Vaquier în ce privește efectele vocale și din prea supusa dumneavoastră slugă pentru mutră și snoavele comice. O serie de cîntece reușite, *pe discuri*, pentru care vocea sa încîntătoare se potrivea. Începuseră emisiunile la radio. S-a stîrnit atunci o vîlvătaie Fertugé și-au început invidiile. Dar nu din cauza lui! El era „lucru subțire, de mînă". Piele de calitate. Un flăcău cumsecade care nu-și pierdea direcția. Acțiunile îi creșteau amețitor, cînd iată că dă ortul popii, prostește, în chip jalnic, dintr-o ciudată boală

de intestine care i s-au fărămiţat ca o hîrtie subţire ce se preface în pulbere.

Dacă avea treizeci şi cinci de ani. Prea din cale afară ! Tocmai în ceasul cînd bietul băiat începuse să culeagă roadele. Toate îi veniseră buluc : onoruri, popularitate şi succesele feminine de tot felul, atît de plăcute, care decurg din ea. Ei bine, singura răsplată a fost că dispariţia lui atît de neaşteptată, atît de nedreaptă, a creat în jurul numelui său un mit.

Fertugé ! Nu şi-a ratat apariţia, ca atîţia alţii. Doar timpul cît să fie văzut, cît să fie iubit, adorat şi „Adio, doamnelor şi domnilor !"

O amintire pe care nimic nu o va putea urîţi. Aproape de invidiat !

Ar fi rezistat ? Ar fi avut el oare şalele destul de solide ca să reziste jocurilor, sentimentelor, ale criticilor, ale celor de meserie, ale publicului ? A apărut, a fermecat, a dispărut !

E totul în ordine, cum nu se poate mai bine.

Oare insistînd prea mult, n-ajungi să dărîmi într-o zi totul ?

*

„N-a murit încă nimeni în chip atît de laş, pe bulevardul Arago..."

Aşa îşi încheiase articolul un ziarist pe care-l admir, după ce asistase la trezirea, la ultimele pregătiri, la executarea lui Moyse, monstrul care-şi ucisese în torturi copilul. Undeva, într-un punct sensibil al fiinţei mele, mi-a trezit amintirea unei întîmplări adevărate.

Trebuie să mă întorc cu mult înapoi. Eram un biet puştan, poate de paisprezece sau cincisprezece ani, şi locuiam singur cu mama într-o odăiţă din foburgul Saint-Martin.

De profesie cîntăreţ, de sigur nu prea strălucit, şi cîştigînd în cazul cel mai fericit cinci, şase franci pe zi ; spun, în cazul cel mai fericit, fiindcă săptămînile fără angajament erau destule şi temute. Ceea ce nu mă împiedica de loc să bravez, mîndru şi purtînd pălăria pe-o sprînceană, de parcă nu aveam decît s-aleg locul unde să fiu angajat. Sărăcie cu lustru, prea adesea prezentă în cartierul dintre Faubourg Saint-Martin şi Boulevard de Strasbourg, unde se învîrtesc obişnuiţii cafenelelor cu program.

Pe vremea aceea, Faubourg Saint-Martin era frecventat şi de întreţinuţii prostituatelor. Profesionişti. Artiştii şi oamenii din mediul acela îşi încrucişau zilnic paşii.

Într-o zi, cum mă plimbam ca de obicei pe acolo, unul dintre aceştia — toţi erau cunoscuţi din vedere — m-a oprit. Era înalt, spătos, cu privirea limpede şi deschisă. Îmi spuse :

— Ascultă, puştiule ! Te-am văzut săptămîna trecută la „Persan“ (era un bar neînsemnat de pe bulevardul Sevastopol), te-am auzit cîntînd şi m-ai făcut să rîd cu poftă de poveştile pe care le-nşiri.

Tăcu o clipă şi-mi cercetă din priviri hainele sărăcăcioase, dar curate.

— Ai de lucru ?

— Nu ! Dar voi debuta zilele astea. Aştept contractul. (Mă lăudam.)

— Nu ai nevoie de nimic ?

— Oh, nu, vă mulţumesc !

Mi-a zîmbit amabil şi apoi a adăugat :

— Perfect ! Cu atît mai bine, băieţaş, că e ştofă în tine.

Nu mi-a mai vorbit niciodată, dar de cîte ori ne întîlneam ne schiţam un bună ziua, iar din privirea lui desprindeam înţelegere şi bunătate. Într-a mea s-ar fi putut citi teama. Îl admiram pentru forţa pe care o avea şi îi eram recunoscător că se interesase cîndva de mine. Ar trebui să roşesc cînd o spun, dar simţeam că mi-e prieten, deşi nici nu ştiam cum îl cheamă.

După un timp am plecat din cartier. A urmat apoi meseria şi războiul şi am scăpat cu viaţă... din fericire ! După urcuşuri şi coborîşuri, iată-mă aşadar jucînd *Dédé*.

Într-o seară, un prieten ziarist îmi spune :

— Ce zici, tu care joci *Dédé*, nu te-ar interesa să asişti astă noapte la execuţia unui oarecare Dédé ?

Mai înainte de a apuca să chibzuiesc, i-am răspuns :

— Da, n-am văzut niciodată aşa ceva.

Abia am rostit cuvintele, că am şi regretat că am acceptat. Dar, aşa sînt eu, prea timid ca să mai îndrăznesc să spun „nu“, după ce am spus „da“. Eram deci sortit unei nopţi albe şi nemulţumit profund de mine.

Dédé de care era vorba, de meserie întreţinut de prostituate, curăţase pe un altul la o răfuială.

Scanned with OKEN Scanner

Am căutat că ne omorîm vremea pînă la ora tîrzie cînd să ne îndreptăm spre bulevardul Arago.

A trebuit deci ca mai întîi să trecem printr-un cordon al poliţiei, cu permisul oficial în mînă. Apoi, mai încolo, alt cordon. Deodată, am zărit-o, „Ea", „Văduva" [1]. Mi-am stăpînit emoţia şi m-am apropiat cu aerul unuia ce-i obişnuit cu lucrurile astea, părînd foarte liniştit, deşi realitatea era că mi se muiaseră picioarele.

Nu erau de faţă decît agenţi, poliţişti şi gazetari. Poate vreo cincizeci de persoane cu totul. Cumplita maşină era prezentă la trei metri distanţă.

Cumpăna, cuţitul, pe care un om oacheş îl încercase de cîteva ori, iar la dreapta, coşul care urma să primească trupul şi capul... după aceea!

Lac de sudoare, cu toată răcoarea dimineţii, aşteptam încordat. L-am văzut pe Deibler [2] discutînd liniştit cu ajutoarele sale, uitîndu-se la ceas ca omul care pleacă la gară.

Şi deodată, un tropăit de potcoave de cai, de roţi fără cauciucuri săltînd zgomotos pe pavaj. Un furgon hodorogit soseşte în galop, oprindu-se în apropiere. Partea dinapoi a vehiculului se deschide, o scară este scoborîtă în grabă. Totul în viteză, ca la cinema.

Un preot văzut din spate, ţinînd crucifixul ridicat înaintea chipului unui bărbat fără haină, cu mîinile legate la spate.

Îl văd. Îmi vine să strig!

Bărbatul căruia i se va tăia capul, Dédé, este unul şi acelaşi cu ăl care-mi voise binele pe vremea cînd eram un puşti în Faubourg Saint-Martin! Acel pe care-l simţeam că mi-era prieten!

După asta, n-am mai văzut prea limpede. Mi se părea că ochii îmi ies din orbite. Eram înnebunit, năucit.

Iar el, liniştit, puternic, dominînd tragicul situaţiei, îi spunea cu blîndeţe preotului care i-l arăta pe Isus: „Mulţumesc", cu o privire care însemna: „Doar nu vă-nchipuiţi c-aş putea să-mi pierd firea?". Privi liniştit în jur, blînd, puţin batjocoritor, nu proferă o singură insultă, se aşeză el însuşi în faţa ghilotinei, părînd că-i spune călăului:

— Păi, dacă asta ţi-e meseria, dă-i drumul...

---

[1] ghilotina (n. tr.).
[2] cunoscut călău (n. tr.).

Scanned with OKEN Scanner

Şi lucrul s-a consumat ! Tremuram tot. Însă în fundul sufletului, mă simţeam mîndru, aşa cum se întîmplă atunci cînd un prieten se poartă vrednic.

Mi-am reamintit de această întîmplare, fiindcă chiar dacă nimeni n-a murit atît de laş ca Moyse, am cunoscut eu pe unul care a plătit ca nimeni altul, pe bulevardul Arago...

Scanned with OKEN Scanner

LOVITURA

A doua zi după premiera cu *Dédé,* Gustave Quinson, directorul teatrului „Bouffes-Parisiens", a făcut un lucru pe care nu l-am mai pomenit în lumea teatrului. M-a căutat şi mi-a cerut să-i prezint contractul. Retribuţia mea era de şase sute de franci pe zi. Fără nici o lămurire, a dispus să se întocmească pe loc un altul cu o retribuţie de o mie de franci pe zi pentru primul an şi de o mie cinci sute pentru al doilea. Văzîndu-mi bucuria şi cît eram de mirat, mi-a făcut următoarea socoteală :

— Înţelegi, avem cu *Dédé* — şi în bună parte datorită ţie — un succes care ar putea să ţină mult. Încasările se sprijină exclusiv pe personalitatea ta. Alţi directori îţi vor oferi mai mult ca să treci la ei în stagiunea care vine. Le-o iau eu înainte şi dorinţa îmi este ca din roadele mele să-ţi revină o bună parte ţie. Socoteala mea e dreaptă ! Tu vei fi mulţumit c-ai fost tratat cinstit, ceea ce se va reflecta şi în munca ta, spre cea mai deplină mulţumire a publicului.

Am învăţat de-atunci că un director care rupe el însuşi un contract ca să-ţi ofere un altul mai avantajos, fără ca să i-o fi pretins, se întîlneşte rar, foarte rar.

Stagiunea a trecut ca un vis. S-a hotărît ca o dată terminată cariera lui *Dédé* la „Bouffes-Parisiens", să plec în Statele Unite ca să o joc în englezeşte. În vederea pregătirii spectacolului, m-am decis să-mi petrec vacanţa la New-York şi m-am îmbarcat cu Mist şi cu noul ei partener, Earl Leslie.

Scanned with OKEN Scanner

Ajunşi la New-York, chiar în prima seară, am fost singur să văd o revistă cu artişti negri, a cărei faimă ajunsese pînă la Paris.

Revista nu începuse nici de cinci minute, că m-am şi deprins cu un alt ritm de joc decît cu cel cu care mă obişnuisem la Paris şi Londra. Nu se mai oprea. Trepidant, dinamic, neîntrerupt, nu îngăduia artiştilor nici măcar să mulţumească aplauzelor publicului după un număr reuşit. Totul se înlănţuia ca într-o horă îndrăcită. Printre *girls*, care toate erau tinere dansatoare negre, am deosebit una al cărui trup, aproape gol, exercita o ciudată atracţie. Chipul ei, cuprins de spasme şi contorsionat, trecea brusc la înseninări încîntătoare. Numele ei pe program — amestecat printre ale celorlalte dansatoare — era: Joséphine Baker. După cîţiva ani, ea va cuceri Parisul, cu aceleaşi însuşiri pe care i le remarcasem în seara aceea, în mijlocul „dansatoarelor de culoare".

Actori-dansatori comici negri m-au iniţiat în ceea ce constituia în America ultima modă a rîsului, a rîsului-surpriză, sincopat, brutal; m-au învăţat paşi de dans a căror execuţie, la sfîrşitul unui refren, va dezlănţui cu siguranţă entuziasm în sală. Mă simţeam transportat în fotoliul meu şi aveam impresia că mă aflu într-adevăr pe o planetă unde meseria mea fusese proiectată cu o viteză întreită. Asta e! Va trebui să goneşti tot atît de repede ca şi toată această lume, sau de nu, să ieşi din cursă.

Seara asta m-a impresionat în cea mai mare măsură şi mi-a dat îndemnul să-mi schimb felul de a evolua pe scenă. Din cele ce-am văzut la aceşti negri, am tras concluzia că totul se schimbase în lumea *music-hall*-ului. Era la ei o forţă, o frenezie, o dezlănţuire fizică, împotriva cărora toată literatura şi intelectualitatea întregii lumi nu mai puteau face nimic. Contact electric! Descărcare! *Punch on the nose!* [1]

La întoarcerea din această călătorie, m-am despărţit de Mist.

N-am de la Mist decît amintiri plăcute, iar desfăşurarea spectacolelor, care de la o premieră la alta ne-au îndepărtat tot mai mult, e uşor de povestit. Doi actori de valoare pot reuşi uneori să facă o carieră împreună, cu condiţia ca talentele lor să se potrivească şi să se şi com-

[1] Directă în nas (n. tr.).

pleteze. Or, în marile reviste de la „Casino de Paris", Mist şi cu mine făceam să treacă acelaşi fluid în mulţime, pentru că-l aveam în noi în chip firesc. Ofeream aceeaşi marfă, înţelegeţi ? Ne înghesuiam unul pe altul din dorinţa sinceră de a sluji bine acultătorii. Doi cîini în faţa aceluiaşi ciolan. Cu colţii rînjiţi. Şi cum Mist avea cei mai frumoşi dinţi din lume...

Asta este toată povestea noastră şi nimic nu putea să mai schimbe ceva... Totul ar fi dus la o întrecere între noi : cîntece, scheciuri, dansuri, idei. Scena este un stupefiant care ameţeşte minţile şi inimile şi dacă vrea domină sentimentele cele mai intime ale oricărui artist sincer. Şi aşa trebuie să şi fie. Ea nu-ţi îngăduie să iubeşti, decît dacă n-o stingereşti pe ea. E necruţătoare în potrivelile ei. Un singur act de răzvrătire, şi pedeapsa urmează ca o lovitură de măciucă.

Oh, Oh !... poţi să le numeri pe degete perechile de artişti de seamă cărora scena le-a îngăduit să trăiască fericiţi. Dar o spun limpede : să trăiască fericiţi, nu să se prefacă că sînt. Am cunoscut cîteva dintre cele mai vestite cupluri şi am asistat fără să vreau la scene destul de penibile. Existenţe adesea de neconceput. Imaginaţi-vă două fiinţe care se iubesc şi care joacă seara împreună în faţa publicului. Apare un nor negru şi iată-i despărţiţi, supăraţi, ajunşi să se urască, să se dispreţuiască, dar trebuind să continue, conform contractului, să-şi spună cuvinte de dragoste, în lumina rampei. Dar e cumplit. Mai rău ca orice. E mai înspăimîntător chiar decît să dormi, sau să încerci să dormi lîngă un trup vrăjmaş, atunci cînd cuvintele de dragoste sînt dezminţite de fulgerele din adîncul privirilor. Oribil spectacol. Ţi se pare că scena însăşi ia chip omenesc şi că rînjeşte ca o vrăjitoare. Vai, trebuie să mărturisesc, iubita noastră nu este întotdeauna blîndă. Bucuriile pe care consimte să ţi le dăruiască au uneori un preţ amar.

Căsnicii de vedete ? Spuneţi-mi-le şi mie care sînt acelea, fără ca unul să nu-i fi lăsat celuilalt întîietatea ? Ei, înşiraţi-le !

Eu, i-aş fi cedat pasul lui Mistinguett...

Sînt sigur că şi ea mie...

Dar, uite că picioarele noastre au vrut altfel. Picioarele ne-au strivit inimile şi au hotărît marea despărţire.

Scanned with OKEN Scanner

S-A SFÎRȘIT ?

Înainte de începerea stagiunii am fost în turneu la Bordeaux și acolo s-a înfiripat o nouă idilă. Stagiunea m-a surprins deci cu o nouă tovarășă de viață, pe care o adoram, și am reluat la „Bouffes Parisiens“ *Dédé*, care continua să facă săli pline.

Ieșiri seara, de dragul prietenei mele căreia îi plăcea șampania și viața de noapte, întoarceri acasă, unde nu prea aveam prilej de odihnă, reprezentațiile cu *Dédé* care durau trei ore în fiecare seară și șase în zilele cu matineu : începusem să mă simt obosit ! Nimic prea grav, dar pe scenă aveam din ce în ce mai des mici lacune de memorie, în orice caz mai des decît ar fi fost firesc. Dintr-o dată, în timp ce jucam, în loc să-mi facă plăcere ca înainte, începusem să țin socoteală cîte cîntece mai aveam de cîntat și cîte scene de jucat pînă la sfîrșitul spectacolului. Totuși, n-am prea luat-o în seamă și credeam că e vorba de o slăbiciune trecătoare. De altfel, nici vorbă nu putea fi de odihnă ! Trebuia să turnez o serie de patru filme — încă mute — cu Henri Diamant-Berger și în afară de munca de la „Bouffes Parisiens“ trebuia să filmez la Vincennes de dimineață pînă seara, în fiecare zi în care n-aveam matineuri. În chipul acesta am terminat *L'affaire de la Rue de Lourcine, Par habitude, Jim Bouque Boxeur,* iar într-un scurt răgaz de relativă liniște, înainte de a începe al patrulea film, am hotărît să dau un prînz la mine acasă, în Rue de la Bienfaisance, la care să invit un grup de prieteni, printre care Max Dearly, Raimu, Martel, Milton și alți cîțiva.

Scanned with OKEN Scanner

Martel, de origină marsiliez, expert în bucătărie, ne-a pregătit o ciorbă de peşte cu şofran, impresionantă... cu găleata ! Restul prînzului l-a pregătit cu tragere de inimă bucătăreasa mea, iar cheful acesta între vechi prieteni a fost stropit cu cele mai bune vinuri şi alcooluri pe care le-am putut găsi în cartier. S-a băut, s-a rîs şi iar s-a băut. Mai întîi Chablis, pe urmă Hautbrion 1906. Apoi, şampanie. În sfîrşit, Armagnac, în pahare mici, unul după altul.

Atmosfera aceasta plăcută, între profesionişti care n-au secrete între ei, povestind care o întîmplare, care alta, a făcut ca adunarea să nu se risipească decît pe la şase seara, după un prînz care începuse la unu după amiază. Totul fusese minunat şi, fericit, am strîns mîna şi ultimului oaspete. Rămas singur, am simţit deodată că băusem prea mult. Cu chipul congestionat, cu mersul şovăitor, ameţit, eram îngrijorat de spectacolul din seara aceea. Era ora şase. Bine ! Repede în pat, să-i trag un pui de somn. Apoi un duş răcoritor şi mă voi simţi ca un nou născut. M-am lungit în pat şi deodată mi s-a părut că nişte îngeri îmi poartă creierii spre nouri, în timp ce trupul îmi rămînea în Rue de la Bienfaisance. Capul îmi clocotea ca un samovar, care nu mai conteneşte ! Oricum, am adormit tun şi n-am deschis ochii decît pe la opt cînd m-a trezit femeia de serviciu ca să merg la „Bouffes".

Ei ! Dar unde dracu sînt ? Ah, da ! Dintr-o dată, mi-am amintit de prînzul la care băusem atît. Bine am făcut c-am dormit două ore. S-o fi evaporat alcoolul. Dar, nu ! Capul îmi mai arde cu fierbinţeala pe care o simţeam cînd m-am culcat. Ca şi cînd creierul ar vrea să-şi iasă din tigva lui, sau ca şi cum sîngele s-ar fi pornit să curgă de-a-ndoaselea.O, ce ciudat ! Cum voi reuşi însă să joc, să cînt, să dansez ? Mă ridic, dar nu prea mă ţin pe picioare. Fac un duş rece ca gheaţa, dar nici el nu schimbă situaţia. Încep să intru în panică. Cu maşina mă duc la „Bouffes". Cred că centrii nervoşi mi-au fost atinşi. În oglindă, în timp ce mă machiam, chipul mi se pare cînd că se apropie, cînd că se-ndepărtează. Mîna, plină de unsoare albă, refuză să-şi facă datoria. Ce naiba am ? Chem un medic înainte de a intra în scenă, îi spun cum mă simt, îi vorbesc de abuzul de băutură de după amiază. E de părere că excesul de şofran din ciorba de peşte şi amestecul de vinuri şi alcooluri mi-au provocat o intoxicaţie, de unde şi impresia

Scanned with OKEN Scanner

pe care o am, de cap supra-înfierbîntat. A trimis după un praf pe care l-am înghiţit cu apă.

Vine rîndul meu. Aud venind de pe scenă, ca de pe altă lume, replicele colegilor mei. Ies din cabină. Aceeaşi senzaţie că pămîntul îmi fuge de sub picioare. Capul, parcă mi-ar fi plin cu cîlţi. Acum e acum. Urmează replica mea. Apar de după decor. Rîsete, aplauze. Intru în scenă în plin dezechilibru fizic. Sînt faţă în faţă cu Urban care-mi aruncă prima frază. Îi răspund complet aiurit, cu o replică din actul al treilea. Urban cască ochii. Rosteşte a doua replică. Îi răspund tot cu cuvinte din ultimul act. Urban păleşte sub machiajul lui. Văd înălţîndu-se capetele muzicanţilor peste marginea rampei. Ce-i cu Chevalier? Şi-a pierdut minţile? Memoria? În cîteva clipe întrezăresc o dramă cumplită. Nu mai sînt beat. Nu aiurez şi totuşi creierul nu-mi mai funcţionează de parcă un dop nu mai îngăduie cuvintelor de care am nevoie să se strecoare. Mult nu mai poate să ţină aşa. Publicul care — la operetă — nu dă prea mare atenţie textului unui actor, începe totuşi să se agite, ca o fiară cînd adulmecă sînge. Ce se întîmplă? De unde încordarea asta?

Urban, foarte bun coleg, izbucneşte într-un rîs simulat pentru a amăgi publicul şi întorcîndu-se către mine, îmi suflă textul. Mă agăţ de această soluţie, ca un om care se îneacă. Reproduc ce mi se şoptise. El repetă încă o dată aceeaşi manevră. Eu rostesc, bîlbîindu-mă, cele ce-mi suflase. Strîng atît de tare pumnii, ca s-adun ce mi-a mai rămas în memorie, încît simt că unghiile îmi intră în carne. Frază cu frază, sforţare după sforţare, Urban reuşeşte să mă aducă pe drumul cel bun şi primul act se desfăşoară şi se încheie fără ca ceva ireparabil să se fi produs pe scenă. Sînt însă leoarcă de sudoare şi tremur tot. Actorii se strîng în jurul meu. Le explic indispoziţia, prînzul prea încărcat de după-amiază. Ei, Maurice, ţi-e mai bine? Asta-i principalul?! Louis Verneuil, care e în sală, mă caută în cabină. Nu observase nimic. Găsise că opereta e foarte hazlie şi mă felicită. Pleacă. Am febră şi sînt încă înspăimîntat de dezastrul pe lîngă care am trecut. Mai am de jucat două acte. Mi se par un veac. Mi-e teamă să nu mă apuce iar. Mi-e o groază nebună de textul pe care-l am de spus. Începe actul al doilea şi e ceva îngrozitor! La fiecare frază, repet mai întîi mintal ceea ce am de spus. Îmi supun memoria cu bună ştiinţă la o tensiune bolnăvi-

Scanned with OKEN Scanner

cioasă, la o muncă întreită. Urmarea e că mă poticnesc la unele cuvinte, ceea ce-mi dublează agitația. Amețelile, sudoarea rece, bîlbîiala nu mai contenesc, iar capul mi-l simt zbîrnîind în continuare de zgomotele acelea ciudate de samovar care nu mai încetează. Spectacolul se termină și mă îndrept spre casă, într-o stare de spirit vecină cu nebunia, însoțit de sfaturile întregii trupe. Mă scutură un tremur neîntrerupt. M-a cuprins frica să nu cumva să-ncurc lucrurile și în seara următoare. Mă surprind repetîndu-mi neîncetat scenele, mai înainte de a adormi. Îmi îngîn ușurel melodiile. Apoi le iau de la capăt. Sar la o scenă din actul doi. Revin la primul. În capul meu se desfășoară o adevărată sarabandă de cuvinte, de cuplete. Sfîrșit, adorm cu nădejdea că toate astea nu vor mai fi a doua zi decît o groaznică amintire. Halal de starea în care se află marele fantezist !

Abia adorm, că mă trezesc, și, deodată, toată drama din ajun îmi revine în minte. Capul continuă să-mi zbîrnîie ciudat și de cum m-am trezit iar mă cuprinde frica de rol, pentru seara care mă așteaptă. Sigur c-am să mă-ncurc...

Am petrecut o zi groaznică. Am ajuns la teatru istovit, palid, rătăcit. Fără să mă-nșel asupra unui cuvînt măcar, am suferit totuși chinul de a juca trei acte șovăind la fiecare silabă.

Temîndu-mă să nu fiu cumva atins de vreo maladie nervoasă, am consultat pe marii specialiști. Mi s-au făcut injecții glandulare. Masaj și electricitate. Am fost pus la tot felul de regimuri. M-am lăsat de fumat. N-am mai băut. Nimic n-a ajutat. Nimic.

Nu mă mai puteam desprinde de gîndul, înrădăcinat adînc, că mintea și memoria îmi vor juca feste.

Timpul petrecut pe scenă, care pînă atunci constituia bucuria și desfătarea mea, îmi devenise un chin.

Iată deci unde ajunsesem ! Handicapat pe scenă din cauza fricii și a ideilor mele fixe, făceam totuși eforturi ca publicul să nu observe nimic.

Într-o dimineață, m-am trezit cu gîndul, cu totul nou, de a termina cu viața.

Mă simțeam iremediabil pierdut pentru scenă. N-o mai puteam ține mult așa. Într-o seară, mă voi prăbuși, fără nădejde de îndreptare. Mai bine o singură clipă de curaj

Scanned with OKEN Scanner

și să lichidez cu toată această viață ratată. Da, am s-o fac. Dar cum să procedez ?

Bine, dar mama, cu ce se va alege din toate astea ? Fiindcă biata bătrînă locuia tot cu mine în Rue de la Bienfaisance. La treizeci și trei de ani, mai locuiam cu mama !

În deznădejdea mea, am găsit răspuns și la asta. Îmi voi face testamentul. În ordine. Pe urmă am să-l rog pe doctor să-i spună mamei că șederea la Paris e prea obositoare pentru ea. Că-i indicat să meargă la țară. O dată plecată draga de „la Louque" din Paris, voi rămîne singur acasă și mă voi putea ușor expedia, într-o după-amiază, pe lumea ailaltă.

În ce fel ? Cu pistolul. Cel mai demn și cel mai curat.

Nu mă mai gîndeam decît la asta și făceam chiar și repetiții intime ale scenei.

Eram absolut hotărît.

Dar, într-o zi, într-o criză de plîns, i-am mărturisit doctorului toate aceste gînduri. A pălit ; și el, cel care pînă atunci dăduse impresia că nu prea ia în serios necazurile mele, hotărî că trebuie să-mi întrerup cît mai neîntîrziat munca și să părăsesc Parisul pentru a mă interna într-un sanatoriu pentru cel puțin cîteva săptămîni. De altfel avea să revină a doua zi cu un coleg, ca să mă reexamineze.

Mi-au descoperit o apendicită cronică și au hotărît să fiu operat imediat după ce voi termina la „Bouffes" și mai înainte de a pleca la țară. Exista doar o mică șansă ca tulburările mele să pornească de la un apendice aflat într-o stare lamentabilă și gîndul că voi putea găsi în operație o ușurare m-a făcut s-o doresc ca pe un mijloc de izbăvire.

Am anunțat direcția teatrului „Bouffes", potrivit dreptului pe care mi-l dădea contractul, că voi termina în ziua celei de a o sută reprezentație cu *Là-Haut*.

Am ajuns în sfîrșit la ultima seară. După două zile, am fost operat. Am constatat cu deznădejde că înlăturarea apendicelui n-a schimbat nimic din starea mea nervoasă și că gîndurile mele negre mi-au revenit și mai temeinic. Acum — mi-a prescris medicul — trebuie să pleci imediat și mi-a indicat sanatoriul doctorului Dubois, la Saujon, clinică specializată pentru asemenea tulburări nervoase.

Mama era la țară. Cu moartea în suflet, am pornit într-o dimineață spre Saujon, însoțit de Yvonne Vallée

care urma să mă lase acolo şi să se înapoieze apoi la Paris, să-şi reia rolul cu înlocuitorul meu de la „Bouffes".

Doctorul Dubois, fiul doctorului Dubois care crease genul acesta de oază pentru surmenaţi, era un om foarte amabil şi inteligent. Primise „dosarul" meu de la colegul său parizian şi era la curent cu toată întîmplarea. M-a pus totuşi să i-o povestesc pe de-a-ntregul, de la început. Am făcut-o imediat, cu toate amănuntele, nevrînd să uit nimic din ceea ce l-ar fi putut ajuta la îngrijirea mea.

Tratamentul era foarte simplu. Regim alimentar pe jumătate. Un duş administrat chiar de el, zilnic, şi două convorbiri cu dînsul pe săptămînă. Restul timpului : odihnă şi lungi plimbări pe cîmp.

Mă simţeam prea bolnav ca să cred că o viaţă atît de plicticoasă m-ar putea îndrepta. M-a cuprins descurajarea şi într-o zi am încercat s-o termin. M-am apropiat cît se poate de mult de actul suprem şi am înţeles, în sfîrşit, că n-aveam curajul să-l înfăptuiesc. În ziua aceea, mi-am dat seama că niciodată nu-mi voi lua viaţa şi în chipul acesta m-am eliberat de un gînd care fusese chinuitor. Totuşi, am rămas cu o nespusă tristeţe şi cu o descurajare fără margini.

Într-o zi, însuşi doctorul mi-a cerut să cînt la o serată recreativă ce urma să aibă loc peste cîteva zile în sala de festivităţi din Saujon. M-am simţit adînc emoţionat. Cum ? Să cînt ? Dar nu voi reuşi ! Memoria mă va lăsa în pană ! Nu mai sînt în stare să cînt. Niciodată !

— Poţi şi trebuie să cînţi, mi-a răspuns drăguţul de Dubois. De data asta îţi poruncesc s-o faci, ca să te convingi că nu se va întîmpla nimic şi că eu sînt cel care are dreptate.

Timp de o săptămînă am tot repetat cîntecele ca un amator începător. Am pregătit două scene de cîntece şi dans, împreună cu Yvonne, pe care simţeam nevoia s-o ştiu lîngă mine, pe scenă, ca să mă poată ajuta în caz de clacare şi — în seara spectacolului — m-am înfăţişat, tremurînd ca o frunză, într-o sală micuţă, înaintea unui public modest de mică provincie, eu, care de ani de zile dominasem plin de elan cel mai blazat public din capitală.

O dată pe scenă, deprinderea meşteşugului a pus stăpînire pe mine şi, cu toată îngrijorarea pentru fiecare cuvînt rostit, nu s-a observat nimic, iar sala mi-a dovedit prin primirea ce mi-o făcea cît era de surprinsă de pre-

Scanned with OKEN Scanner

zența unui profesionist de talia mea în mijlocul unei trupe de amatori.

Mi-am redobîndit încrederea ? Nu !

Niciodată nu mi-am mai regăsit vechea siguranță : nici atunci și nici cînd. Dar mi-am redobîndit curajul și de atunci am hotărît să-mi continui meseria pînă în ziua în care, ceea ce în seara de pomină de la „Bouffes“ nu fusese decît spaimă, va deveni realitate.

Cu alte cuvinte, îmi voi tîrî tăgîrța pe scenă pînă în seara vînd voi pleca cu adevărat doborît. Nici o teamă, nici o spaimă, nu mă vor mai împiedica să-nfrunt publicul. Pînă în clipa cînd...

Fiindcă, de atunci mi-a fost veșnic frică, în fiecare seară, că e poate seara cînd mi-a sunat ceasul.

În sfîrșit, doctorul Dubois stăruia să-mi reiau meseria. Am pus la punct o scenă, cu Yvonne Vallée. Dar unde să-mi fac reintrarea ?

De o sală pariziană mi-era prea frică ! Trebuia găsit un colțișor atît de retras, atît de modest, încît nimănui mai de seamă să nu-i dea prin gînd să vină să mă vadă. Amintindu-mi de Melun, din timpul stagiului militar, am descoperit un cinematograf micuț și i-am propus directorului să cînt de vineri pînă duminică. Bietul om, la început a crezut că glumesc ; dar după ce l-am lămurit că cele trei zile îmi vor sluji drept repetiții pentru noile mele cîntece și că remunerarea îmi era absolut indiferentă, a înțeles că e vorba de un lucru serios și ne-am pus de acord să fiu plătit cu un salariu neînsemnat.

Vă scutesc de a vă povesti toate spaimele mele dinaintea debutului în această umilă sală. Ca și în seara de la Saujon, în pofida temerilor, n-am avut nici o lacună de memorie și numărul, agrementat de duetele cu Yvonne, a fost primit cu mare entuziasm. La fel în celelalte două zile. Vă gîndiți poate că atît ar fi trebuit să fie suficient ca să mă dezbăr de complexul meu de inferioritate. Ei bine, nu ! Mă stăpînea în continuare, la fel de apăsător, la fel de insuportabil, dar reveneam pe scenă și luptam. Și așa, oraș după oraș, m-am trezit din nou la „Alcazarul“ din Marsilia, unde un succes strălucit mi-a adus, în fine, încrederea.

Apoi, am jucat într-un local nou, care se deschisese la Paris, Avenue Wagram, sub direcția lui Dufrenne și a lui Varna.

Scanned with OKEN Scanner

Am început primul cîntec şi-un fel de minune s-a petrecut — care a dezlănţuit în mine o forţă neaşteptată.

Sala imensă — plină pînă la refuz — avea, lucru de care mi-am dat seama pe la mijlocul primului cuplet — o acustică cu totul extraordinară. Simţeam cum glasul meu, care n-a fost niciodată puternic, pătrunde pînă în fundul galeriei şi al promenoarelor. Tot ce spuneam părea că se prinde de atenţia sălii ca şi cînd un fel de curent electric ne-a unit pe toţi. A fost o reintrare de o remarcabilă reuşită.

— Maurice, n-ai fost niciodată în asemenea formă!

— Orice s-ar spune, pentru un om sfîrşit, a făcut în seara asta o treabă splendidă.

— Vă daţi seama totuşi cît sînt oamenii de proşti şi de răi. Unii ziceau chiar că şi-a pierdut memoria... că e nebun!

A urmat apoi o serie de angajamente...

Scanned with OKEN Scanner

„ Parada dragostei“.

Mirna Loy şi Jeanette Mac Donald
„Iubeşte-mă astă seară“.

Scanned with OKEN Scanner

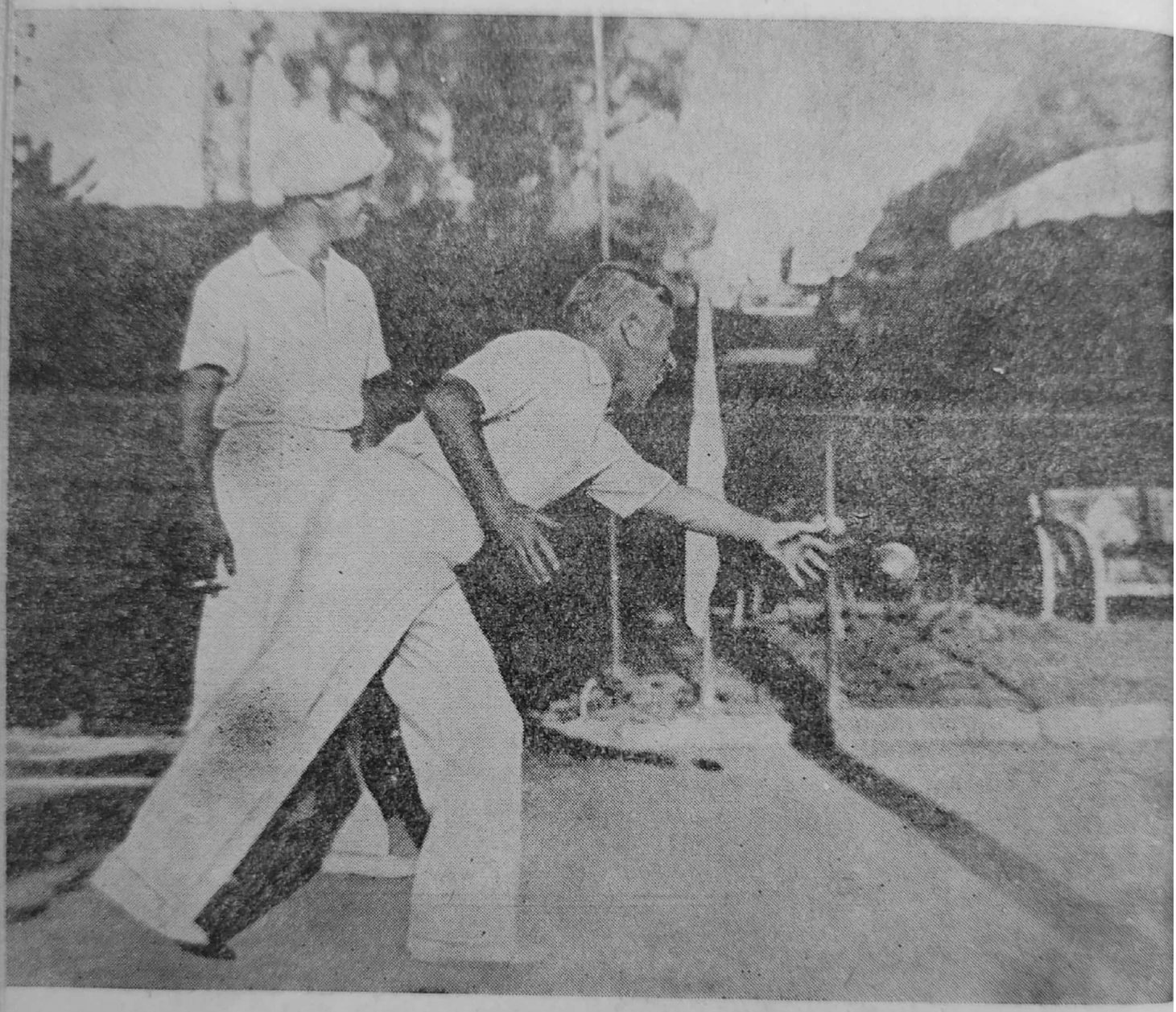

O partidă de bile cu Charlie Chaplin la „La Louque" — august 1930.

Scanned with OKEN Scanner

SUCCES ! FERICIRE ?

Mi se pare că sînt purtat de un val de succes, aproape nefiresc. Sincer spus, nu cred că merit această consacrare şi o pun pe seama slabei concurenţe pe care mi-o pot opune artiştii de *music-hall* francezi. Este adevărat că sîntem în 1925 şi, cu excepţia bătrînilor, întregul tineret m-a luat de exemplu ; imitatorii stilului meu sînt nenumăraţi. Joc rolul de *Petit maître* şi orice cînt, joc sau dansez, întîmpină o adeziune entuziastă.

Aşa dar, fericit ?

Succes. Trai cumpătat, fără excese, cu Yvonne Vallée, într-o vilă minunată la Vaucresson, purtînd numele după un cîntec de-al meu de-atunci : *Quand on est deux*. Nervii, mintea, par să se simtă la largul lor într-o astfel de viaţă aşezată şi ordonată. Cu rare excepţii, ne întoarcem la Vaucresson, de-ndată ce terminăm la Casino şi în timpul zilei, venim la Paris cît mai puţin posibil.

Temerile, spaimele, deşi îmi mai dau uneori tîrcoale, au încetat de a mă stăpîni.

În unele seri, cîştig pînă la zece mii de franci.

Aşa dar, fericit ?

Fericit... fericit ? De sigur, nu mai sînt atît de amărît ca în timpul cînd eram prăbuşit, fiindcă m-am putut crampona din nou de lucrul meu. Sînt chiar surprins că în ciuda tuturor stînjenelilor mele fizice, nimic nu mi se pare a fi în măsură să-mi împiedice ascensiunea pe scara popularităţii. Sînt mulţumit că meseria mi-a învins boala. Dar, fericit ?

Ca să fiu fericit, ar fi trebuit să fiu făcut dintr-un astfel de aluat încît să-mi îngăduie să cînt pînă la istovire şi să

Scanned with OKEN Scanner

trăiesc la fel. Vreau să spun că, cu toată grija celor de acasă de a mi se face viaţa plăcută, cu greu mă împăcam cu toate aceste opreliști. Drama mea este că instinctele îmi pretind mult mai mult decît îmi îngăduie chibzuinţa. Sînt o combinaţie tare caraghioasă. Un amestec ciudat. Sînt pasionat din fire şi cumpătat prin moştenire. Pasionat dinspre tată şi chibzuit dinspre mamă, aşa cred. Veşnic zburdînd pe marginea prăpastiei, dar întotdeauna cu un grăunte de minte în plus, care să mă împiedice să alunec. (Bat în lemn).

*

În timpul unui turneu în Sud, am cumpărat la La Bocca, lîngă Cannes, o căsuţă cu un loc împrejmuitor. Ca să am unde mă odihni vara.

Casa mea se va numi „La Louque".

Cine va putea explica vreodată de ce toţi artiştii, cînd încep să cîştige, n-au linişte pînă nu-şi complică viaţa cumpărînd o proprietate sau clădind-o într-un colţ depărtat de locul unde muncesc de obicei. E firesc ca un artist care-şi face cariera la Paris să-şi cumpere o casă prin împrejurimi, unde să locuiască permanent. Da. Dar cei care-şi fac cariera la Paris, şi construiesc însă ca mine şi ca atîţia alţii, pe Riviera, fac o mare greşeală. Ne închipuim că ne vom petrece acolo luni întregi, dar nu reuşim niciodată. În primul rînd sînt turneele şi tratamentele la băi, care-ţi scurtează vacanţele. Pînă la urmă, abia dacă apuci să-ţi petreci cîteva săptămîni dintr-un an în proprietatea care costă o avere şi-ţi căşunează fel de fel de griji.

Un artist trebuie să-şi aibă domiciliul permanent la Paris şi să-şi petreacă vacanţele, sau parte din vacanţe, acolo unde îi cere inima. Franţa e plină de locuri minunate, de privelişti încîntătoare, de hoteluri şi de hanuri pentru amatorii de mîncăruri alese. O bună maşinuţă şi bagaje puţine. Cu bani în buzunar, du-te unde te poartă vîntul! Şi cine te împiedică, dacă ai cu ce, să-ţi petreci vacanţele în străinătate? Lumea largă îţi întinde braţele. De ce să te simţi obligat să revii veşnic în acelaşi loc, numai fiindcă ai acolo o proprietate care-ţi înghite atîta bănet, încît te crezi dator să-ţi scoţi paguba?

Bineînţeles că-ntotdeauna îţi dai seama de asta prea tîrziu. Trebuie ca viaţa să te înveţe mai întîi că eşti mult

mai puţin fericit cînd ai prea mult, decît atunci cînd n-ai destul.

Dacă ar fi să-mi reîncep cariera, cred că n-aş mai încerca să mă înalţ prea sus.

Aş căuta să nu rămîn de căruţă, atîta tot.

Ceea ce tocmai v-am relatat privitor la casa unui artist, este ceea ce îmi şoptea mie înţelepciunea în clipa cînd scriam cele de mai sus. Dar inima şi mintea sînt două forţe prea adesea potrivnice, fiindcă azi, cînd cartea de faţă pleacă la tipar, am luat hotărîrea ca să păstrez casa de la La Bocca, în pofida tuturor frumoaselor judecăţi făcute anterior şi dincolo de ceea ce m-a învăţat experienţa.

Îmi spun :

Sînt jucător de jocuri de noroc, dar nu joc, sau aproape ; la acest capitol mă stăpînesc.

Sînt băutor, dar beau puţin sau nu prea mult ; şi la acest capitol mă stăpînesc.

Îmi stăpînesc în sfîrşit şi înclinările prea puternice care mă împing cu o atît de firească pornire, către oamenii excepţionali.

Îmi trăiesc viaţa tot stăpînindu-mă. Mă împotrivesc unei legiuni de ispite. Mă aprind, apoi chibzuiesc. Mă ambalez, apoi dau înapoi. Rămîn însă — pînă ce va interveni vreun accident definitiv — într-un soi de echilibru care pînă azi mi-a îngăduit să-mi strecor barca printre multe stînci primejdioase şi balauri marini care mă pîndeau cu gura larg deschisă, cu speranţa că vor înghiţi copilul.

N-am patimi care să mă macine, fiindcă nu îngădui nici uneia din ele să puie stăpînire pe mine. Hotărăsc aşa dar ca „La Louque“ — casa mea din La Bocca — să le înlocuiască pe toate. Va fi micul meu rai, portul binecuvîntat şi descopăr destule motive sentimentale puternice ca să stărui în acest gînd.

Proprietatea aceasta a fost botezată simplu „La Louque“, cu numele pe care inima noastră de copii îl născocise pentru mama noastră adorată. Nu te poţi despărţi de o casă care poartă un asemenea nume. Dimpotrivă ! Faci din ea un templu, un lăcaş al amintirilor... un loc unde toate vor trebui să fie astfel chibzuite, gîndite, ca să se simtă sufle-

Scanned with OKEN Scanner

tul locului. Faci din ea un cuib, încălzit de amintirile inimii. Un document al dragostei, un monument al recunoştinţei. Să vie arhitectul, decoratorul ! Acum, vreau ca munca mea să-i ofere o haină nouă. Să fiu mîndru de ea, de veşmîntul, de graţia ei. Să devină... viciul meu ! Îi voi prezenta ca pe vremuri, prietenii mei. Va fi un alt fel de a o mîngîia, de a o distra.

„La Louque“ să devină şi mai frumoasă !

Scanned with OKEN Scanner

DESPRE UN REGE

Trebuie să-i fac un loc cu totul deosebit în această carte regelui, pe care l-am simţit cel mai aproape de inima mea de om din popor. Să-i cer îngăduinţa de a-l lua de mînă ca să vi-l înfăţişez.

Ridic capul mîndru şi vi-l prezint :

Prietenul meu, Alphonse al XIII-lea, regele Spaniei. Dansasem cîndva împreună cu Mistinguett în faţa lui şi a reginei, la Hotel Ritz, în cursul unei serate, cînd glanţul societăţii pariziene îşi dădea mîna cu glanţul societăţii spaniole. Îmi amintesc că la gala aceea, se mai aflau în culise şi Sacha Guitry şi Yvonne Printemps, care trebuiau să joace un scheci ocazional.

L-am întrebat în şoaptă pe Sacha :

— „Spune-mi, te rog, domnule Sacha, am auzit că de obicei regele şi regina îi cheamă pe artişti, după spectacol, ca să-i felicite. Da ? Cum trebuie să mă port ? Cum să vorbesc ?

Atunci Sacha, amabil, mi-a explicat că unei Majestăţi trebuie să i te adresezi întotdeauna la persoana a treia. Mi-a exemplificat : „Majestatea voastră este prea bună... ; mulţumesc cu umilinţă Majestăţii Voastre... ; Oh da, Majestate... ; Da, de sigur, Majestate...“ Şi Majestatea Voastră în sus, Majestatea Voastră în jos...

Vocea solemnă a lui Sacha Guitry mă impresiona şi urmăream cu ochii holbaţi toate variantele de „Majestatea Voastră“ pe care le improviza, ca să mă facă să-nţeleg. I-am mulţumit după ce-a terminat şi am aşteptat, cu privirea redevenită liniştită şi serioasă, emoţiile ce vor urma.

Scanned with OKEN Scanner

Am fost inițiat că protocolul interzice celor care iau parte la o serată prezidată de Altețe să aplaude mai înainte ca măririle lor să fi dat semnalul. E de-nțeles că regii nu pot plezni din palme și tropăi din picioare strigînd „încă una, încă una", ca la „Folies Belleville". E știut, doar, ce naiba ! Lor nu le e îngăduit decît să pară ușor amuzați, politicoși și să aplaude din vîrful degetelor, fără prea mult zgomot. Atunci, asistența care le pîndește semnalul, începe și ea să-și mîngîie delicat buricele degetelor, cu cît mai puțin tărăboi cu putință, pentru ca murmurul degetelor regale să se facă auzit în tăcerea surdă.

Nu auzi pe nimeni rîzînd, nu auzi aplaudînd... Ai zice că joci în fața unor surdo-muți care nu sînt în stare să facă zgomot nici cînd aplaudă. E măgulitor, dar nu te încălzește.

După ce artiștii au făcut tot ce-au putut, în atmosfera aceasta oarecum înghețată, am așteptat să fim chemați pentru a fi prezentați.

Nu mai conteneam să tot înșir în șoapte fraze la persoana a treia ; abia isprăveam una că și începeam alta, căutînd tot felul de subiecte. Încercam să mă adaptez atmosferei regale. Degeaba încercam să-mi iau o înfățișare nestînjenită, căci simțeam că limbajul acesta de valet nu prea mi se potrivea. Că-ți stă bine sau nu, scumpul meu, va trebui oricum să te descurci, fiindcă, uite, ambasadorul Spaniei ne invită pe toți să le salutăm pe Altețele Lor Regale.

Mai întîi Sacha și Yvonne, care mi s-au părut că-s la largul lor. Ba, la un moment dat, mi s-a tulburat vederea : Sacha, care nu și-a scos grima, are un aer atît de măreț, iar regele — o înfățișare atît de firească, încît am impresia că regele Spaniei e cel care s-a machiat... Îmi revin însă repede și tocmai la timp, căci iată că trebuie să mă prezint și eu cu Mistinguett.

Mist e plină de naturalețe, de farmec firesc. Unde le-o fi învățat toate astea ? La Enghien ?

Acum e acum, „el" e pe cale... iertare... „El" e pe cale de a-mi adresa cuvîntul. Picioarele încep să-mi tremure. Îmi vine să-i cer voie să mă așez ; dar nu, nu se poate, nu-i cu putință să stau jos în timp ce regele îmi vorbește stînd în picioare. Ce idee !

— Ați dansat foarte frumos, domnule Chevalier.

Scanned with OKEN Scanner

— Maje... simt un nod în gît, îmi dreg vocea... Majestatea Voastră. Simt nevoia să rîd nervos, atît sînt de pătruns de înfăţişarea mea stupidă. Majestatea Voastră este prea bună...

Am fost la un pas de a spune trombon ![1]

— Dansul ce l-aţi executat părea atît de firesc şi totuşi, domnule Chevalier, sînt sigur că e greu şi obositor.

— Maje... încă un nod în gît: n-am noroc şi pace. Majestatea Voastră... toate gîndurile îmi sînt atît de concentrate pe acest Majestatea Voastră şi pe chestia cu persoana a treia, încît după fiecare Majestatea Voastră simt c-am îngheţat. Nu-mi mai vine nimic în minte, o prăpastie fără fund. Majestatea Voastră este prea... în sfîrşit dau peste un cuvînt nimerit... îngăduitoare.

Mă înşel oare? Mi-a zîmbit. A înţeles că mă simt la largul meu în scorţoşenia asta, ca un peştişor de acuarium într-o cutie de ţigări. Orice s-ar spune are o înfăţişare de flăcău cumsecade! Încep şi eu să-i zîmbesc, parcă limbajul privirilor ne apropie mai bine şi mai temeinic decît toate formulele astea convenţionale.

Surîsul acesta m-a eliberat. Nu mai ştiu dacă am respectat regula de a vorbi la persoana a treia, nu sînt de loc sigur. Dar pe măsură ce continuam să discutăm, el devenea tot mai firesc, astfel că am uitat de toate, de locul în care mă aflam, de poziţia lui, de lipsa mea de însemnătate... Izbucneam spasmodic cu cîte un „Majestatea Voastră", ca după cîteva clipe să uit cu totul de persoana a treia.

Mi-am revenit totuşi către sfîrşit şi, încordat ca pentru un salt primejdios, i-am plasat o „Majestatea Voastră mă măgulește".

Se vede că nici eu nu i-am făcut o impresie prea rea, fiindcă în 1925, cînd creasem *Valentine* la „Casino de Paris", acelaşi ambasador al Spaniei, domnul Quinones de Léon, m-a rugat din nou să cînt ultimele şansonete, de data asta la Ambasada Spaniei, la o serată unde, în jurul Majestăţilor Lor, se găseau adunaţi: Poincaré, Briand, toţi unşii politici ai timpului, printre care şi ultimul, dar nu şi cel mai neînsemnat, Edouard Herriot.

L-am prevenit pe domnul Quinones de Léon că noile mele cîntece, care cuprindeau: *Dites-moi, M'sieur Cheva-*

---

[1] În franţuzeşte, un amuzant joc de cuvinte: „prea bună" (trop bonne) se pronunţă aproape identic cu trombon (trombone).

lier, pe care îl cîntam împreună cu Yvonne Vallée, şi mai cu seamă *Valentine*, aveau o latură nu tocmai protocolară... E vorba, cel puţin de nişte sîni.

Ambasadorul a replicat ferm :

— Dimpotrivă, e perfect, Regelui îi plac nespus chestii din astea... Sîni... sîni... e franţuzesc... e popular... Alteţele lor vor fi încîntate...

Serata a avut loc într-adevăr, cu aplauzele tăcute, obişnuite în astfel de locuri. Cîntam *Dites-moi, M'sieur Chevalier* cu aceeaşi priză asupra publicului, pe care aş fi avut-o dacă m-aş fi găsit singur în vîrful Turnului Eiffel, iarna, la cinci dimineaţa. Regele şi regina zîmbeau totuşi.

Încep *Valentine*.

Aici intervine un fel de dramă, despre care îmi voi aminti cît timp îmi va mai fi dat să umblu la sertarul cu amintiri.

Primul cuplet o pornea aşa :

Îţi reaminteşti întotdeauna de prima iubită
De la a mea mi-a rămas o amintire tulburătoare
Într-o zi de ploaie
Ne-am plăcut
Şi ne-am plăcut apoi tot mai mult.
Am întrebat-o cum o cheamă şi mi-a spus „Valentine"
Şi cum trecea în fiecare zi pe strada Custine
Am luat acelaşi drum
Apoi i-am luat mîna
I-am luat totul pînă la urmă

Refren

Avea picioruşe drăgălaşe
Valentine, Valentine,
Şi mai avea şi nişte sînişori
Pe care-i mîngîiam, îi pipăiam uşor
Uşor, uşor, uşurel...

În această clipă privirea mi-e atrasă spre colţul unde se găsea Edouard Herriot. Ce se petrece oare ? E o frămîntare acolo. Mă cuprinde îngrijorarea... Mi-era teamă de cuvîntul „sîni", teama de a supăra, de a greşi, de a fi vulgar... Edouard Herriot părea să fi reacţionat la cuvîntul

Scanned with OKEN Scanner

„sîni“, într-un chip care îmi prevedea sfîrșitul. Și, tot repetînd refrenul, o lume de nenorociri mi se perindă prin minte.

Avea o bărbie mititică

(Dacă Herriot e atît de contrariat, se vede c-am făcut vreo boacănă din acelea care-l desființează pe un artist. Aproape o lezmajestate).

Valentine, Valentine

(Acum știam, știam bine. De ce ambasadorul nu m-a ascultat cînd a fost vorba de „sîni“ ? Și pe dînsul au să-l dea pe ușă afară. Bine o să-i mai prindă în carieră...).

Și afară de picioruşe, de sînişori
Și de micuța ei bărbie

(Chiar că și aveam nevoie să cad în capcana asta... Of, of, of ! ! Regii cu regii și cei de rînd cu muritorii de rînd. Ah ! băieții mei de pe intervale care stau în picioare, băieții mei de la galerie... Îmi trec prin minte fulgerător ! Ah, ăștia n-ar face nazuri pentru un biet sînișor.)

Era creață ca o oaie

Cît a durat al doilea cuplet și refren, o sudoare rece se porni să-mi țîșnească prin toți porii, pînă și pe pleoape și în găurile urechilor. Asemenea celor ce se înecă, îmi trecu pe dinainte toată viața, toate bietele mele frămîntări. Nu zău, cine naiba m-a pus să mă bag în ghiveciul ăsta ? Asta ca s-o închei cu o astfel de belea. Măcar să mă-nvăț minte să nu-mi mai urlu în gura mare pasiunea mea pentru sîni. Priveam năucit spre toate aceste chipuri reprezentative și atît de importante și căutam să le descopăr în priviri dezaprobarea pe care o dezlănțuise Herriot, care, își trăsese capul între umeri, ca pentru a spune : „Ce-a avut îndrăzneala să cînte individul ăsta ! Băiatul ăsta se vede că-i nebun ! Să înșire atîția sîni în fața reginei !“

Cît privește pe cei doi regi... nu mai îndrăzneam să-i privesc, nici măcar pe deasupra capetelor lor. Eram convins că jignita lor privire m-ar fi împietrit pe loc.

Cel de-al treilea cuplet, l-am cîntat ca orbii, cu privirile la un metru de-asupra capetelor distinsei asistențe,

Scanned with OKEN Scanner

atras totuşi, dintr-o sadică nevoie de a mă scufunda în nenorocire, de colţul din care Herriot părea gata să-mi acorde, în mod oficial, diploma stupidităţii naţionale celei mai desăvîrşite.

Ah, nu ne-a trebuit mult ca s-o ştergem englezeşte după acest catastrofal triumf.

Încă ud leoarcă de ruşinea transformată în sudoare, o şi pornisem cu Yvonne spre casă, înfierbîntat şi agitat, de parcă toată poliţia spaniolă s-ar fi aflat pe urmele mele ca să mă înhaţe. Masa de seară, singuri, faţă în faţă cu Yvonne, ar fi putut servi de minune ca subiect de natură moartă pentru un pictor cu preocupări funebre.

În zilele care au urmat, n-am auzit vorbindu-se nimic despre toate astea, deşi aşteptam resemnat să văd că a izbucnit scandalul, ori de cîte ori deschideam dimineaţa ziarul.

Cu litere mari ! Maurice Chevalier insultă monarhia. Într-o seară, sînt anunţat că soseşte ambasadorul Spaniei la mine în cabină. Bravo, îmi zic, cu un sentiment de nădejde, uite că încă nu l-au arestat. E şi asta ceva... Mă aştept totuşi să-mi declare că din vina mea e silit să-şi caute altă meserie. La asta mă aşteptam sau poate la altceva, dar în nici un caz la ceva bun...

Ambasadorul intră calm, în sfîrşit, atît de calm cît poate fi de calm un spaniol calm, cînd este calm, şi-mi întinde un pachetel cu cuvintele :

— Cu salutările Majestăţii Sale Alphonse al XIII-lea.

Îi scormonesc cercetător privirile, fără să descopăr nimic din ce mă temeam să găsesc.

Deschid pachetul : un foarte elegant port-ţigaret cu semnătura regală gravată în interior.

Îmi trebuie un răstimp pînă să înţeleg ce se întîmplă, apoi îndrăznesc :

— Aşadar, domnule Ambasador, Majestăţile Lor nu sînt supărate pe mine ?

— Supărate ? De ce ?

— De a fi cîntat *Valentine* şi de a fi supărat pe toată lumea cu sînii ei... Vă amintiţi de altfel, că dumneavoastră m-aţi îndemnat s-o fac.

— Oh nu, domnule Chevalier, dimpotrivă, toată lumea era încîntată, oaspeţii, regina... Cît despre rege... (coborî glasul de parcă cele ce urmau deveneau secrete de stat...)

Scanned with OKEN Scanner

mi-a spus după aceea c-ar ţine mult să aibă şi el cîntecul, ca să-l înveţe.

Am ţinut să dezleg şarada pînă la capăt.

— Dacă-i aşa, domnule ambasador, pentru ce domnul Edouard Herriot s-a luat cu mîinile de cap în clipa cînd mi-am arătat primul sîn ?

— Nu mai spuneţi ? Dar n-a remarcat-o nimeni, credeţi-mă. O, nu, vi s-a părut, domnule Chevalier... Sînt sigur că domnul Herriot n-are nimic împotriva sînilor Valentinei. Sînteţi victima unui exces de imaginaţie. Poate vă simţiţi obosit...

Cu o amabilă strîngere de mînă, plecă, lăsîndu-mă năuc, rostogolind în cap idei tulburi şi încîlcite. Mi-a trebuit cel puţin o săptămînă pentru a simţi că am revenit la matcă. Furtuni de intensitatea acesteia îmi pun creierii în fierbere pentru un timp pe care nu sînt în stare să-l prevăd, pînă în dimineaţa în care mă trezesc cu necazul mistuit şi pregătindu-mă instinctiv pentru următoarea lovitură ce-o voi primi pe scăfîrlie.

L-am revăzut... iertare... Am revăzut pe Majestatea Sa Alphonse al XIII-lea la Lausanne, unde m-am dus să lucrez în decembrie 1940. M-a chemat de cum am sosit, şi într-un restaurant al oraşului mi-a făcut marea cinste de a-mi afirma deschis, ca de la egal la egal, simţămintele sale pentru Franţa şi nezdruncinata lui încredere în destinele ei. L-am părăsit cu inima tulburată şi plin de recunoştinţă pentru cuvintele lui.

În aceeaşi seară, a venit să mă audă cîntînd într-o sală de cartier a încîntătorului oraş elveţian. Şi-a ocupat locul printre mici negustori şi meseriaşi. Era tot atît de natural şi părea tot atît de la largul lui ca şi la ambasada Spaniei din Paris, înconjurat de obişnuiţii săi.

Ochii noştri s-au întîlnit de mai multe ori, iar expresia îi era atît de prietenoasă, încît aş fi fost gata să fac pentru el minuni.

A doua zi, după plimbarea de dimineaţă, am dat din nou de el. Tocmai ieşea din hotelul Beau-Rivage, însoţit de o foarte tînără şi foarte frumoasă femeie.

Mi-a spus pe nume, zicînd :

— Maurice... Ai fost minunat aseară... Eşti în formă, Maurice, cu totul în formă...

Scanned with OKEN Scanner

Omul acesta înalt şi frumos, acest chip viril şi deschis, timbrul acesta... Am fost la un pas de a-i răspunde, trăgînd cu coada ochiului către frumoasa lui însoţitoare :

— Hm, crede-mă, Alphonse, nici de tine nu mi-e ruşine...

Două luni mai tîrziu se afla din ziare moartea lui.

Veste tristă şi de necrezut.

Şi nu cred să fi existat în Spania mulţi vlăjgani bruni, mai mişcaţi, decît a fost un oarecare *caballero* blond, născut în Ménilmontant, în al douăzecilea arondisment, Paris.

*

Un om cu adevărat din popor nu se poate niciodată înţelege pe de-a-ntregul cu aşa-zişii oameni de lume. Aceştia sînt prea sătui, prea siguri pe preferinţele lor, pe gusturile lor. Nimic nu-i miră, nici nu-i emoţionează. Entuziasmul li se pare lipsă de educaţie. Admit, recunosc, dar toate astea au prea puţină importanţă. Ei n-au habar de ceea ce se petrece în sufletul unui om simplu care este torturat de demonii creaţiei. Ei se limitează la a judeca, asemenea criticilor care nu sînt ei înşişi autori, de sus. Un pic dispreţuitori. Pentru ei orice artist nu-i decît un măscărici, orice comic sau şansonetist, o paiaţă în solda lor, pe care o admit sau o resping, cu un gest plictisit.

Scanned with OKEN Scanner

CU DIRECȚIA HOLLYWOOD

În 1926, mă căsătorisem cu Yvonne Vallée. Dar după cîtva timp, mi-am dat seama că viața mea intimă cu Yvonne nu mai răspunde la ceea ce sperasem în ziua cînd, convins că mă prind cinstit în joc, i-am dat numele meu...

Nu știu pe cine să învinuiesc. Pe ea? Pe mine? Să-mi învinuiesc meseria? Fapt este că traiul nostru în comun e pe cale de a deveni pur și simplu un infern și că singurele clipe de care mă mai bucur sînt acelea în care-mi văd de profesie, pe scenă. Singurul loc în care mă simt bine. Sînt doi oameni în mine!

Și cu toate astea, i-am rămas credincios. Dar nu reușesc, orice sforțare aș face, să-i dau acea încredere strict necesară înțelegerii între doi soți. Destinul, care mă ajută să reușesc atît de bine în profesie, ne interzice să trăim în pace în căminul nostru.

Încă o dată, sînt gata să pun această tristă înfrîngere pe socoteala propriei mele stîngăcii. Probabil că nu m-am priceput să-i îmblînzesc, așa cum ar fi trebuit, temperamentul ei predispus, poate în mod prea deosebit, la bănuială. Faptul de a mă simți atît de nedrept supravegheat m-a determinat — poate — să devin eu însumi, printr-o reacție a masculului, exagerat de susceptibil. Se pare că Platon a spus că bărbații și femeile sînt jumătățile unui aceluiași fost trup, care se caută de-a lungul veșniciei. Cînd cele două jumătăți se potrivesc întocmai, e Amorul Ideal. Întîlnirea cerească!

E de crezut că Yvonne și cu mine am căzut unul în brațele celuilalt fără să ne gîndim prea mult înainte... Baro-

Scanned with OKEN Scanner

metrul probabil că era la furtună în acea zi. Şi totuşi, aşteptasem atît de multe de la noi, în dorinţa şi în nevoia mea de o caldă dragoste reciprocă. Păream totuşi o pereche atît de reuşită, atît de potrivită ! Nu ne mai rămîne deci decît să continuăm să jucăm, faţă de alţii şi faţă de noi înşine, comedia fericirii.

Deşi sînt cel mai invidiat dintre actori, duc o viaţă plină de deznădejde. Nu ştiu ce să fac, să divorţez ? Nu mai e posibil. Să duc mai departe această viaţă ? Jalnic ! Şi apoi, cred că ceea ce mă scufundă cel mai adînc în această regretabilă nehotărîre, e că am o teamă bolnăvicioasă de a mă trezi singur. Tremur la gîndul că nervii mei să n-o ia din nou razna, în faţa răspunderii de a fi silit să fac singur faţă tuturor primejdiilor ce-l hărţuiesc pe un personaj atît de popular. Yvonne nu e fericită nici pe departe. În ce mă priveşte, am senzaţia că mă înec.

Şi cînd te gîndeşti că toţi cei ce vin în fiecare seară să mă asculte mă invidiază, probabil. Genul meu e atît de vesel : înfăţişez un personaj atît de optimist, atît de stăpîn pe soarta lui ! Biată făptură !

— Vă caută un domn care spune că-i domnul Thalberg, directorul lui *Metro Goldwin Mayer*, din Hollywood. Vrea să vă vorbească. E însoţit de o femeie foarte frumoasă.

— Thalberg ? Nu-l cunosc. În sfîrşit, să intre.

Apare un om extrem de tînăr, aproape sfios, însoţit de o femeie pur şi simplu încîntătoare.

Nu ştiu de ce nu-i iau în serios. El îmi spune că ar fi dispus să facă cu mine o probă, ca să-şi dea seama dacă sînt fotogenic : în acest caz, poate c-ar fi în măsură să-mi propună un angajament pentru Hollywood. Oarecum enervat, îi răspund că am depăşit faza probelor la angajare. Eu sau sînt angajat sau nu sînt, dar propunerea de a mă supune mai întîi unei probe mi se pare de-a dreptul umilitoare. În gînd îmi spun că-şi dă aere şi că nici pe departe nu are importanţa pe care şi-o arogă. El pleacă liniştit şi abia atunci Max Ruppa, care de cîtăva vreme mă întovărăşeşte în calitate de secretar, îmi spune grozav de emoţionat :

— Dar bine, Maurice, înseamnă că nu-ţi dai seama că l-ai repezit pe cel mai important om al cinematografiei americane : Irving Thalberg şi că femeia care-l însoţeşte e soţia lui, Norma Shearer ! ! !

— Ce face ? Acest băieţandru e chiar atît de important în America ? Fugi repede după el, Ruppa ! Cere-i scuze

Scanned with OKEN Scanner

din partea mea. Spune-i că s-a făcut, că voi face mîine o probă şi că nu-i pretind altceva decît să-mi dăruiască pozitivul, dacă afacerea nu se va încheia. Să-l păstrez ca amintire.

A doua zi, într-un studio din Vincennes, am fost filmat mergînd, aşezîndu-mă, surîzînd. Din faţă şi din profil. Operatorul era american şi călătorea cu Thalberg numai pentru a fotografia noile personalităţi pe care marele patron le socotea demne de o mică probă. A doua zi, am fost invitat să „vizionez" materialul şi am fost plăcut surprins să constat, pentru prima oară, că am un chip acceptabil pentru ecran. Cîteva probe anterioare mă descurajaseră cu totul în ce priveşte şansele mele pentru cinema.

Cu toate astea, nu ne-am înţeles pentru semnarea contractului şi am reţinut, după cum ne-am învoit, proba.

În sală se află astă seară Jesse Lasky, directorul lui *Paramount Pictures.*

— Ei şi ? Puţin îmi pasă ! ! !

Ceea ce nu m-a împiedicat ca, douăsprezece ore mai tîrziu, să am în buzunar un contract semnat în regulă pentru a pleca să fac un film, cu drept de opţiune pentru un contract îndelungat în studiourile *Paramount,* la Hollywood. Totul s-a petrecut cu o viteză de necrezut.

După ce m-a auzit cîntînd în englezeşte, Lasky venise la mine, în cabină. Cinematograful vorbitor începuse să fie cunoscut. Prevedea c-am să izbutesc din plin fiindcă vorbeam engleza şi ar fi vrut şi el să mă determine pentru o probă de film...

— Nu vă mai osteniţi, domnule Lasky, am una pe care am făcut-o de curînd... Abia de două săptămîni.

— Veniţi să mi-o arătaţi mîine la unsprezece.

La amiază eram în posesia unui contract pe şase săptămîni cu opţiune, datorită unei probe făcute de concurentul său Thalberg, de la *Metro Goldwin Mayer.* Călătoria plătită dus şi întors, de la Paris la Hollywood, pentru Yvonne şi pentru mine.

Începînd din acea zi, publicitatea americană m-a luat în primire, iar Lasky şi cu mine am fost fotografiaţi şi am dat interviuri despre tot ce vrei şi ce nu vrei.

Conform metodelor obişnuite la Hollywood s-a cheltuit o sumă enormă pentru ca debuturile mele în a şaptea artă să fie cît mai răsunătoare cu putinţă. Supeuri cu criticii, cu artiştii, au fost date în cinstea mea şi oferite de firmă.

Scanned with OKEN Scanner

Discursurile de rămas bun mi-au fost ţinute de către personalităţile cele mai de seamă ale profesiei.

La ultimul angajament ce-l aveam la Apollo, numărul parizienilor veniţi să aplaude o ultimă oară personajul senzaţional în care mă transformasem prin voinţa firmei Paramount a fost atît de mare, încît s-au strivit între ei.

Yvonne şi cu mine, prinşi în mijlocul acestui vîrtej publicitar, păream că sîntem luaţi pe sus ca pe un covor fermecat ; totul mi se părea strident şi fără măsură.

— La revedere, Maurice !

— Noroc, Maurice !

— Să ne revii, Maurice !

Gara Saint-Lazare e neagră de lume. Fulgere de magneziu. În drum spre New-York şi Hollywood.

Sînt prins într-un iureş, în care mă simt ca şi exploatat prin procedee ce mă depăşesc şi mă jignesc.

Dacă nu reuşesc, Dumnezeule... Ce prăbuşire... Ce reîntoarcere penibilă !

Înainte de a pleca, am revăzut-o pe mama. Biata bătrînă, deşi atît de obosită, surîde, mîndră de tot ce mi se-ntîmplă.

Trenul porneşte printr-o mare de chipuri, dintre care unele sînt ale unor vechi cunoştinţe.

Totul e înecat de flori, de coşuri, de jerbe şi buchetele. Şi cărţi de vizită şi urări. Îmi reamintesc recentele mele plecări în turneu : singur la gară, sau poate cu vreun camarad venit să-mi spună la revedere ; sosiri jalnice la Perpignan sau aiurea ! Şi dintr-o dată, popularitatea asta nebună ! Atîtea inimi de francezi pradă emoţiei... şi asta fiindcă plec în America să filmez. Dar mai încet ! Să filmez ? Să-ncerc să filmez ! Nimic precis, nimic asigurat. O încercare... o opţiune : atît ! Dacă nu merge, mi se iau înapoi toate coşurile, jerbele, buchetelele. Dacă nu izbutesc, pot să-mi pun pofta-n cui de a face calea-ntoarsă în acest apartament princiar. Voi avea o cabină de simplu pasager şi nimic mai mult. De ajuns de bună pentru mîrţoaga care-aş fi din nou.

Îmi dau perfect seama de toate astea, însă zarurile au fost aruncate. Nu-ţi rămîne decît să vezi ce iese şi să te resemnezi.

Mi-am îmbrăţişat prietenii ; vaporul se îndepărtează de Hâvre. Pămîntul Franţei rămîne în urmă. Gîndul mă duce

Scanned with OKEN Scanner

la Georges Carpentier cînd a plecat în America să se lupte cu Dempsey. Prefer meseria mea, decît a lui. Căderile sînt mai mult morale şi mai puţin brutale. Haide ! Smulge-te din gîndurile astea ce te copleşesc.

Iată-mă în smoching, pentru a cina la masa comandantului, într-o superbă sufragerie, cu o mulţime de oameni, cei mai de seamă dintre călători. Şi, dă-i înainte cu o conversaţie plină de sofisticării. Ah ! iată un cuvînt pe care-l voi auzi adesea de aici încolo : sofistică ;... „sofisticat" ;... Se pare că noi, latinii, parizienii, toţi, sîntem sofisticaţi. A fost necesar să mi se explice ce înseamnă asta. Habar n-aveam de acest cuvînt. Dar, mai ales în viitor, nu mi-e îngăduit să dezamăgesc pe nimeni. Va trebui să mînuiesc sofistica din plin. Nu mi se potriveşte chiar de loc, dar sînt deja prins într-o mulţime de chichiţe care nu mi se potrivesc nici măcar atît şi nu mai îmi stă în putinţă să-mi frînez paşii ce mă poartă într-o hoinăreală vrăjită şi primejdioasă.

Ei ! Voi vedea. Voi încerca. Oricum, nu puteam respinge norocul ce-mi dădea brînci. Ce mi se poate întîmpla ? Să-mi frîng gîtul ? Ei şi ? Mă înapoiez în Franţa. Doar n-o să răsară un geniu numai în trei luni, nu ? Îmi voi regăsi deci locul pînă la urmă ! Chit că voi fi în frunte în Franţa, chit că voi fi al doilea şi chiar al zecelea, tot e mai mult decît speram pe vremea cînd idealul meu nu era decît să ajung să ciupesc zece franci pe zi. Am totul de cîştigat şi nimic de pierdut. Trebuie să-mi iau inima în dinţi. Nu se taie capul unui cabotin care-ncearcă marea cu degetul. Îl faci pachet şi-l trimiţi în ţară. Nu voi fi primul care să-şi rupă picioarele în S.U.A. Şi ăla ? Şi ăsta ? Şi ăia ? O puzderie, şi nici nu i-a înebunit expedierea acasă ! Ce vorbă ! Ba s-au înapoiat răcnindu-şi succesul, triumful lor răsunător în America. Iar după cîtva timp şi-au reluat ocupaţiile în Franţa, ca şi cum nimic nu s-a întîmplat. Numai iniţiaţii ştiu, că dacă toţi aceştia nu s-au mai înapoiat acolo, e că nu li s-a mai propus ; şi dacă nu li s-a mai propus e pentru că... Totul e cît se poate de simplu !

Direcţia lui *Paramount* a organizat la Waldorf Astoria o serată la care sînt invitate toate numele mari din New-York : artişti, gazetari, directori. Voi fi prezentat tuturor, iar la desert, voi fi silit să mă caţăr pe o scenă, pentru a cînta cîteva şansonete.

Scanned with OKEN Scanner

După cină, Louis Aubert, un mare producător francez din acea vreme, care de altfel niciodată nu mi-a propus să filmez în Franța, se ridică pentru a-și exprima întreaga lui nădejde în ce privește succesul meu în America : că eu reprezint întruchiparea mahalalelor parisiene... și că nu-i îngăduit nimănui să mă falsifice... să mă altereze... că să rămîn pur. În sfîrșit, că mă cedează americanilor, dar că-i este atît de frică !

Pentru a încheia, se ridică Richard Dix. S-ar spune că a băut un pic peste măsură. Îmi ține un discurs în care, contrariu a tot ce s-a spus în astă seară, mă sfătuiește să nu mă-ncred cuvînt cu cuvînt în elogiile pline de dragoste pe care direcția lui *Paramount* mi le face, ba dimpotrivă, să fiu în gardă față de toți și să nu le acord nici o încredere. S-a făcut o tăcere de gheață. În grabă mă ridic. Le mulțumesc în chipul cel mai simplu și alerg cît pot de repede spre locul de sacrificiu, vreau să spun pe scena unde pianistul și-a și ocupat locul. Să se termine o dată !

Oamenii se instalează confortabil, își aprind țigările, mă privesc mai de grabă cu curiozitate decît cu simpatie. Prea s-au spus multe despre mine. Se tem să nu fi fost trași cumva pe sfoară.

Din instinct, o strălucită idee îmi vine în ajutor. Le explic, pe englezește, fiecare cîntec, mai înainte de a-l cînta în franceză, iar păsărească mea îi distrează, făcîndu-i cît de cît să înțeleagă despre ce va fi vorba.

Și mi-am spus întotdeauna de atunci că datorez începutul succesului meu în America tocmai acestei fericite inspirații, căci încă din primele clipe n-a mai rămas nici pic de îndoială în privința reușitei. Aduc S.U.A.-ului cîntece pe care ei nu le cunosc și un fel de a cînta pe care nu l-au bănuit niciodată. Ceva nou ! Ei îi au pe Al. Jolson, Harry Richman, Georgie Jessel, excelenți cîntăreți populari cu voci superbe și de un dinamism excepțional. Dar felul meu de a cînta, simplu, fără de farafastîcuri, nu-l au. O simt în seara asta ! Am izbit-o ! ! !

Iar flori, iar manifestații fierbinți și strîngeri de mînă. O fanfară cînta Marsilieza. Simt instinctiv că se cam sare dincolo de cal. Sînt cumplit de încurcat. Ce-i de făcut ? Ai intrat în horă, joacă atunci... *Marvellous ! Wonderful !* Consulul Franței din Los Angeles este și el prezent. Are

un aer foarte înțelegător. Un mic surîs îi joacă în colțul gurii, văzîndu-mi stinghereala. Tot ce se întîmplă de la sosirea mea în S.U.A. e atît de deosebit de tot ce mi s-a întîmplat în carieră, din ziua cînd am început să vînd lumii șansonete! Altele sînt căile aici și încă nu sînt pregătit pentru ele. Simt că-n sinea mea pleznesc. Tot silindu-mă să surîd politicos, îmi vine să plîng. Colțurile buzelor mele au și început să se strîngă spasmodic.

SOSIRE LA HOLLYWOOD 1928

Sîntem conduşi la hotelul „Beverly Welshire“ unde vom rămîne cîteva zile, în aşteptarea închirierii unui bungalow. Pentru a ajunge la el, trebuie să traversăm Beverly Hills unde zăresc case una mai încîntătoare decît alta. Domină stilul spaniol. Ni se indică cele locuite de vedete: Charlie Chaplin, Douglas Fairbanks (mi-a trimis pe vapor o telegramă de bun sosit), Emil Jannings, Lupe Velez, Clara Bow. De data asta, simt că mă aflu într-o lume deosebită. Numai auzindu-le numele şi mă revăd la Paris, minunîndu-mă în faţa tuturor acestor vedete în sălile de cinema.

Cînd te gîndeşti că acum le voi vedea de aproape, le voi vorbi! Emoţia m-a şi cuprins. Cei doi pe care aş vrea să-i cunosc mai de aproape sînt Charlie Chaplin şi Emil Jannings. Nu-i admiraţie ceea ce am pentru ei, ci o adevărată veneraţie. M-au răpit cu totul.

O spun şi celor ce mă însoţesc. Unul din trei, Harry d'Abadie d'Arrast, tînăr regizor de talent, mă întreabă atunci dacă nu mi-ar face plăcere să cinez chiar în seara aceea într-o deplină intimitate cu el şi cu Charlie Chaplin, care e prietenul său. Cum? Să... Să... Iată că mă bîlbîi! Crezi că se poate realiza?

Totul a decurs fără pic de fasoane. Chiar în aceeaşi seară, d'Abadie d'Arrast ne-a luat de la hotel, conducîndu-ne în drăgălaşa dar totodată modesta lui locuinţă. Şi pe cine vedem apărînd, cîteva clipe mai tîrziu, singur? Pe el... omuleţul ăsta genial, pe care o lume întreagă îl adoră. Ne aflăm într-un mic salon. Se fac prezentările. În timp ce ne priveşte, el nu încetează de a ne surîde binevoitor,

Yvonnei şi mie. Eu am amuţit pur şi simplu şi-l privesc stăruitor. Îmi dau seama că trebuie să-i par cumplit de nătîng şi totuşi nu sînt în stare să scot un singur cuvînt. Muţenia mea persistă, devine penibilă. Ce naiba, trebuie să găsesc ceva să-i spun.

Într-un tîrziu, mă urnesc, cu o voce pe care nu mi-o recunosc :

— Nu că de obicei aş fi grozav de inteligent, domnule Chaplin... Dar sînt atît de emoţionat de a mă găsi faţă în faţă cu dumneavoastră, încît simt că mi-a fost gîtuită şi puţina deşteptăciune pe care o am... Vă asigur... Daţi-mi răgazul să rumeg, să mă obişnuiesc cît de cît cu ideea că vă am în faţa mea şi veţi constata apoi că în ciuda tuturor aparenţelor, nu-s chiar atît de jalnic pe cît par.

Dezarmat, am dat cărţile pe faţă ! Atitudinea lui e plină de amabilitate şi se interesează de profesiunea mea de cîntăreţ, despre speranţele mele în legătură cu America. Cine m-a sfătuit să vin ? Am filmat vreodată în Franţa ? Da, dar în filmul mut şi nici n-am fost prea reuşit. Am venit aici cu gîndul că cel vorbit va fi poate mai pe măsura mea.

Dintr-o dată îmi dau seama că am atins un punct sensibil. E îngrijorat. Marele Chaplin e conştient că cinematograful se află la o cotitură cum n-a mai fost vreodată... El e invulnerabil în filmul mut. Dar va fi acelaşi în cel vorbit, cu toată concurenţa marilor actori comici care au şi început să se ivească în toată lumea ? Deocamdată, mai e în aşteptare. Nici el singur nu ştie care va fi poziţia pe care o va lua. Niciodată n-a vorbit şi nici n-a cîntat în film. Aşa că va vedea. Va vorbi ? Nu va vorbi ?

Bineînţeles că nu mi-a spus nimic din toate astea, dar ochii lui şi mai ales felul de a întreba şi de a se informa sînt atît de grăitoare. Pare un mare conducător de oşti, care se informează asupra metodelor de luptă ale armatelor vrăjmaşe.

N-are decît patruzeci de ani şi totuşi părul lui stufos este complet alb. Discutăm, ajutaţi activ de d'Abadie d'Arrast, iar conversaţia noastră se învîrte în jurul vedetelor de cinema şi de teatru. Îţi lasă impresia că planează deasupra tuturor acestor probleme. În adevăr, cu greu îi poţi pătrunde gîndurile. Nu-i un individ uşor de sondat. Ceea ce-i însă absolut sigur e că nu-i nici pe departe omuleţul pe care ţi l-ai putea închipui, judecîndu-l după filmele

Scanned with OKEN Scanner

în care l-ai văzut. Individul nu-i deloc liniar. Genial şi tot ce vreţi să mai credeţi despre el, dar cumplit de complicat, mistuit de complexe. Iată-l acum atacînd teme politice, probleme internaţionale, materii despre care eu n-am habar şi nu pricep o singură iotă. Nu-i pot ţine piept decît discutînd despre bucătăria noastră de fiecare zi, despre profesia noastră. Despre orice altceva, ar fi putut tot atît de bine să converseze cu el însuşi în faţa oglinzii ! În prezent, nu se află într-una din perioadele sale de dragoste. Abia de curînd s-a despărţit de Lita Grey Chaplin, o splendidă fată brună, pe care am auzit-o cîntînd într-un *music-hall* din New-York, săptămîna care a trecut. Dar nu amintim nici unul şi nici celălalt despre astea ! Serata se încheie. Exteriorizările noastre de simpatie au fost reciproce, dar pînă la urmă, n-aş putea spune că ne potrivim prea mult... Fiindcă eu sînt din cale afară de obişnuit, iar el cu totul neobişnuit.

Ne vom mai revedea pe la serate, dar voi simţi întotdeauna imensa prăpastie care se ascunde în spatele bineţelor noastre „Hello Charlie“ — „Hello Maurice“, însoţite de surîsuri generoase.

Turnez primul meu film. Scenariul începe cu o serie de scene pe malurile Senei, reconstituite în exterioarele studioului *Paramount*. O femeie, împinsă de mizerie, se aruncă în apă împreună cu copilul ei de vîrstă fragedă.

Interpretam rolul unui tînăr culegător de zdrenţe care, tocmai în acea clipă, trece pe acolo cîntînd. Aud zgomotul produs de căderea trupurilor în apele întunecate. Lucrurile se petreceau seara. Mă uit, aud gîl-gîlul pe care-l face apa... Dumnezeule !... Mă arunc, dar nu reuşesc să salvez decît copilul. Mama se înecase.

După cum vedeţi, începutul era vesel !

Pe copilul rămas orfan îl adopt, împărţind cu el sărăcăcioasa mea mansardă.

Vi le povestesc toate astea pentru a vă pune temeinic în temă asupra situaţiei complete, căci abia acum urmează o poveste, hai să-i spun amuzantă.

Pe parcursul filmului, puştiul — avea şase ani — cade pradă unei adînci disperări, amintindu-şi de mama sa. Eu încerc să-l consolez, îmbrăţişîndu-l părinteşte. Îi vorbesc cu blîndeţe, cu duioşie, broscoiul nu încetează să plîngă,

Scanned with OKEN Scanner

să-ţi rupă inima, încît neştiind cum să-l mai iau, îmi dă prin minte să cînt — numai pentru el — o şansonetă de succes care se numea : *Dites-moi, ma mère.* [1] Mă găteam în chipul cel mai caraghios cu jucării ridicole dintr-o panoplie de copil, cu cască şi cu puşcoci... Într-un cuvînt, făceam tot felul de coţcării, pînă ce micuţul înceta să plîngă, începînd să mă urmărească, mirat mai întîi, înveselit apoi, pentru ca pînă la urmă să cînte împreună cu mine cît îl ţinea gura, ba chiar să şi încalece pe spinarea mea cu ţipete de bucurie.

N-o să pretind că Victor Hugo în persoană a scris această scenă, pentru simplul motiv că încă nu fusese angajat la Hollywood. Dar aşa cum se desfăşura, îngăduia un joc cu care să emoţioneze pe oamenii din popor.

Scena în care cîntam şansoneta se desfăşura deci între acest ţînc şi mine. După cum v-am mai spus, îl ţineam îmbrăţişat, cu braţul trecut pe după umărul lui şi-i vorbeam duios — o, atît de duios ! — pentru a-l smulge din cumplita lui amărăciune.

În sfîrşit turnăm, după ce scena este repetată de mai multe ori şi pusă la punct, o primă oară...

Regizorul ne pretinde s-o luăm de la capăt. A doua oară.

Degeaba, tot nu merge.

Îngrijorat, îl întreb pe Dick Wallace ce anume şchioapătă. El mă ia de o parte şi-mi mărturiseşte convingerea lui că sînt pe cale de a fi dus de nas de acest ţînc.

— Cum, dus de nas ?

— Foarte simplu ! Puştiul e pe cale să profite de lipsa dumitale de experienţă în cinema, jucîndu-ţi o festă, tot atît de veche ca şi Hollywood-ul şi care constă din a se retrage puţin în urma partenerului, în aşa fel încît, acesta întorcîndu-şi capul pentru a-i vorbi în continuare, aparatul cinematografic nu-i mai prinde decît ceafa în fotografie, cu ecranul ocupat în prim plan de chipul celui care l-a tras pe sfoară. Ai înţeles acum ?

— Oh, Dick, crezi cu adevărat că micuţul ăsta ar fi în stare să joace o astfel de festă unei bătrîne catane cum sînt eu ?

— O să ne lămurim pe loc.

---

[1] Spune-mi, măicuţa mea.

Scanned with OKEN Scanner

Regizorul îl cheamă pe copil şi-i explică cum fără să-şi dea seama s-a mişcat din locul precis, în care trebuia să joace scena. Să bage bine de seamă să nu se mai mişte de acolo, căci totul va fi acum reluat de la capăt, iar asta din vina lui.

Ai fi zis că îngeraşul e cumplit de mîhnit. Oh, n-a fost atent. E grozav de *sorry*.

Exact în acelaşi moment strengarul îmi joacă exact aceeaşi festă. Se retrage tiptil. Eu întorc capul.

— Stop ! strigă, scos din fire, regizorul.

Puştiul se face că nu înţelege.

Urmează o nouă repetiţie înainte de turnare, în care bineînţeles, ţîncul îşi păstrează în chip cinstit locul indicat.

Bine, reluăm. Se turnează.

Iată-l că plînge, că suspină, eu îi cuprind umărul, revărs balsamul duioşiei mele peste el *in english*. Micul corupt e gata să-şi înceapă retragerea, în timp ce eu cu braţul încordat de forţa ce mi-o dă umilinţa, la gîndul că sînt dus de nas de o asemenea potaie, îl oblig, cu braţul aproape tremurînd de efortul pe care-l fac, să rămînă pe loc în chipul în care i s-a indicat, astfel ca şi pe mine să mă poată prinde aparatul, măcar din profil.

Toată această dramă ascunsă, cabotină, învăluită de cuvinte duioase, compătimitoare, aş zice chiar materne, se consumă, cînd te gîndeşti, între un om în toată firea şi un ţînc de şase ani.

V-aţi convins — cred — că la Hollywood se-nvaţă a lupta pe viaţă şi pe moarte încă de la cea mai fragedă vîrstă şi că loviturile sub centură fac parte şi ele din educaţia artistică.

Filmul se terminase. Titlul englezesc era : *Innocents of Paris* şi *La chanson de Paris* pentru versiunea franceză.

Mare emoţie, mai ales pentru mine ! Astă seară, la *Paramount* din Los Angeles, în faţa unui veritabil public de mare oraş, urmează să aibă loc avanpremiera filmului *Innocents of Paris*. Se remarcă în sală, risipite prin public, unele stele *Paramount*, venite să-şi facă o părere despre debuturile noului franţuz. Toată conducerea este prezentă. Lasky, Zukor, Schulberg.

Yvone şi cu mine ne aşezăm separat de ei, în mijlocul publicului ! Începe proiectarea pe ecran. Îmi apare numele, care nu le spune absolut nimic. Nici mutra mea nu

Scanned with OKEN Scanner

s-ar zice că le spune prea mult. O sudoare rece mă cuprinde. După circa cinci minute, îl văd pe un fel de muncitor american, care se afla în faţa mea, că schimbă priviri de dispreţ cu însoţitoarea lui. *Lousy*, îl aud... ceea ce la noi înseamnă : să-ţi verşi maţele, nu alta. Primul cîntec, fără să le stîrnească chiar entuziasmul, se pare că le place ceva mai mult. Uite că încep să rîdă ! Capul de răţoi, care abia de curînd spusese *Lousy*, se pare că şi el mă găseşte pe gustul lui. Ba o dată a izbucnit chiar şi în rîs. Un rîs din toată inima, viguros, spontan. Sala se încălzeşte din ce în ce mai mult.

Cîntecul *Louise* e aplaudat. O, dar lucrurile se desfăşoară din ce în ce mai bine ! După două treimi din film, e neîndoios că sala şi cu mine sîntem prieteni. Finalul proriu-zis mai scade puţin, dar e din vina scenariului. În ce mă priveşte, am cîştigat bătălia. Despre asta, nu mai e nici o îndoială. La ieşire, directorii îşi exprimă părerea de rău că filmul nu e pe măsura revelaţiei ce li se pare că sînt. Adolphe Menjou se apropie de mine. Nu mai ştiu bine ce se petrece cu mine :

— Maurice, filmul nu e prea grozav. Dar, cu toate astea, dumneata vei reprezenta unul din cele mai mari succese ale unui artist francez, în America !

Nu-mi mai amintesc dacă i-am răspuns sau dacă i-am strîns numai mîna ceva mai tare. Ţin minte doar greutatea ce o aveam în acea clipă de a-mi înghiţi saliva.

După un răgaz în Franţa, reîntoarcere la Hollywood, unde mi se desface contractul pentru ca să semnez unul nou, triplîndu-mi-se salariul, în vederea celor două filme ce vor urma. Invitaţii peste tot, răsfăţuri. Mi se pare că în fond sînt consacrat cu mult prea multă uşurinţă ca mare as internaţional. Sincer spus, nu cred că merit asemenea demonstraţii.

Cei mai mari artişti îmi exprimă admiraţia lor.

Că aş fi unic... că aşa... că pe dincolo... eu care, sincer vorbind, îi găsesc pe ei toţi mult mai inteligenţi şi mult mai artişti din punct de vedere tehnic, decît pe mine ! Nu mai există în America un singur teatru, *music-hall*, cabaret sau cinema în care, fie un bărbat, fie o femeie, sau un copil, să nu mă imite cu pălăria mea de pai. E o adevărată dezlănţuire de entuziasm. E imposibil să mă aflu într-un loc public, fără ca să fiu ţinta unei manifestaţii de simpatie. Apoi *Marsilieza*. Şi iar *Marsilieza !*

Scanned with OKEN Scanner

Dau de puţin timp liber şi mă hotărăsc să cînt cîteva săptămîni într-o sală de pe Broadway.

Intenţionam să fac ceva mai deosebit decît producerea obişnuitului cîntăreţ de *music-hall*. Intenţionam să mă înham într-o combinaţie cu C. B. Dillingham, acest încîntător director new-yorkez, care mă mai angajase o dată pentru a juca *Dédé* în 1924, dar faţă de care nu mi-am respectat contractul, fiindcă mă îmbolnăvisem. Iată dar o formă elegantă de a-l despăgubi pentru această dezertare involuntară. Mă voi produce deci într-una din sălile sale: la „Fulton Theater", o sală nu prea încăpătoare, cam de o mie trei sute de locuri.

Intenţionam să împart spectacolul în două părţi. Una, cea dintîi, ocupată de o orchestră de jazz de prima mînă, iar a doua, eu singur, acompaniat din fosa orchestrei de muzicanţii care pînă atunci ar fi cîntat pe scenă. Vă imaginaţi?

E o formulă ambiţioasă şi primejdioasă, dar mă simt susţinut de o asemenea popularitate, încît prefer să bat fierul cît e cald şi să demonstrez, printr-o performanţă neobişnuită, soliditatea şi realitatea reuşitei mele în S.U.A.

Ce orchestră să aleg? Le trecem în revistă. Waring Pensylvaniens? Paul Whiteman? Ted Lewis?

Cineva mă întrebă dacă l-am auzit pe Duke Ellington, jazzul de culoare, care făcea să alerge tot Broadway-ul la „Cotton Club" din Harlem, cartierul de negri.

Da, l-am auzit. E extraordinar. Dar Harlemul e Harlem, iar Broadway e Broadway. Duke Ellington n-a trecut nici odată bariera care desparte pe negri de albi şi, în consecinţă, n-a cîntat niciodată pe vreo scenă de pe Broadway. A stat tot timpul zăvorît în Harlemul său. Ce efect ar avea orchestra lui, timp de o oră întreagă, într-o sală de albi, în centrul din Times Square?

Ce rezultate ar da o astfel de inovaţie?

Prevăd că va fi o lovitură senzaţională. Iau legătura cu Duke Ellington. Propunerea mea îl emoţionează, şi de fericire şi de spaimă în acelaşi timp.

Am căzut de acord, am semnat contractul şi întregul Broadway nu vorbeşte decît de această combinaţie artistică dintre Harlem şi Paris, realizată în plin centru al New-York-ului. Duke Ellington îşi va conduce în persoană orchestra, cînd în a doua parte a programului voi năvăli pe scenă, apărat numai de pălăria mea de paie. Am repetat

Scanned with OKEN Scanner

împreună, și momentul de surpriză trecut, mă obișnuiesc cu toate chipurile astea cu ochi mari albi și guri strălucitoare, care rîd cu expresie de copil, fără să priceapă o iotă din șansonetele franțuzești cărora le dau drumul una după alta. Duke Ellington, în picioare, cu privirea lui blîndă îndreptată ca un proiector asupra buzelor mele, mă antrenează cu ritmul lui viguros. Mă simt pătrunzînd pe două căi în inima publicului american.

Și iată premiera !

Locurile au fost vîndute dinainte pentru o săptămînă încheiată, iar articolele celor mai importante critici au fost prietenoase, încă de cînd mi-au fost anunțate spectacolele.

Într-un amestec de alămuri și de sunete sfîșietoare și trepidante, Duke Ellington și-a colorat realizarea cu adaosuri coregrafice. Trei dansatori, dintre care un copil, reușesc să-și merite, între două *blues*-uri, denumirea de *hot*. Sala, interesată, dar nu uluită, aplaudă mulțumită, deși fără un entuziasm adevărat. Încă se mai bîjbîie. O orchestră neagră, consacrată pe atunci drept unul din cele mai reputate jazzuri din lume, se aruncă aproape timid de pe trambulina lui „Fulton Theater", spre destinele ei, iar lucrul cel mai uluitor din toată istoria asta va fi faptul că această șansă i-a fost oferită de un țînțar de parizian, el însuși complet necunoscut de către americani, cîteva luni mai înainte.

În partea a doua a spectacolului, Duke și cu ai săi *boys* și-au ocupat locurile cuminți, iar anunțarea intrării mele în scenă, mi se pare, din culise, chiar și mie, o adevărată salvă de artilerie. Ce naiba or fi avînd alămurile lor ? Se aud ca niște zvîcnituri la fiecare sincopă, sau ca niște sincope la fiecare zvîcnitură.

Totul a mers ca pe roate, iar ora rezervată mie, un amestec de cîntece și de flecăreli, va trece ca nici cincisprezece minute, pentru a se încheia în ovații călduroase. Presa de a doua zi va fi favorabilă la unison. În fiecare seară lumea nu mai găsește bilete, iar mie, acest angajament reușit îmi va însămînța germenul ideii ce mă va urmări neîncetat de atunci : să ajung să fiu într-o bună zi tot programul — numai eu singur față în față cu publicul — să ridic calitatea zisă ușoară a șansonetei și să șlefuiesc pe acea populară, să mulțumesc publicul într-o astfel de măsură, încît să vie numai pentru mănunchiul meu de cuplete cu același imbold cu care se duce să vadă o revistă sau o

Scanned with OKEN Scanner

piesă de succes. „O seară Maurice Chevalier"... Poate că ţintesc cam sus. Viitorul mi-o va confirma sau nu, fixîndu-mă în locul pe care-l voi merita. Fiindcă nu cred că se poate silnici în mod definitiv gustul publicului, după cum nu cred că poţi fi neîndreptăţit timp de o veşnicie. Prefer să mi se înţepenească gîtul ochind prea sus, decît să ajung cocoşat privind prea jos.

Mek toub..

Nu ţipă toţi americanii pe toate cărările că sînt vedeta bărbătească cea mai populară din întreaga lume? *Paramount* îmi reface încă o dată contractul. Voi avea în viitor un salariu egal cu al celor mai mari vedete din Hollywood. Pentru a mă produce o săptămînă la „Automobile Show" din San Francisco, voi primi o sumă de necrezut, în timp ce numai cu cîteva luni în urmă nu încasam decît două mii de dolari la New-York. Iată cum stau lucrurile în America. La modul cel mai sportiv. Reuşita e întotdeauna răsplătită grandios. Totul îţi merge ca pe roate. Ce lovitură! Sînt prins ca într-un vîrtej de noroace.

Ce de schimbări într-un timp atît de scurt! La *Paramount,* i-am şi văzut plecînd pe Richard Dix, pe Adolphe Menjou, pe Emil Jannings, fie cu contractele ajunse la termen, fie reziliate. Se aude că şi Clara Bow va avea aceeaşi soartă: e de necrezut! E atît de puţin timp de cînd toţi aceşti actori erau atît de celebri şi de admiraţi. Ce lume realistă şi crudă se desfăşoară înăuntrul şi în jurul marilor studiouri. Deocamdată, încă nu risc nimic, dar... mai tîrziu? Cînd filmele mele vor da reţete mai mici, pentru ce s-ar petrece lucrurile cu mine mai blînd?

Pînă una alta trebuie să plec la Paris, ca să cînt două săptămîni la „Châtelet". Asmuţită de canonadele gazetarilor opinia publică începe să murmure împotriva mea. Vînzarea biletelor nu merge pentru debutul meu la „Châtelet". Direcţia îşi iese din minţi din pricina garanţiei pe care am pretins-o. Două zile înainte de a mă produce, văzînd spaima directorilor, anulez din contract clauza care-mi asigura garanţia. Nu voi încasa decît cota ce-mi va reveni la sută.

Bineînţeles că emoţia îmi ia răsuflarea.

Veţi spune că mă repet cu toate aceste nesfîrşite şiruri de emoţii, care, din fericire, sfîrşesc aproape de fiecare dată prin reuşite. Totuşi, dacă ţin să vă arăt cinstit drumul meu, sînt nevoit să vi-l înfăţişez exact cu feluritele lui în-

Scanned with OKEN Scanner

grijorări. E simfonia tuturor celor din breasla noastră care se simt legaţi cu adevărat de ea. Nu te vindeci niciodată. Sînt atîtea accidente de temut cînd te afli pe o scenă, încît atunci cînd subconştientul îţi întredeschide cît de puţin ferestruica, îngăduindu-ţi să întrezăreşti o singură îngrijorare, vezi cum dau imediat năvală după ea o îmbulzeală de monştri asemănători sau chiar şi mai înspăimîntători, ca să-ţi sporească zbuciumul pînă la exagerare.

Tracul ţi-e mai mare sau mai mic, dar îl ai întotdeauna. Îl simţi înfipt în găoacea stomacului, fie că vrei sau nu să-l mărturiseşti. S-ar putea scrie sute de pagini despre toate felurile de emoţii care dau năvală peste cei ce se manifestă în public : actori, sportivi, concertişti, oameni politici, avocaţi, predicatori.

Vom mai discuta altă dată despre asta. Deocamdată, mă limitez la a-mi cere iertare, dacă am lăsat impresia că mă repet, adevărul fiind însă că blestematul de trac se repetă... la infinit.

*

Pe măsură ce mi se apropie înapoierea în acest Hollywood în care am trăit şapte anotimpuri din viaţa mea, îmi apare din ce în ce mai limpede pentru ce nu m-am adaptat niciodată pe de-a-ntregul aventurii măreţe şi nestatornice pe care am trăit-o în acest încîntător colţ al pămîntului.

Hollywood este mai înainte de toate un oraş în care nu contează decît reuşitele financiare. Asta duce în mod fatal la măgulirea, la linguşirea gusturilor masei care plăteşte. Iată de la început hopul principal pe care-l are de trecut actorul care şi-a făcut un ideal din a urca trepte în cariera sa... Există o educaţie Hollywood. Un fel de a fi, Hollywood. O mentalitate Hollywood. Sfîrşeşti prin a te adapta cu forţa sau trebuie să te retragi, din toată această intoxicaţie. Nimic, dar nimic nu poate fi cu desăvîrşire uman în această ţară a *make believe*-ului. Succesele, insuccesele, iubirile, rupturile, prieteniile, urile, pînă şi frizurile... Trebuie să te complaci sau să ai de-a face cu ei.

Acum ştiu bine că niciodată n-am să mă dau pe brazdă, şi că cel puţin în ce priveşte marea propunere care m-ar satisface — un rol şi un regizor după gustul meu — mai nimerit ar fi să încui Hollywood-ul în sertarul meu cu

Scanned with OKEN Scanner

amintiri. Popularitatea hollywoodiană am avut-o total. Nu m-a făcut fericit şi m-a stingherit în schimb prea adesea.

Hollywood-ul e cea mai vampă dintre vampe, pe care nu ţi-e îngăduit s-o iubeşti, decît dacă te doreşte cu înflăcărare şi te imploră fierbinte să-i cazi în braţe. Altminteri, de simţi asupră-ţi privirea ei apăsătoare, lipsită de un interes deosebit, îndepărtează-te repede... Repede... căci rişti altminteri să te trezeşti ancorat într-o poveste în care nu vei fi de loc tratat cu blîndeţe.

Scanned with OKEN Scanner

MICUȚA MARCELLE

Numele lui nu ne e necesar. Aparține aceluia care, un timp a ocupat primul loc în statisticile americane, ca seducător al ecranului. Un gen de campion al *sex-appeal*-ului masculin, caracteristică ce-și schimbă prea adesea înfățișarea. Așa că ne va fi mai lesne, dacă-l vom denumi: *„Seducătorul Number One"*.

„Seducătorul Number One" era tocmai la capătul concediului său în Europa. Rechemat prin stăruitoare telegrame, se înapoia în studiourile californiene și se supunea iar pentru nu știu a cîta oară obligațiilor clasice, inerente pornirii în cursă a unei stele de mărimea întîi.

La gară, mulțimea ce fusese aținată de ziarele de dimineață, care la rîndul lor fuseseră informate de către biroul de publicitate parizian al marei firme, precum și fotografi cu duzina. Aveți bunăvoința să vă scoateți pălăria, domnule Seducător Numărul Unu? Perfect... Acum zîmbiți... Faceți gestul de rămas bun... Ținc... Mulțumesc... Încă o fotografie, cu florile... Așa... încercați să rîdeți din inimă... să vi se vadă dinții... Ținc... Mulțumesc, e-n ordine. Gazetarii, încercînd să scoată de la el un cuvînt nou, o declarație originală. Greu!

E adevărat că-i îndrăgostit de domnișoara „Joan îțisaredegît"? Pe cînd nunta? Cum se va numi viitorul său film? Prin ce se deosebește, după părerea lui, femeia americană de femeia franceză?

La aceste întrebări, aceleași și peste tot și-n toate limbile, *„Seducătorul Number One"* s-a stăpînit, pentru a putea răspunde cu voie bună. Reușise cu chiu cu vai, fără ca să-și iasă din pepeni, să răspundă mulțumitor tuturor

Scanned with OKEN Scanner

acestor femei și bărbați care-l hărțuiesc, cu gîndul de a obține articolul așteptat de redactorul lor șef.

Acum, îmbarcat pe transatlanticul ce se desprinde de chei, în drum spre New-York, iată-l sprijinit în coate de balustrada punții, privind distrat la ultimele manevre ce vor deschide calea orașului plutitor. Managerul său, plecat ca să se ocupe de cabine, îl lăsase singur : pasarela fiind definitiv ridicată, era în sfîrșit în afară de orice primejdie, iar pasagerii — știind că-l vor avea în ghiarele lor după plac — nu se vor grăbi de a i se vîrî în suflet.

„*Seducătorul Number One*“ era frămîntat și melancolic. Recapitula în gînd diversele etape ale minunatei sale aventuri și-și amintea de zilele, la drept vorbind destul de îndepărtate, în care-și cîștiga cu greu existența. Recîntărea mintal toate aceste călătorii, toate aceste premiere, toate aceste plecări... și apoi, într-o bună zi, a fost Hollywood-ul ! Miracolul ce se arată atît de rar s-a împlinit. Primul film a demonstrat că imaginea lui pe ecran valora cam „un milion de dolari“, iar în mîinile îndemînatice ale inteligențelor din studio ajunsese în doi timpi și trei mișcări cel mai strălucitor *box office* de sex masculin al cetății vrăjite. Toată strălucirea asta rezista de un timp îndeajuns de apreciabil și abia dacă primele semne de spălăcire începuseră să se ivească. Marile oracole preziceau că, dincolo de aceste semne și ținînd seamă de viteza cîștigată, mai putea miza pe vreo doi ani în care să facă parte dintre „primii zece“.

Acestea-i erau gîndurile în timp ce marele pachebot aluneca pe valuri. Bunul său simț nu l-a părăsit nicicînd, nici chiar în mijlocul demonstrațiilor celor mai entuziaste ale mulțimilor. De cîte ori n-a simțit că de jenă îi piere sîngele din obraz, asistînd la veșnicile scene ale femeilor care leșinau la portiera mașinii sale, sau care, ca hipnotizate, îi bolboroseau numele, cerșind un autograf ?

Știa bine că, cu cît sînt mai aprige aceste descreierări, cu atît vor dura mai puțin și că într-o zi, toată această artificială și fără socoteală ridicare în slavă se va întoarce împotriva lui.

A fost el vreodată cu adevărat mîndru de toată zarva asta făcută în jurul numelui său, a gusturilor, a iubirilor sale ? Nu, de o mie de ori nu. Cum ar putea lua în serios această înflăcărare vulcanică : doar fiindcă norocul i-a

Scanned with OKEN Scanner

ieşit în cale, a acceptat să joace rolul acesta de „erou“ şi a cunoscut toate triumfurile, renumele, banii, femeile...

A cunoscut de asemenea şi toate celelalte faţete ale acestor feluri de reuşită: şantaje cu scandal, uneltirile acelora cărora n-a voit să le răspundă „da“. Ştia bine că toate loviturile de pumnal în spate erau consecinţa obligatorie a acestui gen de carieră; însă prea sensibil, nu era în stare să le privească în faţă şi să le suporte cu acea minunată seninătate atît de *businesslike* a unora dintre concurenţii săi americani. Se simţea înălţat mult prea sus, pierzînd pămîntul de sub picioare, puţin ridicol.

În unele seri, gîndul îl ducea înapoi pînă în vremurile în care, vesel şi nepăsător, viaţa era pentru el doar izvor de satisfacţii modeste şi curate. Vechii lui prieteni din mahalaua pariziană, drăgălaşele lui iubiri trecătoare de altădată îi apăreau o dată cu trecerea timpului, nemăsurat mai adevărate, mai vii, decît toţi aceşti linguşitori, decît toate aceste idile publice şi răsunătoare în care s-a trezit tîrît din clipa ameţitoarei lui ascensiuni. Făcînd bine socoteala, se plictisea. Prea fusese falsificat şi noua lui persoană nu-l mai satisfăcea.

Marea, care începuse să se frămînte, îl zmulse din aceste cugetări şi atunci, conform unui obicei deprins la Hollywood, în zilele de plictiseală, se hotărî să coboare la apartamentul său *to sleep it off*.

Un somn bun şi de durată îi va drege şi moralul şi fizicul: această înclinare de a vedea totul în negru era datorată, fără doar şi poate, oboselii.

În seara aceea n-a cinat, spre marele regret al călătorilor şi al călătoarelor care nu pierdeau din ochi scara principală care ducea către sufragerie, nădăjduind totuşi să-l vadă apărînd cu înfăţişarea lui de om tînăr şi în deplină formă fizică.

„Seducătorul Numărul Unu“ adormi, singur, rătăcit în mijlocul acestei lumi, pradă tristeţii care-l gîtuia, ca braţele unei caracatiţi uriaşe... iar respiraţia lui avea ceva din suspinele unui copil.

Dar începînd cu a doua zi dimineaţă, călătoria luă un aer de sărbătoare. Soarele fiind strălucitor şi marea liniştită, majoritatea călătorilor se plimbau în lung şi-n lat pe punte, încă de la orele zece. În timp ce se îmbrăca, „Seducătorul *Numărul Unu*“ însoţea ritmul paşilor care răsunau

Scanned with OKEN Scanner

prin peretele subțire, cu îngînarea unei melodii de Vincent Scotto, care-l captivase în timp ce stătuse la Paris.

Ziua se arăta în culori vesele, și într-o desăvîrșită împăcare cu viața, apăru pe promenada punții de-a-ntîia, într-un costum de călătorie din *tweed,* care avea exact cît se cuvenea din sclipirea de agresivitate necesară renumelui său de eleganță. Managerul său îl aștepta și porniră să măsoare puntea ca și cum ar fi fost neapărat obligați să-i dea ocolul de douăzeci de ori într-un timp record.

Felul de a se comporta al călătorilor era interesant de pătruns ; bărbații îl priveau cu simpatie, fiindcă nu-l făcea pe închipuitul, iar femeile însoțite de bărbați îl fixau numai de la distanță, cu priviri pătrunzătoare, pentru ca de îndată ce-l vedeau că se apropie, să ia o înfățișare de indiferență totală. O doamnă care era singură și de o frumusețe cu totul deosebită, îl privea fără nici o expresie în ochi, parcă fără să-l vadă, ori de cîte ori își încrucișau pașii. El știa din experiență că cele mai ușor de cucerit erau tocmai acele femei, care, la prima vedere, păreau că-l disprețuiesc cel mai mult.

Și apoi, în dimineața asta nu era cît de cît „frămîntat" de nevoia de a-și dovedi lui însuși puterea lui de cuceritor. Ca-n vremurile de odinioară, se simțea voios, fericit de a se găsi unde era, sănătos, sigur de a fi scutit, în timpul acestor cîteva zile, de toate corvezile publicitare care alcătuiau latura cea mai jalnică a carierei sale cinematografice : deci, un fel de tragere la fit ; atunci se regăsea pe el însuși.

Intră, fluierînd, în frizeria vasului, plin de gînduri voioase și se lăsă pe mîna lui Ernest, care-l servea la fiecare traversare și care-l punea în temă cu tot ce se întîmplase mai de seamă pe palatul plutitor în timpul precedentelor călătorii. „Seducătorul Number One" asculta destul de distrat înșiruirea feluritelor mici întîmplări scandaloase, căci de la o vreme, atenția îi era proiectată asupra unei noi și tinere manichiuriste care lustruia unghiile unui american cu părul alb și cu figura aspră și tinerească. Ea îi surîsese atît de drăgălaș cînd l-a recunoscut, iar privirea-i de brună cu ochi albaștri părea să exprime atît de precis că vede în el un semizeu adorat, încît se lăsă furat de farmecul acestui chip strălucind de gingășie, iar ochii lor își vorbiră atît de hotărît, încît simți ca un fel de spasm care-i tulbura ritmul inimii.

Scanned with OKEN Scanner

Fetişcana roşi puternic şi se strădui din clipa aceea să-şi concentreze atenţia asupra lucrului ei, în timp ce el nu-şi mai lua ochii de pe aceea pe care o simţea că va trebui să fie farmecul călătoriei sale. Se informă în şoaptă la Ernest şi află că Marcelle nu-i însoţea decît de o lună. E o lucrătoare foarte bună şi serioasă, căci purtarea i-a fost fără cusur, în ciuda mai multor propuneri ce i-au fost făcute şi care ar fi fost socotite măgulitoare de către alta, mai puţin sălbatică decît ea ! Nu ! Nu era măritată. Probabil că are un logodnic sau un iubit, căci la fiecare înapoiere la Le Hâvre, era văzută alergînd în braţele aceluiaşi tînăr, cu o ţinută fără cusur dar cu o înfăţişare mai puţin arătoasă. „Seducătorul Number One“ simţi că se trezesc în el instinctele lui de vînător, că sîngele începe să-i fiarbă. Era convins că-i place, căci privirea ei fusese grăitoare. Cît despre el, era victima uneia din loviturile sale de trăznet cea mai vădită din cîte a simţit vreodată. Dincolo de mutrişoara ei fermecătoare, părea că e atît de proaspătă şi de curată, mult mai aproape de el decît celebrele păpuşi care, de cînd cu visul lui nefiresc. îi năpădiseră inima.

Într-un cuvînt — ce mai calea, valea — „Seducătorul Number One“ era îndrăgostit, îndrăgostit ca pe vremuri...

Nu-i venea să creadă. O, dar era minunat să te simţi atras în chipul acesta ! Iată ceva ce-l va împăca în sfîrşit cu el însuşi : de data asta nu va mai fi nevoie să joace teatru, publicitatea va lipsi, iar prefăcătoriile, la fel. Dragoste fără fotografi şi fără gazetari.

N-a mai fost nevoie să-şi controleze mîinile ca să afle că neapărat se impune lustruitul unghiilor chiar în după-amiaza aceea... Iacă ! Va ruga să-i fie trimisă la ora cinci în luxosul său apartament, iar o dată acolo, singur cu ea, la adăpostul îndeletnicirii ei, va putea uita că numai înfăţişarea ce o avea determina înălţimea sferelor în care popularitatea feminină îl proiectase, va putea să uite ce soi de paiaţă poleită făcuse viaţa din el. În sfîrşit, va putea să pătrundă în inima acestei încîntătoare fete, ce părea să fie o floare naturală rătăcită printre florile artificiale de pe acest vapor.

Era cinci fără cinci minute şi înfrigurarea „Seducătorului Number One“ abia mai putea fi înfrînată... De mai bine de o oră, e de-nţeles că în salonul lui de trei metri pe cinci, apucase să străbată o jumătate de duzină de kilo-

Scanned with OKEN Scanner

metri şi că fumase tot atîţia kilometri de ţigări. Adevărul este că inima i-o luase razna. Îşi dădea seama, cu uimire şi cu încîntare. Asta se numeşte viaţă ! Asta e sinceritate ! Nu basme... adevăr !

Un ciocănit sfios. El ia o revistă, se aşază într-un fotoliu şi răspunde alene : „Intraţi".

Uşa se deschide. Apare ea, drăguţă, modestă, graţioasă.

— M-aţi chemat pentru ora cinci, domnule ?

— Da, domnişoară. Priveşte mîinile mele, sînt într-un hal fără hal. (Abia cu două zile înainte fuseseră puse la punct.)

Ea înţelese dintr-o ochire cum stau lucrurile şi fu de aceeaşi părere, fără a reuşi să-şi stăpînească un surîs. După ce-şi termină micile pregătiri, îi luă mîna pentru a începe.

El tresări şi-i strînse degetele, uşor.

Ea, cu capul aplecat, aştepta. Cum strîngerea se prelungi, ea ridică gingaşa ei mutrişoară, pentru a-i mărturisi, deschis, bucuria pe care o simţea.

I-a văzut toate filmele. Îi decupa fotografiile din ziare şi din revistele ilustrate... E un atît de bun actor şi atît de natural. Ah, dacă vreodată i s-ar fi spus că într-o zi îl va vedea atît de aproape, că-i va face unghiile... O, n-ar fi crezut că e cu putinţă. I s-ar fi părut un basm cu zîne...

El ascultă. O privea stăruitor şi curtenitor, încredinţat acum că propria lui emoţie fusese salutară şi justificată.

Ea nu înceta, în timp ce-i tăia şi-i lustruia unghiile, să-şi mărturisească neţărmurita-i tulburare. „Seducătorul Number One" nu se mai putu stăpîni. Profitînd de o clipă în care ea îşi căuta o altă forfecuţă, o îmbrăţişă cu dragoste.

— Nu-ţi fie teamă, micuţa mea ! N-are de ce să-ţi fie frică ! Dar îmi placi din cale-afară... Dă-mi voie să te sărut !

O ţinea în braţe şi fu silit s-o cuprindă mai strîns pentru a o împiedica să se desprindă. Uimită, fu alta într-o clipă, exprimînd spaimă în locul entuziasmului. Îi citise din ochi ce dorea de la ea şi o amărăciune împletită cu teamă i se ivi în priviri. O, nu, domnule, vă rog... o, nu, nu faceţi asta. Nu se poate ! Începu să se zbată. El deveni brutal, îi căuta gura, crezînd că-i rezistă din cochetărie. Puştanca îl implora : nu... nu... ! striga într-una.

O mobilă căzu. Paşi se opriră pe culoar. Îşi veni în fire, îi dădu drumul, stătu o clipă s-o privească, năucit, în timp

Scanned with OKEN Scanner

ce ea, apropiindu-se instinctiv de uşă, îşi netezea bluza mototolită. Cu privirea nefericită, el bolborosea mereu scuze.

Enervată, tremurînd toată, Marcelle plîngea. Nu voia să plece în chipul ăsta. Nu ţinea de loc să aibă ea rolul pozitiv din acest film care s-a desfăşurat atît de repede şi de neaşteptat...

Îl priveşte : înfăţişarea lui e mai degrabă a unui descurajat, decît a unui om jignit. Încetul cu încetul, un zîmbet trist i se iveşte pe buze.

— Oh, vă rog din suflet, domnule, să nu mi-o luaţi în nume de rău !! N-aveţi de ce să fiţi jignit. M-ar durea îngrozitor !! Trebuie să mă înţelegeţi... eu vă văd cu ochi de vis ; pentru o biată fată ca mine sînteţi o fiinţă ireală... nu mi-e îngăduit decît să admir cu încîntare oameni ca dumneavoastră. Asta-i tot... nimic mai mult... sau nimic mai puţin... n-am dreptul la altceva. Altceva ? Dumnezeule mare, dar viaţa mea s-ar încheia după aceea ! Pentru dumneavoastră n-ar însemna decît una mai mult. Vă rog, domnule, lăsaţi-mă aşa cum sînt. Mi-aţi adus un omagiu nemăsurat : să mă doriţi pe mine... care sînt o nimica toată ! Mă voi gîndi toată viaţa la asta. Va fi atît de minunat să vă urmăresc în ziare, la cinema... păstrînd pentru mine micul meu roman secret ! dar atît de curat !

Eu nu vă iubesc, domnule, eu vă admir. Nu-i chiar acelaşi lucru... Vă aflaţi mult prea sus pentru a putea coborî cu uşurinţă la treapta pe care mă aflu eu. Trebuie să rămîn curată pentru logodnicul meu. Unicul meu preţ este de a fi cinstită ! Unica mea avere, e încrederea lui ! Nu-mi este îngăduit să privesc în lături şi nici mai sus. Nu-s făcută pentru asta... eu sînt un flecuşteţ. Fiţi generos, domnule, şi nu mi-o luaţi în nume de rău ! Nu pot pleca de aici, fără ca să-mi strîngeţi mai înainte mîna.

El o ascultase pe puştoaică cu înfăţişarea unui învins. Înţelesese atît de bine, încît îl durea.

Cît de mult o preţuia pe această gingaşă Marcelle ! Cît de mult îl pizmuia pe tînărul ei de la Hâvre !

Se apropie de ea, îi prinse mîinile încetişor şi i le sărută fără să găsească cuvinte. Apoi, neîncetînd să se uite la ea, cu o privire duioasă, îi deschise uşa.

Şi chiar în aceeaşi seară, „Seducătorul Number One" putu fi văzut în salonul de-a-nţîia, după a treia sticlă de şampanie, dansînd mult prea voios cu doamna frumoasă şi

Scanned with OKEN Scanner

distinsă, care păruse că nu-i acordă nici o atenţie, atunci cînd se încrucişaseră pe puntea de plimbare, în dimineaţa aceleiaşi zile.

Şiragului lui de cuceriri i se mai adăugă o mărgică în noaptea asta şi înţelese cu melancolie, că atîta timp cît va fi unul din „Primii Zece“ ai Hollywood-ului, asta-i va fi, se pare, soarta... şi că acelea ca Marcelle erau făcute să demonstreze că pe lume mai existau fiinţe cu inima şi cu gîndul curat, fiinţe pentru care dragostea se scrie cu litere mari :

D.R.A.G.O.S.T.E.

Scanned with OKEN Scanner

CEL MAI SCUMP ARTIST DIN LUME

Sala de trei mii de locuri e vîndută aproape în întregime, pentru ambele săptămîni. Încasările vor fi colosale, căci preţurile sînt foarte mari. E tot pe atîta lume în jurul şi în faţa teatrului, cît şi înăuntru. Un zeu şi nimic mai mult! Oraşul e inundat de afişe ce repetă fără încetare publicului, că sînt artistul cel mai scump plătit din lume. Impresarul e de părere că asta se numeşte publicitate senzaţională. În ce mă priveşte, o găsesc absurdă şi de un prost gust fără margini, situîndu-mă totodată într-o postură primejdioasă. Din punctul de vedere al impresiei ce o face, salariul e scandalos. Din punct de vedere *business*, e meritat, fiindcă încă de la vînzarea biletelor, directorul calcă pe roze.

Artistul cel mai bine plătit din lume! N-o să-mi spuneţi că aceasta îl situează pe cîntăreţ într-o lumină favorabilă, nu-i aşa? Să te încumeţi să faci lumea să rîdă, în condiţiile astea! Zadarnic încerc să-l lămuresc pe impresar asupra punctului meu de vedere, căci el o ţine morţiş că publicitatea lui e genială şi că e convins că voi fi *A Hell of a Hit*. Evident, că nu el va intra în scenă peste cîteva clipe, înfruntînd, numai în smoching şi cu pălărie de pai, un public pe care-l ştiu cît e de năbădăios.

O primă parte a spectacolului, destul de slabă, trebuie recunoscut, se petrece fără neplăceri. Nu s-a protestat. O sală rece, atît, dar rece. Partea a doua: e rîndul meu! Mă aflu pe avanscenă, în faţa imensităţii acestei săli care e „Dominion", plină pînă la refuz de o puzderie de fracuri şi de decolteuri. Mai întîi sînt aplaudat îndelung şi cu simpatie. Apoi, de sus, de la galerie, pornesc strigăte de

Scanned with OKEN Scanner

entuziasm înainte chiar de a fi deschis gura. „*Hello Maurice... Welcome Maurice...*“ Felul meu de a vorbi englezeşte şi de a cînta franţuzeşte, continuă să aibă priză la mulţime. Sala rîde mai întîi cu amabilitate, apoi se încălzeşte, şi eu la fel! Acum se rîde din toată inima. Se aplaudă puternic. S-a făcut. Am nimerit ritmul şi nu-i mai dau drumul. Totul se încheie printr-un triumf desăvîrşit. Şi cu toate acestea, nu fusese o partidă cîştigată dinainte, după cum vor remarca şi ziarele de dimineaţă, care toate sînt de părere că am ieşit basma curată dintr-o experienţă care ar fi putut să se sfîrşească dramatic. Cele două săptămîni ce au urmat, vor vedea defilînd toată Londra şi vor bate recordul încasărilor. Nu mă sfiesc să spun că partea mea, reprezentînd cincizeci la sută din încasări, a depăşit cu mai multe sute de lire garanţia minimă înscrisă în clauzele contractului ce-l încheiasem.

Ei, da, înţeleg, am început să vă plictisesc tot vorbindu-vă despre cîştigurile mele, despre sumele imense ce-mi sînt alocate, de cote, etc., etc... Ştiu, e cam supărător şi n-am de gînd să neg că nu sînt stingherit. Dar mi-e imposibil să vă povestesc cariera mea, fără ca să ţin seamă de toate acestea. Şi vă rog să recunoaşteţi c-o fac destul de potolit. Sînt mai multe capitole, de cînd n-am mai pomenit de cifre. Aţi remarcat? Nu-i bine să superi...

Trebuie să mai spun, ca o scuză, da, acesta e cuvîntul, că creşterea cîştigurilor mele a coincis exact cu creşterea pretenţiilor perceptorilor americani şi francezi.

Ce cadenţă. Ritm internaţional.

Toţi într-un glas.

Nu mai eşti întrebat: „Cît cîştigi?“, ci: „Cît ţi-a rămas?“.

La început, impozitele au înghiţit o jumătate bună din cîştig, apoi, începînd cu cutare cifră, o sumă şi mai mare, apoi şi mai mare, pînă ce te trezeşti că două treimi din cîştigurile tale îţi sînt subtilizate. Apoi, tot soiul de angarale şi de cheltuieli reclamate de viaţă. Vedeţi şi dumneavoastră, deci, că au cu ce se consola toţi acei ce nu pot dormi din cauza succeselor prea răsunătoare ale altora.

Aşa dar, roşind, trebuie să vă mărturisesc că n-am vîrît niciodată în buzunar sumele imense despre care a mers vestea. Cea mai mare parte zace în casele de bani în care-şi dau întîlnire toate soiurile de impozite strînse de încîntătoarele persoane însărcinate să te jumulească.

Scanned with OKEN Scanner

S-a glumit mult pe socoteala înclinării mele pentru economie. Uite, ce crimă ! Econom ! Da, sînt ! E în firea francezului să fie ! Care om înţelept, de la noi din ţară, n-are preocuparea să-şi asigure propriile sale bătrîneţi şi viitorul familiei sale ?

Printre altele, am fost întotdeauna chinuit de grija de a nu mă trezi într-o zi din nou sărac, încît de aici şi pornirea mea firească de a mă gîndi la zile negre. E rău ? E nefiresc să ai un pic de mîndrie ?

Sînt de acord că povestea cu greierele-artist e mai mişcătoare, atrage mai mult.

E emoţionant un frumos spectacol organizat în beneficiul tău.

Dar prefer să-mi rînduiesc în alt chip viaţa, din moment ce stă în puterea mea.

Firea francezului e să fie econom. Să strîngă la ciorap. Am trăit avînd tot ce-mi trebuie, dar cît se poate de simplu, dacă se ţine socoteală de bănetul pe care l-am cîştigat. Am pus deci „de o parte", o sumă care nu-i tocmai de lepădat. Statul, de mulţi ani încoace are grijă să mă descotorosească de ea, într-un ritm care se înteţeşte mereu. Dacă aş fi cheltuit-o ca să trăiesc pe picior mai mare, mai fastuos, aş fi avut şi dreptul s-o fac, deoarece eu sînt acela care a cîştigat-o cu sudoarea frunţei, a inimii şi a trupului meu. Cine putea şti precis care-i măsura potrivită de a-ţi uşura chimirul ? Dacă eşti econom, impozitele lumii moderne te pradă încetul cu încetul, sau repede şi degrabă. Risipitor de eşti, te pregăteşti să cerşeşti într-un fel sau altul, cîndva. Racila omenirii răstoarnă legile popoarelor şi legile vieţii.

Scanned with OKEN Scanner

ÎNAPOIERE LA NEW-YORK

În duminica asta, are loc un mare spectacol de gală la „Metropolitan Opera", în beneficiul operelor de caritate pentru actori. Am făgăduit să cînt în acest cadru alcătuit din tot ce are New-York-ul mai strălucitor. Care stea ar îndrăzni să refuze de a-şi da concursul ?

Afişul e strălucitor. Trebuie să-mi fac apariţia către zece seara, şi iată că, încă imediat după-amiază, mă simt cuprins de o îngrijorare mai chinuitoare decît oricînd. Simt un fel de apăsare. O trec pe seama stării mele nervoase şi a spaimei mele din totdeauna că n-am să fiu la înălţimea marii popularităţi cîştigate. Venită seara, mă strecor printre înfrigurările mele, cum te-ai strecura printre mărăcinişurile unei păduri sălbatice. Sînt aclamat. Totuşi, nu mă liniştesc. Mă înapoiez la hotel, aproape clătinîndu-mă. Probabil că mă pregătesc pentru cine ştie ce boală. Dacă mîine nu mă simt mai bine, va fi necesar să chem medicul.

Cînd mă trezesc, mi se înmînează o telegramă din Paris... Mama a murit.

Mi se pare că nu înţeleg bine. Deşi am simţit în mine o lovitură cumplită, răsunînd ca un ecou al stării mele de grijă înfricoşătoare din ajun. Recitesc telegrama...

Abia acum îmi dau seama. Mă simt cuprins de o ameţeală, ca şi cînd o jumătate din fiinţa mea, din sîngele meu, s-ar fi scurs din mine. Jumătate din raţiunea mea de a trăi, de a munci, mă părăsea. Toate astea le simt fizic, în chipul cel mai intens posibil. Inima mi se golea

ca o oală spartă. Starea asta a ţinut nu mai ştiu cîte zile, timp în care n-am făcut altceva decît să hohotesc de plîns.

Cînd, după atîta zbucium, mă ajungea oboseala, mă mai potoleam, apoi imaginea ei îmi revenea în minte ca o lovitură şi începeam din nou să plîng, să scîncesc ca un biet ţînc ce parcă redeveneam. Cîte lacrimi poate avea un om cît de cît sincer cu sine! Cum or fi reuşind toţi aceşti *super-men* să suporte cele mai mari suferinţe cu un chip pe care nu se poate citi nimic? În ce mă priveşte, eram dovada vie că băieţandrul din Ménilmontant reuşise poate să se ridice, dar nu să se împietrească. Vrednic de milă, iată cum mă simţeam, şi pe deasupra să fiu atît de departe! Şi fără să-i fi putut spune ultimul rămas bun! Ea care mi-a fost adevărata, singura mea mare tovarăşă. Steaua mea! Mă chinuiam să-mi reamintesc, în amănunt, toată viaţa noastră dusă împreună, încă de pe vremea străzii Julien-Lacroix. Părea atît de obosită cînd am părăsit Parisul! Niciodată, niciodată nu-i voi mai săruta chipul blînd. Niciodată, bătrînele ei mîini, zbîrcite, nu-mi vor mai mîngîia uşor, îndelung, părul, cum se întîmpla în momentele cînd aveam nevoie de încurajările ei. Draga mea „La Louque", bătrînica mea! Ah, cît de jalnic arată acest *Smiling Lieutenent!*[1], rătăcit cu durerea lui în mijlocul acestui imens New-York asemănător unui furnicar!

N-am avut încotro şi cu gura schimonosită, cu trupul ca bătut de vergi, m-am înapoiat la studio. Toată lumea aflase ştirea şi se manifesta călduros, *sorry;* dar ce poţi să faci? Filmul era pornit, milioanele angajate în bătălie. Se numea „Locotenentul surîzător". Trebuia să surîdă... Şi atunci am ridicat capul. Am surîs... căci aşa era piesa.

---

1 Locotenentul surîzător.

Scanned with OKEN Scanner

CHARLES BOYER
DESCOPERIREA IMPORTANȚEI CULTURII

Într-un singur an, mi-am pierdut mama... m-am despărțit de soția mea.. Și m-am trezit singur în mijlocul acestui vîrtej de paiete, de vacarm, de înfrigurare, care alcătuiesc viața unei vedete internaționale de cinema.

Toate aceste întîmplări făcuseră din mine eroul unor peripeții care dădeau de trăncănit întregului Hollywood. Marlène se înspăimîntă, iar atît de gingașa noastră aventură se resimți și ea în mod fatal. Prietenia noastră se crispă, deveni din ce în ce mai nefirească, încît am fost nevoit să înțeleg că trebuie să am mîndria să mă mulțumesc cu atît cît mi-a fost dat. Nimănui nu i-a fost greu vreodată să se descotorosească de mine. E destul să mi se dea să înțeleg. Nu m-am ținut niciodată scai de nimic și de nimeni. Din amor propriu ? Din mîndrie ? Dracu s-o știe, dar nu mă vîr cu sila în sufletul nimănui. De altfel, steaua mea veghea asupra păcătosului ce-și pierduse busola, după atîtea întîmplări nefericite.

La diversele agape între francezi, organizate în cetatea cinematografului, odată cu sosirea aici, în goană după glorie și avere, a primilor dintre noi, îl întîlnisem de mai multe ori pe Charles Boyer. Îl cunoșteam foarte bine, deoarece îl aplaudasem la Paris, unde fără doar și poate era cel mai înzestrat dintre toți tinerii actori francezi. Eram convins de marele său talent, dar în Franța evitasem întotdeauna să am relații cu el. De ce ? E destul de absurd de spus ! Eram de părere că face parte dintr-o altă lume decît a mea. Îl admiram, dar mă temeam că o tentativă

Scanned with OKEN Scanner

de prietenie ne-ar fi dezamăgit şi pe unul şi pe celălalt după scurtă vreme. Felul nostru de a gîndi, al actorilor de *music-hall*, e atît de fundamental deosebit de al actorilor de teatru ; ei au o cultură ; noi, cel puţin cei de pe vremea mea, nu o aveam aproape niciodată. Ei sînt actori. Ei interpretează. Noi, noi sîntem direcţi. Noi ne trăim pe noi înşine pe scenă. Sîntem mai aproape de interpreţii de circ decît de ei. Abia de puţină vreme a început să se închege o apropiere, fiindcă noua generaţie a şansonetei nu-şi mai trage seva din aceleaşi izvoare, de odinioară. Am cunoscut actori de *café-concert* foarte mari, complet lipsiţi de cultură. De altfel, a existat o vreme în care cele două lumi nu aveau nimic de-a face, una cu alta şi se ignorau, cei din teatru avînd un dispreţ pe care nici nu căutau să şi-l ascundă, faţă de cei de la *„caf-conc"*.

Apoi, încetul cu încetul, vechi cîntăreţi şi-au încercat puterile în comedie ajungînd actori desăvîrşiţi... Avînd la îndemînă un plus faţă de ceilalţi acea latură directă pe care n-o găseşti decît în *music-hall* am început să fim priviţi cu un interes din ce în ce mai mare şi cu bunăvoinţă.

E îndrăzneţ să afirm că cei mai mari autori de teatru au încercat să mă determine să devin actor ? Henri Bernstein, Sacha Guitry, Bourdet, Alfred Savoir, toţi au dorit să scrie pentru mine şi m-au îndemnat fierbinte să primesc propunerile lor, însă deşi adînc emoţionat de aceste măgulitoare avansuri, am preferat întotdeauna să rămîn la şansonetă cît timp voi apare pe scenă şi să pun stavilă idealului şi ambiţiei de a mă apropia cît mai mult cu putinţă de ceea ce aş denumi : „un actor cîntăreţ".

Am făcut tot ocolul acesta pentru a vă lămuri soiul zidului pe care antenele mele îl depistau între Charles Boyer şi mine. Şi cu toate astea, întîlnindu-l acolo, atît de departe de ţară, descoperindu-l atît de lipsit de îngîmfarea ce ar fi trebuit să fie proprie unui actor atît de frumos, atît de înzestrat, m-am trezit că-mi schimb părerea. Eram atît de cumplit de singur şi de zdruncinat de ultimele mele întîmplări, încît mi s-a părut că soarta mi l-a trimis anume. Niciodată n-am avut un prieten, un prieten adevărat, cu însuşiri de felul acesta, în lumea actorilor. Poate că tocmai asta mi-a lipsit atît de mult ! Nu auzisem spunîndu-se de atîtea ori că prietenia e de multe ori mai puternică decît dragostea ? El mi-a oferit-o pe a lui, deschis,

Scanned with OKEN Scanner

fără să i-o cer. La rîndul meu, simţeam nevoia unui suport moral. I-am strîns mîna.

Charles Boyer venise din Franţa pentru a realiza versiunea franceză a unui mare film interpretat în America de Wallace Berry. Începu să-i placă viaţa din Hollywood şi se hotărî să rămînă, pentru a-şi încerca norocul şi în versiunile americane. Nu cunoştea decît cîteva cuvinte englezeşti şi se apucă temeinic să înveţe limba, muncind mai multe ore pe zi. În afară de francezii de acolo, care-l cunoşteau şi-i ştiau valoarea, era cu totul necunoscut printre americani. Regizorii şi stelele de cinema habar n-aveau cine e. Situaţia asta nu-l întrista cîtuşi de puţin, iar eu nu mă puteam dumiri cum un om atît de preţuit la Paris putea să admită că în străinătate să nu fie luat în seamă. S-ar fi zis că pur şi simplu uitase cu desăvîrşire ce a reprezentat în Franţa. La fiecare întîlnire, găseam tot mai mult farmec în a-l cunoaşte. Vorbeam împreună îndelung, despre lucruri pe care nu le-aş fi discutat cu alţii, pentru nimic în lume, în timp ce cu el totul mi se părea uşor. Ajunsesem să ne întîlnim în fiecare seară. Cinam unul la altul, pentru ca în scurtă vreme să nu se mai întîmple să fie invitat unul fără celălalt la acele serate hollywoodiene la care lumea actorilor se aduna mereu. Îl prezentam tuturor, dar pentru toţi nu reprezenta mai mult decît agreabilul prieten al lui Maurice Chevalier. Eram din ce în ce mai bucuros de tovărăşia lui şi, în cele din urmă, m-am destăinuit lui cu totul. A fost atît de înţelegător, de plin de înţelepciune şi de cumînţenie, încît prietenia cu el mi se părea a fi un simţămînt ce ne va face mai buni şi pe unul şi pe celălalt. El ştia totul. Citise totul. O cultură fără fisuri. Tocmai bagajul de cunoştinţe şi de învăţătură de care eu eram lipsit. La rîndul meu, eram în măsură să aduc ca aport în alianţa noastră un instinct, un bun simţ, o energie şi mai ales o inimă deschisă pe care el n-avusese cum să le întîlnească prea adesea în cercurile literare în care s-a învîrtit mereu, încă din ziua cînd terminase Conservatorul din Paris cu un premiu I. Ne întregeam reciproc, ne-am făgăduit solemn că vom fi cea mai trainică pereche de prieteni, cea mai desăvîrşită din lume.

Eram fericit, încîntat. Ştiam că aveam totul de învăţat. Mă voi transforma într-un foarte sîrguincios mic şcolar de patruzeci şi trei de ani! Mai înainte de toate, eu care n-am citit niciodată ceva în viaţa mea voi începe

Scanned with OKEN Scanner

prin a citi tot ceea ce îmi va recomanda el. Îmi va întocmi liste de cărţi pentru a-mi alcătui biblioteca.

Viitorul îmi apărea plin de făgăduinţe, vestitor de noi plăceri.

Deocamdată, şi timp de luni de zile, Boyer rămase în California fără să turneze, tocind la engleza lui, zi şi noapte. Apoi, într-o bună zi, îşi încercă puterile într-un soi de figuraţie la turnarea unui film, în care Jean Harlow strălucea ca vedetă. Abia dacă apărea pe ecran, timp de cîteva secunde. Juca rolul şoferului lui Jean Harlow. Una sau două fraze — abia un joc de nimica, o nimica toată. Totuşi n-a fost nevoie de mai mult, pentru ca de a doua zi, după ce filmul a fost prezentat, mai mulţi artişti şi regizori să vorbească de el. Ce părere ai, Maurice, prietenul tău nu-i deloc stîngaci ! E înzestrat ! Ceea ce face, face cu inteligenţă ! În zadar am căutat să-i lămuresc că au de a face cu cel mai bun actor din Franţa, că abia atunci n-au înţeles pentru care motiv a acceptat un asemenea biet rolişor. Eu însă am înţeles în cele din urmă că Charles Boyer hotărîse să piardă un an în America, timp în care să înveţe limba şi să-şi încerce posibilităţile în roluri lipsite de răspundere, reluînd-o de la zero. Nimic mai cinstit, nimic mai fără ocolişuri. Nici o şmecherie şi nici o intenţie de publicitate în atitudinea asta. Charles Boyer, primul actor al Franţei, acceptase să treacă poarta ecranului mondial ca un modest începător.

Ne scriam lungi scrisori în care îmi dădeam silinţa să-i înfăţişez paşii pe care i-am făcut înainte. Adevărul este că îmi cam băteam capul. Căutam, scormoneam stilul marilor scriitori, pe care-i citeam acum zilnic. Ţineam să se vadă, negru pe alb, transformarea mea. Mă căzneam să mă „sofistichez", dar adevărul e că nu mi se potrivea. Îmi dădeam toată silinţa pentru a mă forma. Să mă formez, cum ? Să fiu mai deştept ? Mai învăţat ? Trebuie de altfel să mărturisesc că lecturile îmi puneau la îndemînă bucurii cu totul noi. Îmi făcea impresia că stau de vorbă ore în şir cu oameni mult mai deştepţi ca mine şi cum nu eram nevoit să le răspund, conversaţia mergea strună şi fără boacăne din partea mea.

Dar, după cum vă spuneam, doar în scrisorile către Charles ţineam să uimesc cu progresele mele. Mi-ar face plăcere să le recitesc. Făcînd floricele de stil ! Daţi-mi voie să fac şi eu haz.

Scanned with OKEN Scanner

419 7422

Cred că bătrînul meu Ménilmontant se cam punea de-a curmezişul, împiedicîndu-mă să fiu pe de-a-ntregul ceea ce-ar fi trebuit. Am încercat-o cu toată seriozitatea, pentru început, atunci cînd mă aflam în culmea popularităţii, dar faţă de rezultatele jalnice ce le-am cules, m-am lăsat repede păgubaş de a-mi da aere de „sofisticat" şi m-am mulţumit să-mi las barca în voia vînturilor ce păreau să ţină în continuare cu mine.

Fără îndoială că numai eu singur sînt vinovat de această greutate, de imposibilitatea mea de a intra pe făgaşul comun. Lumea stelelor, la Hollywood, e o lume plăcută, gingaşă, delicată şi cum nu se poate mai primitoare. Asta-i fără doar şi poate. Atunci, ce nu mergea? Păi, eu, vezi bine, cu veşnicele mele complexe de inferioritate, cu înclinările mele de mahala, cu rîsul meu, cu hazurile mele de parizian necioplit, ce altceva?

*

Mergeam pe patruzeci şi şase de ani. Lucrasem de şapte stagiuni de iarnă între New-York şi Hollywood. Am fost în vîrf timp de şapte ani, timp în care totul a mers strună între publicul american şi mine. Adusesem cu mine de la Paris o marfă care le-a fost pe plac, pe care au apreciat-o în chip minunat. Ne-am jucat rolul fiecare. Eram chit. Aveam oare de gînd să mă agăţ, să mă lupt pentru a păstra acest loc hollywoodian? Am fost întotdeauna încredinţat că nu mă voi împăca niciodată cu toată harababura asta de publicitate care e soarta fiecărei stele. Patruzeci şi şase de ani! Divorţat! În mijlocul tuturor acestor vampe superbe şi de o splendidă feminitate! Pericol de fiece clipă şi pentru fiecare dintre instincte în parte!!! O, o, grozav doream să las totul baltă.

Nu mă simţeam nici îndeajuns de ambiţios şi nici destul de tînăr pentru a întrezări vreo oarecare bucurie în dorinţa de a mă mai impune încă pentru multă vreme acestei lumi miraculoase şi ciudate, în care am fost totuşi atît de bine tratat în decursul acestor şapte ani neobişnuiţi. A fost *Marvellous while it lasted*. Voi pleca şi voi lua hotărîrea în Franţa, dacă va fi cazul, să mă mai înapoiez sau nu. Aveam asupra mea noi propuneri pentru Hollywood şi pentru spectacole de revistă la New-York. Voi vedea ce-am să fac peste cîteva săptămîni.

Haide! Fă-ţi bagajele. Te înapoiezi în ţară. Habar n-ai ce vei face stagiunea viitoare.

Scanned with OKEN Scanner

O vizită la William Hart în California.

Scanned with OKEN Scanner

Plecarea de la Hollywood — Împachetăm — 1935.

Scanned with OKEN Scanner

BAZINUL DE INOT AL LUI DOUGLAS FAIRBANKS

Îmi amintesc de-o farsă pe care mi-a jucat-o într-o zi Douglas Fairbanks, de mi-a tăiat respirația — da, ăsta-i cuvîntul. Poate că nu-mi veți da dreptate, se poate. Știu că am și eu, ca toată lumea, curiozitățile mele. Mi se întîmplă — ca și dumneavoastră — să nu fac de loc haz, dar de loc, de anumite persoane care dezlănțuie adevărate furtuni de rîs în jurul meu. În asemenea împrejurări, am aerul că sînt tristul cavaler al buzei lăsate. Dar ce să-i faci? Sînt măgulit, sau nu sînt. Uneori, văd în sălile de spectacol puzderie de oameni care se înecă de rîs, da, care se înecă de rîs pînă la lacrimi. Privesc atunci în jurul meu și-mi dau seama că printre acești hazlii aflați în plină transă, sînt alții care nici măcar nu clipesc, în ochii cărora nu se ivește nici cea mai mică licărire. Nimic! Aceștia sînt, fără doar și poate, spectatorii care au nevoie de o altă calitate de umor.

Dar să revenim la împrejurarea cu respirația tăiată.

La Hollywood, în fiecare duminică, avea loc o reuniune la Pickfair, proprietatea regească a cuplului Fairbanks-Pickford. După-amiaza, după siestă, tenisul și piscina își ofereau atracțiile invitaților.

Doug era acolo în elementul lui.

Plonjor excelent, ne etala întregul lui repertoriu de salturi, cu fața, cu spatele, dintr-o parte. Și de pe trambulină, și de pe acoperișul clubului. Nu se mai oprea. Ne zdrobea cu svăpăielile și performanțele lui. Apoi, rîsul său fericit, neschimbat, molipsitor, aproape jignitor prin vigoarea lui bărbătească.

Scanned with OKEN Scanner

La unul din aceste *week-end*-uri mă găseam pe marginea bazinului, îmbrăcat într-un costum elegant de flanelă cenuşie, foarte Piccadilly, vă asigur, cînd Doug sărind asupra mea ca un Tarzan, mă înlănţui în braţele lui vînjoase.

— *What's the idea, Doug ?*

Am crezut mai întîi că vrea să mă ia prin surprindere şi să mă sperie. Dar nu, nici de cum. Îşi pusese în minte cu tot dinadinsul să mă dea la fund, ceea ce şi făcu, fiindcă era mai puternic decît mine şi fiindcă din punct de vedere fizic nu era chip să fiu de altă părere decît a lui, dacă aşa şi-a pus în cap.

Aşa că m-a rostogolit în apă, cu capu-n jos. Şi în timp ce mă scufundam, auzii o furtună de rîsete.

Hollywood gag. Hollywood joke.

Reacţiile mele ?

Următoarele gînduri :

Oh, costisitorul meu costum londonez de flanelă cenuşie, s-a zis cu el. Intrat la apă pentru vecie.

Rufăria mea de mătase ? Mai merge.

Dar...

Ceasul meu brăţară, din platină... Scuzaţi...

Pantofii mei de căprioară de la Mac Affee, Londra... Căprioara se simte mai bine în păduri stufoase, decît prin şipote şi gîrle. Cel puţin aşa cred, nu ?

Nu mai pomensc de cravată, ciorapi, bretele, jartiere, toate mărunţişurile astea care, orice s-ar spune, n-au ca mediu obişnuit apa.

Tot acest inventar mi se perindă prin minte în timp ce, în mijlocul veseliei generale, aveam înfăţişarea unei scăfîrlii de clovn naufragiat. Revin la suprafaţă, bucuros că cel puţin ştiu să înot, un pic surprins, un pic sufocat, căci înghiţisem destul de multişoară apă. Mutra mea, cred c-avea ceva din spectrul din *Hamlet*. Doug, în schimb, aproape că plîngea de rîs, cu toate că în ochi i se ivise o sclipire de îngrijorare.

Ieşii din apă, fără să găsesc nimic ce să spun, dar nimic ! Înfăţişarea mea era, fără îndoială, aceea a unui cîine plouat. Începui să simt că rufăria îngheaţă pe mine. Dîrdîiam ; mă cuprinse teama să nu mă pricopsesc cu vreo congestie sau cu vreo pleurită, mai ştii ? Îngrijorare apoi, pentru lucrul care mă aşteaptă.

Scanned with OKEN Scanner

Cred că arătam jalnic așa cum clănțăneam din dinți și abia aici rîsul francez și rîsul yankeu începură să se ciocnească. Căci lor, farsa li se părea cum nu se poate mai plină de haz.

Am încercat s-ajung cît mai repede la o concluzie: trebuie să-mi adun toate puterile și să mă alătur veseliei generale. Să nu-mi pierd cumpătul. Mă răfuiam cu mine însumi. Să rîd? Ah!... Oh... Ah, cît e de nostim. Nu, hotărît, nu pot...

Nu pot, fiindcă toate rădăcinile mele, originea mea, ereditatea mea, se împotrivesc. Nu pot, deoarece prea am gustat mizeria ca puști, pentru ca acum să fac haz de faptul că frumosul meu costum de flanelă a intrat la apă și s-a stricat de dragul unei searbede glume.

Prea mi-am dorit un biet ceas într-o anumită epocă a vieții, pentru ca acum să rîd cu gura pînă la urechi de faptul că, vîrîndu-mi ceasul brățară în apă, nu va mai fi bun decît de aruncat.

La fel de necăjit în privința pantofilor de căprioară, care se vor zbîrci, adică se va încheia cu ei. Nu pretind că situația mea materială nu mi-ar permite astfel de mici risipe nesăbuite, fără urmări prea grave. Dar n-am nici o vină că antenele mele se răzvrătesc din toate puterile în fața unor asemenea irosiri!

După cum n-aș putea fi nici de partea celui ce ar zvîrli cu pîine, numai de dragul de a azvîrli, sau a aceluia care și-ar aprinde țigara cu o bancnotă de cinci mii de franci. Nu înțeleg genul acesta de veselie.

Mă depășește.

Și i-am dat dreptate lui Doug, cînd — bătîndu-mă pe umăr — mă învinui, în timp ce rîdea din toată inima:

— *Maurice, You have non sense of humour...*

Ai dreptate. Sînt lipsit de simțul umorului!

E limpede că nu toată lumea se poate distra în același chip. Ceea ce unora le stîrnește rîsul, pe alții îi face să plîngă.

Ni se tot spune că japonezii sînt în plin extaz cînd își fac *harakiri*. Noi, cei din Ménilmontant, preferăm vinul roșu.

Acestea fiind zise, nu e mai puțin adevărat că n-am avut mulți prieteni francezi de calitatea celui care a fost frățiorul meu american, Douglas Fairbanks.

Bless hiss soul. [1]

[1] Binecuvîntată fie amintirea-i. (n. tr.)

Scanned with OKEN Scanner

AMINTIRI ŞI TRANDAFIRI

Întins pe un şezlong printre ceilalţi călători, orizontul mi se pare un ecran de dimensiuni uriaşe, pe care se perindă nenumărate chipuri.

Toate aceste chipuri, Maurice, au fost chipuri ce-au meritat preţuire şi e firesc să fi lăsat urme în eul tău, prin ceea ce au adăugat la cunoaşterea ta despre oameni... şi despre femei ! Fiinţe ce n-au fost făcute, croite chiar după înţelesul tău. Purtarea lor din punct de vedere afectiv, felul lor de a-şi sublinia durerea printr-un surîs — surîzînd mereu şi cu orice preţ — pot năuci pe un specimen de vechi parizian ca tine... Dar, să recunoaştem, parizianul are ceva feminin în el. În capitala Franţei, nu eşti chiar pe de-a-ntregul ceea ce se numeşte bărbat. Ai la nervi, de nu mai ştii ce să faci cu ei... toate soiurile de nervi. Şi nu-ţi dai seama de asta decît atunci cînd trăieşti printre oamenii altor ţări şi mai ales în mijlocul tinerei vieţi a Lumii Noi. Printre ei e necesar să fii mai viguros ! Nervii nu-s buni decît pînă la un punct oarecare — atît cît să-ţi ascuţească puterile — dar pe urmă, în clipa hotărîrilor, la coş cu nervii !

Toţi aceşti bărbaţi şi toate aceste femei te-au primit cu braţele deschise, Maurice. Fără înconjur, ei ţi-au oferit cu bunăvoinţă salutul de O.K. al Lumii Campionilor K.O. Te văd plecînd, dar au făcut întotdeauna tot ce se putea face, tot ce se putea spune pentru ca strădania ta de străin să fi simţit că a fost recunoscută, apreciată. Ştiu prea bine că meseria noastră vinde artă publicului, întocmai cum negustorul de cravate vinde cravate, cum profesorul de liceu vinde învăţătură, cum clandestina vinde plăcerea. Ştiu că totul nu-i decît marfă, bună sau rea, şi că totul nu se re-

Scanned with OKEN Scanner

duce decît la faptul dacă clientul e mulţumit sau nu. Dincolo de toate salatele filozofice, îşi spune cuvîntul legea cererii şi a ofertei : cel ce aduce şi cel ce cumpără, cel ce creează şi cel ce se desfată, da, da, toate astea înainte de orice ! Tu, ce ne oferi ? Asta ?... Bine, de acord, încă îmi mai place... Asta stă la baza a orice. Fără excepţie. Trebuie să-ţi cîştigi dreptul la viaţă, de a privi oamenii în faţă. Trebuie să-l cîştigi tăindu-ţi în carne vie, cu preţul multor dureri. Să-ţi asude şi inima, cum asuzi în tot restul fiinţei tale...

Totuşi, o dată spuse toate astea, dovedite, stabilite, mai vin la rînd şi oamenii, lumea, atmosfera, onestitatea oamenilor pentru care te-ai produs. Şi atunci, bătrîne Maurice, nu eşti de părere că ai întîlnit în America oameni care te-au uimit pur şi simplu, ce zici ? Nu crezi c-ai avut de tras şi învăţături destul de curioase în această privinţă ? Să ştii să-ncerci să fii om, să fii mărinimos, sau cum se mai spune pe la noi, să fii cumsecade ?

Ajutat de numai un pic de imaginaţie, mi se pare că văd desfăşurîndu-se în faţa ochilor un afiş de înălţimea unui zgîrie-nori. Nume şi iar nume ce mi se par că se înghesuie, ca pentru a-şi găsi un loc în clipa de rămas bun.

Mary Pickford, regină a ţinutului, care n-a încetat nici odată, cu toate răspunderile ei de tot felul, să se poarte cu noi ca şi cum am fi făcut cu adevărat parte din familia din Pickfair. Mary-*darling of the world,* logodnica lumii — care privea sosirea amurgului cu acea blîndeţe pe care numai fiinţele alese o au şi care într-o seară de plictiseală, îmi spuse : „Ceea ce-i cumplit în meseria noastră, Maurice, sînt valurile de chipuri tinere şi noi ce apar neîncetat. Rînduri ce se îngroaşă mereu, înghiţind pînă la urmă totul". Şi între timp, ochii ei mari şi frumoşi, mă fixau cu o expresie de amărăciune de copil. *Sweet Mary.*

Ce minunată e povestea lui Jeanette Mac-Donald care, după ce a fost descoperită de Lubitsch într-un teatru din Chicago, a sosit proaspătă la Hollywood, clocotind de talente care au spart zidurile încă de la primul rol jucat în *Parada Dragostei* şi care i-au îngăduit ca, timp de atîţia ani minunaţi, noua ei viaţă să nu se mai desfăşoare decît acolo unde cele mai frumoase şi cele mai înzestrate se înfruntă, cîştigînd sau pierzînd admiraţia lumii întregi. Am fost adesea întrebat care au fost raţiunile pentru care Jea-

Scanned with OKEN Scanner

nette a fost singura cîntăreață în stare să reziste în timp, în fruntea specialității sale pe ecran. Nu mi-e greu să răspund. Mai întîi, frumusețea ei de roșcată, zvelțețea ei, talentul ei de actriță, cu totul rar pentru o cîntăreață, iar peste toate astea, o voce de cristal, proaspătă ca un izvor. Se pare că Jeanette ar fi putut fi o stea de mîna întîi, chiar și fără ajutorul vocii. Așa că, fiind și privighetoare pe deasupra, trebuia să devină ceea ce a și devenit : de neîntrecut ! De altfel, o femeie și o actriță cum nu se poate mai serioasă, iar în afara tuturor darurilor ce se răsfrîng în ea, cei ce-o cunosc îndeaproape știu că frumosul ei cap e așezat solid pe umerii ei minunați. Ea are totul, dar totul ! Iar celelalte actrițe... nu chiar tot, tot... Filmele noastre împreună — am realizat patru — au reprezentat tot atîtea experiențe cu care amintirile mele nu pot decît să se desfete la gîndul unei atît de admirabile tovărășii și gingașe profesiuni. Bravo, Jeanette... și un trandafir pe deasupra !

Tronînd peste grupul de tulburătoare frumuseți, asemenea unei regine, apare Greta Garbo. Stop !

S-a spus tot ce-a fost de spus despre acest minunat pur sînge al profesiei. S-a scris în toate limbile despre teama, despre spaima ei de mulțime. Adesea chiar s-a lăsat să se înțeleagă că totul n-ar fi decît o stratagemă, că, asemenea tuturor actrițelor, Gretei îi place și ei să fie văzută, recunoscută, aclamată. S-a vorbit de puneri voite în scenă și cu toate astea, cei ce sînt în măsură să cunoască realitatea pot afirma cu siguranță că Greta Garbo are o teamă bolnăvicioasă de popularitatea ei de neasemuit. E înspăimîntată în chip dramatic și ce e mai ciudat e că în timp ce această stare de spirit contravine tuturor canoanelor publicității în stilul american, această reținere, această pudoare aproape jignitoare prin independența ei au sfîrșit prin a o servi pe divina ființă, atîțînd isterica curiozitate a mulțimii, cu mult mai mult decît ar fi făcut-o niște strădanii diametral opuse. Și e lesne de înțeles, pentru ce... Să fii stăpînul unui talent unic și, în afara clipelor în care te produci, să te lași cît mai rar, cît mai greu întîlnit, văzut, apropiat : aceasta dezlănțuie curiozitatea avidă de a zări măcar, fie chiar și pentru o clipă, ființa aproape supranaturală, pe care izolarea te-a făcut să devii. Ascundeți-vă, camarazi ! Adăpostiți-vă !

Am întîlnit-o de mai multe ori pe Greta, dar mi-am dat seama pe loc că nu voi putea face parte din simpatica

Scanned with OKEN Scanner

ei suită. E plină de ciudățenii. Glumeață, veselă, strălucitoare și dintr-o dată, fără să te-aștepți, chipul îi devine absent, dramatic, și nu-ți rămîne altceva de făcut mai bun decît s-o lași în pace. O, mai ales, fără întrebări ! Nimic ! Trebuie s-o lași în apele ei. Apoi îi trece, îi revine și iar îi trece. Nu poți ține pasul cu ea. Da... În sfîrșit, merge pentru cei cărora le place *Montagne-russe* ; dar dacă ești mai slab de înger, te dai peste cap !!!

Biet copil, la drept vorbind la fel cu toți acei și acelea care, sensibili din fire, au fost deseori răniți : sîngerează pentru o nimica toată. Sărmani dezarmați ! Iar și iar trandafiri se cuvin să vă încununeze capetele voastre încîntătoare, o frumoasele mele camarade !

Ochii mi se împăienjenesc puțin...

Personajele de pe ecran se frămîntă... se duc... vin... dispar. Poate fiindcă vaporul se leagănă puțin cam tare. O revăd pe acea femeie, care, deși în vîrstă, mi-a scris în fiecare zi a acestor șapte ani, fie la Paris, fie la New-York, fie la Hollywood... cu singura dorință de a-mi strînge mîna și de a mi-o reține cîteva clipe, căutînd să-și facă loc prin înghesuiala mulțimii, atunci cînd debarcam sau mă îmbarcam. Îmi reamintesc mii de întîmplări încîntătoare, stranii sau tulburătoare, din viața mea de yankeu.

Plec de bună voie, luînd exemplu de la admirabilul Gene Tunney, mulțumesc publicului, înclinîndu-mă cît pot mai grațios. Părăsesc ringul american, dar în picioare, nu culcat pe spate !

Cîte ocazii n-am avut de a asista acolo la astfel de înfrîngeri jalnice din lumea sportului, a scenei sau a ecranului. Și cîți bărbați și cîte femei, care au fost cîndva stăpîni pe Broadway, nu mi-au fost arătați... Nu, nu, Momo, astea nu-s treburi pentru tine ! Tu, chiar de va fi să faci o boacănă, o vei face în Franța, în tîrgușorul tău, cu oameni pe care-i înțelegi atît de bine, chiar dacă pentru restul muritorilor ei sînt de neînțeles.

Ultima frază a lui Irving Thalberg a fost : „Pleci, Maurice, fiindcă așa ai vrut tu. Fie ! *All right* ! Dar s-ar putea ca mai tîrziu, un Maurice cărunt, maturizat, să se înapoieze la chemarea noastră, revenind pe poarta mare, adică prin aceea prin care te-ai hotărît să ieși. *Until then... Good luck, Maurice, and God bless You*".

Au ei pe-acolo fraze din astea, care te lasă lampă !

Scanned with OKEN Scanner

IN CĂMINUL PĂRINTESC

Ca să ajungi la micul cimitir în care se odihneşte mama, trebuie s-o iei prin strada Caulaincourt, prin dreapta marelui cinema Gaumont. Ai de urcat la deal. Am ţinut să fac pe jos această distanţă şi nu ştiu de ce, acest urcuş mi se părea că avea o mare însemnătate pentru mine şi că n-aş fi putut să fac altfel. Mă duceam acolo, aşa cum la Marsilia te duci la Notre-Dame de la Garde, aşa cum în anumite oraşe sfinte, credincioşii se duc la unele biserici. Urci... Trebuie să urci. E obligator ! Te îndrepţi către ceva sfînt, situat dincolo de limita terestră. Trebuie să te constrîngi oarecum pentru a nu te trezi că întinzi braţele şi mîinile, ca într-un gest de implorare, de smerenie.

Mă duceam să mă înclin sfintei mele şi..., înţelegeţi ? Nici prin gînd nu-mi trecea să dau cea mai mică atenţie oamenilor care întorceau uneori capul după mine !

Ei n-aveau cum să ştie că omul care mergea astfel în acea clipă solemnă, nu era decît un om obişnuit. Era o disperare fără paradă, fără discursuri, fără plînsete şi suspine, o disperare pe care o purta în el acest trecător. Se vede că era el însuşi pe jumătate mort şi se simţea atras de locul spre care se ducea, chemat de două braţe.

— Ce-i cu mutra asta, Maurice !!!

Un ştrengar mi-o trîntise. N-am luat-o în seamă, ba n-am avut nici măcar energia s-arunc o privire către cel ce-şi exprimase dezamăgirea de a nu mă vedea surîzînd, ca pe ecran.

E de-nţeles că nu arăt a vedetă de cinema în această clipă ! Am gîndurile mele. Povara a ceea ce simt, pro-

Scanned with OKEN Scanner

babil că e evidentă pe chipul meu, nu-i ceva care să mă facă mai atrăgător. Ca fond de ten, cu siguranţă că e cam prea închisă.

Urc mai departe strada. Trec peste podul Caulaincourt, de unde descoperii dintr-o dată acest întins cimitir, în care mormintele, prea la iveală şi lipsite de discreţie, par-c-ar vrea să spună că s-au săturat să tot stea la umbra eternităţii şi că, revoltate, vor să se arate la vedere printre cei vii.

— Ei, tu ăla de colo ! Ştii, te vedem ! Şi dacă vrei, şi dacă nu vrei, e musai să ne priveşti şi să te gîndeşti la noi, chiar şi la tine, pentru mai tîrziu, dar poate pentru curînd, sau numai peste o clipă ! Crucile, lespezile noastre albe, florile, aici în locul ăsta plin de soare, ca o expoziţie amenințătoare, au fost adunate toate cu vreun rost, într-un loc atît de umblat şi de popular !!! Cu siguranţă, pentru a vă mai cuminţi, cît de cît, voi cei ce vă trăiţi viaţa ca şi cum n-ar mai avea niciodată un sfîrşit ora asta umană ! Vă vedem, domnilor şi doamnelor, de după lespezile noastre. Vă vedem tot atît de bine ca şi cum am avea chipurile lipite de geamuri. Nu chiar toţi aveţi înfăţişare grozavă, mai ales cu sîngele care vă mai curge în nişte vine ce nu-s tocmai bine irigate. Noi, am terminat ! Am încheiat-o cu corvoada de a trăi. Ne dă mîna să criticăm. Ei, voi de colo ! Ne faceţi să ne strîmbăm de rîs cu toate complicaţiile, frămîntările şi intrigile voastre. Ah ! Ce vă mai bateţi capul... Nu zău, ia uitaţi-vă la toţi microbii ăştia...

Am ales pentru mama un lăcaş mult mai retras. Mai am de urcat. E tocmai în partea de sus a colinei.

— Oh, ce-a mai îmbătrînit !!!

Fraza trece prin mine, fără să-mi stîrnească cea mai mică reacţie... ca o tăietură de bisturiu pe un pacient adormit.

Era o voce de femeie. E tot ce am reţinut.

Apoi, afirmaţia aceasta îmi revine în minte cît continui să înaintez.

— Oh, ce-a mai îmbătrînit !

Există oare şi din aceia care nu îmbătrînesc ?

Ce caraghioslîc ! Nici eu şi nici altcineva din toţi acei şi acelea pe care-i cunosc, nu vom mai întineri vreodată. Degeaba se îngrijesc, se ferchezuiesc, se vopsesc, sau mai ştiu eu ce ? Degeaba îşi fac masaje, se operează, scot, în-

Scanned with OKEN Scanner

tind, şlefuiesc, căci tot nu reuşesc să înşele pe nimeni. Se încreţesc sau se reîncreţesc, sau se scorojesc, sau se îmborţoşesc. Fapt e că n-ai cum să te înşeli în privinţa lor. Mai frumoşi nu se fac. Asta-i sigur!

Să îmbătrîneşti!

Oare am băgat vreodată de seamă că îmbătrîneşte cea pe care o vizitez acum?

Dar ea, şi-a dat vreodată seama?

Nu ne-am gîndit nici unul, nici altul la asta.

A fost sănătoasă sau bolnavă şi atîta tot. Mai mult bolnavă, biata bătrînă, după cîte a avut de îndurat, pînă ce un copilandru a ajutat-o să se elibereze întrucîtva de necazuri.

Şi oare nu se făcea din ce în ce mai frumoasă, cu părul ei complet alb, şi cu pălărioarele ei de mămică în vîrstă pe care şi le punea cochet, ori de cîte ori ieşea pe stradă? O, n-ar fi ieşit cu capul descoperit, vă asigur!!! Pălărioara ei... Nu s-ar fi cuvenit... Era îngrijită „La Louque"!... Era o doamnă!

Nu se cumetrea cu oricine. Avea o demnitate a ei. Asta-i, simt un nod în gît. Draga mea „La Louque"! Uite că vin, sosesc. Nu mai am mult. Aşteaptă, uite-mă. Vezi şi tu că iuţesc pasul, că mă grăbesc. Ca pe vremea cînd mă înapoiam de la „Asistenţa Copiilor"... Vin de departe, ştii oare? Am călătorit mult. Am văzut ţări, lucruri, oameni. Aşteaptă. Uite că vin, am să-ţi povestesc totul! Pregăteşte-ţi umărul, ca să-mi sprijin capul...

Cimitirul Saint-Vincent îmi transmite o senzaţie plăcută, de cum îl zăresc. Ca un balsam! Nu zău, nu era cu putinţă să găseşti un loc care să se potrivească mai bine cu ea. Nu cunosc toate cimitirele din Paris, vezi bine, dar din toate în cîte am fost, n-aş fi putut, o spun sincer, să aleg un altul care să-i semene atît de mult. Totul e pe măsura ei, puţin retras. E distins, cochet, liniştit. Nimic măreţ, impunător, impresionant. Ah, cît i se potriveşte acest mic şi simpatic cimitir! Aproape că-mi vine să surîd. Cred c-am întinerit pentru o clipă. Păcat că femeiuşca ce m-a văzut acum cîteva clipe atît de răvăşit, nu mă vede chiar în timpul acestui drum... Dar chiar acum, căci nu-i de durată mica mea exaltare...

Simt că chipul mi se crispează. Intru în cimitir. Parcă o văd cum arată. Probabil că s-a pregătit. S-a făcut fru-

Scanned with OKEN Scanner

moasă. Şi-a pus un strop de roşu pe pomeţi, ca să nu pară prea bolnavă. Era unica ei cochetărie, singura ! Nu voia să pară suferindă. Nu-i plăcea să stîrnească milă, „la Louque“ ! Cînd eşti mama unui artist, ia gîndeşte-te ! Şi-a făcut mica siestă de după masă, pentru a fi în putere, gata pentru vizita băiatului ei. Poţi veni, fiule, sînt bine dispusă. Te aşteptam...

Stau aici, în picioare, în faţa lespezii.

Nu-i altceva decît un mormînt solid şi curat.

Fără mausoleu bogat, fără sculpturi, fără ornamente funebre.

Tot ce e mai ales, în simplitate.

Flori.

Stau. Citesc mecanic literele săpate... aurite.

Simt un fel de zvîcnire în capul meu. Gîndurile mi se învălmăşesc. Trec printr-o criză. Dar mă ţin pe picioare, cu capul drept.

Cred că ea mă scrutează din creştet pînă în tălpi.

Va trebui să-i spun totul, aşa cum făceam după fiecare înapoiere din călătorie. Nu se poate altfel !

Am nemaipomenita impresie că o privesc chiar în faţă, cu ochii în ochii ei blînzi.

Îi mîngîi obrăjorii. Îi descopăr fardul discret. Îi cuprind în mîini, bătrînele ei mîini, alese, mîinile ei de regină...

Bun găsit, iubita mea „la Louque“.

Ei... Cortina !

Nu mai pot vorbi... Nici amintirii ei măcar... Nici mie însumi.

Iartă-mă... Ştii... M-am stăpînit cîteva clipe şi acum se învălmăşesc toate ! Înţelegeţi, nu-i aşa ?

Aşteaptă, va trece...

Am multe să-ţi spun.

Aşa, acum mi-e mai bine. Creierul începe să se limpezească. Aş spune că simt, dar fără să îndrăznesc să-mi lămuresc cu desăvîrşire acest gînd, că poate e mai bine că lucrul de necrezut s-a petrecut în lipsa mea. Am fost asigurat că s-a stins fără să sufere ! Opaiţul era golit de ultima lui picătură de ulei. Poate că-i mai bine aşa ! M-ar mai fi văzut ? Şi dacă ar fi fost prea sfîrşită ca să mă mai recunoască ? Dacă mi-ar fi fost luată... Aşa, smulsă din

Scanned with OKEN Scanner

inimă, ca şi cînd n-aş fi fost fiul ei? Prea ar fi fost cumplit...

Şi apoi, la biserică! Orga, sicriul, florile, chipurile prietenilor. Oare m-aş fi stăpînit eu îndeajuns pentru a fi tare? Aş fi avut destulă stăpînire? Aş fi reuşit să strîng îndeajuns de tare pumnul în buzunar?

Iar acolo, la cimitir, aş fi avut puterea să privesc groapa larg deschisă, cum o coboară pe mama, acoperind-o cu pămînt?

N-aş fi început deodată să urlu? Aş mai fi fost în stare să-mi ţin firea?

Nu-s de loc sigur.

Da, poate că-i mai bine, aşa, căci cel puţin acum am siguranţa că mă aflu aici, iar nu într-o casă de nebuni. Durerea mi s-a alinat. O, draga mea „la Louque". Încă nu s-a încheiat cu noi doi. Nu, nu, nici pe departe! Cînd te-am părăsit, ne-am îmbrăţişat îndelung, îţi mai aminteşti? Erai obosită, biata mea bătrînică. E de-nţeles! „La Louque" doar nu-i o maşină! Se uzează şi ea! Şi cu toate astea îţi simţeam respiraţia, pînă şi uşoarele bătăi ale minunatei tale inimi. Cu aceste simţăminte am pornit la drum şi tot cu ele m-am înapoiat la tine. Tu eşti încă printre noi, asta-i! E tot atît de sigur, ca tot ce-i sigur. Dovadă e că-ţi vorbesc. Altminteri... N-aş fi atît de naiv, atît de caraghios, încît să vorbesc în vînt! Cu ce ar semăna asta? Un ditai nătărău care vorbeşte de unul singur. Oh, la, la! Dar tu eşti atît de prezentă, atît de plină de viaţă... Asta-i... Am găsit cuvîntul potrivit: plină de viaţă... şi nu l-am pronunţat pe celălalt. Ai băgat de seamă, îngrozitorul, înfricoşătorul cuvînt care tulbură pe toţi cei ce au amintiri, pe toţi cei ce iubesc.

Ei bine, iată-mă dar înapoiat, mica mea „la Louque"!

Nu c-aş sta degeaba, înţelegi, însă acolo atinsesem culmea a ceea ce puteam să fac. Nu în limba mea! A trebuit să arăt ce pot, în *english*. Acum, fac loc altora.

E ciudat, tu ne-ai făcut îndrăzneţi, dar nu bătăioşi. Ne silim să facem bine ceea ce avem de făcut, dar socotim apoi că ajunge aşa cum e! Sîntem cam ciudaţi, noi cei din neamul Chevalier. N-am mişca măcar o piatră din locul ei, numai pentru a înainta mai repede. În schimb, sîntem mereu în marş. Iar munca, e muncă. Îmi dai dreptate în totul, nu-i aşa „la Louque"?

Scanned with OKEN Scanner

O, fiindcă acum, mai mult decît odinioară, pentru nimic în lume, n-aș vrea să fac ceva ce n-ar fi pe placul tău. Și astăzi ești unica mea rațiune de a trăi. Azi, mai mult ca oricînd. Ei, da ! Ai aflat de despărțirea noastră, de Yvonne și de mine ? Iată-mă singur.

Știu bine că și tu te-ai bizuit pe Yvonne. O iubeai mult. Ea se silea să-ți fie pe plac. Să te răsfețe. Ce absurde sînt toate astea !

Nu știu ce să-ți spun, mamă ! Nu mai mergea căruța noastră, știi, nu mai mergea de loc. Te pomenești în situații din astea, din care nu mai știi pe unde să mai scoți cămașa. Situații în care nu-ți mai rămîne decît să încerci să respiri aiurea, pentru a fi înțeles, pentru a putea nădăjdui...

Tu știi bine — tu, care m-ai crescut așa — că mă silesc întotdeauna să fac totul cît pot mai bine, fie că-i vorba de simțăminte, fie că-i vorba de muncă. Dar, ce să fac ? Sînt la fel cu toți oamenii. Nu reușesc chiar în toate. Iar ițele se încurcă, se-ncîlcesc și viața devine din nou rea și sălbatică, iar ființe care te iubesc, sau care-și închipuie că te iubesc, încep să-și arate colții, poate tocmai pentru motivul că tu însuți le-ai dezmierdat stîngaci.

Nu-i pentru nimeni ușor să pună ordine în propria sa inimă ! Ori unde te uiți, în jurul tău, nu vezi decît niște jalnice falimente. Și atunci, încerci ca măcar propriul tău faliment să fie cît mai puțin urît, din moment ce este aproape de neînlăturat. Asta o știi și tu, chiar din propria ta experiență, scumpă „la Louque". Prea adesea mi-ai spus că viața nu-i frumoasă ; mi-ai spus-o încă pe cînd nu eram decît un țînc... acolo sus, în Ménilmontant. E de-a dreptul imposibil ca să te înțelegi chiar cu toată omenirea. Cine a fost cel ce a spus că nu poți mulțumi lumea întreagă și pe propriul tău părinte ?

O, iartă-mă, „la Louque". Am vrut să fiu spiritual și am călcat în strachini ! Privirea ta s-a schimbat ! Uită ce am spus ! M-am aflat în treabă numai ca să fac pe istețul. Pentru ca să-ți arăt noile mele cunoștințe literare. De altfel, nu-mi amintesc nici măcar numele individului care a scris asta. Ceea ce mă va învăța minte să mai fac în viitor pe grozavul !

Și totuși, îmi place nespus afirmația lui, pentru că-i adevărată. Adu-ți aminte, chiar de tine, „la Louque", pe strada Julien-Lacroix, cînd tata ne-a părăsit, iar tu ai

Scanned with OKEN Scanner

căzut apoi bolnavă, în spital. Toţi te plîngeau: „Vai, această biată doamnă Chevalier... Ce belea a dat peste ea ?!? Bărbatul care a lăsat-o... şi sănătatea care i se duce de rîpă, iar copiii... ca şi micuţul ăsta, au atîta nevoie de ea". Aproape că se vărsau lacrimi cînd se vorbea de noi în cartier.

Te-ai înapoiat, lucrurile s-au îndreptat, mizeria s-a îndepărtat... Oarecum... O, nu prea mult ! Trăim cinstit şi modest. Nu cerem de pomană nimănui. Nu stăm în calea nimănui. Cu drojdia cartierului n-avem de-a face. Asta e, dar vecinii încep să ne ia în primire !!! Ce îngîmfată mai e şi muierea asta !!! Uite-te la ei, cine are îndrăzneala să ne ocolească... cine are nas să facă pe mofturoşii. O face pe fudula cu băieţii ei şi, colac peste pupăză, prîslea mai vrea să fie şi artist. Pe onoarea mea ! Umblă cu pălărie girondină, pe căpăţîna lui cea mare, în loc să înveţe o meserie... aşa cum învaţă toată lumea ! Să turbezi şi nu alta !!! Noroc că băieţii din ulicioara Ronce l-au pus la locul lui pe mucosul ăsta care vrea să ne dea gata ! Vai de girondina lui ! Ce potlogar !!!

Iată, că nici nu mai ştiam unde ne e capul !!! Vezi bine. Nici nu-i măcar necesar să te iei tu de oameni ! Ei se schimbă după toanele pe care le au ! Te iubesc puţin, mult, cu patimă, nici un chip !!! Aşa se întîmplă întotdeauna, pretutindeni şi în toate părţile. Şi ai nevoie de picioare zdravene ca s-o poţi lua la sănătoasa, mai înainte de a te fi dat ei prin tîrbacă !! Chiar şi dacă te-ai silit să faci totul cum e mai bine. Asta-i roata vieţii. Nu se opreşte niciodată. Se-nvîrteşte, se roteşte, lucrurile ies bine. Alte ori se-nvîrteşte, te-mproaşcă cu noroi, lucrurile îţi ies pe dos !! Atunci, începi să adulmeci aiurea, să cauţi cum adulmecă şi cîinii. Apoi, o iei din nou de la capăt. Sita nouă e bună. Iar urci şi iar cobori. N-ai cum să ieşi din îndoiala asta...

Tu, „la Louque", ne-ai învăţat să nu ne încredem în nimeni ! Cîtă dreptate ai avut !! Chiar neîncrezători fiind, încrederea tot ţi-e înşelată. De cele mai multe ori. Ştiu că e preferabil să fii tu tras pe sfoară, decît să-i tragi tu pe sfoară pe alţii ! Dar ce-i prea mult, e prea mult !

Tu ne-ai vîrît în cap legile muncii cinstite. Şi ai avut dreptate ! E drumul care te scoate pînă la urmă la liman ! Nici popii şi nici medicii nu cunosc o reţetă mai consolatoare, iar la sfîrşit eşti întotdeauna răsplătit.

Scanned with OKEN Scanner

Ne-ai învăţat să mergem pe drumul drept, fără să ne sinchisim de ceea ce face sau spune vecinul !

Ai avut dreptate ! Viaţa n-ar fi de suportat dacă ţi-ai face griji din toate acţiunile şi gîndurile celorlalţi. Înainte, fără oprire. N-au decît să izbutească ei mai bine ca tine, dacă sînt în stare !

Mă revăd cu tine, mică „la Louque", pe vremea cînd locuiam în mahalaua Saint-Martin. Aveai un dar dumnezeiesc de a pătrunde sufletele. Abia acum îi înţeleg adîncimea. Niciodată nu te-ai înşelat în privinţa vreunuia din prietenii pe care-i aduceam să mănînce la noi.

În timp ce-ţi vedeai de treabă la bucătărie, pregătindu-ne masa, erai atentă la ce discutam noi. Cîntăreai calitatea hohotelor noastre de rîs ; judecai ochii şi privirile noilor mei prieteni. Abia dacă te amestecai în cele ce vorbeam, doar atît cît era necesar ca să ne simţim la largul nostru.

Se spunea : „Are o mamă minunată, puştiul ăsta de Maurice ! Şi ce-l mai răsfaţă..." Iar seara, cînd mă înapoiam de la lucru, te auzeam cum te frămînţi în pat, cu uşa încăperii tale deschisă, fiindcă nu puteai niciodată să adormi mai înainte de a mă şti acasă, nu-i aşa ?

Cînd mă aşezam lîngă tine, pe marginea patului, ca să-ţi urez noapte bună, îmi spuneai pe loc cîte parale face noul meu camarad. O, fără a fi încercat să-mi impui părerea ta. Nu, nu... Ci numai atît cît trebuia ca să mă pui puţin în gardă, bineînţeles dacă simţeai că e cazul. Îmi cereai lămuriri asupra noului prieten : de unde vine, cît e de talentat, ce fel de viaţă duce ? Iar după ce-ţi răspundeam, îţi conturai părerea ta personală, în care intrau şi impresiile pe care ţi le lăsase. Iar eticheta pe care o puneai, „la Louque", era limpede ca lumina zilei. Ah !... Ar fi trebuit să fie tare îndemînatic băiatul ca să nu-l descoperi, dacă se întîmpla ca în realitate să fie un păcătos !!! Să ştie bine să joace teatru ! S-ar fi zis că tu aveai darul să străbaţi cu privirea prin oameni. Mie mi se părea că eşti cam pretenţioasă, că exagerezi. În parte, ascultam, în parte, nu. Mamele sînt mame... îmi spuneam. Ele se tem întotdeauna... ca şi găinile pentru puişorii lor. Dar pînă la urmă eram obligat să recunosc că de fiecare dată, da, de fiecare dată, tu erai aceea care aveai dreptate ! Acum, pot să ţi-o spun, fiindcă la vremea aceea ţineam să fac pe bărbatul. Ţineam morţiş să am propriile mele păreri. Eu eram stăpînul. Aşa

Scanned with OKEN Scanner

credeam ! Fiindcă eu eram acela care aduceam fărămitura de pîine în casă. Iartă-mă, bătrînica mea scumpă, iartă-mă ! Cît de mărginit poate fi un tînăr ! Cît de repede ajunge să creadă că e cineva !

Văd că zîmbeşti, dar mă-nţelegi, nu-i aşa ? Au fost destui din băieţii aceia pe care tu i-ai cîntărit într-o singură oră, cînd mie mi-au trebuit, zece, douăzeci, treizeci de ani pentru a-i descoperi. Iată de cît timp am avut eu nevoie pentru a fi sigur pe ceea ce tu descopereai atît de lesne şi de limpede. Ei bine, asta înseamnă geniu ! Erai de-a dreptul genială, mica mea bătrînică. O, poţi să fii sigură că-i aşa cum spun ! Ăsta-i adevărul ! Aveai darul de a pătrunde. M-am gîndit adesea în Hollywood-ul din care vin, la conversaţiile pe care le-am fi avut, dacă viaţa ar fi îngăduit să mă însoţeşti ! Ce zici ? Aproape că-mi vine să rîd ! Cred că ai fi fost în asemenea măsură sufocată de ceea ce ai fi văzut, încît n-ai fi fost în stare nici să vorbeşti... Cred că te-ai fi mulţumit, doar, să te uiţi la mine, ca pentru a te supune unei soarte de neînlăturat.

Ei vezi ? Ce să-ţi fac băiatule ? Tu ai ţinut morţiş să vii. Aici, e un colţ artistic *super*, în care totul e *super*. *Super* bun şi *super* prost. Deoarece în *super* se află aceleaşi contraste ca şi în obişnuit. Nu există Dumnezeu pe pămînt — nici în capul scării — nici la picioarele ei. Nu există decît gloabe, mai mari ori mai mici... Fie că e vorba de Hollywood, fie că e vorba de Saint-Ouen !

Dar tu, ...tu te vezi la Hollywood ?

Mai întîi, ar fi trebuit să te-nvăţ să vorbeşti englezeşte ! Şi asta, n-ar fi fost de loc simplu. *„Mrs. Chevalier... how are you, Mrs. Chevalier ? Very well, thank you !! Will you allow me to introduce you to Mrs. Sam Goldwin, dear Mrs. Chevalier... So glad to meet you. Mr. Goldwin !“* [1]

— Nu... zău ! Încep să mă las păgubaş, mica mea „la Louque“, şi totuşi cît de mare nevoie de tine aş fi avut acolo, ştii, dacă mă gîndesc la toate şmecheriile cu care am avut de-a face. M-ai fi ajutat să văd puţin mai limpede. Sînt năucit... Aproape că mă uit cruciş... Îmi spun mereu : Ce sfat mi-ar fi dat „la Louque“ ? Care ar fi fost părerea ei ?

---

[1] Doamnă Chevalier... Ce mai faceţi, Doamnă Chevalier ? Foarte bine, mulţumesc !! Îmi daţi voie să vă prezint Domnului Sam Goldwin, dragă Doamnă Chevalier ?... Încîntată să vă cunosc, Domnule Goldwin ! (n. tr.)

Scanned with OKEN Scanner

Spilcuit !

Scanned with OKEN Scanner

Ma Pomme, *ăla sînt eu!*

Nici c-un rege n-aș schimba traiul meu!

Scanned with OKEN Scanner

Prin urmare, crezi că-i indicat, nu-i așa... ca să dau acum înapoi, pentru a porni apoi din nou de pe temelii mai puțin zgomotoase, dar mai sincere. Nu ești și tu de părere?

Bine. Voi fi dar... înțelept!

Voi lua-o pur și simplu de la capăt, cu cîntecul, cinstitul, vechiul cîntec, fiindcă după ce ai încercat tot ce se poate încerca în această meserie de artist, înțelegi cu ușurință că numai în trudnica și măreața muncă de pelerin al cîntecului, îți poți găsi adevărata libertate.

Nu-i o meserie veselă, dar în schimb e o meserie cinstită și demnă.

Te simți — e adevărat — destul de singur în cabina de artist, prin care, un altul, tot atît de singur ca și tine, a trecut abia cu o săptămînă în urmă.

Același sentiment îl încerci și în camera unui hotel, în provincie, în străinătate, pe tot întinsul lumii. Adesea ți se pare că ești un biet pui căzut din cuib! Dar exiști totuși prin tine însuți, cheltuindu-ți propriile tale posibilități. Meseriaș de artă! Cu nimic nu se poate compara, din tot ceea ce ține de această meserie: teatrul, revistă, operetă, cinematograful. Fiindcă toate aceste variante nu se sprijină decît pe înjghebări în comun. Munca de echipă, cu tot ceea ce presupune uneori ca gelozie, lucrătură pe dedesubt, intrigă, obligații, sclavie și disciplină.

Cînd iese bine, toți se îmbrățișează. Cînd se clatină, totul se spulberă, se destramă atît de ușor!

Sînt cumplite toate astea! O, minunată răsplată a muncii făcută de unul singur! O, mulțumirea serilor reușite! Mă voi înhăma din nou la această muncă, mică „la Louque". Sînt sigur că-mi dai dreptate. Îmi dau seama după felul în care mă asculți, cu bărbia sprijinită de degetul cel mare și cu arătătorul lipit de obrazul drept, gestul acesta al tău pe care l-am moștenit și eu. De cîte ori stau să chibzuiesc, te imit... fără să-mi dau seama!

Dar, îmi pari ostenită. Prea multe ți-am spus. Te-am obosit, înșirîndu-ți toate pățaniile mele. Vai, vai, cît sînt de preocupat de persoana mea. Hai, închide-ți ochii ușor. Odihnește-te! Somn dulce, dragostea mea. Voi reveni să te văd, după ce te vei fi odihnit. Dormi. Bătrînica mea, dormi. Aveam nevoie de tine.

Scanned with OKEN Scanner

M-am aplecat peste lespedea rece. Sărut literele aurite ce-au fost săpate pentru a forma inscripţia :

JOSÉPHINE CHEVALIER

Mîinile mele mîngîie... Arunc fără voie o privire către ferestrele caselor ce dau spre micuţul cimitir. Oh, dacă sînt văzut, nu cred că pot fi luat prea tare în rîs. Încă n-a ajuns să fie de ocară o dragoste filială !

Încet, pornesc spre ieşire, de-alungul unui şir întreg de morminte, ce par că înţeleg şi că respectă durerea altora. Revin la realitate... Strada, Parisul.

Ocrotit de o umbră.

Scanned with OKEN Scanner

VARA 1935

Știam că dacă nu voi avea priză de-a binelea reapărînd la Paris, aceasta ar putea avea pentru mine urmări dezastruoase. Tot ce s-ar putea spune atunci, ar fi : „S-a zis cu el. S-a văzut ce poate da ! Mereu aceleași gesturi, aceleași apariții. Mai vrem și altceva, mai nou. De ajuns cu el... Altul la rînd !“

Prea mi se exploatase numele de-alungul acestei serii de filme ! Filme ce se dau și se reiau în toate cartierele, în toate satele, în toate orașele și în toate țările. Abia terminate, haide ! o nouă campanie de publicitate pentru filmul ce vine la rînd și totul se ia de la capăt, se repetă, pînă cînd într-o zi, publicului, sătul, ghiftuit, ajunge să i se facă greață de ceea ce a adorat, să i se facă greață în așa măsură încît acel nume care era sinonim cu triumful și cu cea mai bună rețetă de casă să devină pe afiș un handicap, o piedică în calea reușitei.

Exemplele nu lipsesc ! Aș putea înșira cu duzina, fără să mai pun la socoteală miile de imitatori din lumea largă care au trăit după urma mea parodiindu-mă cu mai mult sau cu mai puțin succes. Și aceștia au contribuit ca publicul să fie sătul... Așa dar, după această obositoare defilare de pălării de paie, de buze lăsate în jos, după această obsesie a unei apariții ajunsă clasică, va trebui să recuceresc inima publicului, ce abia a prins să-și tragă sufletul după o publicitate zgomotoasă, sătul pînă la refuz de filmele mai mult sau mai puțin reușite, dar vîrîte cu sila pe gît, drept tot atîtea capodopere. Va trebui deci să apar singur-singurel, de data asta luminat de proiectoarele de la „Casino“, aproape ca o stafie, ca un strigoi, iar pe deasupra cu afuri-

Scanned with OKEN Scanner

sita asta de pălărie de paie, care va contribui poate și ea să facă din mine un demodat !! În sfîrșit, voi vedea... Căci, orice ar fi, nu găsisem alt chip de a încerca să mă scutur de viața de film, decît reluîndu-mi meseria de cîntăreț, exact din punctul în care o părăsisem.

De altfel, trei luni de muncă aspră între Londra și Riviera pentru *Beloved Vagabond* se încheiară printr-o nereușită incontestabilă. Alte două filme turnate la Paris : *L'Homme du Jour* cu Julien Duvivier, și *Avec le sourire*, regizat de Maurice Tourneur, n-au avut decît o reușită îndoielnică ; categoric, în cinema, vîntul nu mai mi-era prielnic ! Mă hotărîi să nu mai insist și să mă dedic cu totul cîntecului, refuzînd de acum încolo orice altă propunere.

Scanned with OKEN Scanner

CHIPURI CU PRIZĂ

Îl ascultasem pe Charles Trénet, pe atunci foarte tînăr cu ocazia unui turneu de duete, ce-l organizase cu un camarad la Bobino. Cînd m-am înapoiat la Paris, cucerise întreg Parisul cu *Ya d'la joie*. M-am dus să-l ascult. M-a năucit.

Cine şi-ar fi închipuit că acest individ, neluat în seamă nici măcar la Bobino, atunci cînd pornise în doi, pentru a-şi face un drum cu cîntecele lor dulcege, va ajunge să mă uimească ?

Dar chipul ? Avea măcar ceea ce se numeşte un chip cu priză la mulţime ? Nu eram chiar atît de convins.

Pentru că a avea un chip care să placă mulţimii, înseamnă foarte mult, vă puteţi închipui ! Sînt o mulţime de lucruri care cîntăresc greu în reuşita personajelor devenite populare.

Şi apoi, fie că aceste personaje sînt nişte figuri politice, fie că sînt artişti, sau orice altceva, fizicul îşi spune cuvîntul, cît nici n-ai crede. La o valoare dată, el e cheia a aproape jumătate din succes.

Înseamnă atunci că se impune să aibă chipuri frumoase ? Să fie nişte Adonişi ?

Nu ! Nu asta am vrut să spun. La bărbaţi, nu se pune problema frumuseţii ; în schimb e nevoie să aibă ceva în expresie, cu care să prindă sufletul mulţimilor. Ceva uman. Şi asta n-o ai fiindcă vrei tu s-o ai, ţîşneşte de undeva din interior. Dintr-un surîs, dintr-o privire. Un tic, un gest care ţi-e propriu, un pic de stîngăcie, sau dimpotrivă : deschis, hotărît. Totuşi, niciodată întrecînd măsura, fie într-un sens, fie în celălalt. Ah, nu-i de loc uşor ! Asta nu

Scanned with OKEN Scanner

se poate truca chiar atît de lesne. Altminteri, lumea ar fi plină de indivizi care să priceapă toată tărăşenia şi ar face şi ei la fel.

Nu ţi-e permis să fii prea trist : ai părea lipsit de vlagă. Nici prea vesel : ai părea mărginit. Nu prea mîndru : ai părea înfumurat. Nici prea comunicativ : ai da impresia de lingău. Gîndiţi-vă la conducătorii de guverne, la regi, la marile figuri politice, la miniştri. Nimeni nu se lasă înşelat : îl cîntăreşti pe fiecare, de la prima ochire, cu uşurinţa cu care deosebeşti roşul de verde. La ce bun să mai citez şi nume ? Îi cunoaşteţi şi dumneavoastră, tot atît de bine ca şi mine, pe acei care au acest dar sau pe cei care nu-l au. Iar acei care nu-l au, oricît talent ar avea, o vor resimţi pe propria lor piele. Popularitatea îi va lăsa mofluzi încă de la primul pas greşit. Aidoma căsătoriilor de interes, în care să te ferească sfîntul de primul capriciu care stă la potecă, de prima evadare în taină, de ghiarele dragostei !

Adevărul e că nu-i de ajuns să fii aplaudat furtunos pentru a fi cu adevărat popular. Se cere ceva mai mult. De pildă, convingerea mea e că pentru a fi un artist al cîntecului cu adevărat popular, este necesar să fii îndeajuns de înzestrat cu calităţi atît fizice, cît şi intelectuale, astfel ca omul de pe stradă să fie mîndru de a se recunoaşte în tine. E necesar ca oamenii din popor să se simtă înnobilaţi de aceea sau de acel pe care l-au preferat. Ei pretind să fie ridicaţi, nu coborîţi. Să pară subtili, nu mai bădărani, mai şlefuiţi, nu împroşcaţi cu noroi.

Poţi foarte bine să fii un fiu al străzii, să fii mîndru de asta, să nu renegi nimic, dar să nu proslăveşti atotputernicia haimanalelor. Haimanalele nu sînt iubite în cartierele muncitoreşti. Sînt temute, sînt tolerate, dar nu ajung niciodată la inima omului din popor. Oamenii din popor simt nevoia unui ideal pentru a trăi ! Oricare dintre ei se ridică, îi ridică în acelaşi timp şi pe ei. Să nu pierzi din vedere că n-ai să reuşeşti să te faci iubit de ei, flatînd instinctele josnice.

Iertaţi-mă ! Mi-am ieşit puţin din pepeni. Dar mi-e imposibil să lămuresc lucrurile astea pe care le ştiu adevărate, fără ca să scap caii. Înţelegeţi şi dumneavoastră, e vorba de un subiect foarte important. Ai pentru ce te frămînta ! Eu, flăcăul de la galerie, nu permit să mi se vîre

Scanned with OKEN Scanner

pe gît surogate. Pretind calitate, lucru subțire, de mînă, nu în serie, lucru autentic. Nu niște avortoni ce-și dau aere de superioritate, în timp ce fac ochi dulci. Nu, nu ! Oameni de talia lui Carpentier-Mistinguett ! Viguroși !

Și apoi, vă rog, nu gangsteri sau siluitori de succese ! Nu, să aștepte mult și bine să fie preferați artiștilor adevărați ! Noi, ăștia, care tremurăm de frig, făcînd coadă la ușa sălilor de spectacol, noi cei însetați de talent adevărat nu vom accepta niciodată să ni se vîndă mere pădurețe.

Trebuie să ni se răspundă cu dragoste la dragostea noastră. Înfumuraţii și înfumuratele nu sînt iubiți. Toți strîmbă din nas cum îi văd ! Credeți-mă pe cuvînt. Cei aleși, sînt pe viață și pe moarte. Sînt ai noștri. Stegarii noștri. Nu mai au dreptul să se clatine. Dacă ne-au primit în inimile lor, nu le mai este îngăduit să ne alunge. Îi iubim. Am căzut în cursă. Trebuie să se ocupe de noi... Fără încetare. Sîntem pretenţioși, tiranici. Iubim din tot sufletul, cu tot ce decurge dintr-o asemenea iubire, ca bun și ca primejdios.

Să se ivească numai unul sau una de calitate adevărată și voi fi primul care să-i măgulesc. Nu pretind decît să fiu convins, să mă las dus. Dar, cel puțin să am de ce mă agăța ! Dacă n-am dreptul să-mi spun curat părerea în ce privește o meserie pe care o practic de aproape o jumătate de secol, la ce vîrstă o să fiu îndreptățit s-o spun ?

Îi previn pe toți acești tineri, care miros de la o poștă a confecționat și a artificial, că o să-și frîngă gîtul. Să afle mai înainte de toate, pentru numele lui Dumnezeu, că trebuie să iubească ei mai întîi, spre a fi iubiți așa cum le-ar place să fie iubiți. Să nu se înșele singuri, închipuindu-și că radio-ul și cinematograful sînt în stare să scoată la iveală genii într-o singură săptămînă. Nu există genii în materia asta, ci numai niște gîtleje și niște glasuri, mai mult sau mai puțin plăcute, puse în slujba unor inteligențe, mai mult sau mai puțin adevărate și creatoare. Și în plus, mai e munca, munca și iar munca...

Sînt aproape de sfîrșitul carierei și vorbesc așa cum gîndesc. Nu împiedic pe nimeni să se impună, nu !... Ci doar îi îndemn pe tinerii de talent și de viitor, ca să joace cinstit. Asta-i totul. Fără lovituri sub centură. Fără povești de adormit copiii. Le pretind să fie corecți cu cei care-i ajută să trăiască și să nu precupețească nimic pen-

Scanned with OKEN Scanner

tru a-i servi cît mai bine. Băutura îţi face rău? Nu mai bea, dacă eşti cinstit faţă de el! Îţi face rău fumatul? Îţi atacă gîtul, memoria? Strigă, stop! N-ai să mori din asta, ba dimpotrivă! Suferă puţin, dragul meu. Abţine-te, căci ai pentru ce! Recompensa e atît de frumoasă! Ce înseamnă un pic de disciplină, în schimbul unui astfel de ideal? Se caută artişti care să fie populari. Dar din bronz.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

1938 — 1944

Lunile următoare se scurseră deci fără întîmplări deosebite, între „Casino de Paris“ şi turneele prin Europa, pe care le făceam cu Nita din fiecare două stagiuni, una. Nita, care se adapta *music-hall*-ului plină de entuziasm, continua să fie cea mai plăcută şi cea mai drăgălaşă parteneră, iar viaţa s-ar fi desfăşurat într-o fericire senină dacă semne de furtună n-ar fi început să se arate în Europa. Politica era în plină efervescenţă, iar partidele se agitau! Manifestaţii, uzine ocupate, greve.

Iarna 1939 — 1940 se scurse fără ca Parisul să sufere în mod deosebit de pe urma „bizarului“ război. Alarme fără bombardamente sau aproape fără. Lumini stinse. Ochii se obişnuiesc cu întunericul. Parisul nu e trist. De loc. Gracie Fields, populara artistă engleză, cîntă la Paris pentru o serbare franceză de binefacere. Un avion militar englez mă ridică într-o dimineaţă de la aeroportul Bourget, pentru a mă transporta la Londra, unde voi cînta în după-amiaza aceleiaşi zile pentru o serbare engleză de binefacere. Seara voi fi înapoi, pentru ca să apar la „Casino“, ca şi cînd nici n-aş fi părăsit capitala.

O iarnă aproape normală. Serate de binefacere. Concerte pentru militari. Restricţii la benzină. Nu ne mai folosim de micul Fiat al Nitei pentru cursele urgente.

Nita continuă să fie o minunată parteneră. Această fetişcană are cel mai plăcut caracter ce-l poate cineva visa. Iar în plus, nepretenţioasă nici de doi bani. Găsindu-şi satisfacţiile în lucrurile cele mai simple! Mă felicit de norocul şi de alegerea făcută şi nu-mi mai doresc nimic altceva.

Casinoul e plin. Avansc:nele văd defilînd personaje notorii, politice sau militare. Din cînd în cînd trebuie să faci un efort pentru a-ţi reaminti că Europa e în război. Intrăm în primăvara anului 1940, cînd într-o dimineaţă de început de mai...

Ceea ce s-a întîmplat apoi s-a scris şi s-á povestit de scriitori calificaţi. Face parte din istorie, iar mie nu-mi rămîne decît să vă amintesc de unul din numeroasele aspecte, arătînd că sala de la „Casino de Paris“ ne-a făcut să înţelegem, pe măsură ce publicul se-mpuţina, că invazia germană progresa.

La sfîrşitul lui mai, Cazinoul se închide, iar într-o dimineaţă în zori, micul Fiat al Nitei ne poartă pe amîndoi pe drumurile Franţei încărcate de coloanele bieţilor oameni goniţi din Belgia, din Nord şi din Paris. Ne ţinem după aceste sute de mii de mizerii, de disperări, de ruine. Facem parte din aceeaşi învălmăşeală cu ei, vîrîţi în acelaşi cazan.

Încotro se duc ? Adesea, la întîmplare.

Noi, din fericire, ştim unde. Vom regăsi în Dordogne o pereche de dansatori ce se numesc Myro şi Desha. Vom locui la ei. Masa, ca la popotă.

În Dordogne... Sîntem pregătiţi sufleteşte, nu ? Curg din toate părţile... Imposibil de mers la La Bocca : în drum, italienii ne-ar face porcării, iar casa mea este rechiziţionată de aviaţia franceză.

Mica noastră maşină se strecoară printre rînduri şi lăsînd în urmă tot soiul de scene jalnice, ajungem la refugiul nostru : un mic colţ încîntător lîngă Mauzac.

Dar direcţia radiodifuziunii din Paris mă convoacă :

— Dorim ca să faceţi nişte emisiuni artistice la Radio-Paris, aşa cum aţi făcut întotdeauna la Radiodifuziunea franceză.

Fac iarăşi pe ursul. Caut să mă fofilez. Ştiu prea bine ce ar însemna un refuz categoric. Să tergiversez deci, să invent : „Nu pot rămîne decît cîteva săptămîni la Paris, înţelegeţi, domnule..., fiindcă familia mea se găseşte în sud (roşesc puţin... omul mă fixează...), unde trebuie să fiu înapoi în octombrie şi în decembrie 1941“. Cred că m-am fofilat în mod inteligent. Să nu-i stîrnesc pe cei de la Paris împotriva mea, dar să fac în acelaşi timp pe francezi să înţeleagă că prin scurta mea şedere în Capitală, fac doar ceea ce este strict obligatoriu.

Scanned with OKEN Scanner

Urmarea a fost că mi s-a pretins în mod oficial să mă duc să cînt în lagărele de prizonieri din Germania şi la comandamentele detaşamentelor de voluntari francezi, de acolo. Oamenii — se pare — că-l cheamă pe cîntăreţul lor naţional.

Pe de altă parte, autorităţile germane mă asigură că, dacă accept un angajament la „Scala" din Berlin, se va asista la cel mai mare triumf popular ce se poate închipui. Sînt presat, prelucrat, dar refuz să cînt la Berlin. Refuz să cînt pentru lucrătorii voluntari din Germania. Refuz, de asemenea, să cînt în lagărele de prizonieri, dar sînt nevoit la urmă să accept să cînt — o singură dată — în lagărul de la Alten Grabow, unde eu însumi am fost prizonier în timpul celuilalt război. Refuz orice fel de retribuţie, dar obţin în schimb ca zece prizonieri, originari din Belleville şi Ménilmontant să fie eliberaţi şi trimişi în Franţa la căminurile lor. Mi se pare că procedez în aceste condiţii ca un bun francez. Pretind ca nici o publicitate să nu fie făcută cu privire la această călătorie, că nu sînt decît un fost ostaş care se duce pur şi simplu să încurajeze pe prizonieri să nu despereze. Atîta tot.

Şi le şterpelesc zece băieţi. Bine jucat. Cel puţin, aşa îmi închipui !

Ajung în Germania *incognito*. Nici un cuvînt în ziare. Bine. După-amiază emoţionantă în lagărul de la Alten Grabow, unde sînt ovaţionat nebuneşte de prizonieri. A doua zi urmează să mă înapoiez la Paris, dar se încearcă să mi se amîne plecarea. Artiştii germani — cu Jannings în frunte — ar fi vrut să organizeze în cinstea mea o recepţie omagială. Nu, nu, vă mulţumesc ! Sînt aşteptat acasă. „Oare n-ar fi chip să-i iau puţin peste picior pe englezi, pe Churchill, în cîntecele mele, în Franţa ?" — Nu, nu... imposibil... Privirile se înăspresc. Mă fofilez iar şi iată-mă, în sfîrşit, în trenul de înapoiere.

Am înţeles. M-am plimbat... pe marginea unei prăpăstii. Atenţie, tată Maurice ! Fii cu ochii în patru pe viitor. Nu te lăsa momit pe drumul acesta, bătrîne prieten. Te-ai împotmoli cît ai clipi din ochi. Nici n-ai putea să prinzi de veste cum s-a-ntîmplat.

La Paris mi se confirmă că cei zece prizonieri ai mei vor veni acasă şi mă înapoiez la Cannes, grăbit să schimb aerul.

Scanned with OKEN Scanner

După cîteva zile, contrar convenţiei făcute, ziarele ambelor zone consacră lungi coloane vizitei mele la Alten Grabow. Nici unul dintre ele nu precizează că n-am fost decît într-un singur lagăr. Nici unul nu relevă faptul că pentru această izolată performanţă am obţinut repatrierea a zece bieţi oameni. Nu ! Accentul se pune pe prezenţa lui Maurice Chevalier în Germania, Maurice Chevalier vizitînd lagărele de prizonieri în Germania, şi se dă a înţelege că Maurice Chevalier a făcut un turneu prin oraşele Germaniei.

Adînc turburat, unul dintre prietenii mei englezi îmi transmite un articol apărut într-un cotidian londonez, în care se afirmă, cu litere mari, că sînt filo-nazist şi că fac un turneu în Germania, unde cînt peste tot şi numai pentru prizonieri nu. Presa şi ziariştii mi-au mai jucat asemenea feste de-a lungul carierei mele, încît n-o mai iau în tragic, fiind sigur că publicul va restabili el însuşi faptele.

Atmosfera e de nerespirat, atît la Cannes cît şi la Nisa. La ureche ţi se şopteşte în fiecare zi ultima arestare. Cui îi vine rîndul ? Curînd ? În noaptea asta ? Mîine ? Se spune că tinere din Cannes ar fi plătite de Gestapo pentru denunţurile lor ! Aş prefera să crăp, decît să cînt într-o astfel de Franţă.

În ascuns, în fiecare seară, ascultăm radio Londra. Voci franceze ne ajută să rezistăm, să credem în zile mai bune. Le ascultăm cu acelaşi sentiment cu care infirmii de la Lourdes vor fi ascultînd rugăciunile care imploră minunea divină. Un şansonetist care a reuşit să ajungă la Londra biciuieşte în fiecare seară pe şefii Reich-ului şi pe colaboratorii lor notorii, francezi. Îl găsesc foarte amuzant, pînă într-o anumită seară, din februarie 1944, cînd — luînd în unghii pe cei din propria lui meserie, pe artiştii rămaşi în Franţa—, pronunţă şi numele meu şi ne etichetează pe toţi de răi francezi. „Au colaborat cu inamicul“, decretează el, cu o voce cavernoasă. „Vor fi pedepsiţi pe măsura gravităţii faptelor lor. Sînt unii, printre ei, a căror voce nu va mai fi auzită niciodată“.

Ne condamnă oare pe toţi la moarte ?

Auzindu-mi numele, am simţit că o fierbinţeală dureroasă îmi cuprinde pieptul. Am rămas năuc. Nu pot face altceva decît să repet : „E îngrozitor... e îngrozitor... e îngrozitor...“. N-am primit niciodată o astfel de lovitură drept în inimă, de cînd mă ştiu. Într-o clipă, îmi imaginez

Scanned with OKEN Scanner

milioanele de francezi care, în astă seară, au auzit același atac. Atacul acesta, la care-mi este imposibil să răspund! Această palmă trasă unui om care are mîinile legate la spate! Sînt pur și simplu dărîmat de amărăciune. Dacă aș putea răspunde la un „micro" oarecare, să spun exact ce și cum s-a întîmplat! Dacă aș putea mai întîi să strig, că în timp ce acest om mă tratează drept colaboraționist, eu mi-am încetat orice activitate artistică, încă de un an și că de atunci tremur de frică pentru ai mei!

Nu pot decît să sufăr și să tac. Atac nereglementar, fiindcă mi-e imposibil să răspund. O lovitură de pumn sub centură, mai înainte de a fi bătut gongul...

Întregul Cannes a auzit și toți șușotesc. Stupefacția e generală pentru toți acești oameni care, de la armistițiu, m-au văzut tot timpul și și-au putut da seama de cuasi-inactivitatea mea. Oameni din rezistență vin să mă vadă: „Ce înseamnă toate astea, Maurice? Nu e la curent băiatul ăsta... Îl vom vesti că noi răspundem de sentimentele tale. Ei, cei de acolo, n-au habar!" Un actor — rezistent nepătat din sectorul Antibes: René Lefèvre — îi expediază acuzatorului meu de la Londra următorul mesaj: „Eroare în ce privește Maurice. Stop. Campanie inoportună. Stop. Maurice a dat dovezi și va mai da. Al tău".

Un disc parodiind cîntecul meu: *Ça fait d'excellents français,* prin: *Ça fait de mauvais français,* a și fost transmis de mai multe ori la Radio-Londra, mai înainte ca mesajul lui René Lefèvre să fi ajuns la destinație. Șansonetistul acuzator încetează de a-mi mai cita numele și probabil că s-a dispus ca discul să nu mai fie pus, căci nu a mai fost auzit. Nu voi mai fi ținta atacurilor, dar e prea tîrziu. Răul s-a consumat.

Îngrozitoarea învinuire s-a strecurat peste tot, s-a întins peste orașe și sate. Nu i se dă crezare la Cannes, nu i se dă crezare la Nisa. Dar pretutindeni aiurea! De ce nu s-ar crede, calomnia e întotdeauna mai plăcut de difuzat decît vorba de bine...

Un ziarist englez care mă simpatizează îl caută pe Ruppa și îl imploră. E gata să scrie un articol de primă pagină în „Daily Express" pentru a comunica din propria mea gură poporului englez adevărul în ce mă privește. Prin sondări, Ruppa s-a informat că René Laporte este directorul noului radio din Toulouse. Ghicește unde mă

Scanned with OKEN Scanner

aflu... Într-o dimineaţă, în casa în care mă aflu adăpostit clandestin la Toulouse, apare Ruppa însoţit de nişte ofiţeri englezi în uniformă. Mă lămureşte că sînt aviatori şi ziarişti care vor să dea o mînă de ajutor pentru a fi dezvăluită adevărata mea poveste. Plin de emoţie faţă de încrederea pe care mi-o arată, vorbesc, vorbesc. Explic. Iar ei pleacă, înarmaţi cu un lung articol semnat de mîna mea pentru a-i garanta autenticitatea.

Două zile mai tîrziu, posturile de radio ale tuturor ţărilor amintesc acest interviu şi sînt silite — deşi cu oarecare reţinere — să aducă la cunoştinţa publicului dezminţirile mele.

Va fi din ce în ce mai complicat să fiu asasinat, căci simt instinctiv că opinia publică mondială este de partea mea. Nu aşteaptă altceva decît să mă creadă.

Şi, iată că într-o dimineaţă, pe cine credeţi că va găsi de cuviinţă René Laporte să aducă în ascunzătoarea mea: pe acel care m-a atacat şi pe mine şi pe alţi camarazi, pe vremea cînd trona la Radio-Londra. În trecere prin Toulouse, prevenit că sînt în viaţă, s-a declarat gata să mă ajute ca să ies din această situaţie tragică. Situaţie în care el însuşi m-a aruncat! Prima mea reacţie a fost să-i spun lui René că acest om mi-a făcut prea mult rău. Că nu mi-e îngăduit să-i întind mîna. Că ar fi o lipsă de mîndrie.

René insistă. „I s-a vorbit de dumneata la rezistenţa din Paris. Nu ţi se aduce nici o învinuire gravă, iar el ia asupra sa răspunderea de a te reabilita". „Trebuie să-l vezi, să-i vorbeşti. Dacă vorbeşte la radio pentru dumneata, dacă se dezminte, el poate mult".

E în faţa mea, în uniformă. Locotenent, galoane şi încă multe. Nu e înalt. Masiv, semeţ. Cu ochii lui albaştri ţintă în ochii mei, îmi strînge mîna cu putere. Inima, durerea, ruşinea, mă îneacă. Nu pot scoate un singur cuvînt. Aş izbucni în plîns. Îi fac semn să mă scuze. O să-mi treacă. Fac eforturi ca să-mi stăpînesc emoţia şi încetul cu încetul îmi revin şi încep să povestesc exact cum s-au petrecut lucrurile. El mă ascultă cu un aer grav, dar fără răutate. Îmi pune întrebări, ca un judecător. La încheierea discuţiei, îmi cere să-i fac un raport foarte amănunţit despre tot ceea ce i-am spus, să-l semnez şi, cum peste două zile pleacă la Paris, îl va duce chiar el Comitetului de Epurare Naţională a Spectacolului, „pledînd" cauza

Scanned with OKEN Scanner

mea în fața camarazilor. Întrevederea noastră ia sfîrșit. În clipa cînd să ne despărțim, îmi strînge încă odată cu putere mîna și cu pieptul scos în afară, cu ochii lui albaștri de oțel, puțin îmblînziți, așa cum proceda probabil Napoleon cînd certa pe un veteran din vechea gardă, dar care era totuși un bun soldat, îmi spune: „Îmi ești foarte drag, Chevalier!" Ce mi-ar fi făcut oare dacă nu i-aș fi fost drag?

Sînt deci silit de soartă să primesc ca tocmai cel ce mă acuzase să-mi fie apărătorul. O, Courteline!!!... Numai de-ar face-o sincer! Numai de-ar spune la radio că s-a înșelat în ce mă privește! Numai de-ar declara că a primit un mesaj din partea lui René Lefèvre!

Dacă va fi precis de partea mea, el va fi în măsură în aceste momente ale bucuriei eliberării, să răstoarne complet situația și să-mi aducă simpatie din partea publicului mai mult ca oricînd, după atîtea bănuieli îngrozitoare.

Oamenii mari recunosc deschis că s-au înșelat, atunci cînd s-au înșelat. Nu? Gîndiți-vă la Churchill!!! Nu-i nici o rușine în asta. Greșeala e omenească. Atunci, să merg chiar și mai departe: dacă va face asta, poate că pînă la urmă îmi va deveni cel mai bun prieten.

Dacă va face asta...

Louis Aragon a aflat de sosirea mea la Paris și, pentru a-mi arăta sentimentele sale, ține să-mi pună la dispoziție coloanele ziarului „Ce Soir". El era unul din șefii grupului rezistenței literare de pe Riviera, „Les étoiles", de care țineau și René Laporte, Auric, Beucler, etc., etc. și cunoscînd că anumiți artiști și ziariști parizieni țineau o dată pentru totdeauna să-mi frîngă gîtul —după propria lor expresie — e hotărît, fără ca să-i fi cerut ceva, să-mi ia pe față apărarea. Iată un aliat important.

Un articol pe prima pagină va apare mîine. O reuniune de ziariști se va ține de asemenea la mine, cu singurul scop de a pune capăt tuturor defăimărilor care au circulat.

Duminică dimineața va avea loc un pelerinaj popular la Cimitirul Pére-Lachaise, la Zidul Federaților. Aragon și prietenii lui îmi cer să iau parte, alături de ei, pentru ca — mă sfătuiesc ei — să mă prezint poporului din Paris și să arăt că n-am de ce să mă ascund.

Scanned with OKEN Scanner

Aragon pare atît de pătruns de cauza mea, încît socotesc că nu mai e cazul să discut dacă e indicat să fiu pus chiar așa în lumină. Voi merge.

Articolul din „Ce Soir" are un răsunet imens. Risipirea norilor. Simpatie!

Din acest moment sînt prins, ca atîția alți artiști, în vîrtejul de spectacole de gală care nu mai contenesc pretutindeni în Franța. În asemenea măsură, încît a devenit un *business*. Toate aceste gale organizate în beneficiul unor opere mai mult sau mai puțin reale, prea adesea nu corespund scopurilor anunțate, decît în aparență, sau într-o foarte mică măsură. În cea mai mare parte nu sînt decît pur și simplu niște afaceri, în care artiștii sînt plătiți ca într-un contract obișnuit, iar numai anunțul e de gală, pentru un scop sau altul: pentru prizonieri, pentru familiile celor împușcați pentru Rezistență, etc., etc., slujind în fond să mărească prețul locurilor și al atracțiilor. S-a ajuns la un fel de *„racket"* în meserie. Dacă întrebi pe un coleg: „Ce faci acum?" — „Eu? Dau spectacole de gală".

Nu țin de loc să mă las tras în asemenea combinații. Prea sînt toți cu ochii asupra lui, micuțul de el! Sau cînt gratuit, sau nu cînt de loc. De altfel, bunul simț te sfătuiește să te risipești cît mai puțin cu putință, atunci cînd reprezinți o atracție care iese din comun. Să nu dai decît lovituri mari și să nădăjduiești că vor reuși. Un program nu chiar atît de ușor de realizat! De zece ori pe zi ești solicitat. Dar cererea e însoțită întotdeauna de un semișantaj. Chiar dacă ai accepta să cînți de nouă ori pe veresie — ca un adevărat filantrop, dar n-ai accepta să cînți și la a zecea solicitare, tot ai fi expus acelorași amenințări ca și cînd ai fi refuzat de la început. Toate astea se petrec în plină furtună și cel mai indicat se pare că este să vîslești în mijlocul curentului. Și să nu fii nici prea îndărătnic, nici prea îngăduitor!

Mă duc să cînt de asemenea și într-o serie de cercuri americane, franceze, engleze. De asemenea și soldaților. Succes complet... pretutindeni.

O primă mare gală la „Casino de Paris". Ne temem de o lucrătură. Sala, plină de poliție. Dar nu se întîmplă nimic și rețeta e pe măsura reușitei.

Dar asta nu-i pe placul unor anumiți mici cabotinași. Simt în culise un amestec de priviri, bune și rele. Nu mă

Scanned with OKEN Scanner

pot reține de a-mi întipări în memorie pe unele din ele. cu singurul scop, de altfel, de a le disprețui cu desăvîrșire pe viitor și nimic mai mult. Nu m-am priceput și nu mă voi pricepe niciodată să urăsc. Timp pierdut și agitație de pomană. E mult mai indicat să uiți repede și să te gîndești să făurești ceva, să construiești. Să te răzbuni ? Ca și cum viața nu și-ar lua sarcina s-o facă ea pentru fiecare. Vă asigur, vă jur că nu aș da mărturie în fața unui judecător împotriva unui om care a încercat să mă ucidă, numai la gîndul că prin hotărîrea mea ar fi trimis la închisoare pentru ani de zile. Chiar dacă pentru asta n-ar trebui să execute decît opt zile de carceră și tot n-aș face-o.

Scanned with OKEN Scanner

REAPAR LA A. B. C.

Toată lumea ține să ia parte la premieră... Ca să vadă cu ochii ei ! Am ajuns și aici. În seara asta are loc. Nu încerc de loc emoția la care mă așteptam. Și totuși asta e seara în care se va da verdictul hotărîtor la Paris. Pînă acum n-am apărut în Capitală decît în reprezentații de binefacere. E mai greu să împroști cu insulte pe un binevoitor care cîntă pe veresie, decît pe același individ cînd își face meseria și pentru o retribuție al cărui cuantum, întotdeauna cunoscut, stîrnește în mod atît de categoric geloziile.

Ce sală ! Ziariștii au fost invitați și ei. Sînt acolo toți, și numărîndu-i, descopăr cu surprindere că pînă și printre ei nu alcătuiesc decît o mică minoritate acei care să-mi vrea realmente răul. Aceștia, de altfel, nu prea au aerul de a face pe fanfaronii în astă seară. Par foarte potoliți. De loc scandalagii. Liniștea dinaintea furtunii ? Sau nu sînt siguri de ei ? Pot fi văzute figurile cele mai importante din Paris : artiști, scriitori, pictori, sculptori. Acești oameni de lume, prea puțin obișnuiții unei săli mai curînd populare ca „A. B. C.“, sînt cuceriți de ambianța deosebită ce rezultă din amestecul de lume în care-și simt cotul toate clasele populației pariziene.

Prima parte a programului se desfășoară într-un soi de zarvă : întîrziați, întîlniri între prieteni, bîrfe. Se simte-n aer un fel de electricitate. Nu am pretins nici o apărare în caz de... Nu am cerut nimănui să vină. Mă las în voia soartei. Mă voi strădui să fac cît pot mai bine, dar instinctul îmi spune că voi reuși.

Abia a depășit culisa marginea pălăriei mele de pai, că un adevărat tunet de aplauze mă ia în primire. S-ar zice că se dărîmă acoperișul. Am simțit ca o lovitură în piept.

Scanned with OKEN Scanner

Aplauzele se înteţesc, vuiesc ca nişte valuri rostogolite. O adevărată furtună.

Chipuri de prieteni îmi surîd, cu ochii strălucitori, umezi. Cu mîinile ridicate, pentru a-şi manifesta vizibil sentimentele. Aud strigîndu-se „Maurice" „Maurice", ca şi cînd aş fi scăpat în chip miraculos de la moarte. Şi totuşi, dacă te gîndeşti bine, a fost cam aşa ceva ! Şi nu se mai opresc. Cînd abia ai crede că s-au potolit, o iau de la capăt. În sfîrşit, după un timp îndelung, aceste ovaţii nemaipomenite sfîrşesc prin a se linişti. Atac primul cîntec care are titlul : *Bonsoir, Messieurs Dames* şi care nu mai e necesar să fie anunţat deoarece rezultă din refren. Pe parcursul cîntecului, schimb cuvinte cu diverşi oameni din sală, cu unii prieteni sau camarazi. Rîsetele izbucnesc, emoţia primului contact se destinde într-o comuniune de spirit pariziană. Ah, ce mai haz pe săturate ! Un rîs care dezleagă nervii, temerile, gîtlejurile. Adevăru-i că în această seară la „A.B.C." ne găsim într-o ambianţă de adevăraţi francezi, de adevăraţi parizieni : o majoritate formată din oameni de bună credinţă, de bună calitate, cu respect faţă de realitate şi cîţiva detractori neputincioşi în faţa puterii adevărului. Desfăşurarea cîntecului timp de o oră se va consuma în plin entuziasm !

Emoţionaţi şi fericiţi, prieteni vin să-mi strîngă mîna în cabină. De aceştia pot fi sigur, că cei „ce stau pîndind la potecă" nu s-au arătat. Aceştia nu se vor mai manifesta decît mai tîrziu, atunci cînd întreg Parisul va fi aflat reapariţia, cînd cea mai mare parte a ziarelor va fi nevoită să fie de acord cu ceea ce e atît de evident, demonstrat. Pînă şi unii dintre ex-duşmanii mei vor turna apă în vitriolul lor. O vor mai scălda în privinţa omului, dar vor striga într-un glas : „Ah, ce artist !... Te face să uiţi totul. E pe departe cel mai bun. Îl iertăm."

O cină intimă la Jane Marnac şi soţul ei, maiorul englez Trevor, ne adună în jurul mesei pe Robert şi Jane Pizani, pe Nita şi pe mine. Îmi dau drumul. Mă destind. Izbîndă profesională completă. Indiscutabilă. Între public şi mine raporturile sînt mai bune ca oricînd.

Atunci, de ce oare nu-s cu desăvîrşire fericit ? Pentru că această haită mi-a sfîşiat inima pentru totdeauna ? Să fi sădit ei oare în inima mea amărăciunea, resentimentul ? Oare nicicînd nu voi mai avea încredere în strîngerile de mînă ale oamenilor ?

Scanned with OKEN Scanner

TÎMPLE CĂRUNTE

Iată-ne ajunşi în 1945. Pînă aici, v-am povestit viaţa mea. Tot ce mi s-a întîmplat de atunci, adică evenimentele care împreună constituie ceea ce se numeşte o biografie, călătoriile mele, concertele, filmele, le cunoaşteţi pe toate, la fel de bine ca şi mine, dacă aţi urmărit ziarele cît de cît. Şi apoi, am ajuns la acel stadiu al unei existenţe, în care contează mai puţin evenimentele exterioare decît cele ce se petrec în interior.

Pînă acum, nu avusesem încă răgazul să mă ocup de ceea ce se întîmpla în jurul meu. O, nu aveam nici ochii, nici urechile astupate pentru lumea ce mă înconjura, de sigur că aţi putut observa; cel puţin aşa sper. Dar puştiul din Ménilmontant nu avusese nici cînd timpul să se bucure de lumea în care s-a trezit aruncat, cu atît mai puţin timpul de a reflecta asupra noilor sale experienţe. Acum e în măsură s-o facă, notînd zi de zi în carnetul său tot ceea ce îl va impresiona în mod deosebit. Aşa dar, dacă sînteţi de acord, cele ce vă voi povesti de aci înainte sînt acele reflecţii, acele portrete, acele anecdote pe care mi le-a oferit spectacolul de zi al unei vieţi care a continuat să fie îndeajuns de zbuciumată. Vi le voi reda aidoma, aşa cum apar din jurnalul meu. De acord? Nu vă stînjeneşte? Atunci, înainte. Întoarceţi pagina.

Faţă în faţă cu propriul tău eu, un spectacol pe care ţi-l regizezi tu singur.

Din clipa în care bunul Dumnezeu sau „la Louque" — sau amîndoi împreună — mi-au deşteptat dorinţa de a

scrie şi de a compune cîntece, toată viaţa mi s-a schimbat. Un mijloc de a evada dintr-un şir impresionant de gînduri sumbre. Cînd scriu un capitol bun sau cine ştie ce năzbîtie, îmi tresaltă inima. Iubesc femeia, iubesc dragostea... Ce să mai vorbim. Destul. Ei bine, v-aş ceda pe cea mai frumoasă vampă din Hollywood, în schimbul plăcerii de a aşterne pe hîrtie o idee care mi-a venit, o impresie adevărată.

A şti să nu insişti

Gîndurile de a mă retrage nu-mi dau pace. Mă gîndesc la chipul jalnic în care artişti pe care-i admiram cîndva fără margini, şi-au încheiat cariera. Ca şi cînd ar fi avut nevoie să ajungă aici... Erau uluitori, şi acum cei ce-şi mai amintesc de tinereţea şi de răsunetul lor nu pot înţelege cum de-au stăpînit rampa atîta timp, cînd văd ce-a mai rămas din ei.

Moartea unui artist : Mayol

— Ascultă, Maurice. Voi muri în curînd, nu protesta. Ascultă ! Mi se vor vinde toate amintirile la cererea moştenitorilor. Vreun indiferent va cumpăra portretul meu făcut de Madeleine Lemaire... Pentru numele lui Madeleine Lemaire, nu pentru al meu. Iar, pentru mine, înţelegi, acest tablou... reprezintă oarecum diploma mea pariziană... e plin de amintirile mele cele mai frumoase, de tinereţea mea, de victoria mea asupra Capitalei, de tot ce vrei. Aş dori să fie cumpărat de cineva care mi-e drag şi care mă iubeşte, care să-l păstreze ca pe o relicvă cu tot ce şi-a spus în inimă, în gînd.

Ce lecţie de curaj oferea în nenorocirea lui ! El, pe care mă aşteptam să-l văd dărîmat, vărsînd lacrimi pe cumplitul lui nenoroc, nici măcar nu se plîngea.

— Am trăit numai pentru gură şi pentru cîntec. Acum plătesc. Nimic mai just !

Nu s-a văitat niciodată şi şi-a primit moartea cu un stoicism, cu o seninătate care m-au făcut să înţeleg că şi-a regăsit, în clipa supremă, măreţia de suflet care desigur că-l ajutase ca să devină el însuşi.

Şi iată ! Privighetoarea provensală a amuţit pentru totdeauna. Rămas bun, Féli ! Se va vorbi mult timp de tine.

Scanned with OKEN Scanner

Nu-ţi face inimă rea. Ai fost cel mai bun. Cel mai încîntător. Cel mai popular din cei patru mari ai epocii tale. Îţi face plăcere să afli asta, nu-i aşa, bunule, grăsunule Féli ? E tot ce se poate spune mai nimerit unui om de treabă, care toată viaţa nu şi-a dorit altceva decît să placă ! Care şi-a dăruit tuturor inima cîntînd.

Se spune că Mayol era...

Desigur ! Dar ceea ce e cert, e c-a făcut parte dintre acei care au proslăvit munca, veselia, dragostea, în mijlocul poporului. Dintre acei ce sînt tot atît de necesari idealului popular ca şi preamăririi farmecului însuşi.

Adio, Féli ! Adio... grăsunule !!!

Edith Piaf

Am fost s-o aud cîntînd pe Edith Piaf la „Étoile".

E unică. Mic fenomen, cu măruntaie de oţel. Gingaşă strălucire profesională. Înzestrată la fiecare etaj al mititelului ei trup.

Sînt impresionat şi de felul de a munci al lui Piaf. E de neconceput măsura în care se poate desăvîrşi fără răgaz această fetişcană. Iubitul ei, Yves Montand, e tînăr — înalt — simpatic.

Edith Piaf şi Jaubert, sufletul animator al Companiei Cîntecului, m-au invitat ieri să cinez cu ei într-unul din cele mai bune restaurante de pe Champs Élysées. Totul a fost pus la punct cum nu se poate mai bine, aşa cum se cuvine între cei din lumea noastră. Piaf a ţinut să mă răsfeţe şi cînd i-am spus că medicul îmi îngăduie să beau un pahar de bordeaux la masă, a insistat ca pivnicerul să ne propună cel mai bun bordeaux pe care-l avea. „Nimic nu-i destul de ales pentru marele Momo", spuse ea fără urmă de glumă. Ea în schimb n-a băut decît apă şi mi-a destăinuit că atunci cînd, cu optsprezece luni în urmă, s-a pus problema ca să i se ofere lui Montand rolul de june prim în *Portes de la nuit*, a făcut legămîntul că dacă Montand va realiza acest angajament, nu va mai bea decît apă chioară timp de doi ani. Yves Montand a fost angajat, iar ea îşi ţine făgăduiala şi nu i-au mai rămas decît şase luni de ţinut. Socotesc că şi-a dovedit astfel marea ei intuiţie, fiindcă şi-a închipuit că-l ajută pe omul iubit, în timp ce-şi impusese sieşi însăşi să evite vinul şi alco-

Scanned with OKEN Scanner

olul, despre care se spune că abuzase în chip atît de primejdios pentru plăpînda ei fiinţă. Seara de ieri m-a ajutat s-o descopăr şi mi-am putut da seama de farmecul ei, necunoscut celor ce nu-i stau în preajmă.

Ar fi timpul...

Şi cine spune că după ce ai gustat din plin, ba chiar ai digerat mai multe soiuri de iubiri serioase de-a lungul vieţii, nu e mai înţelept să te opreşti, decît să-ţi frîngi inima sperînd, înşelîndu-te singur, ca apoi să te dezmeticeşti şi să-ţi pierzi nădejdea? De ce oare acel care a înţeles într-un tîrziu toate astea nu are totuşi tăria de a-şi spune: „Ei şi... nu mai joc şi gata!"

Se pare că pînă la cincizeci de ani am trăit de la brîu pînă la cîlcîie, iar de atunci încoace şi în viitor, viaţa mi se va orienta de la brîu şi pînă în creştetul capului, care seamănă oarecum cu o căpăţînă de zahăr!!!

Dorinţă — Uitare — Cinste — Stimă

Două mici aventuri care nu fac decît să-mi confirme justeţea hotărîrilor atît de prost ţinute deocamdată. O tînără artistă — douăzeci şi doi de ani — nici frumoasă, nici urîtă, nici feminină, nici ursuză, nici pe gustul meu, nici respingătoare. Nici bună, nici rea. Osteneală gratuită. Dar... absolut gratuită.

O alta — cît de mult îmi plăcea! — a venit la mine pentru a-mi cere o fotografie. Mi-a mărturisit cu naivitate că e fată cuminte şi că ar vrea să rămînă la fel cît mai mult timp cu putinţă.

„Viaţa e şi aşa destul de plină de plictiseli, ca să nu mai fie nevoie să-i mai adaugi şi tu altele..."

Dă-mi mîna, domnişorică!

Cotitură

De cînd sînt, n-am încercat bucuria profesională pe care o resimt acum. Turneul din Belgia mi-a confirmat noul meu stil de muncă. E un succes artistic şi financiar. Aseară la al şaselea recital la „Beaux-Arts", nu numai că sala era plină pînă la refuz, cu scaune puse pe intervale,

Scanned with OKEN Scanner

dar și scena gemea de lume. O ambianță de triumf lesne realizat. Îmi ador meseria !

Îmi dedic tot ce-a mai rămas din puteri și din inima mea publicului. Din iubire m-am înfruptat din plin și cred nemăsurat mai mult în forțele prieteniei și ale afecțiunii.

Meseria mi-o voi face „pînă-n străfunduri" ! Grijă de ai mei voi avea în amintirea ce-o păstrez lui „la Louque". Și în plus prietenii și atenții afectuoase. Să nu mă mai bată nimeni la cap cu altceva !...

M-am tot gîndit că dacă aș mai începe o dată viața, nu m-aș mai irosi pentru toate femeile ușuratice. Nu m-aș mai dărui decît atunci cînd totul s-ar înmănunchia să mă încînte : fizic, inteligență, armonie, înțelegere.

Să faci ceva bun — să spui ceva bun — să reușești ceva bun — să creezi ceva bun.

A îmbătrîni frumos trebuie să devină ideea mea fixă. Portretul meu cîștigă căpătînd patină. Nu-l mînji mai înainte ca viața să te fi obligat să dai drumul pensulelor din mînă.

Ce tovarăș extraordinar poate deveni gîndul, pentru un biet rătăcit de cincizeci și șapte de ani ! Revelație...

Nu voi mai fi niciodată cu totul singur. Inima, creierul și stiloul mi-au înjghebat o familie în toată puterea cuvîntului, care-mi va oferi ajutorul ei salvator la bătrînețe. Descopăr acum orizonturi noi. Nu știu încotro mă îndrept, dar călătoria mi se pare că s-a îmbogățit cu bucurii de tot soiul. Mă simt receptiv la satisfacții pe care înainte nici nu le bănuiam măcar. Voi încerca să nu sufăr decît pentru lucrurile care o vor merita cu adevărat.

Să știi să alegi ! Această ființă nu merită amărăciunea pe care ai încerca-o de pe urma ei : în cazul ăsta, la coș ! Cutare, merită osteneala. Atunci, iertați-mă, o voi proslăvi, căci am de încheiat o socoteală cu inima mea... *Do not disturb !!!*

Simt că pătrund într-o viață cu totul diferită. Oh, „la Louque", — steaua mea — fă așa ca să fiu destul de înțelept în fericirea la care am ajuns, de a acorda inimii și inteligenței locul principal în zilele ce mi-au mai rămas.

Scanned with OKEN Scanner

Şi el vrea să se scuture de viciul fumatului. Notează: „Dacă voi şti să folosesc elanul dobîndit de a mă abţine silit de la tutun, pentru a mă scutura de acest viciu absurd, devenit cu încetul o necesitate atotstăpînitoare, nu voi plăti prea scump izbăvirea mea".

Cîteva zile mai tîrziu, abdică...

„N-am fost în stare să-mi ţin cuvîntul".

Atunci, nici tu nu eşti mai tare?

Este adevărat că pentru asta nu-s deajuns frazele frumoase; mai e nevoie şi de un miç grăunte de oţel.

Înţelepciune...

Citesc în clipa asta: *Toi, qui es-tu?* de Paul Claudel. Simt amărăciunea de a nu se fi coborît şi asupra mea lumina divină, ca asupra lui. Credinţa pe care nu o cercetezi, certitudinea. Ce tovarăşă atotstăpînitoare, binefăcătoare, întăritoare! Ce destindere a întregii fiinţe în supunerea ei smerită unei astfel de adoraţii...

Poate că o să ajung o dată acolo şi o nădăjduiesc cu toată fiinţa mea, dar pentru asta trebuie să fii mai întîi sincer cu tine însuţi. Să simţi că această dorinţă îţi covîrşeşte inima. Să fie intensă — adevărată — o revelaţie...

Cartea lui Claudel, în orice caz, mi-a evocat un cuvînt ce-mi revine în faţa ochilor ca o inscripţie magică: Castitate. O, da, asta-i, îl ating cu degetul, ce spun eu, cu degetul; îl iau, îl înşfac acest cuvînt, cel mai de preţ pentru mine în viitor: castitate! Un fel de a renaşte, din propria ta cenuşă. Dacă sînt destul de tare pentru a fi în întregime cast, fac o afacere excelentă din toate punctele de vedere în ce priveşte bătrîneţea.

În chipul acesta, fac pe subtilul de cîte ori e cazul! Nu mai sînt... Mă strecor!

Am recitit *Le petit Prince* de Antoine de Saint-Exupéry. Cîtă melancolie de bună calitate se desprinde din această carte. Ce suspine de duioşie ratată te îndeamnă să-l adori pe acest omuleţ minunat, creat din foamea inimii lui Saint-Exupéry. Copil pe care l-ai venera cu o dragoste ce ar struni toate coardele. Biet omuleţ, prea firav, prea bun, prea încîntător. Iluzie însoţitoare a nevoii de a iubi. Eram

Scanned with OKEN Scanner

oare plictisit sau obosit ? Căci moartea micului prinţ m-a făcut să plîng ca şi cînd aş fi pierdut eu însumi o fiinţă de neînlocuit.

Să ştii să mergi înainte
Cotitură artistică
Filmul : Tăcerea e de aur

După o îndelungă convorbire cu René Clair, căruia îi este tare teamă să-mi încredinţeze rolul principal din primul său film turnat în Franţa, am reuşit să-l conving că voi realiza perfect acest personaj :

— Eşti încă foarte seducător. Prea seducător, Maurice !

— Se poate, René. Dar am cincizeci şi opt de ani, îmi dau seama de asta şi vreau să interpretez roluri în care să fiu de acord cu mine însumi. De altfel, existenţa mea, voit singuratică, dovedeşte că aşa gîndesc.

Acţiune plină de consecinţe ! Am încredere, deoarece logica şi adevărul sînt de partea mea. Un om de cincizeci şi opt de ani, oricum l-ai lua, e un om de cincizeci şi opt de ani. Am fost cel mai tînăr dintre tineri, apoi reprezentantul tinerilor, apoi cel mai în vîrstă dintre tineri. Voi fi, cu voia Domnului, cel mai tînăr dintre bătrîni.

Astăzi, în studio, penultima zi de lucru. Sosesc pe platou : „Bună ziua la toată lumea !“ Îl văd pe René Clair. „Bună ziua, René“. Îmi ia mîna, o păstrează într-a sa şi continuă s-o ţină aşa, strînsă. Ochii săi privesc aiurea. Aştept, surprins. Deodată, mă trage de mînă într-un colţ şi, cu un fel de greutate de a se exprima : „Maurice... Cred că... Ai cîştigat partida... Am văzut... aseară, pentru prima oară, un început de montaj al filmului... Am fost emoţionat... Entuziasmat... Eşti cu totul diferit de ceea ce ai fost înainte, etc., etc.“

N-am răspuns nimic, ci i-am strîns doar braţul, ca o femeie pe punctul de a intra în criză ! Şi am simţit dintr-o dată nevoia imperioasă de a plînge.

Ah, artiştii ăştia ! Nişte femeiuşte, v-o spun eu... Nişte femeiuşte !!

Scanned with OKEN Scanner

Glorie

De cînd am încetat să mai cresc, înălțimea mea e de un metru șaptezeci și opt. Un om înalt, în definitiv. Sînt cunoscut mulțimilor... de... în fine, de multă vreme. Nu-i așa? Ei bine, iată o scurtă poveste. M-a însoțit timp de cinci ani un pianist-compozitor, acompaniator talentat, care se numea Henri Betti. De statură mică, îmi ajungea cam pînă la umăr. Într-o zi, ne plimbam împreună pe Champs Elysées, cînd auzii în spatele nostru, pe o tînără femeie, care spunea alteia: „Oh, iată! Chiar în fața noastră e Maurice Chevalier!" Iar cealaltă, fără prea mult interes: „Care din ei?"

Ieri seară la A.B.C.: „Domnul Maurice Chevalier este chemat la telefon din partea ducelui de Windsor"! Neîncrezător, căci se fac atîtea glume la telefon, cer să se răspundă că Domnul Chevalier a plecat să cineze cu Napoleon!!

Azi dimineață, acasă la mine, la telefon, Alteța Sa Regală: *Is that you Maurice Chevalier?*" Nici o îndoială că e el! Nimeni nu poate fi mai simplu și mai deschis. Are astă-seară în locuința sa particulară din „La Muette" o mare serată și mă întreabă dacă pot veni să le cînt cîteva cîntece, după ce-mi termin programul la A.B.C.; bineînțeles că am acceptat: *„Very honored to shake the hand of your Highness!"* Într-o zi — Luna Park — într-alta — ex-regele Angliei: ce extreme! Ce meserie!

Continuă să înveți: inițiere în pictură

Am fost cu Gisèle d'Assailly să văd minunile recuperate din Germania și prezentate în sălile de la „Orangerie" din „Tuileries".

Această femeie, foarte instruită și tare prietenoasă, mi-a făcut cunoștință cu cîțiva din cei mai iluștri pictori din toate țările. În chipul acesta, admirația mi-a șovăit între: Boucher, Chardin, Velasquez, Fragonard, Goya, Van Gogh, Ingres, Corot, Rubens, Rembrandt etc., etc.

Cu ochi noi și nesățioși — ochii ex-abrutizatului de cincizeci și opt de ani — am avut revelația picturii... Reacțiile mele instinctive au fost în special pentru Rembrandt, Fragonard, Goya, Chardin, Monnet, i-am citat în ordinea emoției...

Noi bucurii, ...se dă pe brazdă, mititelul!!

Scanned with OKEN Scanner

Cu intenţia de a-mi oferi aceste bucurii, mă duc să vizitez muzeele şi expoziţiile, pentru a-mi forma gustul şi judecata. Trebuie să las de o parte ce este inutil, să aleg, să mă concentrez. Simt nevoia să am campionii mei în pictură, la fel ca şi în literatură. Timpul însă îmi lipseşte şi orice risipire devine din ce în ce mai absurdă.

Am vizitat ieri „The Art Gallery of Chicago" ; mi-am îndreptat atenţia asupra sălilor de pictură franceză. E o colecţie colosală, în care un tînăr american, angajat de muzeu în calitate de *Public Relations,* a venit să ne dea explicaţii. Am stat acolo o oră şi jumătate, timp în care mi-am simţit sufletul — năzuinţele — plutind pe înălţimi. Cum îţi poate trece prin minte că ai să reuşeşti fără să cauţi în permanenţă să-ţi îmbunătăţeşti arta ? Pictorii, ca şi evoluţia fiecăruia din ei în parte, reprezintă cea mai firească exemplificare. Tablourile lor, din diferite epoci ale vieţii, mărturisesc ascensiunea simţămintelor lor... A căutărilor lor spre mai desăvîrşit, spre frumos.

Orice talent trebuie să rămînă smerit...

Care e explicaţia că un pictor renumit face uneori tablouri proaste ?

Un scriitor mare, o carte proastă ?

Un sculptor mare, o statuie proastă, etc. etc.... ?

Discutam despre asta cu René Laporte şi cu Van Dongen şi răspunsul s-a impus limpede. Inspiraţia ţîşneşte din izvoare tainice, cu care n-au nimic de-a face inteligenţa şi calculul şi care o aştern pe neaşteptate în creierul tău. E deajuns să se sleiască cît de puţin, ca să te trezeşti cu pensula sau cu creionul căzute din mîini, cu creierul golit în chip jalnic. Oamenii de talent n-au deci un motiv să facă atîta caz de faptul că sînt superiori sau îşi închipuie că sînt. Au venit pe lume cu un subconştient fericit — talentul ! — şi nici inteligenţa, şi nici ambiţia nu au de-a face cu această chemare a ţinuturilor tainice.

Pictorul

Zilele trecute l-am adus pe Maurice Utrillo în Ménilmontant, în faţa bisericii, pe care o va picta pentru mine, darul meu de Crăciun. Ne-am coborît din maşină în strada Etienne Dolet, la două sute de metri în faţa bisericii. Ţinea

Scanned with OKEN Scanner

în mînă fotografia ce-mi fusese făcută cu cîteva zile mai înainte. Eram aproape singuri pe stradă. Utrillo voia să se pătrundă de nuanțele pietrelor, de ansamblul de culori al caselor din jur.

Pe nesimțite m-am depărtat. Nici n-a observat. Nu mai existam pentru el, furat cum era de imaginea acestei biserici, pe punctul de a o stăpîni. Înainta ușor, cu pasul lui șovăitor. Minunata lui privire opacă de bătrîn trecea de la biserică la fotografie. Clipea din ochi într-un vîrtej de expresii ale chipului său răvășit (cuvîntul acesta i se potrivește de minune), apoi perioada de incubație luă sfîrșit. Se destinse. Îi fu sete. Cîrciumarul din strada Ménilmontant, care-i oferi vinul său roșu, n-avea cum să știe că alimenta viciul unui geniu al secolului.

Expunere fără rost

„Sabatul" : Amintiri de Maurice Sachs relatînd poniri-le neînfrînate din viața unui super-vicios, lucid însă. Demn de condamnat ? De respins cu un gest de dispreț ? Din punctul meu de vedere, nu. Mai degrabă de plîns. E bine cunoscută disperarea ce ți-o provoacă drept pedeapsă această subordonare a instinctelor josnice.

Cînd te-mbarci pentru ținutul plăcerilor fără frîu, iei un bilet dus și-ntors și sfîrșitul călătoriei e același pentru toți. Sărmanii de noi ! Bieți păcătoși care nu facem altceva decît să luptăm împotriva elanurilor inimii, înflăcărării simțurilor, însufleții binevenite sau nepotrivite a sufletului, în care rațiunea nu are nici o putere. Există în jurul nostru cineva, despre care să poți fi sigur că e curat ? Și ca inimă și ca simțuri și ca suflet ? Nu sînt sigur de loc ! Toți purtăm în noi demoni răufăcători care ne tiranizează după cum le e placul. Cînd sînt dispuși s-o facă, te mai poți învoi cu ei. Cînd sînt încăpățînați, o pățești ca Maurice Sachs : termini prin a-ți revărsa rușinea și disperarea pe hîrtie, după cum alții își trag una în piept sau își trec șireangul de gît. Sau ai în sînge puterea de a răspunde : „Nu, mulțumesc", sau n-o ai. Și dacă nu, în genunchi !

Strădanie, strădanie, mereu reluată de la capăt !

Chiar în clipa cînd să intru în scenă, și abia în acea clipă, căci din nou încrezător în mine după succesul din ajun ziua trecuse oarecum calmă, m-am simțit cuprins de

Scanned with OKEN Scanner

spaimă la gîndul că ceea ce făceam aici era un fel de sfruntare a cărei îndrăzneală ar fi putut să-i scoată din pepeni pe cei cărora nu le place să vadă că un artist încearcă să se ridice.

Întreaga presă, în dimineaţa aceea, îmi sărbătoreşte reîntoarcerea. Cuvîntul îl are publicul. Am trecut, cu un premiu întîi, examenul cel mai înspăimîntător al carierei mele. Uneori mă întreb de unde-mi poate veni această permanentă nevoie de a mă lupta cu greul? Un complex de inferioritate ce se vrea biciuit?

Un fel de mică revoluţie teatrală. Întregul Broadway comentează şi aclamă: *The one and only, the master, the greatest!* Calea mi-e deschisă. Am dat cea mai mare lovitură artistică a vieţii mele. Acum, cînd partida e cîştigată, nu-mi cred ochilor şi urechilor. Somnul încă nu se lipeşte de mine, sînt un adevărat mănunchi de nervi! E prea mult. Publicul dă năvală şi lumea e refuzată la fiecare reprezentaţie: *Relax, old boy, relax!*

Să ştii mai întîi unde să te opreşti!

Încă de la înapoiere, am nenumărate propuneri pentru o serie întreagă de emisiuni la radioul american. Grozav de ispititor! Căci importanţa, calitatea, veniturile — totul e cum nu poţi pretinde mai mult. Totuşi, în mine ceva se pune de-a curmezişul. Vechiul meu instinct îmi şopteşte că nu poţi realiza temeinic prea multe lucruri deodată. Mi-au reuşit reprezentaţiile recitalurilor permanente? Da, din plin! Mi se deschide o nouă carieră în cinema, pentru roluri de vîrsta mea? Da, şi asta! Reuşesc cu cărţile şi cu noua mea îndeletnicire de a scrie? Pe deplin!

Nu crezi că ai destule de făcut, dacă vrei să le faci bine? Socoteşte-te fericit de a avea în faţă aceste trei noi perspective, şi cu asta basta... E bine să crezi în tine, dar fără să te laşi mistuit de focul ambiţiei.

Au rămas cu toţii năuci cînd le-am refuzat ofertele. Nu le voi accepta decît cînd şi cînd, şi cu băgare de seamă, — pe ici pe colo — ocazional.

Mult îţi mai serveşte să fi ajuns mortul cel mai avut din cimitir!

Scanned with OKEN Scanner

Viața nu încetează de a oferi aleșilor soartei tentații atît de îmbietoare, pe de o parte, dar înțesate de primejdii, pe de alta, încît le-ai putea denumi foarte bine: „bomboane cu vitriol".

Omul și meseria lui.
A te realiza în profesie, e bine; dar pe tine însuți?

A fost dat ca un prieten să-mi explice că acei pe care geniul, sau chiar numai talentul, i-a copleșit prea mult cu darul lor trec oarecum printr-o dedublare, spre beneficiul total al artistului.

Cel ce încearcă să-și realizeze ambele destine — și de om și de geniu — rămîne de obicei de căruță. Toată străduința, toate gîndurile, toată rîvna lui de glorie se îndreaptă către ținta, nici cînd atinsă, a inspiratului ce-i constituie cel de-al doilea eu. Nu rămîne în urma lui decît un biet sărman, asupra căruia — în principiu — celălalt n-a avut niciodată timpul sau prevederea să gîndească. Poate că aceasta este explicația pentru care atîtea genii, atîția mari artiști n-au ca suport al calităților lor miraculoase decît niște suflete de copii, fără trăsături distinctive, fără valoare. Geniul a înghițit, a mistuit totul, lăsînd în urmă o ființă mai mult sau mai puțin nevinovată, buimăcită, învinsă sau dominată cel mai adesea de alte ființe, care n-au fost înghițite la rîndul lor de artă, avînd deci răgazul să se organizeze, mai direct spus, să trăiască.

Pe cîți nu i-am văzut — sau am citit despre ei — izbutind strălucitor din punctul de vedere al artei lor și în schimb ratîndu-și în chip lamentabil viața. Sfîrșind, nefericit, căsătoriți și dominați de partenerul de viață jalnic de inferior lor, copleșiți de complexe de oameni mărunți. Prea mari pe de o parte, prea mici pe de altă parte. Fiecare om de seamă poartă în el două ființe. Pe cel mare și pe celălalt, pe codașul, pe nepăsătorul, pe neglijentul; și totuși, acesta din urmă e cel ce-și duce existența pe pămînt, care trăiește, mănîncă, cugetă, iubește, suferă și-și dă duhul în mod lamentabil în cele mai multe cazuri.

Celălalt, cel mare, plutește și n-a trăit niciodată cu picioarele pe pămînt. Ar trebui să-și rezerve ceva din mintea care i-a îngăduit să se ridice atît de sus, pentru a-i veni puțin în ajutorul codașului ce o termină jalnic, înmărmurit de a se vedea atît de „plecat din cuib".

Scanned with OKEN Scanner

Sau, mai direct spus :

E foarte bine să-ţi reuşească nenumăratele abilităţi artistice ; dar nu-i tot atît de artistic să reuşeşti să trăieşti mai puţin nefericit ?

Arta, o expresie a onestităţii

Îmi dau din ce în ce mai bine seamă că artiştii de toate soiurile se împart în două grupe. Cei ce au inteligenţa de partea inimii şi cei ce o au de partea creierului. Iar cei ce au fericirea de a aparţine primei categorii, îmi dau impresia că şi-au rezolvat în chip miraculos viaţa, talentul şi opera, pe cînd cei din cealaltă categorie îmi par a fi oarecum un fel de infirmi, nevoiţi să-şi suplinească atrofia inimii prin calităţi de duzină.

E atît de mică distanţa între un adevărat mare actor şi un neghiob care se maimuţăreşte.

„Posedaţii"... sînt singurii care izbutesc

Cine ar fi în stare să explice taina acestor profesii care-ţi intră în sînge şi care te fac sclavul lor într-o asemenea măsură ? Ce să mai spun de mine, care aş putea trăi liniştit acasă, la Paris sau la „La Louque", în toată tihna şi înconjurat de afecţiunea celor ce mă iubesc, şi totuşi cutreier, cutreier oraşele, hotelurile, cabinele de actori, împins de acea forţă oarbă a meseriei în care speri mereu că vei dovedi că poţi şi mai mult...

Grock avea o glumă a lui, afirmînd că aproape leşină de plăcere cînd i se-nmoaie oasele cu o măciucă, la gîndul că atunci cînd ciomăgeala va înceta, se va simţi atît de bine !!!...

Aproape la fel se-ntîmplă şi cu mine : cu cît mă simt mai chinuit şi mai crispat pe scenă, cu atît mi se pare mai încîntător momentul cînd seara s-a încheiat cu bine şi voi fi deci liniştit, pînă a doua zi seara.

Dincolo de meşteşug : adevărul ?

Simplifică. Nu te risipi în ceea ce nu-i esenţial. Ţi-ai cheltuit viaţa pentru a te devota muncii. E timpul acum să-i culegi roadele, pentru a învăţa să-ţi trăieşti ultimii ani. Pătrunde-te de bucuria de a hoinări după efortul făcut.

Scanned with OKEN Scanner

Îndreaptă-ţi paşii tot mai mult către pomi, către locuri de verdeaţă, de iarbă. Ai dreptul să nu-ţi fie ruşine de drumul pe care l-ai parcurs ca om. Ţi-ai slujit meseria şi publicul după cum te-ai priceput mai bine. Fii mulţumit şi, pentru Dumnezeu, apără-te şi oferă-ţi bucuria de a o încheia frumos.

Hei, hei! Viaţa e în faţa ta... Dar şi bătrîneţea, Maurice!

Vichy 7—9—47. — Extrem de puţine femei frumoase, venite să-şi urmeze cura sau măcar ca să-şi întovărăşească bărbaţii sau iubiţii. La diferitele izvoare de ape minerale eşti servit de un personal feminin de toate vîrstele. La izvorul Hôpital, o găgălice nu mai înaltă decît o cizmă, dar cu un chip încîntător, îmi serveşte în fiecare zi porţia mea de ape. O fetişcană din popor. Direcţia Cazinoului mi-a oferit două locuri pentru baletele din Monte-Carlo. Mi-a dat prin minte — aşa pe nepusă-masă — s-o invit pe puştoaică să mă-nsoţească. „Întreabă pe maică-ta dacă-ţi dă voie să mergi cu mine astăseară la teatru. Dacă te lasă, aşteaptă-mă la ora nouă, în faţa intrării principale şi ai grijă să te faci frumoasă, ne-am înţeles ?!?“

A intrat cu mine în teatru, curăţică, pieptănată, cu o pelerinuţă cenuşie în chip de mantou. Întindea braţul ca să mă ţină de mînă, iar cu capul mi-ajungea pînă la şold. Ne-am ocupat locurile, ca două vechi cunoştinţe. I-am oferit programul cu o dedicaţie. Ne-am plimbat pe terasă în timpul pauzelor, urmăriţi de toate privirile, vă daţi seama!

Mi-a mărturisit că e a doua din opt copii, şase fiind mai mici decît ea. „Se cheamă că eşti un fel de mămică a fraţilor şi a surorilor tale ?“ Mi-a răspuns afirmativ, cu un semn din cap, gravă. Programul o dată terminat, a aplaudat bucuroasă, dar fără exagerare, ca o adevărată femeiuşcă ce a trecut de adolescenţă. „Locuieşti departe de aici, cu părinţii tăi ?“ — „Da, destul de departe. Dar pot să mă duc şi singură, domnule Maurice, nu-i nici o primejdie.“ — „Aş vrea s-o mai văd şi pe asta! Să ies cu o doamnă şi să n-o conduc acasă! De altfel, aşa am să am prilejul să iau puţin aer înainte de culcare.“

Şi iată-ne porniţi amîndoi, eu mergînd cu pas voinicesc, ea lungindu-şi picioruşele, obişnuite cu cursele lungi ale tatălui ei. Un kilometru. Îmi spun că-i drăguţ ce fac şi că

Scanned with OKEN Scanner

seara a fost ieşită din comun şi odihnitoare. Doi kilometri. Ne apropiem de ieşirea din Vichy. Traversăm podul care trece peste calea ferată. „Mai e mult ?“ — „O, da, dar ar trebui să vă înapoiaţi“. — „Îţi închipui c-am să te las singură pe drumul ăsta pustiu ?“

Mai mergem un sfert de oră. Nu vorbim. Menajul nostru începe să dea semne de oboseală, sau, poate, picioarele mele bătrîne. Hm ! „Mai e mult ?“ — „Da. Destul.“ O lungă pantă neluminată. I-am dat drumul mîinii dintr-a mea. Încep să mă gîndesc cît de mult va fi drumul la înapoiere. Ce-ai căutat, ţi-ai găsit ! Iată-ne ajunşi în dreptul dealului. „Tot mai e mult ?“ Se opreşte şi aproape bătînd din picior îmi porunceşte să fac calea întoarsă şi să mă duc la culcare. Nu mai are decît cinci minute de mers şi nu-i nici o primejdie, căci totul e cu desăvîrşire pustiu. Sleit de demonstraţia mea de amabilitate, îi urez noapte bună şi în timp ce o iau înapoi, puţin tulburat că n-am rezistat la drum ca s-o pot conduce pînă la poartă, îi aud paşii grăbind mereu ritmul, pînă ce o ia la goană spre casă.

Turul Franţei

I-am văzut astăzi, pentru prima oară în viaţă, pe alergătorii din Turul Franţei, trecînd în pluton, în josul străzii mele, pe şoseaua naţională ce duce la Cannes. După ce vor străbate Cannes şi Nisa, vor înnopta la San-Remo. Au trecut pe la două după-masă şi fiindcă hotărîsem cu toţii să ne ducem să-i încurajăm, am fost siliţi să dejunăm abia la ora ceaiului. Mergeau grupaţi şi pedalau greoi, cu chipurile obosite. Ne aşteptam la o luptă şi n-am văzut decît nişte oameni istoviţi şi — se pare — indiferenţi.

Cred că aceasta era din cauză că alergătorii aveau de gînd, dintr-o amabilitate tacită, să-l lase pe Vietto, care este originar din Cannes, să-şi traverseze oraşul natal în fruntea plutonului.

Mîine vor fi înapoi la Cannes, unde vor face escală şi unde trebuie să-i văd atît pe ei, cît şi pe ziarişti, deoarece am promis gazetei „Paris Presse“ să urmăresc cele două etape care vor începe în zorii zilei de 15 iulie în direcţia Briançon, apoi la Aix-les-Bains, de unde mă voi înapoia la „La Louque“. Aceste două probe sînt socotite cele mai istovitoare din întregul Tur, din pricina pantelor ce se înşiră la nesfîrşit.

Scanned with OKEN Scanner

Oare de ce m-am gîndit toată ziua la galerele de altădată, a căror înaintare pe ape nu era decît rezultatul muncii disperate a unor sclavi ce vîsleau în fundul calei, sub loviturile de bici ? Da, dar pe alergătorii aceştia, cine-i sileşte ? E unica modalitate pentru ei de a încerca să dobîndească gloria...

Fac o sforţare atît de cumplită aceşti oameni, porniţi de la Paris, cu gîndul de a-i uimi pe ai lor, şi suferă în asemenea hal, încît comparaţia mi s-a impus de la sine. Loviturile de bici sînt înlocuite de clasament şi de aplauze. Trudă de sclavi sportivi, ai căror stăpîni sînt „faima“ şi „întrecerea“.

Am asistat la sosirea la Cannes, venind de la San Remo. Te duce gîndul, văzînd maşinile, camioanele prevăzute cu megafoane, diversele jurnale care se preocupă de publicitatea lor, totul înaintînd prin faţa unor mulţimi înghesuite ce aşteaptă cu răbdare trecerea alergătorilor, te duce gîndul la un fel de defilare ca a circului Barnum ; şi este întocmai aşa.

Iată-i... iată-i... Motocicletele vin înainte, sirene urlă, iar şprintul de ultima clipă trece ca un vîrtej de oameni, aplecaţi pe bicicletele lor, cu fălcile încleştate, în timp ce strigăte, valuri de urale, se desprind din mulţimea în delir.

Ne aflăm la Briançon, prima mea zi de participare din plin la tumultul Turului Franţei. O, nu mă pot plînge că mi-au lipsit emoţiile şi nu mi-am venit încă în fire din toate zguduirile resimţite în oase, în nervi şi în inimă. Profit de o oră de răgaz, pentru a-mi aşterne în grabă pe hîrtie impresiile de proaspăt iniţiat în ale Turului. Mai înainte de toate, trebuie să mărturisesc cu sinceritate că n-am fost niciodată prea înzestrat pentru bicicletă, fiindcă în cele două curse rezervate actorilor, vrînd să mă avînt ceva mai mult, m-am ales cu un soi de congestie explicată prin înfierbîntarea în care mă aducea viteza. Picioarele-mi scăpau din pedale, iar bicicleta din cauza picioarelor mele răşchirate o lua razna şi în ambele curse am fost zvîrlit peste ghidon. Premiul la sosire : prima dată, clavicula stîngă spartă. A doua oară, clavicula dreaptă ! Nu-mi place să mă repet !

Deci, nu se poate spune că mi-am făcut apariţia astăzi dimineaţă la cinci şi jumătate — o, nu — în chip de fan-

Scanned with OKEN Scanner

faron ageamiu. Am apărut oarecum în chip de modest ciclist. Plecarea s-a luat din fața lui „Café des Alliés" din Cannes, la ora șase. Și iată ce am notat :

Îmbulzeală, cu toată ora matinală. Chipurile populare sînt aclamate, se fac multe fotografii, la dreapta, la stînga, căci apar mereu mai mulți ziariști belgieni, italieni și francezi. Sînt prins în obiectiv din toate unghiurile, alături de diferite personalități ale Turului. Strîng mîna campionilor din toate țările și caravana pornește la drum. O urmăresc din mașina lui „Paris-Presse" împreună cu Jean Antoine și Gaston Bénac, doi mari gazetari. Șoferul nostru se numește Tanton, tip cumsecade și care, — ceea ce e mai important ca orice — i-a condus pe patronii săi gazetari de-a lungul a treisprezece Tururi ale Franței. E o adevărată artă de a înainta, de a te înapoia, de a-i depăși pe alergători, de a-i lăsa să-ți treacă prin față, de a grăbi, de a încetini, de a accelera. Tanton pare de altfel că se bucură de aprecierea tuturor celor ce au un rol în această competiție, căci semnele de simpatie îi sînt arătate din belșug. Ne aflăm în mers, în capul coloanei de mașini ce depășesc pe alergători și au și apărut marile artere din Cannes, înțesate de mulțimi pestrițe și însuflețite. N-auzi din toate părțile decît „Bravo, cutare !", „Întrecere bună !", „Curaj !". Sînt adesea aclamat ; încep să mă obișnuiesc, cînd văd apropiindu-se de mașina noastră un tip ai cărui ochi sînt îndreptați în direcția mea... Mă și pregătesc să-i răspund cu un surîs de mulțumire, cînd îl aud strigînd : „Trăiască Gaston Bénac" ! fără să mă cinstească măcar cu o privire. Gaston Bénac sesizează pe loc situația și luăm dealul în piept rîzînd. Urcăm spre Grasse. Nu reușim să stăm liniștiți în mașină și, fiindcă e descoperită, ne ridicăm în picioare ca să ne bucurăm mai în voie de spectacol.

În timpul unei coborîri, un alergător încearcă să se desprindă din pluton ; și atunci o frenezie cuprinde toate mașinile, care încep să apese pe accelerator, cu unicul scop de a nu-l încurca pe ciclist în avîntul lui, ba chiar de a evita accidentul grav ce s-ar putea întîmpla. Nu va trece prea mult, fără ca să fie ajuns din urmă, iar grupul se va reface iar, cu toți acești oameni ce nu-și pierd pulpele din ochi. Străbatem sate provensale cu piețe atrăgătoare prin platanii lor odihnitori. Locuitorii se înșiră pe marginea șoselei. Strigătele de îndemn nu mai încetează. Gaston Bénac scrie pe foi volante, cu un creion gras, cu mîna neagră și

Scanned with OKEN Scanner

unsuroasă. Îmi spune că nu poate lucra fără acest gen de creion și instinctiv îmi notez și amănuntul ăsta în minte.

În fruntea grupului se află favoriții întrecerii : Bobet, Lazaridès, Bartali, campion italian pe care unii vor să-l arate a fi în declin. Vîrsta. Pare de altfel atît de tînăr, încît calificarea asta te face să surîzi. Grupuri de fetișcane, fete abia de 14—16 ani care scrutează orizontul, părînd niște pisicuțe grațioase, se pornesc să urle brusc și într-un unison impresionant, cînd îl zăresc pe alergător.

Bénac, care scrie, scrie, predînd de fiecare dată foile unui motociclist care aleargă în primul sat să telefoneze textul ziarului din Paris, vorbește despre alte chestiuni în timp ce lucrează. În conversația lui apare mereu cuvîntul patiserie. E de părere că nu se prea văd destule în tîrgușoarele pe care le străbatem. Se pare că prăjiturile se îngrămădesc pentru el într-un viciu monumental. Mi se spune în șoaptă vîrsta pe care o are, pentru ca cochetăria lui să nu sufere. Merge pe șaizecișișase, dar e de o prospețime de spirit și de o vigoare profesională de necrezut. Nu-ncetează de a glumi, de a surprinde un amănunt, de a-l fixa pe hîrtie.

Ne urcăm pe culmile dealurilor pentru a privi cîteva clipe — oprindu-ne — la alergătorii care coboară două serpentine mai jos. E frumos. De departe ai spune că-s niște mici ciclișți de plumb, însuflețiți. Apoi, toate culorile astea : roșu, albastru, galben, alb, sclipesc în soare, alcătuind o priveliște înviorătoare și veselă. Toate aceste mașini, toți acești profesioniști își pun întrebări în gura mare și-și comunică informații, iar cuvintele, claxoanele și glumele vuiesc fără încetare, într-o beție de sport și de veselă întrecere.

Timpul se schimbă, iar norii acoperă soarele care a ținut totuși să ne întovărășească pînă la Grasse. Se simte răcoarea dimineții. Nemaipomenit iulie. De fapt, de această dată, 14 iulie la Cannes mi s-a părut puțin cam umbrit de sosirea alergătorilor din Turul Franței.

Pînă una alta, simt că mă entuziasmez. Priveliști minunate se perindă unele după altele și nu cred că există un sistem mai îmbietor de a te plimba prin grădina Franței, decît urmărind în întregime această cursă. Cine mă va împiedeca s-o fac la anul ? Să asist la toate acestea din primele locuri și să-mi scriu zilnic impresiile ? Totul e atît de măreț, încît îmi scot ochelarii de soare ca să mă

Scanned with OKEN Scanner

pot bucura mai în voie de culorile şi de priveliştea naturii ce se desfăşoară, o dată cu drama sportivă ce se consumă. Chiar dacă vîntul îmi va face rău ochilor, nu va fi o plată prea scumpă pentru splendorile pe care le culeg.

La Saint-Vallier, o colonie şcolară cu copii căţăraţi ca maimuţele pe grilajul curţii lor de joacă, se porneşte să strige într-un singur glas. Urcăm. Ajungem la înălţimi de kilometri. Cele trei mari depresiuni de creastă ce urmează să fie traversate astăzi, în această etapă rapidă de două sute şaptezeci şi cinci de kilometri, sînt: Allos, Vars şi Izoard; apoi vom ajunge la Briançon, care e sub-prefectura franceză situată la cea mai mare altitudine. Grupul de alergători e tot pachet, şi vesela caravană îşi desfată privirile cu cîmpurile de levănţică violetă, de margarete albe şi galbene, de albăstrele şi de maci, care parcă au ieşit anume din pămînt pentru a participa la bucuria generală.

Alergătorii înghit pantă după pantă, în acelaşi ritm. Au un fel al lor de a se legăna în picioare pe pedale, de la dreapta la stînga şi de la stînga la drepata, ce te duce cu mintea la nişte urşi rafinaţi. Cîtă viaţă în toate astea! Mi se spune că italienii sînt foarte corecţi, dar reţinuţi cu francezii, în timp ce belgienii sînt firi mai deschise. Ne învîrtim ca într-o fabrică de gulere [1]. Cele trei brîne înalte pe care le-am pomenit, ţin loc de gulere înalte, iar o mulţime de brîne joase, de gulere răsfrînte. Ne e frig în munţi. Cineva a coborît din maşină şi aleargă o distanţă pe jos ca să se încălzească.

Într-un loc pustiu, poştaşul ţinutului s-a rezemat de un pom. Cu o fărîmă de imaginaţie, ar putea să creadă că tot acest spectacol uluitor a fost ticluit anume pentru el. Trecem peste imensele lucrări ale barajului Castillon. Mergem de-a lungul frumosului rîu tumultuos Verdon. Ah! ce plimbare! O fată care probabil că aştepta acolo de ore întregi, ne strigă: „Bună ziua“... „Şi la anul!“ Totul e clocotitor şi nu poate fi preţuit pe deplin decît de fiinţele care înţeleg noblеţea unei străduanii. Ne aflăm în punctul cel mai palpitant al vieţii, care pretinde eforturi la sînge. Chermesă atletică. În serpentinele din Allos, bătălia începe în sfîrşit.

Alergătorii, văzuţi de departe, te fac să te gîndeşti la nişte mici albine harnice care se străduiesc, se străduiesc.

---

[1] Joc de cuvinte: *col* = guler sau brînă.

Scanned with OKEN Scanner

Robic se avîntă. Caravana se înflăcărează: Robic a demarat. Ai zice, un nebun... Claxoane, şuierături. Sirene. Te face să te gîndeşti la un evadat. Telefoniştii de pe motociclete se duc, vin, fac manevre primejdioase pe de lături, numai şi numai pentru a reuşi să-şi informeze gazeta cu cîteva clipe mai înaintea concurenţilor lor. Vietto porneşte cu Bobet în urmărirea lui Robic. Îţi sînt necesare mai multe zile pentru a te adapta. Prea mă înflăcărez. Merge, fiindcă nu asist decît la două etape, căci altminteri ar trebui să mă frînez. Îţi dai drumul cînd e vorba de două „runde", dar pentru douăzeci trebuie să-ţi cruţi forţele.

Oh... Dumnezeule mare... acolo... drept în faţa noastră: maşina ziarului „Intran" a luat-o pe de lături pe pămîntul alunecos din pricina noroiului şi — am ţipat cu toţii — cade în prăpastia care mărgineşte drumul nostru îngust. Sînt în ea cinci oameni, printre care Jean Eparvier, redactorul şef al lui „Intran". Vedem maşina întocmai ca o minge mare, rostogolindu-se, sărind în sus, zburînd la vale, halucinant. Groaznic! Şoferul nostru a îngălbenit. Sîntem fără glas, înmărmuriţi, dar e ca un fel de război, încît cursa continuă, o dată cu strigătele prin care unii transmit altora catastrofa. Maşina lui „Intran" s-a prăbuşit... Maşina lui „Intran" s-a...

Acum ne aflăm pe acoperişul brînei Vars şi, cu toate că şoseaua e umedă şi alunecoasă, alergătorii zboară fără frîne, într-o viteză ameţitoare. Maşinile se dau în lături pentru a le face loc. Toţi se tem de un derapaj, care ar fi fatal la o asemenea înălţime. Unii dintre alergători îşi aruncă cuvinte de ocară. Un belgian suduie în flamandă pe un italian, care-i răspunde în italieneşte ceva ce nu pare a fi o amabilitate. Îl înfurie pe un francez care-i pune la punct pe amîndoi cu un *merde* categoric.

Antoine şi Bénac sînt în fierbere. Antoine, în picioare, ca un general în plină bătălie, amestecat în vîltoarea de oameni, strigă din răsputeri ca să anunţe numerele şi numele celor ce trec. Bénac scrie, scrie, cerînd mereu o altă prăjitură. Unii alergători au răni sîngerînde. Au căzut probabil pe drum. Sînt plini de noroi şi au o înfăţişare de diavoli murdari.

Cînd o să mai ajungem din nou pe teren neted? Mă simt dintr-o dată în primejdie. Toate aceste zguduiri m-au dat peste cap, sau poate că nu-i decît schimbarea bruscă a atmosferei, de la o altitudine la alta? După cît se pare,

Scanned with OKEN Scanner

nu prea grav răniți cei din accidentul mașinii lui „Intran". Slavă Domnului ! Au scăpat ca prin minune. Au avut o zodie bună. Robic, francez, cîștigătorul Turului Franței în 1947, e singurul care s-a desprins din pluton. Ploaia face ca scoborîrea să fie dramatică. Șoseaua îngustă este un fel de terci, punînd pe toată lumea în primejdie. Nu mai e de glumit. Cursa continuă, îndîrjită. Un fel de stare de război. Nu mai e vorba de fanfaronadă, ci de oameni care trag din greu și care se feresc să nu-și frîngă oasele.

Bartali îl depășește pe Robic, undeva după Vars — nu știu exact unde — și iată-l cîștigînd teren, într-o formă de neînchipuit, după cele două brîne istovitoare. Își conduce cursa ca un adevărat mare campion. Priceperea lui este vădit superioară.

Trecem prin strungile din Guil. De un farmec nespus. Bobet și-a sfărîmat șeaua bicicletei, iar Bartali cîștigă șase minute avans. O știre care-i dă aripi.

Toată lumea se regăsește în vîrful Izoard, unde se face cunoscut mulțimii impresionate, ce pare așa cum stă în ceață, coborîtă de-a dreptul din lună, că Bartali are cinci minute avans asupra lui Bobet.

O mare decepție se face simțită, căci Bobet a și fost adoptat drept un prîslea popular. Are tot ce-i trebuie pentru a fi iubit de mulțime. Coborîm iar spre Briançon. Viața, vegetația, își fac din nou apariția. Ne aflam într-o lume de vulturi și zăpezi acolo sus și după o ultimă pantă, inutil de vitregă, asistăm la sosirea în Briançon. Bartali, nemaipomenit de stăpîn pe el, după o etapă atît de înspăimîntătoare, ceilalți schimonosiți de istovire în fața obiectivelor aparatelor de filmat și ale fotografilor, iar bietul meu Bobet într-o stare de oboseală atît de cumplită, căci nici nu mai știe ce-i cu el, de cînd a început dimineața asta de iad. Face niște strîmbături care ar părea comice, dacă n-ai simți instinctiv că sînt aceleași contracții ale mușchilor pe care omul le are cînd suferința îi e prea mare și i-a devenit chinuitoare.

Oh, bietul, glumețul meu Bobet : trebuie să fie coborît de alții de pe bicicletă și e lipsit pînă și de simțul vital care să-l facă să-și dea seama că fotograful se află în fața lui. Nu mai e în stare nici măcar să schițeze cel mai palid surîs care să lase impresia că mai sînt cît de cît ceva forțe în el. Are o înfățișare atît de jalnică ! Ce fel de fotografii îți vor apărea în ziare, Bobet ? Nu-ți mai pasă. Nu mai

Scanned with OKEN Scanner

ştii nimic, nu mai vezi nimic, nu mai poţi. Eşti sleit de oboseală... de descurajare... E luat la o parte, sprijinit fiind de subţiori. Poate fi asemuit cu cei mai gîrbovi moşnegi. Scîrţîie din toate oasele. Iar lacrimile îi curg, i se preling pe obraji, lăsînd dîră în noroiul ce-i acoperă chipul tînăr şi plăcut, acum aproape sluţit de oboseală, ca în *Docteur Jeckyl and Mister Hyde.*

La Briançon, am dormit prost noaptea asta. Hărţuit de vedenii legate de Bobet, care m-a cucerit prin farmecul său personal de tînăr francez curajos ; nu-i un pierde-vară, flăcăul ! Şi nici măcar unul dintre alergători, şi nici măcar vreunul din toată armia asta de înăspriţi, de îndîrjiţi, care — fie că-s gazetari, fie că-s şoferi sau motociclişti — o duc toţi pînă la capăt în această salată anuală de anduranţă, nici unul, deci, din acest batalion care face să-ţi crească inima, nu are alt gînd decît pe acela de a lăsa frîu liber, fără economie, forţei şi energiei.

Mulţimile îngrămădite la punctele de sosire, venite de multe ori de departe şi pierzînd ore întregi de aşteptare ca să prindă din fugă cîteva clipe din imaginea acestei uriaşe bătălii, ca şi cei care sorb pe nerăsuflate din ziare rezultatele fiecărei etape, oricît ar fi de entuziasmaţi de acest spectacol nălucitor, nu-şi pot face decît o palidă idee despre ceea ce e el în realitate. E necesar, pentru a fi şfichiuit în toată puterea cuvîntului de această întrecere, să trăieşti chiar în mijlocul ei, aşa cum am trăit eu în aceste două zile. Trebuie să fii acceptat în această echipă specială, în care numele fiecăruia nu poate spune mai mult decît preţuieşte în realitate. Nu-ţi vine şi nici n-ai timp să faci pe snobul în mijlocul acestei cete. Nu-i loc decît pentru oameni, care-s cu adevărat oameni. Toţi ştiu despre fiecare în parte cîte parale le face pielea, iar cei de o valoare îndoielnică sînt eliminaţi de la sine.

Găseşti tot ce-ţi trece prin minte în această ţîşnire naţională : amestec de turneu artistic şi de circ ambulant, atletism sadea, de cea mai emoţionantă speţă, iar pe deasupra o primejdie de fiecare clipă, ameninţătoare, gravă, mortală. Şi toate, adunate la un loc, devin cea mai cumplită bătălie a muşchiilor, a inimii şi a tuturor fibrelor omeneşti.

La plecarea din Briançon, caut să-l descopăr în grabă pe Bobet, printre alergătorii ce se pregătesc pe linia startu-

lui. Are o înfăţişare mai odihnită decît s-ar fi putut crede după halul în care arăta ieri la sosire. Totuşi, nu-i în apele lui şi-ţi face impresia că mai face faţă, numai datorită unui minunat echilibru interior. Îmi zîmbeşte cu drăgălăşenie. Îmi dau seama că s-ar cuveni să-l felicit pe Bartali, pentru splendida lui cursă din ajun. Nu mă cunoaşte sau nu mă recunoaşte şi mă lasă să-nţeleg că felicitările îl plictisesc şi-l stînjenesc într-un moment atît de hotărîtor. Trebuie să-i fii foarte aproape pentru ca să-ţi fie îngăduit să-l tulburi pe cel ce şi-a pus în joc numele şi cariera.

Iată-ne plecaţi şi sîntem informaţi despre nişte surpări de stînci pe şosea, pe care o vom evita deci. Halal lună iulie ! Ploaie, zăpadă pe vîrful Galibier şi acum pe deasupra şi stînci prăvălite ! Toţi bolnavii unui sanatoriu au ieşit pe balcoane, să încurajeze pe alergători. Bobet, nervos, se desprinde din pluton la Chantemerle. Pe Bartali nu-l zărim. Dimineaţa e, după cum se pare, friguroasă. Am simţit-o. Zăpada pudrează şi îmbracă în alb piscul Galibier. Priveliştea e feerică. Nu m-am îmbrăcat destul de gros şi dîrdîi de frig. Alergătorii suferă din pricina vîntului rece, iar Bobet a atras după el pe cîţiva din grupul său. I-au depăşit pe ceilalţi cu 300 metri. Sărmanii ! Ce meserie şi-au mai ales !

Bénac îmi spune că zăpada de pe vîrful Galibier, în această epocă a anului, e o privelişte unică în istoria Turului Franţei. Amintindu-mi că la Miami-Florida mă scăldam în ianuarie, îmi spun că zăpada de aici în iulie, echilibrează oarecum lucrurile.

Bartali, între timp, se înfierbîntă şi ajunge din urmă pe Bobet. Apoi îl depăşeşte ; după mai mulţi kilometri de noroaie, iată şi un drum mai puţin îngust şi mai uscat. Bobet şi Bartali se urmăresc ca doi căţelandri, care se latră unul pe altul din pedale. Strîng pumnii pentru Bobet. Nu mai am ochi decît pentru lupta îndîrjită ce se dă între aceşti doi reprezentanţi populari ai Italiei şi ai Franţei.

Guy Lapébie se ţine bine. E cel mai cumsecade dintre toţi. E mereu cu o glumă pe buze. Trecem pe lîngă Bobet : „Curaj, Bobet !“ Ne priveşte ostenit şi încăpăţînat. „Bravo, Lapébie !“ Ne răspunde cu o sforţare de zîmbet şi clipind din ochi. Iar se urcă din greu. Măreţia priveliştilor. Exaltarea luptei. Viaţa e cum nu se poate mai frumoasă. Aş striga de bucurie. Urcăm brîna Croix de Fer. Sînt treizeci

Scanned with OKEN Scanner

și doi de kilometri de coastă de jos pînă sus. Priveliște măreață.

Robic se pierde în greșeli grosolane și se spune că prea își dădea aere cu cîteva zile în urmă. A-ți da aere e una și a rămîne în frunte e alta.

Bobet l-a lăsat în urmă pe Bartali. E singur, cu un mare avans. Urinează fără să se dea jos de pe bicicletă. O domnișoară întoarce capul. La ieșirea din Grenoble, Bartali o ia la goană, luînd în piept brîna Porte. Ce îndemînare aleasă, în jocul lui de picioare! Iată vreo douăzeci de kilometri de parcurs, în lungul cărora mulțimea nu s-a rărit cît de cît de o parte și de alta a drumului. Vă dați seama ce înseamnă asta? Lucrurile se precipită. Bartali, la coborîrea brînei Porte are un avans de zece minute. Îmbracă maioul galben și ocupă primul loc. Ei, ce spui Bobet? Cheile Entremonts. Ce poezie! Vreo doisprezece călugări dominicani sînt aproape în poziție de rugăciune, pentru a privi defilarea competiției. Au sărit oare zidurile schitului? Și iată-ne sosiți la Aix-les-Bains, unde încă înainte de Chambéry, kilometri întregi de masă umană și-au ocupat locurile pe șosea.

E o mulțime imensă la Aix-les-Bains. În așteptarea cîștigătorului etapei, sînt prezentate personalitățile amestecate în asistență. Iar Bartali țîșnește, singur. Mai întîi, o oarecare reținere, apoi urale binemeritate se dezlănțuie din mijlocul acestei mulțimi sportive, care apreciază la justa ei valoare minunata reușită a unui campion din marea și vechea școală. După șase minute, apare Bobet. El era cel așteptat. Iar aplauzele destinate celorlalți, n-au fost decît pregătirea ovațiilor cu care este întîmpinat. Primul să fi fost și tot n-ar fi putut fi primit cu mai multă dragoste. Și-a cîștigat galoanele de mare și solid campion al noii generații. Vorbește la microfon, de fapt la microfoanele a trei posturi de radio diferite. Declarațiile sînt mereu altele. Stofă de om care va reuși, fermecător, rasat, simplu.

Ce era Bobet acum doi ani? Nimic. Ce-i astăzi? Destul de mult pentru ca văzîndu-l să uiți că lumea e întunecată de nori grei îngrijorători.

Un tînăr francez care progresează, urcă, continuă.

Am părăsit întrecerea și m-am înapoiat la Cannes, în vila mea, să mă aciuiesc la soarele pe care numai Riviera îl are la dispoziție în aceste luni de vară ciudată, de parcă

și anotimpurile au fost tîrîte în haosul lumii întregi. Urmăresc în ziare, în calitate de proaspăt prozelit, rezultatele ultimelor etape ale Turului Franței. Bobet al meu trece printr-o criză lesne de înțeles și se aud voci care-i prevestesc prăbușirea.

Bartali, pe bună dreptate, e calificat ca maestru, după ce, nu mai mult cu o săptămînă în urmă, era tratat, pînă și de un expert ca Gaston Bénac, drept campion al tobogănului. „Bătrînele picioare". Frumos titlu și bun subiect de scris.

Guy Lapébie, fără doar și poate marele ghiduș al snoavei sau mai curînd al bicicletei, e cel ce în prezent uimește întreaga lume sportivă, prin suflul, prin rezistența și tenacitatea lui. Și nădăjduiesc că Bobet are în el destulă combativitate și suficiente resurse fizice pentru a nu îngădui descurajării să-i ucidă dîrzenia și ambiția. Locurile din vîrf sînt întotdeauna scumpe.

Louison (și ce mai pronume ca să te faci iubit !), ai trecut prin ce a fost mai greu. Ai alergat, ai cîștigat, ai plîns, fără să-ți economisești mușchii și nervii. Ai dat cel mai de preț examen sportiv. Cel mai bun prieten — crede-mă pe mine — ar trebui să-ți fie Bartali, care dacă știi să vezi și să gîndești, te-a învățat în decursul acestei orgii de sforțări un număr mare din legile care consacră pe campionii de lungă durată. Sau această întrecere, Louis Bobet, te va înrădăcina adînc printre viitoarele glorii ale solului Franței, sau, dacă n-ai în tine vîna necesară, îți va strivi inima și mușchii pentru totdeauna. Orice s-ar întîmpla, Louison, și asta are importanță, tu te-ai aruncat în vîltoarea luptei cu una din acele impetuozități tinerești care țin de blazonul nostru francez din totdeauna.

Drag băiețaș Bobet !

„Manechinele", pe care atîția le invidiază...

Tinerele femei care prezintă rochiile și mantourile merită să fie văzute cum se mișcă. Au uneori și poate că tocmai cele mai sfioase dintre ele, un aer provocator. Înaintează cu un pas hotărît, apoi se întorc brusc, o pornesc din nou, privesc fără să vadă, la dreapta, la stînga, în grămada de chipuri care le fixează cu un ochi critic și cu gustul neastîmpărat. S-ar părea — cele mai multe din ele, fete frumoase din popor — că-și oferă, în timp ce-și îndeplinesc

Scanned with OKEN Scanner

în chip desăvîrşit obligaţiile, o plăcere subtilă din a ridiculiza, prin atitudinea lor, pe toate aceste cliente de pe urma cărora, orice s-ar spune, îşi cîştigă existenţa.

Una dintre ele, mai ales, de la casa de mode Christian Dior, era cu desăvîrşire de nesuportat, în timp ce chipul, corpul şi chiar rochia de pe ea, ca să nu las nimic la o parte, erau cît se poate de îmbietoare. Ele par să sfideze publicul, dar numai prin ţinută par astfel. Dacă le întrebi numele rochiei, îţi răspund politicos, deşi reţinute. Nu-i decît o mască, deoarece între ele şi în relaţiile lor cu vînzătoarele, redevin dintr-o dată ceea ce sînt în realitate: nişte fetişcane frumoase şi glumeţe, flori ale Capitalei. Nuanţă de clasă.

Văpăi ce revin...

Tentaţie. Tentaţie — tutun. Tentaţie — alcool. Tentaţie — femei. E suficient să le descoperi cheia, ca să nu li te mai supui, sau ca să le ocoleşti, ca să-ţi dai seama că după ce a trecut dorinţa, totul nu a fost decît... tentaţie!

Pînă şi negustorilor iluştri, li se pare meseria plicticoasă

M-am legat la New-York de Louis Arpels, giuvaergiul. E fin şi rasat. Îl vizitez în magazinul său din strada nr. 5, cîteodată de mai multe ori în cursul aceleiaşi zile. Clientela lui e cea mai elegantă de pe Broadway, iar imaginea unei femei pe care o tentează o bijuterie e întotdeauna plăcută. Ieri, în timp ce stăteam de vorbă într-un ungher cu fratele lui, Louis se ridică de la masa unde servea două doamne americane cu diferite coliere, şi, venind la noi, scoate din buzunar o bancnotă de zece dolari, pe care fratele lui, fără să spună un cuvînt, o acoperă cu o altă bancnotă de zece dolari. Mort de curiozitate, pretind să mi se explice.

„Cînd sîntem pe punctul de a încheia o afacere, o asezonăm cu un mic rămăşag. Dacă vînd bijuteria, cîştig, dacă nu, pierd! Asta te susţine şi-ţi dă curaj... E atît de plicticos să-ţi tot lauzi marfa!“

Apogeul carierei, apogeul umilinţei!

Cînd nu dai decît recitaluri, eşti obligat să vezi şi să revezi pe toţi specialiştii genului. De la fiecare ai cîte ceva

de învățat. Cele două ore în care trebuie să întreții singur-singurel publicul, îți dezvăluie nenumărate slăbiciuni și tot atîtea îndemnuri de a-l cîștiga și de a-l păstra, fără ajutorul cuiva. O nimerești. Apoi,... o mică boacănă ! Atunci, trebuie să întrerupi, s-o iei de la capăt și să nu-l mai lași să-ți scape. Oh... trebuie să fii atent ! Miza nu-i de lepădat !

Prețul gloriei : n-ai dreptul să șovăi !

Un sunet puțin voalat. O șovăire de o singură clipă în timpul unui concert și simți pe loc un fel de retragere a publicului. Cît de lesne te părăsește !

Antenele mulțimii

Cine ar putea să explice luciditatea de necrezut cu care mulțimea îl judecă pe un actor, pe care-l simți că pe neașteptate a încheiat cu ce avea de spus. Mulțimea, succesul îi întorc spatele, întocmai ca un oarecare în fața interlocutorului său, care nu mai are nimic de spus. Și această hotărîre, acest verdict necruțător e dat de public după voia sa. Degeaba încerci să-i reții cu tot soiul de artificii mai mult sau mai puțin demne. Nu, mulțumesc... Băutura fermecată și-a curmat efectele... Vraja s-a destrămat !

Să nu vorbești decît dacă știi bine ce spui

Paul Géraldy, fermecător, atent, politicos și de o finețe aproape de temut, a făcut o afirmație, pe care înțelegerea mea a prins-o din zbor. Se înapoiase din Maroc, după o lipsă de mai multe luni și întrebîndu-l dacă a scris acolo poeme inspirate de aceste minunate locuri, mi-a răspuns, fără să șovăie : „O, nu, nici gînd... Nu ți-e îngăduit să vorbești decît despre ceea ce știi bine, despre ceea ce înțelegi în adînc, căci altminteri faci lucruri lipsite de sensibilitate, vorbărie goală — într-un cuvînt, lucru artificial."

Mi-a plăcut atît de mult, încît m-am înfiorat.

Scanned with OKEN Scanner

Să-ţi păstrezi uşurinţa de a te exprima, elegant în mişcări, să evoluezi fără să te poticneşti, fără să-ţi perverteşti calitatea artei!

Am fost să văd spectacolul mai multor cluburi de noapte din Miami. Vedete americane de talent şi de o corectitudine indiscutabilă. Dar ceea ce se simt obligaţi să facă aceşti actori pentru a atrage atenţia, e ceva ce mă depăşeşte cu totul. Energia pe care ei o cheltuiesc, alegerea temelor, autoritatea surîzătoare, dar plină de atenţie pe care o proiectează asupra spectatorilor dezlănţuiţi, zgomotoşi, pretind atîta trudă, încît întotdeauna am plecat întristat, văzîndu-i pe aceşti colegi, de un talent indiscutabil şi recunoscut, că au evoluat atît de puţin către ceea ce trebuie să fie pînă la urmă legea finalităţii tuturor carierelor de seamă. Sînt rîsete şi aplauze de care actorul dornic de calitate ar trebui să se ferească.

Să nu mai fii interpret, ci creator...
Să cînţi ce ai în inimă.

Din ce în ce mai mult, încerc un sentiment nou simţindu-mă în stare să-mi exprim unele gînduri, în cuplete şi refrene. Bucuria pe care o simt pe scenă cînd am aprobare pentru un cîntec creat în întregime de mine, e mult mai adîncă, decît mulţumirea pe care mi-o dădea înainte succesul pentru o creaţie propusă de altul.

Au început pe ici pe colo să apară articole în ziare cu privire la raţiunea care m-a determinat s-o închei cu concertele mele permanente. Se înţelege în fine că riscasem această inovaţie pentru a-mi ridica profesia de actor de *café-concert* pe o nouă treaptă. Găsesc o adeziune generală şi mi se recunoaşte recordul.

Să nu înfăţişezi un „tip" oarecare, ci un om!

O ziaristă canadiană mi-a atins azi dimineaţă punctul cel mai sensibil. Explicîndu-i evoluţia mea şi permanenta înlăturare a vechilor procedee bazate pe glume grosolane şi deochiate, ce au făcut parte din primele mele manifestări, ea îmi indică *Quai de Bercy* drept cîntecul tip al

Scanned with OKEN Scanner

noului Chevalier, încurajîndu-mă astfel să stăruiesc şi mai mult pe omenesc. Mi-a decernat titlul de însămînţător al prieteniei, al fericirii şi al speranţei. Poate fi ceva mai frumos ?

Mă lepăd pînă şi de pălăria mea de pai. Chiar aşa ? Cînt acum cu capul descoperit. Nu mai port pălărie, de nici un fel, decît cînd cîntecul respectiv o pretinde.

Şi cum îmi scriu singur cîntecele, din ele se desprinde acum întregul meu fel de a gîndi. Nu mai e o simplă seară de cîntece, ci o întîlnire a publicului cu un nou gen de filozofie. Încerc să-i injectez tot ceea ce caut eu însumi în străfundurile mele pentru a rezista.

A fi propriul tău interpret : culmea artei

O, imensă independenţă artistică a artiştilor specializaţi în recitaluri ! Să nu faci decît cum ţi-e placul şi în chipul pe care-l crezi tu cel mai nimerit. Să fii propriul tău director, regizor, interpret. Şi dacă la toate acestea, mai poţi adăuga imensa bucurie de a face să izvorască din tine bucăţile pe care le interpretezi atunci cu şi mai multă sinceritate, din ce s-ar putea obţine alte satisfacţii mai depline ? Faceţi o comparaţie cu actorii de teatru, de cinema, robiţi textelor, disciplinelor, partenerilor, directorilor, sufleorilor ?

Personaje.
Un bun ambasador al Franţei : Pierre Monteux

Pierre Monteux, muzicianul, e foarte apreciat de publicul american. Concertele sale atrag mulţimea melomanilor din toate oraşele mari ale Statelor Unite. A venit ieri seară şi am constatat că acest mare, dar mic şi bondoc francez de şaptezeci şi doi de ani, nu este nici înfumurat şi nici nu face caz de excepţionala sa carieră internaţională. Închipuiţi-vă un om cumsecade de la noi, care vorbeşte fără ocolişuri şi îngîmfări (dar nici cu falsă atitudine de umilinţă), ca şi cînd n-ar fi decît cămăşarul din colţul străzii, sau primarul din Mauzac, Dordogne, sau oricare alt individ cumsecade din orice colţ al Franţei. Calitatea deosebită a unui om ales se recunoaşte în faptul că şederea triumfală şi prelungită în străinătate nu îi schimbă cu nimic nici personalitatea, nici gusturile şi nici sensibilitatea. Cîţi prăpăditi de

Scanned with OKEN Scanner

comedianţi şi de comediante nu te scot din sărite, cînd îi vezi atît de maleabili în a imita, a se adapta, împăunîndu-se cu toate aceste „calităţi".

Am asistat ieri la un concert simfonic al Operei din San-Francisco, dirijat de Pierre Monteux. Nu mi-e ruşine să declar deschis că sînt un profan şi că niciodată n-am avut imboldul de a aprecia genul acesta de muzică. Ce-am simţit deci ? O dezmierdare muzicală, o undă melodioasă care-mi îngăduia să-mi las gîndurile să hoinărească : impresia unei frumuseţi care nu te sileşte s-o accepţi, ci te cucereşte cu blîndeţe. O undă de mulţumire care-mi lăsa impresia că Monteux nu dirija numai suta lui de muzicanţi, ci şi gîndurile mele, către înălţimi neobişnuite.

Pierre Monteux de altfel îşi îndeplineşte sarcina fără pic de îngîmfare, fără cea mai mică afectare în ţinută. Meşteşugar smerit şi genial al muzicii.

Una care a ştiut să-şi plătească gloria : Sarah Bernhardt

Louis Verneuil a scris *Minunata viaţă a lui Sarah Bernhardt,* o lectură care-mi oferă în clipa de faţă ore de nespusă şi reconfortantă desfătare.

Aşa dar, marea Sarah a dat piept cu atîtea greutăţi ? Nu era deci de ajuns ca să-i apară numele pe afiş pentru ca reuşita financiară a spectacolelor să fie asigurată ? Pierdea averi din pricina propriilor sale păreri neîmpărtăşite de public ? O, ce prilej de a învăţa şi de a te întări. Nu există artişti care să nu fie siliţi să se plece. Nu există puternici care să nu îngenunchieze. Totul e să nu te prăbuşeşti definitiv. Totul e să poţi să te ridici din nou şi să reîncepi, şi să reuşeşti. *Totuşi,* consecvent cu mîndra ta deviză. Totul e să învingi.

O vitează : Lucienne Boyer

Lucienne Boyer organizase ieri un dejun în apartamentul pe care şi l-a închiriat pe Park Avenue. Soţul ei : Jacques Pills ; Arthur Lesser cu soţia ; soţii Ruppa şi cu mine. O femeie de serviciu indolentă şi nepricepută a fost singura care a ajutat-o la pregătirea mesei. Văzîndu-o străduindu-se la bucătărie şi la masă, servind ea însăşi

invitații, înapoindu-se la mașina de gătit, revenind îmbujorată, surîzătoare, muncind cît trei oameni de serviciu bine pregătiți, de care de fapt ar fi avut nevoie, nu mă puteam împiedica de a compara mentalitatea feminină americană cu cea franceză. Această Lucienne, care la prima vedere ar părea mai degrabă firavă, are în ea comori de energie umană de necrezut. Lunga ei carieră. Nesfîrșitele ei călătorii. Meseria decepționantă și aspră de cîntăreață de club de noapte pe care continuă s-o facă aici, amplificată de oboselile unei gospodine, cam femeie de serviciu. Fetița ei, soțul ei. Reușește să le facă pe toate. Cu respirația tăiată uneori. „Dar trebuie să le faci pe toate, nu-i așa", spune ea rîzînd... ori, „totul se prăbușește !"

Mică pasăre cîntătoare a Franței cu inimă de bronz.

Colette, atît de sinceră, atît de discretă...

În fața casei cu nr. 9 din strada Baujolais, m-am gîndit dintr-o dată la Colette. Ești întotdeauna sigur c-o găsești acasă, de cînd boala o țintuiește tot mai mult la fiecare nou efort dureros, pe patul ei de lucru. Să ne încercăm norocul.

Sînt primit, deși nu eram așteptat. Iată-ne unul în fața altuia și voi trăi cele mai depline clipe ale acestei zile : șaptezeci și șase de ani, infirmă, și cîtuși de puțin tristă. Ducîndu-și suferința cu surîsul pe buze. Rezistînd bătrîneții, luînd în glumă viața și alunecarea spre neant. Acceptînd inevitabilul cu o gingășie care seamănă cu învățătura unei sfinte.

Mă asigură că-i dă mai mult de furcă chinul de a scrie, decît îi dă trupul care se chinuie să moară. Jură că n-a scris niciodată din vocație. Niciodată nu i-a plăcut scrisul. A devenit scriitoare, pentru ca să-și cîștige existența, dar ce bătaie de cap i-a dat stiloul, cerneala și hîrtia ! Spaima de coala ce trebuia umplută. Opera i-a fost istovitoare. I-a răsturnat viața. Era făcută pentru meditație ; și cuvîntul ăsta te face dintr-o dată să te gîndești la acest fenomen literar care, în condițiile unei sănătăți jalnice, și-a păstrat senzuala feminitate, care i-a îngăduit să prețuiască și să descrie, grăunte cu grăunte, frumosul mereu în creștere, în pofida trupului ale cărui puteri scădeau.

Sufletul lui Colette — să nădăjduim că va mai trece mult pînă atunci — e unul din acelea care se vor topi

Scanned with OKEN Scanner

ca un vis în drumul către infinit. Pildă de măreţie şi de smerenie. Va regreta viaţa din care pleacă. Dar va pătrunde plină de interes şi de curiozitate în marea umbră, răzvrătindu-se dinainte împotriva greutăţilor ce le va întîmpina cînd o va zugrăvi pentru îngeri şi pentru sfinţi.

Pierino Gamba... Plecăciune în faţa geniului

Copil purtînd pe umerii săi firavi povara unui talent covîrşitor.

Ostenda. Cînt astă seară la Cazinoul Comunal, dar în cursul după-amiezii sala e ocupată de Pierino Gamba care repetă cu orchestra. În timp ce se pregăteşte cabina în care mă voi îmbrăca astă seară, mă instalez într-un ungher al sălii. Pierino se afla pe o estradă înaltă, îmbrăcat ca un puştan la plajă. Spectacol şi mai convingător. Îi obligă pe muzicanţi s-o ia de cinci sau şase ori de la capăt pentru un *pianissimo* pe care nu-l găseşte destul de suav: „*Piano... Piano...* sss... şi mai *piano,* foarte, foarte *piano...* aşa." Murmură un sunet, care se aude ca o tînguire, cu glasul lui limpede de puşti: „Aţi înţeles?"

Orchestra o ia de la capăt. Încă, încă. „Încă nu-i de ajuns de *piano...* mai *piano...* să nu se audă aproape nimic... aşa." Dă tonul din nou, din gură... Un muzician îi atrage atenţia — cu blîndeţe — că sala e goală şi că e mai greu de realizat un *pianissimo* din cauza rezonanţei. Ascultă atent ce i se spune.

„Da... da... dar data trecută sala era tot goală şi aţi cîntat mai *piano*".

Iar încercarea ce urmează dovedeşte că are perfectă dreptate şi că urechea nu-l înşeală.

„Vă rog, domnilor, *do*-ul mai susţinut... *dooo.*"

Coboară de pe estradă, trece la un pupitru, arată locul în care *do*-ul i-ar place mai apăsat.

„Înţelegeţi, domnule?... dacă nu trageţi arcuşul în întregime, pînă la capăt... sunetul va apare mai frumos... mai susţinut... Trăgeţi-l numai pîn-aici... Încercaţi... Aţi înţeles?"

Remarcile lui sînt de necombătut. Nimeni nu-şi pune în minte să mîrîie sau să-l combată cu sorţi de izbîndă.

Individul s-ar pune într-o situaţie neplăcută. Crescendo, pianissimo, pe care le pretinde, sînt evident necesare. E limpede.

„Pauză, domnilor !“

Un „ah“ ! e răspunsul ca într-o încăpere sau într o sală de studiu în care niște copii se supun profesorului pe care-l respectă. Cu un aer deschis și prietenos, întinde mîna primului violonist, care-i mulțumește cu un surîs nesilit. În timpul pauzei, discută cu un alt puști care-l asculta din sală. Ia seamă la cîteva sfaturi date de maestrul său Arduini, care-i face critica repetiției. Lucrul reîncepe... Nu pierde o singură clipă... Pe parcursul unui pasaj îi atrage atenția violoncelistului :

„Sînteți în întîrziere“.

Spus fără nervi, ceea ce-și atinge scopul, căci muzicantul era cu adevărat rămas puțin în urmă. N-ai de loc sentimentul că acest creier de copil ar fi cîtuși de puțin înfierbîntat și bolnav de cunoașteri diabolice. Nu. Toate par bine orînduite, bine compartimentate în capul lui. Nici un semn de supra-solicitare cerebrală. Nimic din ceea ce face nu pare că îl irită, că e forțat.

„Nu, domnule... Nu... Nu... *mi* natural... *Mi* natural. Înțelegeți“ ?

Maestrul are unsprezece ani.

Zdrențe umane

Am asistat la spectacolul unui nou local de noapte de bărbați-femei. Revistă foarte îngrijită. Rochii ce pot fi invidiate de Hollywood. Se simte căutarea unei distincții. Cu sublinieri, dar fără îngroșări. Vulgaritatea e lăsată pe seama prostituatelor din localurile montmartreze. Aici există o ținută. O aristocrație a viciului. Și asta imprimă un aer de nedefinit, oarecum mohorît. Aceste ființe, care nu-s nici bărbați, nici femei, ajung din punct de vedere spectacular la niște rezultate tot atît de șovăitoare ca și persoanele lor. Te covîrșește mila dacă stai să analizezi, și e puțin tragic ceea ce resimți. E nefiresc și asta e drama tuturor acestor băiețandri care luptă împotriva unei stări psihice și fizice ce le este impusă de ființa lor pervertită. Nebunia dezlănțuită a pederaștilor clovnești te face să rîzi. Aceștia provoacă însă contrariul. Sînt vrednici de plîns.

Autenticii...

Radiodifuziunea franceză mi-a cerut să fac un apel pentru „copiii sărmani". În corespondența primită în ziua următoare, dau peste această scrisoare conținînd două bancnote de cîte o sută de franci: „V-am ascultat apelul la Radio. Vă remitem contribuția noastră la fapta dumneavoastră bună. Din partea a două biete bătrîne oarbe din spitalul Quinze-Vingts."

Nici n-au semnat măcar!

Blazații...

Agapă de inaugurare la „Sporting d'Été" din Monte-Carlo, prezidată de actorul american Edward Robinson și de soția sa, care și-a descoperit talente de pictor abia de cîteva luni și, entuziasmată, face la expoziții după expoziții, la New-York, Paris și Monte-Carlo.

Priveliștea sălii e un lucru care nu poate fi văzut în altă parte. Șapte sute cincizeci de tacîmuri, ocupate de trei sute șaptezeci și cinci de perechi, în cea mai mare parte cu situații internaționale. Femei frumoase, rochii încîntătoare. Bărbați cu chipuri cunoscute, de o importanță care nu mai sufere comentarii. Sînt prezente nume ce vin din toate țările lumii. Alegeți-i pe cei mai bogați, pe cei mai talentați în arta de a cuceri, pe cei mai obișnuiți cu toate huzururile vieții. Sînt toți aici, privindu-se între ei, aparent fără interes. Iacă... regele cutare! Ah! Oh!... Rita Hayworth! Ah! Nu exteriorizează nici un interes. Sacha Guitry e prezent, împreună cu noua lui tînără soție. Tot cu el e Malvy și o altă persoană. Credeți că aceasta merită cel mai mic interes, vreun gest, vreo privire? Cîtuși de puțin. Nimeni n-are aerul că vede pe cineva, ceea ce duce la o atmosferă ciudată, purtînd pecetea nemulțumirii, ca și cînd nici unul dintre ei n-ar prețui norocul de a fi stăpîn pe mijloacele cerute de un trai atît de luxos. Distracție plictisită și dezamăgită. Trebuie neapărat să fii văzut la agapă, pentru ca să figurezi pe prima listă, dar vai, cît e de obositor! Ce corvoadă! Prea mare înghesuială, iar serviciul se resimte din cauza aceasta!

Robinson e tot timpul îngrijorat ca nu cumva să fim lăsați cu paharele goale. Am locul lîngă soția lui, care nu încetează să-mi vorbească de picturile ei și de onorurile

ce-i plouă de pretutindeni pe penel. O ascult cu bunăvoinţă, dar nereuşind să nu mă enervez la gîndul că m-am angajat ca peste cîteza zile să cînt tot în această sală, la o serată dată de prinţul de Monaco, în beneficiul Crucii Roşii monegasce.

Sala asta nu reacţionează la nimic. Ca şi cînd ar fi căptuşită cu vată. Gîndiţi-vă că aţi fi siliţi să cîntaţi în holul unei gări. Întrezăresc de pe acum dezastrul de peste cîteva zile, cînd mă voi produce.

Doamna Robinson îmi vorbeşte, îmi vorbeşte, în timp ce eu, urmîndu-mi firul gîndurilor, nu-i răspund decît în monosilabe şi nu întotdeauna cu intonaţia indicată.

Un crainic îi pronunţă numele, i se aduce microfonul, iar ea se ridică fără să-şi piardă cît de cît cumpătul, pentru a mulţumi sălii. Aplauze politicoase. Acelaşi lucru cu bărbatul ei, care, bine dispus, se porneşte pe un monolog în franceză, primit la început ca o surpriză plăcută. Vorbeşte limba noastră destul de bine, dar este americăneşte, ceea ce duce la cîteva glume care sună a gol acestui public gata să surprindă cea mai mică greşeală de gust sau de tact.

Orchestra părăseşte estrada pentru a-i determina pe comeseni să intre în sălile de joc, iar noi ne îndreptăm spre ieşire.

Rîsul se plăteşte! cu bani de către public,
cu substanţă vitală de către artist.

Dacă un artist reuşeşte din plin în cariera rîsului, publicul îşi face despre el părerea că existenţa i se desfăşoară, provocînd o permanentă veselie celor ce au norocul să împartă viaţa cu el. Aceasta, dimpotrivă, e departe de adevăr, care stă mărturie că glumeţii cei mai renumiţi sînt cei mai melancolici dintre oameni.

De unde vine asta? Din echilibrul uman care pretinde ca acele forţe, ce sînt cheltuite fără rezerve, să fie recuperate printr-o odihnă obligatorie. Pilele electrice se descarcă şi se încarcă din nou. Nimeni nu e în stare să cheltuiască fără să aibă nevoie să pună la loc. E povestea celor care au meseria de a-i face pe alţii să rîdă, de a fi dinamici şi care, după ce şi-au cheltuit mana lor binefăcătoare în faţa publicului, se retrag vlăguiţi, ca o mamă care

şi-a dat laptele şi care trebuie să-şi procure altul iar, pentru a-i alăpta pe micuţii ce-şi vor pretinde porţia a doua zi.

Întîlnire-simbol :
O vizită care valorează cît o grămadă de consacrări : ofranda fracului şi a pălăriei de pai lui Manneken Pis din Bruxelles, simbolul spiritului tineresc al poporului belgian.

Mare însufleţire în minunata piaţă a primăriei din Bruxelles. Primarul Van de Meulebroeck trebuie să mă însoţească pe jos, în tovărăşia doamnei de Hauteclocque, soţia ambasadorului Franţei, pînă la Manneken Pis. Explicaţia acestei ceremonii este dăruirea smochingului şi a pălăriei mele de pai micului prinţ bruxelez.

Cele mai vestite personalităţi l-au înzestrat înaintea mea cu costume înzorzonate şi cu haine sclipind de decoraţii. Posedă un număr mare, păstrate cu sfinţenie în muzeul lui.

E pentru prima oară că un artist îi oferă uniforma lui de lucru. Mulţimea care creşte pe măsură ce ne apropiem de fermecătorul băieţel, năvăleşte dincolo de cordonul serviciului de ordine. Cu chiu cu vai, ajungem. Manneken-ul e acoperit de o flamură mare tricoloră. Îi fac la microfon următoarea declaraţie :

„Manneken Pis. Micuţ celebru. Am venit la tine, atras de gingăşia ta şi îndemnat de partea de sînge belgian moştenit de la mama. Vreau să-ţi dăruiesc smochingul şi pălăria mea de pai, care mi-au îngăduit să-i reprezint pe oamenii foburgurilor ţării mele pe scenele lumii întregi şi asta timp de o jumătate de secol. Începînd de azi, Manneken Pis, ai devenit cel mai de seamă imitator al meu. Realitatea e că va fi pentru prima oară cînd imitatorul va fi mai cunoscut decît creatorul. Dar nu-s gelos pe tine, Manneken.

Mi-ar place în schimb să te pot imita eu pe tine în toate marile pieţe ale tuturor capitalelor, dar asta ar fi o cu totul altă poveste. Aş vrea ca dragostea ce ne leagă astăzi să rămînă un simbol al ţărilor noastre.

Inima mea o îmbrăţişează pe a ta. Manneken Pis".

Scanned with OKEN Scanner

Să judeci drept. Părăsesc pe alteța sa regală prințul regent al Belgiei. Condus de ofițerul adjutant. Salutat de santinele, părăsesc palatul regal din Bruxelles. Să judeci drept. Aceste cuvinte domină tot ce ne-am vorbit timp de o oră, care mi-a părut o clipă.

Fusesem anunțat că prințul regent dorea această întîlnire. A fost gripat, încît întîlnirea a fost amînată pentru această duminecă la ora unsprezece și treizeci.

Puține clipe de așteptare. Apoi ofițerul se înapoiază. Simt că sînt emoționat. Se deschide o ușă cu două canaturi. O imensă încăpere lungă, care servește de galerie de artă, de birou regal și de salon de recepție. Un bărbat înalt, svelt, cu chipul primitor, îmi iese în întîmpinare cu mîna întinsă.

„Sînt mișcat, Monseniore, de a mă bucura de atîta cinste."

Ușa se închide în urma noastră. Se îndreaptă spre cămin unde se află două scaune față în față.

„Vreau să mărturisesc de la început Monseniorului, că voi face tot ce-mi stă în putință ca să mă supun legilor etichetei și să nu vorbesc Monseniorului decît la persoana a treia, dar îl rog pe Monsenior să nu mi-o ia în nume de rău — dacă din întîmplare— voi nimeri pe de lături, căci nu prea sînt obișnuit cu limbajul curților regale."

În ochi îi zăresc o ușoară sclipire abia vizibilă :

„Nu, domnule Chevalier, vom uita de tot acest protocol și vom vorbi de la om la om, căci, n-am să-ți ascund că din amîndoi, eu sînt cel mai intimidat."

Am impresia că am înțeles greșit. O declar prințului. El continuă să-mi spună că oamenii ca el au atît de puține contacte cu semenii lor, în comparație cu oameni ca mine, încît sfiala e de-nțeles. Ei, da... începe bine.

Despre ce-am vorbit ? Oh... mai ales despre filozofie. Despre oameni. Despre cei ce-ți vin în ajutor, despre acei ce te trag pe sfoară. Despre vorbăreții obositori și prefăcuți. Despre sfioșii profunzi și devotați. Acțiunile. Faptele. Nu cuvintele. Să știi să fii îngăduitor, dacă însușirile o justifică. Discuție liniștită și reconfortantă.

M-a pus să-i povestesc pățania mea din timpul ocupației.

„Trebuie c-a fost greu pentru dumneavoastră. Prea căutat. Linguşit. Aţi fost nevoit să cîntăriţi bine."

Să cîntăriţi bine! Mi-am întipărit în minte aceste două cuvinte. Să cîntăriţi bine. Ce e pentru şi ce e contra. Ce spune unul, ce pretinde altul. Să deosebeşti adevărul din această încîlceală de adevăruri şi de minciuni. Să descurci ţtele încîlcite ale intrigilor, pentru a prinde capătul adevărului. Să cîntăreşti bine şi să acţionezi de acord cu propria ta convingere. Judecă precis. Să nu-ţi pese ce spun şi ce fac alţii. Să cîntăreşti bine. Să ai acţiunea potrivită şi să mergi ferm înainte fără teamă.

Prinţul mi-a dăruit aceste două cuvinte-giuvaer care nu-mi vor mai ieşi din cuget. Tot ce-am discutat împreună, după ce le-a rostit, n-a fost pentru mine decît o adevărată îmbogăţire.

Să cîntăreşti bine...
Mai întîi să ştii să te retragi, pentru a alege mai bine, cine ştie? sau mai degrabă pentru a încerca să dai mai mult, sub o formă mai potrivită cu vîrsta...

Oamenii nu vor să mă creadă niciodată, cînd le spun că voi părăsi curînd scena, încheindu-mi o jumătate de secol de activitate în faţa publicului. Îmi aduc tot soiul de argumente, printre care cel mai de seamă e că-mi va fi cu neputinţă să renunţ la atîta popularitate... şi la atîta bănet.

Zadarnic le explic că genul recitalului pretinde forţe fizice, care după şaizeci de ani te părăsesc încetul cu încetul. Că m-am înălţat atît de sus cît mi-a fost cu putinţă şi că mai departe nu mi-ar mai rămîne decît să cobor. Nu vor nici de cum să mă creadă. Pariază. Fac rămăşaguri. Jură că nu mă voi putea lipsi de acest stupefiant — aplauzele din fiecare seară.

Iar eu sînt atît de sigur pe hotărîrea mea, de logica ei, de necesitatea ei. Oh, să nu mai am simţămîntul acesta care mă năpădeşte în fiecare zi cînd cînt, începînd cu ora patru după-amiază. Acest furnicar din pîntec. Această formă de nervozitate izvorîtă din spaima răspunderii în preajma serii ce mă aşteaptă şi care ia aspecte ce pot uneori să fie atît de greu de biruit. Felul acesta de frămîntare care nu se arată, nu-l simt niciodată dacă nu e vorba să apar pe scenă.

Nu... Mă voi despărți de toate astea de bună voie, cu bună știință. Visez la șederea mea la „La Louque", șapte luni pe an, cele mai frumoase pe Riviera. Un film, din cînd în cînd, în care voi putea chiar și cînta, dacă va fi nevoie, radio, televiziune, cărți, cîntece, ziaristică, vedeți și dumneavoastră că o altă viață mă cheamă, mă atrage! Iau în piept ultimul povîrniș. Hi... mîrțoagă bătrînă!

Numai ceea ce e adevărat, autentic!

Nu faci altceva decît să lupți împotriva unor forțe care te buimăcesc, te risipesc și care pe deasupra sînt dezaxate și amăgitoare.

Sfîrșești deci instinctiv prin a le întoarce spatele și așa te înapoiezi la adevăr, la omenesc, căci toată această lume de guralivi, goi pe dinăuntru și besmetici, joacă de-a lungul timpului o partidă pierdută dinainte. Viața nu poate merge înainte, nu poate să fie corectată, să înflorească, decît dacă e sprijinită pe adevăruri potolite, pe eforturi în ritm lent și continuu. Deci trebuie să știi a te depărta de cetele de isterici-idioți-escroci a tuturor felurilor de sentimente. Să cauți și să aduni, oh, un mic mănunchi de oameni, care nu prețuiesc decît ceea ce înțeleg. Să nu consimți a fi amestecat în această horă pe jumătate smintită. Refuză să te înhami. Prea e jignită înțelepciunea.

Scanned with OKEN Scanner

SĂ FACI FAȚĂ

Ne găsim în luna august 1950, și-mi petrec ultimele zile de odihnă la „La Louque", mai înainte de a mă avînta în a cincizecea stagiune de iarnă a meseriei mele de cîntăreț-comic.

În chip cu totul neobișnuit plouă torențial și sînt silit deci ca mai întîi să fac față unei zile de stat în casă.

Nici vorbă nu poate fi de tentația de-a ieși : nu te plimbi la Cannes pe potop, decît dacă ai un chef anume (ceea ce înțeleg de altfel, cît se poate de bine).

Să fac deci față ploii, în tovărășia fratelui meu Paulet.

Să faci față. Totul se rezumă la asta, în fiecare clipă a existenței.

Dacă ar fi cu putință ca un prunc abia sosit pe lume să-și imagineze nenumăratele „a face față" pe care le va avea de întîmpinat în cursul vieții ce-l așteaptă, cred c-ar prefera... să-ntoarcă fundul, înapoindu-se speriat în neantul în care se găsea atît de liniștit.

Și totuși, nu-i chip să faci altfel.

Nu recoltezi victorii decît înaintînd, întîmpinînd, înlăturînd : soarta nu se dă la o parte.

Trebuie să sondezi în tine curajul să o trăiești și să joci partidele pe care ți le impune clipă de clipă, ceas de ceas, zi de zi.

Necunoscutul, care te scrutează din străfundul întunericului său, nu-ți poate garanta cu nimic viitorul.

Fă cum te pricepi mai bine, băiatule, joacă-ți jocul.

Fă față.

Dă-ți silința, șovăie, cazi, ridică-te... și ia-o din nou de la capăt.

Scanned with OKEN Scanner

Viaţa e o lungă înfruntare de box, iar campionii n-ar fi ceea ce sînt, dacă n-ar fi învăţat să sufere şi să suporte loviturile mai îndelung decît alţii.

Nimănui nu-i prinde bine o lovitură directă, în falcă, dar asta are cel puţin ca rezultat (dacă nu te doboară) de a stimula energia oamenilor bine intenţionaţi.

Fă faţă... datoriei de a te comporta în chip de om curajos şi prea puţin înarmat.

Fă faţă... recunoştinţei pe care trebuie să ţi-o imprime această minune de a descoperi în tine izvoare, de parcă renasc în fiecare dimineaţă.

Fă faţă... acestei prefaceri a cărui mic stăpîn eşti tu, după Dumnezeu.

Şi spune-ţi că e mai cuminte să părăseşti tu mai înainte ceea ce e inevitabil să te părăsească în curînd, fiind astfel mai liber şi mai în largul tău pentru a face faţă acestui nou „tu însuţi“ care-ţi pretinde întreaga ta băgare de seamă.

Ce te costă să pierzi nişte sentimente veştejite, cîtă vreme poţi culege altele, de un soi deosebit şi mult mai de preţ?

Fă faţă, băieţaşul meu!

Sus capul.

Priveşte în sus.

Mai bine e să-ţi înţepenească gîtul ţintind prea sus, decît să te cocoşezi privind prea jos. (Am citit asta pe undeva!... Ah, stai, chiar eu am spus-o, drace!)

Primeşte de bună voie ideea ca ceea ce trebuie neapărat să moară în tine, să moară de-o moarte frumoasă, dacă aceasta îţi va îngădui — scormonind printre propriile tale rădăcini — să renaşti.

Scanned with OKEN Scanner

CUPRINS

	Pag.
Drumul meu şi cîntecele mele	5
Un copil sărac dă piept cu viaţa	7
Tristeţi din popor	12
„Chevalier Brothers“	17
Primele meserii, primele succese	25
La „Élysée Ménilmontant“	29
Artist !	33
Experienţe	37
Un omuleţ în toată puterea cuvîntului	42
Majoratul unui copil sărac	46
„Parisiana“	52
Marsilia	56
Box englezesc	65
„Eldorado“	69
Folies Bergère — Ambassadeurs	76
Mistinguett	82
O bătălie strașnică	87
Boucot	91
Căutări — cîţiva colegi	95
Revelaţie	99
Marele antract	102

Scanned with OKEN Scanner

	Pag.
Pornesc... cu stîngul	108
Londra — Bordeaux şi urmare	111
Dédé	119
Amintiri	123
Lovitura	128
S-a sfîrşit ?	131
Succes ! Fericire ?	141
Despre un rege	145
Cu direcţia Hollywood	153
Sosire la Hollywood 1928	160
Micuţa Marcelle	171
Cel mai scump artist din lume	179
Înapoiere la New-York	182
Charles Boyer — Descoperirea importanţei culturii	184
Bazinul de înot al lui Douglas Fairbanks	191
Amintiri şi trandafiri	194
În căminul părintesc	198
Vara 1935	211
Chipuri cu priză	213
1938 — 1944	217
Reapar la A.B.C.	226
Tîmple cărunte	228
Să faci faţă	267

Scanned with OKEN Scanner

Redactor responsabil : VLADIMIR POPESCU-DEVESELU
Tehnoredactor : LIVIU MUNTEANU

Dat la cules 27.08.1965. Bun de tipar 13.09.1965.
Tiraj 40.140 exemplare. Hîrtie scris tip II A de 80 g/m².
Ft. 540×840/16. Coli ed. 14,50. Coli de tipar 17. Ediția I.
Comanda 1378. A. nr. 12.473. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 78.

Tiparul executat sub comanda nr. 1543
la Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918",
Str. Grigore Alexandrescu nr. 93—95, București.
Republica Socialistă România

Scanned with OKEN Scanner